

Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Doktori Iskola

Karsai Krisztina

Az európai büntetőjogi integráció alapkérdései

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

Témavezető: Prof. Dr. Nagy Ferenc

Szeged

2004

Az integráció paradoxonja: az európai integráció által okozott problémák megoldásához vezető egyetlen út a még teljesebb integráció.

Ulrich Sieber

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS.....	5
ELSŐ RÉSZ - ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEK.....	8
I. FEJEZET - A BÜNTETŐJOGI SZABÁLYOZÁS EGYES KAPCSOLÓDÓ ALAPKÉRDÉSEI.....	9
1. BÜNTETŐJOGI INTEGRÁCIÓ	9
2. KULTÚRAFÜGGŐ BÜNTETŐJOG?.....	10
3. ÚJ KIHÍVÁSOK ÉS SZABÁLYOZÁSI TENDENCIÁK A BÜNTETŐJOGBAN	13
II. FEJEZET - A GAZDASÁGI INTEGRÁCIÓ BÜNTETŐJOGRA GYAKOROLT HATÁSÁNAK OKAI.....	16
III. FEJEZET - A BÜNTETŐJOGI INTEGRÁCIÓ SZÜKSÉGESSÉGE.....	18
IV. FEJEZET - A BÜNTETŐJOGI INTEGRÁCIÓ ESZKÖZEI.....	21
1. BÜNÜGYI (BÜNTETŐJOGI) EGYÜTTMŰKÖDÉS	21
A. <i>Bűnügyi együttműködés az Európai Unióban.....</i>	<i>22</i>
2. JOGKÖZELÍTÉS (JOGHARMONIZÁCIÓ)	24
A. <i>Jogközelítés az Európai Unióban .....</i>	<i>24</i>
B. <i>Büntetőjogi jogközelítés - általánosságban .....</i>	<i>25</i>
C. <i>Büntetőjogi jogközelítés az Európai Unióban .....</i>	<i>29</i>
3. JOGEGYSÉGESÍTÉS.....	30
A. <i>Büntetőjogi-jogegységesítés Európában.....</i>	<i>31</i>
B. <i>Büntetőjog-egységesítés az Európai Unióban .....</i>	<i>32</i>
4. BÜNTETŐJOGI ASSZIMILÁCIÓ	36
A. <i>Büntetőjogi asszimiláció az Európai Unióban .....</i>	<i>37</i>
5. SZUPRANACIONALITÁS	38
A. <i>Szupranacionalitás az Európai Unióban .....</i>	<i>39</i>
6. ÖSSZEFOGLALÁS.....	40
V. FEJEZET - AZ EURÓPAI BÜNTETŐJOGI INTEGRÁCIÓ FOGALMÁRÓL	42
1. HAZAI SZAKIRODALOM	42
2. KÜLFÖLDI SZAKIRODALOM.....	47
3. A BÜNTETŐJOG „EURÓPAIZÁLÓDÁSA”	55
4. RÉSZÖSSZEGZÉS.....	56
5. EURÓPAI BÜNTETŐJOGI INTEGRÁCIÓ.....	57
MÁSODIK RÉSZ - BÜNTETŐJOGI INTEGRÁCIÓ AZ ELSŐ PILLÉRBEN ...	62
VI. FEJEZET - KÖZÖSSÉGI JOG MINT ÖNÁLLÓ JOGREND	63
1. A KÖZÖSSÉGI JOG FORRÁSAI	66
2. A KÖZÖSSÉGI JOG ALKOTÁSA.....	67
3. A KÖZÖSSÉGI JOG ÉS NEMZETI JOG VISZONYA.....	68
4. AZ ELŐZETES DÖNTÉSHOZATALI ELJÁRÁS.....	72
VII. FEJEZET - KÖZÖSSÉGI (SZUPRANACIONÁLIS) JOGTÁRGYAK VÉDELME	77

VIII. FEJEZET - EURÓPAI KÖZÖSSÉGI BÜNTETŐJOG.....	80
IX. FEJEZET - A KÖZÖSSÉGI JOG ÉS A NEMZETI BÜNTETŐJOG KÖZÖTTI KAPCSOLATRENDSZER.....	88
1. EKSZ 10. CIKKE ÉS ANNAK JELENTŐSÉGE	88
A. Asszimilációs alapelv	91
B. Tartalmi ismérvek	92
a) Hatékony szankció	93
b) Arányos szankció	94
c) Visszatartó erejű szankció.....	96
C. 10. cikk - Összefoglalás.....	96
2. IUS PUNIENDI A KÖZÖSSÉGI JOGBAN.....	99
A. EK/EU - általában	101
B. EKSZ / EUSZ.....	103
C. Egyéb rendelkezések	106
D. Büntetésre kötelező asszimilációs normák.....	107
a) Hamis tanúzás (esküszegés) az Európai Bíróság előtt.....	110
b) Atomtitoksértés	112
c) További általános kérdések.....	113
d) Részösszegzés	120
E. Büntetésre kötelező egyéb normák.....	120
a) Rendeleti szabályozás	122
b) Irányelvi szabályozás	124
F. Ius puniendi - összefoglalás	128
3. KÖZÖSSÉGI JOG ÉS A NEMZETI BÜNTETŐJOG ALKALMAZÁSA	130
A. Előzetes döntés büntető eljárásban.....	135
B. A büntetőjog általános elveinek elismerése	135
C. Büntetőjog-értelmezés	138
D. Tisztán belső tényállások	145
E. Büntetendő magatartások	146
a) Jogesetek	151
b) Tényállásszerűség vagy jogellenesség?	156
F. Jogkövetkezmények	160
a) Jogesetek - általánosságban	164
b) Jogesetek - kiutasítás.....	168
c) Jogkövetkezmények - összefoglalás	171
G. Büntető eljárás - jogesetek.....	172
a) Tartalmi befolyás	174
b) Hivatkozás a közösségi jogra a büntető eljárásban.....	177
c) A Bordessa ügy	179
H. Községi joggal szemben álló elítélés	184
I. Részösszegzés	188
4. KÖZRENDI KIMENTÉSI OKOK	190
5. SZAKIRODALMI ÁLLÁSPONTOK	193
A. Hazai szakirodalom	194
B. Külföldi szakirodalom.....	194
C. Fogalmi kérdések.....	197
6. ÖSSZEFOGLALÁS.....	200
HARMADIK RÉSZ - TOVÁBBLÉPÉS	201

X. FEJEZET - A MAGYAR BÜNTETŐJOG ÉS A KÖZÖSSÉGI JOG KAPCSOLÓDÁSÁNAK VÁZLATA.....	202
1. JOGALKOTÁS.....	204
A. Harmadik pillér.....	204
B. EKSZ 10. cikk.....	205
C. Büntetésre kötelező normák.....	206
a) Európai Bíróság Statútumának 30. cikke.....	207
b) EAKSZ 194. cikk (1) bekezdés	209
c) Magyar büntető eljárás megindítása	210
2. JOGALKALMAZÁS.....	212
A. EKSZ 10. cikke.....	213
B. Előzetes döntéshozatal a büntető eljárásban.....	214
C. Jogértelmezés.....	215
D. Közösségi jog mint hivatkozási alap a büntető eljárásban.....	216
E. Közösségi joggal szemben álló elítélés	216
3. A JOGALKOTÁSRA GYAKOROLT KÖZVETETT HATÁS.....	219
A. Büntetőjogi szankciók	220
a) A közösségi jog hatásáról - általában.....	220
b) A kiutasításról - különösen	221
4. ÖSSZEGZÉSKÉPPEN	223
XI. FEJEZET - AZ EURÓPAI BÜNTETŐJOGI INTEGRÁCIÓ JÖVŐJE.....	225
JOGESETMUTATÓ.....	230
IRODALOMJEGYZÉK.....	235
EGYÉB FELHASZNÁLT ANYAGOK JEGYZÉKE	248
JOGSZABÁLYOK JEGYZÉKE	249

Bevezetés

A 2003. június 20-án Thesszalonikiben tartott csúcstalálkozón az Európai Unió alkotmányozó testülete, az Európai Konvent az Európai Tanács¹ elé terjesztette az Alkotmányos Szerződés tervezetét², azaz az Unió alkotmányának tervét. A dokumentum jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni: a tagállamok küldötteinek munkája nyomán olyan tervezet született, amelyet minden tagállam hajlandó lenne elfogadni, mint európai szintű alaptörvényt. Nem kétséges, az európai világ 1950. május 9-e, a Schuman-terv közzététele óta nagyot változott, az európai államok közös alkotmányának terve akkoriban csak az igazán optimista (ha nem utópista)³ államférfiak várapozásaiban szerepelt. Azt ugyan még nem lehet látni, hogy mikor s milyen formában lesz e dokumentumból uniós jogszabály, azonban a tervezet létrejötte jelzi az évszázados hagyományok áttörését s azt, hogy az európai országok képesek a jól megfogalmazott célok megvalósítása érdekében együttműködésüket olyan útra is terelni, amely járatlan ugyan, de sikerrel is kecsegtethet.

S ha ez így van, akkor már az sem elképzelhetetlen, hogy néhány évtized múlva akár a büntetőjogi integráció terén is olyan változások állnak majd be, amelyek ma még nevetségesen irreálisnak tűnnek. Miért ne lehetne például a szupranacionális európai büntetőjog kialakulásával számolni, amelynek „alkotmányos” alapjait egy európai alkotmány és egy európai büntető törvénykönyv adná, s amelynek érvényesítését nemzetállamoktól független európai rendőrség és ügyészség, illetve bíróság biztosítaná. Még ha utópisztikusnak vagy éppen - egyes jogtudósok számára - ostobaságnak is tűnhet az ilyen jövőkép felvázolása, nem lehet elzárkózni az efféle merészebb gondolatoktól, hiszen a jelenlegi „európai büntetőjog” sem lezárt jogi rendszer, fejlődése igazán dinamikus és csak sejteni vagy találgatni lehet, hogy milyen irányt is fog venni. E bizonytalansági tényező miatt is nagyon fontos felmérni és elemezni a jelenlegi tendenciákat, hogy azokat a büntetőjogász szakmai közönség képes legyen befolyásolni és választási lehetőség esetén egyenesen a „jó” irányba terelni.

---

¹ Európai Tanács az elnevezése az állam- és kormányfők tanácsának, ettől különbözik a Miniszterek Tanácsa, amelyre legtöbbször, így ebben a dolgozatban is pusztán „Tanács” megjelöléssel hivatkoznak.

² Az Alkotmányos Szerződés tervezetének magyar szövege letölthető a Külügyminisztérium honlapjáról.

Forrás: www.kum.hu

³ Az európai eszme történeti megközelítéséről lásd pl. J. NAGY, 1999, 9-45.p.

Mindezek alapján a legtágabb körben az a célom, hogy egységes fogalmi rendszerbe foglaljam a - második világháború utáni - európai jogfejlődés azon aspektusait, amelyek büntetőjogi vonatkozással bírnak: ennek során elvetve az „európai büntetőjog” általánosan használt fogalmát, bevezetem az **európai büntetőjogi integráció** kifejezést (lásd V. fejezet 5. pont). Ezt követően az említett nagyobb fogalmi egységen belül maradván, a dolgozat további részében az a célkitűzésem, hogy kimutassam, létezik kapcsolódási pont az európai közösségi jog és a nemzeti büntetőjogok között; e kapcsolatokat megkísérlem elméleti rendszerbe foglalni (lásd *Második Rész*), valamint igyekszem a jövőbeli fejlődés lehetséges tendenciáira is a megfelelő helyeken rámutatni.

Álláspontom szerint a magyar büntetőjogász számára is fontos a bűnügyi, büntetőjogi tárgyú európai, illetve uniós jogfejlődés, a közösségi jog és az ezekhez kapcsolódó mechanizmusok ismerete. Éppen olyan lényeges ez a tematika is, mint az Európa Tanácsnál működő Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési struktúrájára és - büntetőjogot érintő - joggyakorlatára vonatkozó ismeretanyag, amelyet ma már mindenképpen el kell sajátítani a büntetőjogásznak is. A közösségi bírósági hatáskörökön kívül (így büntetőügyekben is) az igazságszolgáltatás a tagállamok fennhatósága alá tartozik, ezért elemi jelentőséggel bír, hogy minden szakember, legyen szó akár a jogalkotóról, akár bíróról, ügyészről vagy védőügyvédről, megfelelő és elegendő ismeretekkel rendelkezzen a büntetőjog és a közösségi jog kölcsönhatásának e különleges területén is.

Az európai büntetőjogi integráció kérdéskörét a fogalmi-elméleti rendszeren túlmenően is általános megközelítésben tárgyalom, a tagállami szabályozási sajátosságokra legfeljebb példálózóan térek ki. Ennek oka az, hogy az ilyen átfogó témakört érintő, egyes tagállamok jogát is felölelő vizsgálat meghaladja a dolgozat kereteit, illetve a szerzőyes kapacitásomat, mindazonáltal elképzelhetőnek tartom - ha nem is az összes, a dolgozatban felvetett kérdés vonatkozásában, de egy-egy kiválasztott témakörben mindenképpen -, hogy egy céltudatosan kiválasztott, nagyobb számú uniós nyelvet beszélő kutatócsoport hasznos elemzést lenne képes végezni.

A munka során igyekeztem feldolgozni a fellelhető tudományos szakirodalmat, valamint a kapcsolódó intézményi („politikai”⁴ irodalomnak is

---

⁴ „Politikai” szakirodalom alatt ehelyütt az Európai Unió egyes szerveinek meghatározott témakörben kifejtett álláspontját, javaslatait tartalmazó dokumentumokat értem.

---

nevezhető) dokumentumokat, erre azonban csakis a teljesség igénye nélkül törekedhettem, lévén, hogy nyelvtudásom miatt - a magyar mellett - az angol, a német, illetve a spanyol nyelvű publikációkra támaszkodtam.

A dolgozat három főbb részre tagolódik. Az **első** nagyobb **tematikus egységben** a büntetőjogi integráció általános kérdéseivel foglalkozom, így az **első és második fejezetben** a büntetőjogi integráció okait, a **harmadik fejezetben** annak szükségességét, majd pedig a **negyedik fejezetben** a büntetőjogi integráció eszközrendszerét mutatom be. Ezekben a fejezetekben a büntetőjogi integrációt a jogfejlődés egyik lehetséges (szükséges?) útjaként tárgyalom, amelynek során az európai régióra koncentrálok. Fogalmi kérdésekkel foglalkozom az **ötödik fejezetben**, ahol a szakirodalom áttekintése után magam is kísérletet teszek alkalmas fogalmi-elméleti rendszer felállítására. A **második főrész** egészében az ún. első pilléres büntetőjogi integráció témakörét tárgyalom, amely szándékom szerint a dolgozat gerincét képezi, s amelyben a közösségi jog létezéséből és szabályozási sajátosságaiból adódó büntetőjogi relevanciával bíró kérdéseket vizsgálom. Itt először a közösségi joghoz mint önálló jogrendhez kötődő alapismereteket mutatom be (**hatodik fejezet**): e jogterületnek és témakörnek mind külföldön, mind hazánkban óriási mennyiségű kiváló irodalma van, az uralkodó irodalmi álláspontokat magam is elfogadtam és a dolgozat részévé tettem. A **hetedik fejezetben** a közösségi integrációban megszületett, védelemre szoruló jogtárgyak védelmének általános kérdéseiről szólok, majd a **nyolcadik fejezetben** az ún. európai közösségi büntetőjog lehetőségét tárgyalom. A **kilencedik fejezetben** a tagállami büntetőjog és a közösségi jog közötti kölcsönhatást vizsgálom meg, amelynek során kitérek az alapszerződések, illetve a másodlagos joganyag vonatkozó rendelkezéseinek, valamint az Európai Bíróság joggyakorlatának elemzésére is. Az értekezés **harmadik tematikus egységében** a megelőző általános és elméleti megközelítések bázisáról továbblépve a magyar büntetőjog európai büntetőjogi integrációban elfoglalt helyét tárgyalom. Mivel ezen **tizedik fejezet** szűkebb témaköre, ti. a magyar büntetőjog és a közösségi jog kapcsolata önmagában is elegendő lenne külön kutatás lefolytatására, nagyobb léptéket használtam a fejezet megírásakor s így problémafelvető, tézisszerű feldolgozást választottam. A **tizenegyedik fejezetben** a dolgozat zárásaként az európai büntetőjogi integráció jelenlegi helyzetéből kinövő jövőbeli lehetséges fejlődési tendenciákat foglalom össze.

Az értekezés szövegéhez ezen kívül **Tartalomjegyzék, Jogesetmutató, Irodalomjegyzék, Egyéb felhasznált anyagok jegyzéke, Jogszabályok jegyzéke**, valamint idegen nyelvű összefoglaló tartozik.

Első rész - ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEK

A dolgozat első tematikus egységében az európai büntetőjogi integráció témakörét általános szempontokból közelítem meg. Elsőként a büntetőjog kultúrához kötöttségének kérdését vizsgálom meg, majd bemutatom a büntetőjog újabb tendenciáit, illetve azokat a jelenségeket is sorra veszem, amelyek modern büntetőjogi válaszokat követelnek *(lásd I. fejezet)*. E folyamatok kivétel nélkül mind a büntetőjogi integráció irányába hatnak, éppúgy mint szűkebben az európai gazdasági integrációból eredő egyes, a büntetőjog térrénumában megjelenő szabályozási szükségletek *(lásd II. fejezet)*. Az integráció szükségességét taglaló fejezetet *(lásd III. fejezet)* követően pedig annak jogi eszközeit mutatom be, az európai régióra jellemző sajátosságokkal együtt *(lásd IV. fejezet)*. Mindezeket követően pedig a már előrejelzett „európai büntetőjogi integráció” mint fogalmi kategória elvi megalapozása és tartalmi kifejtése következik *(lásd V. fejezet)*.

I. fejezet - A büntetőjogi szabályozás egyes kapcsolódó alapkérdései

1. Büntetőjogi integráció

A latin eredetű integráció szó jelentése a magyar nyelvben egységesülés, több rész összegződése egy egésszé, s amely kifejezést Európában az egyes államok közötti szerződéses alapokkal megtervezett gazdasági közeledés szinte ki is sajátította magának. Általában véve az integráció célja az, hogy biztosítsa bizonyos közös hatások elérését, ezért rendszerint biztosítékokat is tartalmaz annak érdekében, hogy „a hasonló eredők hasonló eredményekre” (VARGA)¹ vezessenek.

A büntetőjogi integráció nem önmagáért való célkitűzés, azt a reményt és lehetőséget hordozza, hogy fegyverként szolgálhat a modern idők bűnözésével szemben, illetve orvosolhatja a nemzetközi mobilitásból eredő büntetőjogi problémákat. Méghozzá azzal, hogy felszámolhatja a hagyományosan nemzeti keretekben működő bűnüldözés diszfunkcióit az egyes államok bűnügyi rendszerei közötti átjárhatóság megeremtésével, s így a bűnözésből eredő hasonló problémákra hasonló válaszokat adhatnak az integrációban részt vevő államok. Amiről itt szó van, az **jogi integráció**, ez pedig azt jelenti, hogy az adott kérdés jogi szabályozását befolyásolja, ezért csakis olyan cél elérésére lehet alkalmas, amely a jog eszközével megvalósítható. Így közvetlenül csak abban a szűk körben képes a bűnözést visszaszorítani, ahol a jogi szabályozás elégtelenségére vezethető vissza valamely bűncselekmény elkövetése, illetve olyan cselekmények esetén, ahol önmagában már a jogi szabályozás (büntetendőség) is visszatartó erővel bír. Rendszerint azonban a büntető jogszabályokon alapuló hatékony bűnüldözés, vagyis a jogkövetkezmények elkerülhetetlen bekövetkezésének tudata (félelem a büntetéstől) az, ami visszatarthatja a potenciális elkövetőt a bűncselekmény elkövetésétől.² Ezért közvetve valósulhat meg a büntetőjogi integráció célja: olyan szabályokat kell magával hoznia, amelyek a legtágabb értelemben vett bűnüldözés (büntető igazságszolgáltatás) számára nyújtanak segítséget a határokon átnyúló bűnözéssel szembeni fellépéshez, illetve az idegen elemű büntetőjogi jogviszonyok megfelelő kezeléséhez.

Véleményem szerint a büntetőjogi integráció ezen tudatos formáján kívül létezik egy speciális, nem szándékolt forma is, melynek kialakulása és mai

---

¹ VARGA, 1992, 446.p.

² NAGY, 2001, 334.p.

érvényesülése is sajátos körülmények összejátszásának gyümölcse. Ezt pedig az európai közösségi jog és a nemzeti büntetőjogok közötti kölcsönhatásban lehet tetten érni: az újonnan létrejött önálló közösségi jogrend csak rá jellemző sajátosságokkal bír, amelyek alkalmassá teszik az egyes nemzeti büntetőjogok befolyásolására, annak ellenére, hogy e tulajdonsága, illetve a közösségi jogfejlődés ezen iránya eredendően a maga teljességében nem volt előrelátható. A közösségi jogi befolyás minden tagállami büntetőjogot érint, és ha a közösségi jog mint zsinórmérték érvényesül mindenhol, a különböző nemzeti jogrendek - adott szempontból - egymáshoz hasonlóvá válnak. Ilyen módon pedig a közösségi jognak köszönhetően a büntetőjogok integrálódása valósul meg.

2. Kultúrafüggő büntetőjog?

A büntetőjogi kérdések megvitatásánál, ha valamilyen értelemben felmerül a „nemzetközi”³ jelző, ezzel szinte mindig együtt jár a kultúrafüggés tézise is: a büntetőjogban a nemzeti keretek meghaladását, illetve annak lehetőségét a büntetőjog adott társadalomhoz, kultúrához, illetőleg ebből fakadóan a nemzeti szuverenitáshoz való szoros kötődésének érvével „szokás” ugyanis szembeállítani. Másfelől azonban - európai viszonylatban - e tételt éppen a közös jogi, erkölcsi, filozófiai hagyományokra való hivatkozás semlegesíti, amely szerint a közös tradíciók hasonló értékszémleletet és így hasonló büntetőjogi tanokat is eredményeztek a különböző európai államokban.

Elmondható, hogy a családi jog mellett a büntetőjog az a jogág, amely a különböző régiók kulturális adottságaiban és szociális normáiban egyaránt él (HASSEMER)⁴, a nemzeti büntető törvénykönyvek, leginkább a különös rész a társadalom értékeinek és értékítéleteinek negatív tükré, s bár Európában ezen értékeknek mély a közös gyökere és sok tekintetben azonos tartalommal is bírnak, mégis sokféle megközelítés érvényesül (TIEDEMANN)⁵. Azonban a tradicionálisan a büntetőjog magvába („*Kernstrafrecht*”) tartozó területeken létezik „közös európai kulturális elképzelés” (SIEBER)⁶, így például az élet, a testi épség, a vagyon, a becsület elleni cselekmények általános büntethetősége és a megítélés összehasonlítható szigora vonatkozásában. Az is igaz azonban, hogy egyes más - nem is feltétlenül - marginális bűncselekményeket érintően viszont,

³ Ez itt a legtágabb értelemben értendő: a büntetőjog valamilyen, akár személyi, tárgyi vagy eljárási nemzetközi vonatkozása.

⁴ HASSEMER, 1998, 102.p.

⁵ TIEDEMANN, 1997, 134.p.

⁶ Lásd „gemeinsame europäische Kulturvorstellung” SIEBER, U., 1991, 976.p.

mint pl. eutanázia, homoszexuális cselekmények, magzatelhajtás, pornográfia, kábítószer-fogyasztás, nincs konszenzus. Ezeket és az ilyen típusú deliktumokat (ha egyáltalán egy állam jogrendjében annak minősülnek) szokás „kultúrafüggő” bűncselekményekként elismerni, még abban az esetben is, ha történetesen a büntetőjog egészét érintően ezt a jelzőt vissza is utasítják. Nyilvánvalóan azért, mert az ilyen cselekmények egymástól különböző erkölcsi megítélésének kialakulását az egyes társadalmak eltérő történeti-vallási fejlődése alakította ki. RÜTER továbbá azt is a kultúrafüggőséghez sorolja, hogy még az olyan banális - mégis általában a büntetőjogi szabályozással összefüggő - kérdésekben, mint például a véralkohol-szint a közlekedésben, illetve a maximális sebesség a közutakon, sincs megegyezés.⁷

Ha közelebbről szemügyre vennénk az európai országok büntető jogszabályait, láthatnánk, hogy már az általános részi rendelkezések is különbözhetnek: mely stádiumokat büntetnek, kik az elkövetők, hol húzódik a szándékosság/gondatlanság pontos határa stb. A jog normaszövegén túlmenően pedig a jogalkalmazási gyakorlat, a büntetéskiszabás vagy egyáltalán a különböző eljárásjogok is - általában - a nemzeti múltban gyökereznek: a különbségek jól tapinthatóak és nehezen feloldhatóak. Meglehetősen vegyes a szakirodalmi álláspont abból a szempontból, hogy a büntetőjog mely szeletét tekintik különösen kultúrafüggőnek, amely tehát ellenállhat bármiféle kívülről érkező integráló hatásnak. Egyfelől ki lehet indulni abból, hogy a büntetőjog általános része a legtöbb jogrendben hasonló szabályokat tartalmaz, viszont a különös részi tényállások leírásában jobban tetten érhető a kultúrához kötöttség (HIRSCH, DIEBLICH, ENSCHEDÉ)⁸. Mások ezzel szemben éppen azt állapítják meg, hogy az egyes bűncselekmények meghatározásában inkább vannak párhuzamok, és az általános részi rendelkezésekben látják a kultúrához kötöttség jellemzőjét, így a szándékosság, a stádiumok, a részesség szabályozásában⁹ (JUNG/SCHROTH, ESER, SEVENSTER, GREVE, BACIGALUPO, VOGEL¹⁰). A jogkövetkezmények önálló megközelítése is többféle eredményre vezethet, egyesek annak egységesülő tendenciáira (JUNG/SCHROTH)¹¹, mások pedig éppen a nagyfokú különbözőségekre (BACIGALUPO, KÜHNE)¹² hívják fel a figyelmet. PERRON pedig - több ország nyomozati eljárásra vonatkozó szabályozását vizsgálva - azt

⁷ RÜTER, 1993, 36.p.

⁸ Vö. pl. HIRSCH, ENSCHEDÉ hivatkozik rájuk WEIGEND, 1993, 787.p.

⁹ Vö. pl. JUNG/SCHROTH, 1983; SEVENSTER, 1992; illetve BACIGALUPO, ESER, GREVE - hivatkozik rájuk WEIGEND, 1993, 787.p.

¹⁰ VOGEL, 1995, 332.p.

¹¹ JUNG/SCHROTH, 1983.

¹² Vö. idézi WEIGEND, 1993, 787.p.

állapítja meg, hogy bár hasonló elemekből építkeznek a különböző eljárásjogok, mégis ezeknek minden országban sajátos, specifikus elegye érvényesül, amely eltér a többitől.¹³ Mindezek után WEIGEND álláspontjával lehet egyetérteni, miszerint a feltűnő megítélésbeli különbözőségek meglehetősen meggyengítik a büntetőjog kultúrafüggőségének tételét¹⁴.

Persze az éremnek van másik oldala is: minden nemzeti büntetőjogot, amelyekre illik az „európai” jelző, lényegében hasonló alapelvek hatnak át: *ultima ratio*, anyagi jogi legalitás elve, bűnösségen alapuló felelősség, tettebüntetőjog - mindez a klasszikus büntetőjog öröksége, amelynek révén az európai (kontinentális) jogrendek büntetőjogai rokonságban vannak egymással¹⁵. Lényeges szempont továbbá, hogy a büntetőjognak minden társadalomban ugyanaz a funkciója, a lényeges jogtárgyak hasonlósága hasonló büntetőjogot is eredményez. A hasonulás (vagy egységesülés) további komponense Európában az emberi jogi jogvédelem és a strasbourgi emberi jogi bíróság büntető tárgyú ítélezési gyakorlata (amely legtöbbször a büntetőeljárásban szereplő terhelt helyzetével, a vele való bánásmóddal kapcsolatos), ennek emberi jogi szempontú egységesítő hatását a nemzeti jogokra nem lehet eléggé kiemelni.

A büntetőjogi integrációt, illetve annak egyes állomásait kritizálók érdemi fenntartásai mindig arra a jogi kultúrára, jogrendre jellemzőek, amelyekben e szakemberek „szocializálódtak”; kevesen vannak, akik objektív kritikára képesek: az újabb, más megoldásokkal kapcsolatos kifogások bizony kultúrafüggőek. Hasonlóképpen vélekedik KLIP, aki kimutatja, hogy például a *Corpus Juris* projektben¹⁶ a németek a jogi személyek büntetendőségét, a svédek az ítéletek nyilvánosságra hozatalát, a hollandok a minimum-büntetés bevezetését, a britek a bizonyítási eljárást, a spanyolok pedig az Europol nyomozási monopóliumát kifogásolják¹⁷. Nyilván nem véletlenül.

Kultúrafüggőség mellett lehet a büntetőjog politikai függéséről is szólni, mivel a büntető jogalkotást - lényegében - a mindenkor hatalmon levő politikai elit irányítja, s ennek döntése nyomán válik a büntetőjog valamely társadalmi probléma kezelésének eszközévé. Ha egy államban más országokra is jellemző kriminálpolitikai irányzatot követnek, ez ténylegesen is eredményezhet hasonlóságot a büntetőjogi rendszerekben, vagy legalábbis az adott

¹³ PERRON, 2000, 215.p.

¹⁴ WEIGEND, 1993, 789.p.

¹⁵ Vö. SZABÓ, 1992, 556.p.

¹⁶ Lásd IV. fejezet 3. pont

¹⁷ KLIP, 2000, 629.p.

jogintézmény filozófiájában, de a megvalósítás legkisebb különbözősége ismét ezzel ellenkező irányba fog hatni.

Látható tehát, hogy a nemzeti büntetőjogokban valóban létezhetnek kultúra-specifikus szabályok, ha az egyes országok közötti eltérés valóban kulturális jellegzetességekre vezethető vissza, s azok nem csupán „történelmi visszaemlékezéseken vagy jogalkotásbeli politikai véletleneken alapszanak” (SIEBER)¹⁸. Az is elismerhető azonban, hogy több szempontból viszont kifejezetten összehasonlíthatóak lehetnek az egyes (európai) államok büntetőjogi rendszerei. Létezik ezekben ugyanis a büntetőjog funkciójához köthető közös alap, amelyet mindenhol elismernek, és az is igaz, hogy az emberhez kötődő legfontosabb jogi tárgyakat hasonló tartalommal védik.

Az utóbbi egy-két évtized társadalom- és jogfejlődése Európában két, a nemzeti büntetőjogokra jelentős befolyással bíró folyamatot hozott magával, s amelyek mind a büntetőjogi kultúrafüggés megőrzésének szükségességét kérdőjelezik meg. Általában véve egyrészt a bűnözéssel kapcsolatos globális, új kihívások által generált változásokról (*lásd következő alcím*), másfelől pedig az európai gazdasági integráció büntetőjogra gyakorolt - elkerülhetetlen - hatásáról van szó (*lásd II fejezet*). Mindezek következtében a büntetőjogi integráció bizonyos szintje Európában jogi szükségszerűség (*lásd III. fejezet*).

3. Új kihívások és szabályozási tendenciák a büntetőjogban

A bűnözés nemzetközivé válása, technológiai fejlettsége és szervezettsége a legtöbb országban egyre nagyobb társadalmi problémát okoz, amit az tesz különösen aggasztóvá, hogy a hagyományos büntetőjog (anyagi és eljárásjog egyaránt) az új idők új bűnözésével szemben részlegesen ugyan, de kudarcot vallott. A XX. század második felében és különösen az utóbbi évtizedekben a bűnözés statisztikai mutatóinak ugrásszerű növekedése, a **bűnözés struktúrájának megváltozása**, a határokon átnyúló szervezett bűnözés új jelenségei felhívták arra a figyelmet, hogy a büntetőjog a hagyományos keretein belül már nehezen képes megbirkózni ezekkel az új kihívásokkal. Ezen „újabb” típusú bűncselekmények (nemzetközi kábítószer-kereskedelem, környezeti bűnözés, nemzetközi gazdasági és szervezett bűnözés, számítógépes bűncselekmények, korrupció, valamint terrorizmus) volumenük és veszélyességük révén a legintenzívebb fenyegetést jelentik a

¹⁸ SIEBER, U., 1998, 376.p.

társadalomra, vagy legalábbis az általános biztonságérzetre mindenképpen, s ennek következményeképpen megfigyelhető, hogy a büntetőjog elveszítette *ultima ratio* jellegét, *prima ratio*-ként, sőt olykor *sola ratio*-ként jelenik meg (HASSEMER)¹⁹. Ugyanakkor éppen e cselekmények üldözésével kapcsolatosan állítható, hogy a büntetőjog legfeljebb szimbolikus jelentőségű lehet csupán²⁰, mivel a büntetőjogi fenyegetés széleskörű kiterjesztése képes ugyan megnyugtatólag hatni, de a bűncselekmények elkövetésére kevésbé van hatással. Mivel a mai idők kriminálpolitikai reformjai „több, de nem jobb büntetőjogot” hoznak létre (ALBRECHT/BRAUM)²¹ Megemlíthető itt még mindebből következően a hagyományosan nemzetileg behatárolt bűnüldözési rendszerek és a nemzetközileg jóval mozgékonyabb tettesek közötti divergencia (SIEBER)²² is.

Az **információs társadalom** fejlődése az információktól és informatikai technológiáktól való - állandóan fokozódó - függőséghez vezet, amelynek következtében ezek jogi (így büntetőjogi) védelme elemi szükségszerűségként jelentkezik.²³

A posztmodern „kockázati társadalomban”²⁴ az **ipari technológiák** rohamos fejlődése egyre nagyobb kárral fenyegető veszélyhelyzeteket idéz elő, mint amilyenek például az atomerőművek katasztrófái, a vegyi balesetek, amelyeknél a nemzeti hovatartozás kevés jelentőséggel bír. Az ilyen események bekövetkezésének lehetősége a biztonság iránti igényt fokozza, és az ezekkel szembeni büntetőjogi védelem kialakítását nem lehet egy ország belső ügyeként kezelni, annak legalábbis az összehangolását nemzetközi síkon kell megoldani.

A közlekedés fejlődésével és a nyugat-európai országokra (illetve Észak-Amerikára) jellemző általános jólét és globalizáció hatásaként, valamint egyes, demokratikusan kevésbé fejlett országokban uralkodó terror vagy nyomor elől menekülve, egy adott országban tömegesen jelenhetnek meg **külföldiek**. Az „idegenek” tömege a nemzeti büntetőjogra is hatással lehet, különösen azért, mert az idegen kultúrkörben szocializálódott külföldiek elkövethetnek olyan cselekményeket, amelyek büntetőjogi megítélése - rájuk tekintettel - a korábbihoz képest megváltozhat (pl. kettős házasság).

¹⁹ HASSEMER, 1998, 119.p. Hasonlóan lásd pl. MUELLER, 1992, 351.p.

²⁰ Vö. ALBRECHT, P.-A., 1994.

²¹ „Kriminalpolitische Reformen schaffen mehr, aber kein besseres Strafrecht”. ALBRECHT/BRAUM, 1998, 464.p.

²² SIEBER, U., 1997, 370.p., magyarul SIEBER, U., 1998b, 372-382.p.

²³ Vö. SIEBER, U., 1998b, 372.p.

²⁴ Hasonlóan ALBRECHT, P.-A., 1994; SIEBER, U., 1998b.

A modern kommunikációs technológiák következtében könnyű pontos információkat szerezni a más államok büntetőjogi megoldásairól és azok eredményeiről, ezért sokszor felmerül a kérdés, hogy vajon a más megoldásokat nem kellene-e átvenni²⁵. Általában véve is jellemző minden jogág tudományos szintű művelőire, hogy élénk érdeklődést mutatnak más országok joga iránt, a **jog-összehasonlítás** a mindenkori hazai megoldások igazolását vagy épp kritikáját adhatja. Ebből a szempontból véleményem szerint kifejezetten nagy szerepe van a jogtudománynak, szűkebben a büntetőjogtudománynak is, a jogtudósok külföldi tapasztalatai a hazai rendszer felülvizsgálatát eredményezhetik, ami pedig politikai akarat esetén a jog - külföldi megoldáshoz közelítő - fejlődését hozza.²⁶

A nemzetközi büntetőjog aktuális vívmánya, a Nemzetközi Büntető Bíróság statútumának elfogadása²⁷ és hatályba lépése²⁸ is azt mutatja, hogy van olyan kérdés a büntetőjog szabályozási területén belül, amelynél világméretű konszenzusra és egységes megítélésre van szükség. Ugyanakkor azonban a különböző országok a szabályozás mikéntjével és tartalmával kapcsolatos eltérő nézeteit szűk keresztmetszetben lehetett csak közös nevezőre hozni, annak ellenére, hogy egy jól működő állandó nemzetközi bíróság (égető) szükségességét minden állam elismeri.

---

²⁵ HASSEMER, 1998, 105.p.

²⁶ Az európai büntetőjog-tudományról részletesen ír KÜHL, 1997.

²⁷ Róma, 1998. július 17.

²⁸ 2002. július 1.

II. fejezet - A gazdasági integráció büntetőjogra gyakorolt hatásának okai

Az Európai Közösség eredeti célkitűzése egy olyan integrált államkomplexum létrehozása volt, amelyben megvalósulhat a közös gazdasági rendszer, a közös belső piac. Az integráció és az ennek eszközéül választott jogharmonizáció (lásd IV. fejezet 2. pont) eredetileg csupán a gazdasági érdekek és a gazdasági hatékonyság szolgálatában állott. Mindezeket megalapozta a **négy szabadságjog** (vagy alapszabadság) deklarálása: az áruk, a szolgáltatások, a személyek és a tőke szabad áramlásának, mozgásának joga és ezek biztosítása. A személyek szabad mozgása szükségszerűen magával hozta azt a tényt is, hogy adott esetben éppen a bűncselekmény elkövetőjének mozgása miatt válnak a bűncselekmények „nemzetközivé”, a határok tényleges lebontása pedig adott esetben megkönnyítheti a hatóság üldözése előli menekülést, hiszen az országhatárok az útlevél-ellenőrzés intézményével kiváló szűrő és ellenőrző funkciót töltek be. Igaz, ennek jelentőségét eltúlozni sem érdemes: KÜHNE például meg is állapítja, hogy a határok létezése a belső biztonság fenntartása céljából sem mennyiségileg, sem minőségileg nem számottevő jelentőségű, legfeljebb az alkalmi bűnelkövetésre lehet megelőző hatással.¹ Ennek ellenére a Közösség (Unió) tagállamai megítélésében az ellenőrzés megszűnése „biztonsági deficitet” jelent, amelynek egyes aspektusait a büntetőjog (anyagi és eljárásjogi) eszközeivel lehet és kell kiegyenlíteni.

Az európai gazdasági integráció során kialakult szupranacionális jogrend és szervezetrendszer rendelkezik olyan értékekkel és érdekekkel, amelyek eredendően a tagállami jogtárgyvédelem körén kívül eshetnek - éppen szupranacionalitásuk, azaz a tagállamoktól független mivoltuk miatt. A közösségi pénzügyi érdekek büntetőjogi jogtárgyakként a Közösséghez, mint szupranacionális entitáshoz kötődnek, vannak tehát olyan **újabb bűncselekményi** formák, amelyek létüket „pusztán” az európai integráció dinamikus fejlődésének köszönhetik: a közösségi költségvetést károsító csalások, a közösségi szervek tisztségviselőinek visszaélése vagy vesztegetése stb. Az ilyen cselekmények üldözésére eredendően nem köteles a tagállam, a felelősségre vonás csakis akkor történik meg, ha nemzeti büntetőjogának hatálya kiterjed az adott cselekményre, és az valamely szabályozott tényállásba is beleillik. Feltételezhető, hogy a csalás, a vesztegetés, és más hasonló (gazdasági, vagyoni jellegű) bűncselekmények

---

¹ KÜHNE munkáját idézi RÜTER, 1993, 32.p.

nemzeti tényállásaiba illeszkedhet egy ilyen nemzetközi szinten elkövetett cselekmény, de sokszor meglehetősen kérdéses, hogy milyen büntetőjogot kellene alkalmazni (elkövető állampolgársága, az elkövetés helye stb. szerint). Nem beszélve arról, hogy pusztán nemzeti keretek között már eleve az elkövető kiléte is, de a legtöbb elkövetési körülmény tisztázása, bizonyítása komoly nehézségekbe ütközhet.

A **gazdasági élet jogi szabályozásában** a Közösségnek egyre meghatározóbb szerepe van, a gazdasági integráció szabályai egyben a jogtalan cselekmények körét is kijelölik. A jogszerűtlen magatartásokkal szembeni fellépés eszközrendszere igen gazdag, amelyben a büntetőjog csakis *ultima ratio* lehet. A jogsértéseket maga a közösségi jog, illetve a tagállamok magánjogi, közigazgatási jogi rendszerei is képesek szankcionálni, viszont a legsúlyosabbnak tekintett jogsértések esetén büntetőjogot kell alkalmazni. A büntetőjog azonban csakis tagállami közvetítéssel, illetve tagállami döntés alapján válhat az integráció védelmezőjévé, de ennek hatékonyságával szemben egyre erősödnek a kételyek. A közösségi jogalkotó emiatt olykor a tagállami büntetőjogi védelem befolyásolására is tesz „kísérletet”, a jogi eszköz megválasztásától függően több-kevesebb sikerrel. A folyamat másik oldalát tekintve is megállapítható, hogy mivel egyes gazdasági folyamatok, illetve meghatározott jogellenes cselekmények elleni fellépéshez a tagállamok is a büntetőjog eszközét veszik igénybe, egyértelmű, hogy a gazdasági jogszabályok egységesítése, illetve a közösségi szabályozás bevezetése a nemzeti gazdasági büntetőjogok befolyásolásához vezet el.

III. fejezet - A büntetőjogi integráció szükségessége

A határokon átnyúló, mondhatni „interkulturális” bűnözéssel összefüggő társadalmi kérdések az európai országokban hasonlóan jelentkeznek: „közös a szemlélet a lakosság bűnözéstől való félelme és a bizonytalanságérzés jelentőségének megítélésében, a biztonság megvalósítása terén fokozódó folyamatok, a bűnözés és a migráció közötti összefüggések, valamint az európai lakosságnak a hatékony büntetőjog iránt támasztott elvárásai vonatkozásában” (ALBRECHT, H.-J.)¹. NAGY is megállapítja, hogy „a XX. század második felében a büntetőjog európai fejlődésének modern jogállami szakaszában fokozatosan és folyamatosan erodálódnak a klasszikus elvek és szabályok, így pl. a legalitás elvétől az opportunitás, az igazságos megtorlástól a prevenció irányába”.² A bűnözésből fakadó új és régi társadalmi problémák megoldására előszeretettel vetik be a büntetőjogot mint „politikai látszatfegyvert” (ALBRECHT, P.-A.)³, s így egyre erőteljesebb a represszív büntetőpolitika, amelynek kialakulására annál nagyobb az esély, minél nagyobb a feszültség a büntető igazságszolgáltatással szembeni elvárások, a társadalom biztonságérzete és az igazságszolgáltatási rendszer teljesítőképessége között⁴.

A legtöbb országban hasonlóképpen reagálnak a bűnözés új kihívásaira is. Az anyagi jogok büntetőjog-idegen tényállásokkal bővülnek (és szigorodnak is): gazdasági büntetőjog, környezetvédelmi büntetőjog, élelmiszer-büntetőjog - teli csupa absztrakt veszélyeztető tényállással, amelyek miatt a kriminális magatartások jogtalanságának látható körvonalai eltűnnek⁵, s nem utolsósorban amelyek bizonyítása sokszor nehézségekbe ütközik. Az eljárásjogok új nyomozási intézményei, eszközei pedig, amelyek a modern technika újdonságait felhasználva egyre „intelligensebbek” (HASSEMER⁶), az erkölcsiség, a jogállamiság és az emberi jogok határait feszegetik, mivel egyfelől a (majdani) gyanúsítottak „szerzett” jogait eleve semmibe veszik, másrészt a telefonlehallgatások és egyéb titkos adatgyűjtések, a fedett nyomozók munkája, a pentito-k, a különleges adatkezelések, a proaktív nyomozások (stb.) sokszor ártatlan harmadik személyeket is érintenek, akiknek az ezekkel szembeni védekezése a titkosság miatt lehetetlen. A büntető eljárások „fejlődését” különös értéktolódás jellemzi, miszerint a klasszikus

---

¹ ALBRECHT, H.-J., 2000, 19.p.

² NAGY, F., 1997, 333.p., továbbá hasonló tartalommal NAGY, F., 1998, 65.p.

³ ALBRECHT, P.-A., 1994, 265.p.

⁴ FARKAS, 1998, 83.p.

⁵ HASSEMER, 1998, 119.p.

⁶ HASSEMER, 1998, 119.p.

terhelti jogok rovására bővülnek a hatékonysági célkitűzés jegyében a bűnüldöző hatóságok jogosítványai.⁷ A biztonság megőrzése érdekében tett fokozott lépések következményeként, ahogy KORINEK megfogalmazza, „a megóvottság egyúttal megfigyeltséget jelent”.⁸ A másik oldalon viszont az egyes államok a konkrét jogi eszközök megválasztásában már korántsem ilyen „egyetértőek”, a belső jogi szabályozás attól függően változik, hogy ki-kik mennyit áldoz fel hagyományos jogi vívmányaiból a bűnözés elleni harc oltárán. S a különbözőségnek az az ára, hogy elképzelhetővé vált a büntetőjogi *forum shopping*⁹ és így bizonyos cselekmények büntetlenül maradása is.

A jelenleg működő nemzetközi bűnügyi együttműködési rendszer (lásd IV. fejezet 1. pont) is alkalmatlanná vált a felmerülő legújabb kori problémák kezelésére. A hagyományos, nemzetközi jogi szerződésekkel, illetve államok közötti viszonyosságokkal szabályozott, kiadásra (jogsegélyre) épülő modell időigényes és túlságosan bürokratizált, nem tudja betölteni funkcióját. Egyes szerzők szerint igazságtalan is, mivel a jogrendszerek eltérősége nagy különbségeket eredményezhet az egész tett megítélésénél vagy egyes eljárási cselekményeknél¹⁰, bár véleményem szerint nem az együttműködési rendszer vezet önmagában igazságtalansághoz, hanem a büntetőjogi integráció szükséges szintjének hiánya.

Azt is meg kell jegyezni, hogy az igazán hatékony megoldások bevezetésére nem nagyon szoktak vállalkozni az együttműködő államok - éppen a büntetőjog és az állami büntetőhatalom érvényesítésének államonkénti kizárólagossága miatt. Egyet lehet érteni DINE megállapításával is, miszerint minden állam úgy gondolja, hogy a legjobb büntető igazságszolgáltatási rendszere neki van a világon¹¹, ami igaz is lehet azzal a megszorítással, hogy minden államban - normális esetben - a legjobb olyan rendszer működik, amely az adott állam saját szükségleteinek és kívánalmainak megfelel. Emiatt nagyon nehezen ismerik el az államok a változtatás szükségességét, másfelől azonban, ha még ezzel tisztában is vannak, igazán nem könnyű a nemzeti keretek között

⁷ Vö. ALBRECHT, P.-A., 1994, 269.p.; NELLES, 1997, 731.p.

⁸ KORINEK, 2003, 57.p.

⁹ A büntetőjogi *forum shopping* olyan jelenség, amelynek lényege, hogy a potenciális vagy majdani bűnelkövető aszerint választja meg cselekménye elkövetésének helyét, hogy az adott bűncselekményt hogyan szabályozzák, illetve szankcionálják az egyes államok törvényei. Elképzelhető még, hogy az elkövető a büntető eljárási joghelyzet előnyei, illetve a kedvezőbb büntetés-végrehajtási körülmények felé orientálódik. Nem nehéz azonban belátni, hogy effajta választásra rendszerint kevésbé van módja az „átlagos” bűnelkövetőnek. Életszerűbb, és valóban sokkal gyakoribb az utazó bűnözés, amelyre jellemző, hogy azért követnek el más államban pl. vagyon elleni cselekményeket, mert az elkövetők bíznak a nemzetközi bűnügyi együttműködés elégtelen működésében.

¹⁰ DELMAS-MARTY, 1998, 14.p.

¹¹ DINE, 1993, 513.p.

jól működő, de egymástól eltérő rendszereket összehangolni az újfajta cselekmények adekvát válaszáért.

A nemzeti határoknak a ma már többnyire nemzetköziségen alapuló bűnözési struktúrák miatt természetes értelemben is egyre kisebb a jelentősége. Ezért igazán fontos, hogy a nemzeti határoknak fittyet hányó bűnözésre határokon túlnyúló büntetőjogi választ adjunk, amely a hagyományos nemzetállam szuverenitását, és a büntetőjog funkciójából adódó erőszak-alkalmazási lehetőségét (kötelezettségét) más dimenziókba helyezi. Ha a nemzeti büntetőjogi rendszerek önmagukban már nem elegendőek, európai szinten kell a „büntetőjogi újrakezdés” (ALBRECHT/BRAUM)¹² lehetőségét kihasználni. A nemzetközi bűnözés fokozatos erősödése és térnyerése, az ezzel kapcsolatos nemzetközi bűnüldözői tevékenység szükségessége elengedhetetlenné teszi, hogy az anyagi jogi, eljárásjogi háttér is olyan legyen, hogy ezen cél érdekében a - megfelelő garanciák mellett - a büntetőjogi integráció bizonyos szintje és ezzel összefüggésben a büntetőjogi rendszerek közötti „átjárhatóság” megvalósulhasson.

---

¹² ALBRECHT/BRAUM, 1998, 465.p.

IV. fejezet - A büntetőjogi integráció eszközei

A nemzeti büntetőjog-rendszerek közötti „átjárhatóság” megteremtésének és azok integrációjának célja a határokon túlnyúló bűnözésből eredő problémák jogi megoldása, az tehát, hogy megfelelő módon lehessen kezelni az idegen elemű büntetőjogi jogviszonyokat. Rendkívül sokféle tényező szűrődhet be idegen elemként, így például az elkövető, a sértett, a tanú állampolgársága, az elkövetés vagy az eredmény bekövetkezésének helye, idegen (állami) jogtárgy megsértése, az elkövető őrizetbe vételének helye. A sokféle különböző tényező eltérő jogi megközelítést, és így eltérő szabályozási módszert is követel. Az alábbiakban bemutatásra kerülő jogi eszközök is különbözőek, s bár önmagukban - eltérő integratív erejüknek köszönhetően - a büntetőjogi integráció különböző fokozatainak lehetőségét foglalják magukba, nem kizárt a kombinált alkalmazásuk sem.

1. Bűnügyi (büntetőjogi) együttműködés¹

A nemzetközileg mobilis elkövetők, illetve nemzetközi jellegű bűncselekmények elleni fellépés legrégebbi formája az egyes országok bűnüldöző (igazságügyi) hatóságai közötti együttműködés. Eredeti célja az volt, hogy az elkövető ne tudjon elmenekülni a büntetőjogi felelősségre vonás elől², s így az együttműködést az érintett személy érdekeivel szemben gyakorolták, azonban a XX. század közepe óta megnőtt az elkövető (elítelt) reszocializációjának fontossága is, emiatt mára már a nemzetközi bűnügyi együttműködés - a kötelező beleegyezés jogintézményével biztosítva - legtöbbször az érintett személy érdekeit szolgálja. Így a nemzetközi együttműködésben három érdek érvényesül: a segítséget kérő államé, a segítséget nyújtó államé és az érintett személyé.

Ma a nemzetközi bűnügyi együttműködés fogalmi körébe - M. NYITRAI megfogalmazásában - az igazságügyi szervek jogsegély típusú kooperációja, a rendőri szervek együttműködése, valamint a kiemelkedő súlyú cselekmények közös inkriminációjának megteremtésére irányuló együttműködés sorolható.³ A bűnügyi együttműködés klasszikus formáinak (kiadatás, büntetőeljárás átadása, átvétele, büntetés-végrehajtás átadása, átvétele, eljárási jogsegély) a

---

¹ Részletes monografikus feldolgozás: WIENER, 1993B; LIGETI, 2001; M. NYITRAI, 2002.

² A politikai deliktumok elkövetőivel kapcsolatosan alakult ki ősfelmájában az államok közötti együttműködés e fajtája, s csak később „terjedt át” a közönséges bűncselekményekre. Emiatt eredeti formájában nem is tekinthető igazságügyi együttműködésnek sem, hanem inkább közigazgatási jellegűnek. A történeti fejlődésről lásd részletesen pl. M. NYITRAI, 2002, 21-30.p.

³ M. NYITRAI, 2002, 20-21.p.

hagyományos nemzetközi szerződésekkel (vagy viszonyossággal) bástyázott államközi együttműködés ad keretet, amelynek konkrét menetét a megkeresési elv határozza meg, azaz az, hogy a megkereső állam jogsegély-kérelemmel fordul a megkeresett államhoz, amely belső jogának a bűnügyi együttműködésre vonatkozó szabályai szerint dönt a kérelemről. Mivel a megkereső és a megkeresett állam mellérendelt viszonyban vannak, szuverenitásuk egyformán érvényesül, az együttműködés horizontális.⁴

A szuverenitás védelmét kölcsönös garanciák és elvek fékező rendszere szolgálja, amely nem csupán keretek közé szorítja, de ki is zárja a hatékony együttműködést sürgős esetben vagy olyankor is, ha egy ügy kettőnél több államot érint. A közvetett megkeresés, a bürokratikus engedélyeztetési eljárások, a saját állampolgár kiadásának általános tilalma, a *ne bis in idem* elv nemzetközi hatályának elutasítása, illetve a kettős inkrimináció követelménye is mind olyan tényezők, amelyek anyagi vagy eljárási jogintézménnyel óvják a nemzeti érdekeket. A szuverenitás oltalmazásán - mint politikai jellegű indokon - keresztül e fékek kifejezik a más állam igazságszolgáltatási rendszerével szembeni bizalmatlanságot. Az utóbbi évtizedek fejlődésének, ti. az emberi jogvédelem megerősödésének köszönhetően erről az érvről mára már levált a szuverenitás elsődleges védelmének célja, s az újabb együttműködési szerződések, illetve a nemzetközi bűnügyi együttműködés újabb fejleményei valóban az egyén védelmét szolgálják. S bár e jogok figyelembe vétele az együttműködés korlátját is jelenti, ezt a korlátot az államoknak a legteljesebb mértékben tiszteletben kell tartaniuk, szemben a szuverenításra visszavezethető hagyományos akadályokkal, amelyekről viszont le lehet és kell mondani.⁵

A bűnügyi együttműködés szorosabbra vonásán alapulnak az ENSZ és az OECD idevágó egyezményei, az európai régióban a Schengeni Egyezmények, az Európai Unió harmadik pillére, az Európa Tanács egyes egyezményei, illetőleg ide kapcsolódik végső soron az Interpol tevékenysége is.

A. Bűnügyi együttműködés az Európai Unióban

„Az államok a kölcsönös (politikai) bizalom és nemzeti jogrendszereik hasonlósága, demokratikus működésébe vetett közös hite alapján Európában kerültek minden értelemben a legközelebb egymáshoz” (M. NYITRAI)⁶, amihez a - többé-kevésbé - megtervezett gazdasági és jogi integráció is hozzájárult a

⁴ LIGETI, 2001, 12.p.

⁵ Hasonlóan lásd SWART, 1992, 506.p.

⁶ M. NYITRAI, 2002, 38.p.

maga részét. A bűnügyi együttműködésre a közösségi integráció eredendően nem terjedt ki, azonban a Maastrichti Szerződéssel létrehozott Európai Unió megnyitotta ennek színterét is, s elmondható, hogy az uniós tagállamok mára igen sűrűre fonták a bűnügyi együttműködéssel kapcsolatos uniós jogi előírások szövedékét. A vonatkozó szabályozás általános jellemzőjeként megemlíthető, hogy a tagállamok által kötött egyezmények és szerződések egyfelől a korábbi - más szervezet égisze alatt létrejött - megállapodásokat tükrözik vissza, illetve erősítik meg; másrészt azonban olyan újszerű, eddig csak óhajtott eszközökkel operálnak, amelyek végre valóban tükrözik az államok elszántságát a bűnügyi együttműködés hatékonyabbá tételére s amelyek bevezetését éppen a lassan mindent átható európai integráció igazolja. A *ne bis in idem* elv elismerése, a kettős inkrimináció jelentőségének visszaszorulása, az egyszerűsített kiadatási eljárás, a saját állampolgár kiadási tilalmának feloldása, az igazságügyi hatóságok közötti közvetlen megkeresés lehetővé tétele, az európai elfogatóparancs intézményének kialakítása, illetve a rendőrségi együttműködés újfajta formáinak⁷ bevezetése, valamint az eljárási jogsegély teljesítésénél a *forum regit actum* elv⁸ előretörése is mind azt a szemléletváltást mutatják, amely magával hozhatja az eddiginél hatékonyabb és alkalmasabb nemzetközi bűnügyi együttműködés realitását.

Az Európai Unióban a bűnügyi együttműködés hagyományos keretek között született újjá, azonban a megváltozott szemléletet tükröző új jogintézmények és tendenciák a büntetőjogi integráció magas fokát vetítik előre: az európai területi elven⁹ alapuló egységes európai jogi térségben, ahol a másik állam büntető igazságszolgáltatásával szembeni nagyfokú bizalom érvényesül, a bűnüldözési érdekeket az érintett egyének emberi jogainak tiszteletben tartása mellett követik. A szuverenitási kifogás alkonya abban is markánsan meg fog mutatkozni, hogy az államok hajlandók lesznek a nemzeti büntető határozatokat kölcsönösen elismerni¹⁰ és azokat végrehajtani. Ebben a közegben a bűnügyi együttműködés már „csupán” „nemzetközi munkamegosztáson alapuló bűnüldözést” (SCHOMBURG/LAGODNY)¹¹ jelent.

⁷ Pl. közös nyomozócsoportok, határon átnyúló megfigyelés és üldözés, összekötő-tiszt rendszer stb. Vö. pl. LIGETI, 2001, 85-94.p.; M. NYITRAI, 2002, 237-242.p.

⁸ Tudniillik az, hogy a jogsegélyt a megkereső állam jogszabályi előírásai szerint folytatják le a megkeresett államban. Vö. pl. LIGETI, 2001, 79.p.; M. NYITRAI, 2002, 219-269.p.

⁹ A büntető joghatóság szempontjából az Európai Unió tagállamai egyetlen területnek minősülnek.

¹⁰ A büntető határozatok kölcsönös elismerését az Európai Tanács Tamperei Nyilatkozata (1999. október 15-16.) vetíti előre, mint elérendő célkitűzést. A nyilatkozat letölthető: <http://ue.eu.int/newsroom>

¹¹ Idézi LIGETI, 2001, 83.p.

2. Jogközelítés (jogharmonizáció)

A jogközelítés folyamata a gyakorlatban nem jelent mást, mint a nemzeti jogrendszerek egyes különbözőségeinek valamilyen közös cél érdekében történő leépítése egyforma szabályok bevezetése nélkül. Az irányadó közös célt nemzetközi egyezményben, szerződésben vagy más jogforrásban fogalmazzák meg, s az adott dokumentum kötőerejétől függ azt követően, hogy az államok mennyire szorgalmasan alakítják át jogrendjükben a kérdéses rendelkezéseket. E jogi eszköz alkalmazása a büntetőjog terén visszaköszön az Európa Tanács, illetve az ENSZ kriminális tárgyú egyezményeiben is.

A. Jogközelítés az Európai Unióban

Ahogy KECSKÉS írja: „Az Európai Közösség monumentális jogharmonizációs programjának gondolata olyan korszakban, az 1950-es évek végén jelent meg, amikor a jog-összehasonlítást már egyértelműen a gazdasági racionalitás szolgálatának praktikus szándéka határozta meg és a jog-összehasonlításnak a célja már nem a jogegységesítés, hanem a jogharmonizáció volt. (...) Az EK a maga monumentális jogharmonizációs programjának kibontakoztatásával azzal hozott alapvetően újat, hogy a jogközelítést funkcionálissá, azaz az integráció gazdasági igényeihez praktikusán igazodóvá tette”.¹² A jogközelítés az alapszerződésben¹³ mint az egyik legfontosabb jogi eszköz jelenik meg, amely a közösségi értékek közvetítését szolgálja. Az ezáltal intézményesített jogközelítés egy konkrét módszert jelent, amelynek során az egyes nemzeti jogokat úgy alakítják át, hogy hasonló jogintézmények vagy jogi megoldási technikák bevezetése révén alkalmasak legyenek a Közösség által meghatározott cél megvalósítására. Ahogy SCHOLZ és HOFFMAN fogalmaznak: „a jogközelítés az Európai Unióban se nem önmagáért való elv, sem pedig a jogegység elérése érdekében megfogalmazott politikai feladat, hanem azt a mindenkor elérendő cél határozza meg és korlátozza”.¹⁴ A közösségi jogban a jogharmonizációt Tanács által kibocsátott irányelvek működtetik: a jogharmonizáció tehát közösségi jogon alapul, de eredménye nem a közösségi jogot alakítja, hanem az egyes tagállamok jogában hoz változást.

¹² Lásd részletesen KECSKÉS, 1995, 211-264.p.

¹³ Az Európai Közösségeket létrehozó, többször módosított Római Szerződésre (1957) EKSZ, az Európai Uniót létrehozó, többször módosított Maastrichti szerződésre (1992) pedig EUSZ rövidítéssel fogok ezt követően hivatkozni. Itt: az EKSZ számos helyen hivatkozik rá, a legfontosabbak: 3. cikk h) pont, 93.-95. cikk, 132. cikk, 136. cikk (stb.).

¹⁴ „Rechtsangleichung in der EU ist daher kein Prinzip an sich, kein allgemeinpolitischer Auftrag zur Herstellung von Rechtseinheit, sondern ist durch die Erreichung des jeweiligen Ziels (hier das funktionierenden Binnenmarktes) definiert und beschränkt”. SCHOLZ/HOFFMAN, 1998, 296.p.

A jogközelítés és a jogharmonizáció kifejezések egymás szinonimájaként használhatóak, mára már mindkét kifejezés meghonosodott az „euronyelvben”, vagyis az Európai Unió tagállami nyelveinek mindegyikében megtalálható a fenti két szó megfelelője, az azonos tartalom ellenére is.¹⁵

B. Büntetőjogi jogközelítés - általánosságban

A büntetőjogi jogközelítés alkalmas lehet bizonyos nemzeti eltérésegek kiküszöbölésére. Ha az államok a közös cél elérése érdekében képesek megegyezni a jogközelítés eszközének alkalmazásában, és az elérendő célkitűzést is meg tudják fogalmazni, akkor saját büntetőjogukban kell a cél eléréséhez - szerintük - szükséges és alkalmas rendelkezéseket bevezetniük. Jól látható, hogy ami e technikának az előnye, az egyben hátrányt is jelent: bár az államok jobban kedvelik az efféle kötelezettségeket és ezért könnyebben jöhet létre a megegyezés, mégis a konkrét belső jogi megvalósítás különbözőségét nem lehet könnyen elkerülni. S jóllehet a jogharmonizáció járható út sok jogterületen a különböző gazdasági jellegű célok megvalósítására, a büntetőjog egésze terén nem feltétlenül kell érvényesülnie ennek.

Mi is lenne a büntetőjogi harmonizáció célja? Legtágabban, annak eszközeként, ez is a büntetőjogi integráció célkitűzését követi. Ennél szűkebb megközelítést alapul véve azt lehet mondani, hogy az **anyagi jogi jogközelítés** célja az egyforma cselekmények lényegében azonos megítélésének és szabályozásának megvalósítása, így például a hasonlóan azonos szigor elérése, amivel a büntetőjogi *forum shopping* is kiküszöbölhető, illetve ezzel meg lehet teremteni továbbá a nemzetközi bűnügyi együttműködésben való részvétel belső jogban adott esetben megkövetelt feltételét, a kettős inkriminációt is. Az **eljárásjogi harmonizációval** pedig az eljárás alá vont vagy abban érintett egyének (terhelt, tanú, sértett) számára lehet megteremteni a hasonló joghelyzetet különböző államokban is. Ez egyfelől alap- és emberi jogi szempontokból garanciális jelentőséggel bírhat, másrészt azonban ezzel azt is el lehet érni, hogy a külföldi elemet tartalmazó cselekmény elkövetőjét pusztán e tény miatt ne érje előny. Álláspontom szerint ennél szélesebb körben az eljárási harmonizáció aligha képzelhető el, mivel a büntető eljárás lefolytatása az adott állam büntetőigényének érvényesítési fórumát képezi, ezért annak az államra jellemző kereteit, az eljárás felépítésére, szervezetére, illetőleg az abban eljáró hatóságokra vonatkozó szabályokat - amíg a büntető hatalommal

¹⁵ Például: „Harmonisation - Angleichung” / „harmonisation - approximation” / „harmonisación - aproximación”.

az önálló államok bírnak - nehezen lehetne harmonizálni. De erre egyelőre nincs is szükség. Formai értelemben pedig további célja lehet a büntetőjogi harmonizációnak, hogy a nemzetközi bűnügyi együttműködést a jogi szabályok összehangolásával elősegítse.

TIEDEMANN¹⁶ szerint az **általános rész** a leginkább alkalmas a harmonizációra, amelyet azzal támaszt alá, hogy például a tévedés tana lényegében egyforma alapokon nyugszik Németországban, Angliában, Franciaországban, Olaszországban és Spanyolországban, s ezért minden nehézség nélkül lehetne általános, uniformizált szabályát adni a tévedésnek. Hasonlóképpen ítéli meg a kérdést DANNECKER is, aki a jogellenességet kizáró okok szabályozását is elképzelhetőnek tartaná európai szinten.¹⁷ Alapvetően elfogadhatónak tartom ezeket a téziseket, azzal, hogy ez nem csupán harmonizációt, hanem egyenesen jogegységesítést jelent. Tovább részletezve e témakört, az is megállapítható, hogy a **szankciórendszer** vonatkozásában a közös tendenciák már ma is érezhetőek: halálbüntetés eltörlése, a pénzbüntetés, illetve a szabadságvesztés más alternatíváinak erősödése (stb.) JUNG és SCHROTH szerint az általános részben viszont alapvetően nincs szükség a közelítésre, legfeljebb egyes kérdésekben, így pl. az elévülési időket illetően.¹⁸

A klasszikus büntetőjogi **tényállások** kevésbé alkalmasak a jogközelítésre, kulturálisan kötöttek és sokszor évszázados hagyományai vannak a jogi szabályozásnak.¹⁹ Ezzel szemben a büntetőjog védelmi körébe újonnan bevont területeken a jogközelítés könnyebb, így például a munkajogi, környezetvédelmi, fogyasztóvédelmi, legújabban számítógépes (különösen az internettel kapcsolatos) területek büntetőjogi védelménél. SIEBER szerint a jogközelítés általában három területen nélkülözhetetlen, méghozzá ott, ahol a) a nemzeti bűnözéskontroll nem képes működni (pl. nemzetközi komputerhálózatokon levő pornográf, vagy rasszista adatok terjesztése), vagy ahol b) az államon belül elkövetett cselekmény közvetlen kihatásai egy másik államban érzékelhetőek és ahol a nemzeti határok ezeket hatékonyan ellenőrizni nem tudják, illetve ha c) a szupranacionális érdekek védelme csak így oldható meg²⁰ (például az Európai Unió nemzetek feletti jogtárgyai esetében, lásd VII. fejezet). WEIGEND is egyetért a c) ponttal, mivel szerinte nincs olyan ok, amely az ilyen bűncselekmények elkövetésének akár

¹⁶ TIEDEMANN, 1997, 138-139.p.

¹⁷ DANNECKER, 1999.

¹⁸ JUNG/SCHROTH, 1983, 249.p.

¹⁹ Hasonlóan lásd pl. SIEBER, U., 1998b, 376.p.

²⁰ SIEBER, U., 1998b, 376.p.

szupranacionális szervek által történő üldözését is kizárná.²¹ KLIP szerint viszont az a) pont szerinti problémára a jogközelítés nem ad gyógyírt, mivel ennél nemzeti szinten marad a kontroll, hanem eleve teljesen nemzetközi megoldást kell keresni.²² LIGETI is úgy látja, hogy vannak olyan bűncselekmények, amelyek már ma is jogharmonizációt követelnek, ilyenek a számítógépes-világhálós bűncselekmények, a környezet elleni cselekmények, a nemzetközi terrorizmus, a kábítószer-kereskedelem, illetve az Európai Közösség gazdasági érdekeit sértő bűncselekmények.²³ Egyéb esetekben a nemzeti anyagi büntetőjogok is elégséges jogi háttérrel nyújtanak a bűncselekmények üldözéséhez. A büntető anyagi jognak tehát nem az egésze, hanem csak egy-egy területe harmonizációképes (TIEDEMANN)²⁴. JUNG/SCHROTH szerzőpáros azonban továbbmegy és megállapítja, hogy a külföldi elemet nem tartalmazó bűncselekmények esetén is egyre inkább felmerül a jogközelítés igénye, mivel a mai viszonyok között elegendő információ áll rendelkezésre ahhoz, hogy a hazai szabályozást más államok megoldásán keresztül értékeljék: „a nemzeti jogalkotónak érdekében áll hitelessége megőrzése céljából, hogy ne nagyon térjen el a »nemzetközi normától«”²⁵.

Az anyagi büntetőjog harmonizációja, amennyiben valamely tényállásra, illetve szankcióra vonatkozik, azt a veszélyt is magában hordozza, hogy az általa közvetített szabályozási kötelezettség megtörheti a belső büntetőjog koherenciáját. Mind a büntetőjogi fenyegetés kiterjesztésével (azaz az újabb vagy bővülő tényállásoknak), mind pedig a szankciós szigor bizonyos szintjének megkövetelésével óvatosan kell bánni: az adott nemzeti jogrenden, büntetőjogon belüli értékítéletek, arányossági viszonyok dőlhetnek meg a rosszul vagy nem átgondoltan alkalmazott jogközelítéssel. Igaz, ennek felelőssége a nemzeti jogalkotón van, hiszen a több állam által kompromisszumosan kialakított, jogközelítésre kötelező „nemzetközi” normában foglaltakat a jogalkotó általában nagy szabályozási mozgástérben veszi át, s kötelessége, hogy az átvételre szolgáló norma megalkotásánál a belső jog sajátosságait figyelembe vegye.

A **büntető eljárásjogokkal** kapcsolatosan az állapítható meg, hogy mivel egyes eljárásjogi rendelkezések hasonló kialakítása jelentősen növelheti a nemzetközi bűnüldözés hatékonyságát és igazságosságát is (pl. bizonyítékok rendszere, hasonló kényszerintézkedések, kölcsönös elismerés stb.), ezért

²¹ Ő még ide sorolja a háborús bűncselekmények körét is. Lásd WEIGEND, 1993, 795.p.

²² KLIP, 2000, 629.p.

²³ LIGETI, 1998, 358-359.p.

²⁴ TIEDEMANN, 1997, 137.p.

²⁵ JUNG/SCHROTH, 1983, 242.p.

azok egymáshoz való közelítése reális szükségletként jelentkezhet.²⁶ Az emberi jogok védelmének európai gyakorlatában sokszor kerül terítékre a büntető eljárás alá vont személy joghelyzete, illetve a vele való bánásmód s az egységes ítélkezésnek köszönhetően olyan standardok alakultak ki, amelyek irányadóak minden, az emberi jogi egyezményben részes állam számára, s amelyek az alapjogi követelményeken keresztül „homogenizálják” (Kis)²⁷ a nemzeti eljárásjogokat.²⁸ LIGETI is szükségszerűnek látja a büntető eljárásjogi normák harmonizációját, mivel - álláspontja szerint - a harmonizált büntető anyagi jogi normák eltérő eljárásjogi környezetben különbözőképpen érvényesülnének, ami végső soron a büntetőjogi védelem eltérő szintjét eredményezné.²⁹ JOKISCH szerint viszont a lehető legszűkebbre kell szabni az eljárásjogban a jogközelítést, mivel a bűnüldözési rendszerek a kulturális és történelmi fejlődés függvényei.³⁰

Az államok jogrendje közötti közelítésnek nem utolsósorban a **büntetés-végrehajtás** szabályait is érintenie kell, mivel egyre több külföldi személy kerül nem a saját államában börtönbe, és ez a külföldi fogva tartottak nagyfokú izolációjához vezethet.³¹ Ha az emberséges viszonyokat és pozitív bánásmódot biztosító minimum-követelményeket mindenhol betartják, akkor a nemzetközi bűnügyi együttműködés köréből ismert jogintézmény, a kiszabott büntetés (intézkedés) végrehajtásának átadásának elsődleges célja **valóban** az elítélt reszocializációja lehet. Rögtön hozzátehető, hogy meglehetősen illuzórikus ezt világviszonylatban elvárni, de - a hasonló - európai viszonyok között megvalósítható lehet. Ezt a célt szolgálják például az Európai Börtönszabályok is.³²

HASSEMER megállapítja, hogy „ami a munkajogban lehetséges, a gazdasági jogban szükséges, a nemzetközi jogban kötelező, ti. más kulturális körök és jogi kultúrák fejlődéseinek figyelembe vétele, az a büntetőjogban ritka kivétel; más kultúrákban érvényes normák és eljárások mentén történő orientáció a büntetőjog számára felesleges, sőt inkább kontraproduktív hatású”.³³ Hasonlóan vélekedik WEIGEND is, amikor arra hívja fel a figyelmet, hogy „a »határok nélküli büntetőjog« kívánalma nem véletlenül kéthangzású:

²⁶ Hasonlóan lásd pl. JUNG/SCHROTH, 1983, 252.p.; TIEDEMANN, 1997, 137.p.; DELMAS-MARTY, 1998, 25.p.

²⁷ Kis, 1999, 66.p.; SIEBER, U., 1998b, 377.p.

²⁸ Ehhez a hazai szakirodalomból lásd pl. TÓTH, 2001.

²⁹ LIGETI, 2001, 11-12.p.

³⁰ JOKISCH, 2000, 113.p.

³¹ JUNG/SCHROTH, 1983, 252.p.

³² Európa Tanács Miniszteri Bizottság R/87/3. sz. ajánlása (1987. február 12.). A hazai szakirodalomban elemzi JUHÁSZ, 2002.

³³ „Was im Arbeitsrecht möglich, im Wirtschaftsrecht nötig und im Völkerrecht zwingend ist: die Rücksicht dieser Rechtsgebiete auf Entwicklungen in anderen Kultur- und Rechtskreisen, das ist für das Strafrecht die seltene Ausnahme, dem Strafrecht scheint es überflüssig, ja eher kontraproduktiv zu sein, sich an Normen und Verfahren zu orientieren, welche für andere Kulturen gelten”. HASSEMER, 1998, 102.p.

aki a büntetőjog internacionalizálódását szorgalmazza, talán ezzel nem csupán határköveket bont le, hanem - akár akaratlanul vagy meggondolatlanul - egyszerre a történelmileg a társadalom szövetébe nőtt, az adott társadalomért kialakult büntető jogrendszer bölcs önkorlátozásait is feláldozza".³⁴ JOHANNES szerint csak annyiban alkalmazandó a jogközelítés, amennyiben az az elengedhetetlenül szükségesre és a politikailag megvalósíthatóra korlátozódik³⁵, PIETH pedig a büntetőjog expanziójától tartva óv attól, hogy a büntetőjogi jogközelítést magától értetődően minden problémára alkalmazzuk.³⁶ SIEBER pedig mindezekkel szemben éppen azt állapítja meg, hogy mivel a büntetőjog feladata, hogy etikai minimumot biztosítson, ennek összehangolása - európai szinten - szélesebb körben lehetséges, mint bármely más jogterületen.³⁷

C. Büntetőjogi jogközelítés az Európai Unióban

A közösségi jogból eredendően hiányzik a büntetőjogi jogközelítés: a közösségi jogharmonizációs programnak nem volt célja a büntetőjogi normák közelítése, annak ellenére sem, hogy az integrációs célkitűzés (közös piac) megvalósításához - ma már széles körben elismerten - szükség van a különböző nemzeti büntetőjogok összehangolására is. A közösségi jogon belül a büntetőjog-közelítés lehetősége azon rendelkezések kapcsán merül fel, amelyek a nemzeti jogalkotót bizonyos cselekmények szankcionálására hívják fel: ha ugyanis ezek az adott jogviszonyt illetően a tagállamokat büntetőjogi szabály kibocsátására kötelezhetik, akkor ezt a közösségi jog eszközével történő *implicit* büntetőjogi jogközelítésnek lehetne tekinteni. Az ezzel kapcsolatos elemzést lásd a IX. fejezet 3. pontjában.

Az uniós jogban sem szerepelt eredetileg kifejezetten a jogközelítés mint alkalmazható jogi eszköz, azonban a harmadik pilléres kormányközi együttműködés keretein belül elfogadott együttes fellépések, illetve megkötött nemzetközi szerződések tartalmaztak az anyagi és eljárásjogot érintő jogközelítő rendelkezéseket. Az 1999. május 1-jén hatályba lépett Amszterdami Szerződés azonban intézményesítette az Unió szintjén a büntetőjogi jogközelítést: a módosított EUSZ 31. cikk e) pontja kimondja, hogy „büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködés területén a közös

³⁴ „Die Forderung nach einem »grenzenlosen Strafrecht« klingt doppeldeutig, und das muss kein Zufall sein: Wer die Internationalisierung des Strafrechts propagiert, reißt damit vielleicht nicht nur Grenzpfähle ein, sondern gibt - möglicherweise ungewollt und unbedacht - gleichzeitig auch sinnvolle Selbstbegrenzungen einer historisch in und für eine bestimmte Gesellschaft gewachsenen Strafrechtsordnung preis". WEIGEND, 1993, 775.p.

³⁵ JOHANNES, 1971, 546.p.

³⁶ PIETH, 1997, 757-758.p.

³⁷ SIEBER, U., 1998b, 377.p.

cselekvés magában foglalja (...) e) olyan intézkedések fokozatos elfogadását, amelyek a szervezett bűnözés, a terrorizmus, valamint a tiltott kábítószer-kereskedelem területén szabályozási minimumokat határoznak meg a bűncselekmények tényállási elemeire és a büntetésekre vonatkozóan". Tekintettel azonban arra, hogy az idézett rendelkezés a jogközelítés legerőteljesebb válfajára, a jogegységesítésre teremt lehetőséget, ezért azt külön az alábbi részben tárgyalom.

3. Jogegységesítés

A jogegységesítés a jogközelítés egy szélsőséges variációja, amelynek integratív ereje igen nagy, viszont eléggé radikális és ezért ez a legvitatottabb eszköze a nemzeti büntetőjogi rendszerek közötti átjárhatóság biztosításának. A jogegységesítés során a közösen meghatározott normaszöveget emeli át minden nemzeti jogalkotó az adott jogszabályába, így biztosítván azt, hogy a kérdéses magatartás büntetendővé nyilvánítása és üldözése valóban egységes legyen. Az átemelés során a megegyezett szövegben tartalmi módosításokat egyáltalán nem, legfeljebb nyelvi változtatásokat lehet eszközölni.

A különböző jogrendszereket összekötni képes jogegységesítés szükségessége ritka eset, pontosabban, mivel erre az államok - egyelőre - kevésbé hajlandóak, eleve csak az olyan kérdések kapcsán merülhet fel alkalmazása, amelyek integrált szabályozása más, „enyhébb” jogi eszközzel nem lenne biztosítható.

Meg kell jegyezni azonban azt is, hogy az egységes büntetőjogi normák nem jelentenének feltétlenül egységes jogalkalmazást is, hiszen ha csak a különös rész egyes tényállásai képezik tárgyát az egységesítésnek, akkor a változatlanul maradó általános részi rendelkezések vezetnek eltérő megítéléshez. Ha az anyagi jog egészében válik egységessé, akkor a különböző jogértelmezési, jogalkalmazási gyakorlatokból, illetve eljárási rendelkezésekből eredő különbségek lesznek azok, amelyek miatt eltéréseket lehetne tapasztalni az összehasonlítható cselekmények megítélésében is. Még egy egységesen szabályozott eljárásjoggal sem lehetne a különböző jogi kultúrákból eredő alkalmazási, felfogásbeli különbségeket áthidalni. A megoldás - több szerző szerint is³⁸ - ezekre a problémákra Európában büntetőjogi hatáskörrel felruházott európai szintű bíróság lenne, amely biztosíthatná az egységesen szabályozott kérdésekben a homogén jogalkalmazást.

³⁸ SIEBER, U., 1998b, 377.p.; ZIESCHANG, 2001.

A. Büntetőjogi-jogegységesítés Európában

A büntetőjogban mind a jogegységesítés szerepe, mind pedig az e körbe sorolandó szabályozási tárgyak is eléggé vitatottak. A büntetőjog általános részéhez tartozó kérdések európai szabályozását - ha az szupranacionális síkon nem oldható meg - elvileg el lehet képzelni jogegységesítő technikával, azonban eléggé valószínűtlen, hogy az egyes államok például a szándékosság/gondatlanság, stádiumok (stb.) terén kialakult saját dogmáikat másokra cseréljék. Hacsak nem arról van szó, hogy pl. az egységesítő rendelkezés valamely különös részi cselekmény szándékos vagy gondatlan elkövetésének büntetését tartalmazza, s az egyes államok továbbra is használhatják a saját bűnösség-fogalmukat. VOGEL ezzel szemben már látja az általános rész európai szinten történő egységes szabályozásának kezdeteit, véleménye szerint a közösségi jogban a Közösség szupranacionális szankciós jogával kapcsolatos jogfejlődés tartozik ide, amelyet leginkább az Európai Bíróság gyakorlata tükröz.³⁹ Álláspontom szerint azonban ez nem a különböző tagállami büntetőjogok egységesítését szolgálja, hanem az önálló közösségi jogrenden belül egy a „büntetőjoghoz közeli” (tág értelemben vett büntetőjogi / közigazgatási büntetőjogi) jogterület elvi-dogmatikai hátterének kialakítását.

A büntetőjogi egységesítés egyik gyakran szorgalmazott eszköze a **modelljog-alkotás**. Ennek lényege az, hogy egy nemzetközi jogi dokumentum formájában elfogadott kódexet az egyes államok jogalkotásukban figyelembe veszik, pontosabban annak rendelkezéseit átvéve egységes szabályokat alkotnak. A modell-törvény alkotásának előnye a rugalmas harmonizáció, a racionalizálás, a rendszerezés és az új jogrendek támogatása⁴⁰. Ugyanakkor bármilyen kérdésről is legyen szó, eléggé nehezen lehet megtalálni azt a legkisebb közös nevezőt, amelyet minden állam el tudna fogadni úgy, hogy azt büntetőjoga részeként elismerje. Elképzelhető természetesen, hogy például emberölés, testi sértés, lopás és más hasonlóan „univerzális” bűncselekmények esetén nem ütközne különösebb ellenállásba egy alaptényállás megfogalmazása, azonban ezekkel kapcsolatosan ennek európai szükségessége még nem merült fel. Az uniformizálás (egységesítés) nehézségét jól mutatja, hogy már 1971-ben kísérletet tett az Európa Tanács (Parlamenti Közgyűlése) arra, hogy tető alá hozzon egy egységes európai büntető törvénykönyvet, azonban ez az ötlet nem valósult meg, sőt hosszú idő után csak 1994-ben hozakodtak ismét elő vele⁴¹. Ennek eredményeképp

³⁹ VOGEL, 1995, 332-333.p.

⁴⁰ SIEBER, U., 1998b, 379-380.p.

⁴¹ BÄRD, 1995, 151.p.

SIEBER az Európai Modell Büntetőtörvénykönyvre⁴² vonatkozó memorandumot az Európa Tanács 1996-ban tett felkérésére dolgozta ki. A modell-Btk. koncepciója nem kötelezőnek szánt szabályozást tartalmaz, hanem elsődlegesen ajánló, orientáló funkciót töltene be a „szellemi rokonához”, az USA *Model Penal Code*-hoz hasonlóan⁴³. A modell-Btk. az anyagi joggal összefüggő kérdésekre terjed ki, eljárásjogot, végrehajtással kapcsolatos szabályozást nem érint. A szerző a jövőbeli törvényhozást és egy bizottság megalakítását ajánlja, amely a kívánt törvényhozás keretfeltételeit és a modell-törvényhozás típusát és struktúráját állapítaná meg.

Kérdés persze, hogy a modell-törvény alkotása mennyiben tekinthető jogegységesítésnek. Sem az amerikai modell-törvény, sem pedig a javasolt európai modell-Btk. nem minősülhet önálló büntető kódexnek, tartalmukat az egyes országok (tagállamok) igényeikhez mértén átalakítva, kiegészítve vették (vehették) át. Az eddigi példákra is figyelemmel megállapítható, hogy az efféle modell-jogalkotás nem is a szűkebb jogegységesítés, hanem a jogközelítés egyik eszköze, s mint ilyen, ebben a formában előreláthatólag nem fog teret nyerni Európában.

B. Büntetőjog-egységesítés az Európai Unióban

Az EUSZ 31. cikk e) pontja felhatalmazza a Tanácsot arra, hogy bizonyos bűncselekmények tényállási elemeivel, illetőleg a szankciókkal kapcsolatosan minimum-szabályokat állapítson meg⁴⁴. A minimális szabályokat rögzítő, jogegységesítést megtestesítő uniós normát kerethatározatként⁴⁵, közös álláspontként vagy egyezményként⁴⁶ önti a Tanács formába, így a tényleges egységesítés, mint cél, az adott norma jogi kötőerejétől függően valósul csak meg.

⁴² lásd SIEBER, U., 1998b.

⁴³ Az amerikai modell Btk. (1962) kidolgozását megkönnyítette a közös common law jogrend, de még ilyen alapokon is kb. az államok egyharmada azt figyelmen kívül hagyja. A szankciókról szóló rész pedig szinte teljesen elvesztette példa-jellegét, a tényleges állami, illetve szövetségi kriminálpolitika homlokegyenest más irányt követ. Vö. WEIGEND, 1993, 790-791.p.

⁴⁴ EUSZ 31. cikk e) pont: „a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködés területén a közös cselekvés magában foglalja (...) e) olyan intézkedések fokozatos elfogadását, amelyek a szervezett bűnözés, a terrorizmus, valamint a tiltott kábítószer-kereskedelem területén szabályozási minimumokat határoznak meg a bűncselekmények tényállási elemeire és a büntetésekre vonatkozóan”.

⁴⁵ A hazai szakirodalomban erről részletesen lásd NAGY/KARSAI, 2003.

⁴⁶ EUSZ 34.§ (2) A Tanács - a jelen címben foglaltaknak megfelelő formában és eljárás szerint - intézkedéseket tesz, és előmozdítja az együttműködést, hozzájárulva ezzel az Unió célkitűzéseinek megvalósításához. Ennek érdekében - bármely tagállam vagy a Bizottság kezdeményezésére - a Tanács egyhangúsággal: a) közös álláspontokat fogadhat el, amelyekben meghatározza, hogy az Unió hogyan viszonyul egyes kérdésekhez; (...) d) egyezményeket dolgozhat ki, amelyeket a tagállamok számára saját alkotmányos szabályaiknak megfelelő elfogadásra ajánl. A tagállamok az alkalmazandó eljárásokat a Tanács által rögzített határidőn belül megindítják. Amennyiben az egyezmények másképp nem rendelkeznek, amint azokat a tagállamoknak legalább a fele elfogadta, e tagállamokra nézve hatályba lépnek. A Tanácson belül a Szerződő Felek kétharmados többséggel fogadják el az egyezményeket végrehajtó intézkedéseket.

Az Amszterdami Szerződés módosításai előtt is ki lehetett bocsátani a harmadik pillérben a bűncselekmények **tényállási elemeire** vonatkozó minimum vagy ajánlott szabályozást, azonban ezt kötelező erejű jogi normaként csak a nemzetközi egyezmény szolgálta, amelynek hatékonysága a tagállamok elhúzódó ratifikációs eljárásai miatt igencsak kérdéses volt⁴⁷. Ezen kívül főleg a **belügyi és az igazságügyi szervek együttműködése** alapjainak meghatározása volt a jellemző tartalom. A **szankciókkal** kapcsolatos szabályozási hatáskör teljesen újnak számít, ezért hangsúlyozni kellett, hogy az EUSZ 31. cikk e) pontjának nem lehetnek olyan hatásai, miszerint azon tagállamban, amelynek a jogrendszere nem ismeri a büntetési tétel minimumát, kötelező legyen ezek bevezetése (Amszterdami Szerződéshez csatolt nyilatkozat). A Bel- és Igazságügyi Tanács több alkalommal is foglalkozott a szankciókkal kapcsolatos jogközelítési kérdésekkel⁴⁸, és megállapította, hogy ebben a kérdésben bizonyos fokú rugalmasságra lesz szükség, hiszen a tagállamok hagyományosan koherens büntetőjogi szankció-rendszereit meg kell őrizni. Ugyanakkor viszont kimondta azt is, hogy bizonyos bűncselekmények esetén a büntetéseknek el kell érniük a minimális szigor egy meghatározott szintjét, amelyet az adott kerethatározat alkotása során a közösen megalkotott súlyossági rangsorból⁴⁹ választanak ki.

A kerethatározat a tagállamok számára kötelező, de nem közvetlenül hatályos: azaz nem kell tagállami ratifikációval azt megerősíteni, de a közvetettségéből adódóan szükség van a tagállami jogalkotó közreműködésére, hogy a jogközelítés (jogegységesítés) végrehajtásának eszközét és módját maga határozza meg. A Tanácsban, mint az egyes tagállamok által delegált szakminiszterekből álló grémiumban a tagállami kormányzatok befolyása

⁴⁷ Ennek példaként említendő meg az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló nemzetközi egyezményt (1995. július 26., EKHL C 316 1995.11.27.), amely megfogalmazza a pénzügyi érdekeket sértő csalás irányadónak szánt tényállását, és kötelezettséget tartalmaz arra nézve, hogy a tagállamoknak büntetőjogi tényállást kell erre alkotniuk. Meghatározza a büntetések jellemzőit, a gazdasági társaságok vezetőinek párhuzamos büntetőjogi felelősségét és a joghatósággal, a kiadatással és a bűnügyi együttműködéssel kapcsolatos szabályokat is. Kimondja a ne bis in idem elvének érvényét, amelynek értelmében egy tagállam által jogerősen elbírált cselekmény, másik tagállamban nem lehet büntetőeljárás tárgya. Az egyezményhez csatoltak három jegyzőkönyvet: a pénzügyi érdekeket sértő vesztegetések egységes büntetendőségéről szóló 1. jegyzőkönyvet (EKHL C 313 1996.10.23.), jegyzőkönyvet az Európai Bíróság hatáskörének kiterjesztéséről az egyezmény értelmezésével kapcsolatos előzetes döntéshozatali eljárásban (EKHL C 151 1997.05.20.), valamint a pénzmosás büntetendőségéről és a jogi személyek felelősségéről szóló 2. jegyzőkönyvet (EKHL C 221 1997.07.17.). Az egyezmény akkor lép hatályba, ha mindegyik tagállam „elfogadta” az egyezményt, azaz lefolytatta azt az eljárást vagy kibocsátotta azt a belső jogi aktust, ami bármely nemzetközi egyezmény elismeréséhez belső joga szerint szükséges. 2002. nyarán végül is befejeződött az összes tagállami ratifikáció, így az egyezmény (és az első jegyzőkönyv) majd nyolc év után 2002. október 17-én hatályba léphetett.

⁴⁸ Így többek között pl. a 2350. (2001. május 28-29.), 2396. (2001. december 6-7.) és 2433. (2002. április 25-26.) ülésein. Forrás: www.europa.eu.int/council

⁴⁹ A rangsor a szabadságvesztés büntetés felső határához kötődik, így ennek megfelelően négy szintet definiáltak: a büntetési tétel maximuma 1-3 év közötti (1. szint), a büntetési tétel maximuma 2-5 év közötti (2. szint), a büntetési tétel maximuma 5-10 év közötti (3. szint), a büntetési tétel maximuma legalább 15 év (4. szint). Vö. Bel- és Igazságügyi Tanács, 2433. ülés. „Approximation of penalties - Council Conclusions”. Forrás: www.europa.eu.int/council

jelentősebb, mint a nemzeti büntetőjog-alkotóké, ezért a kötelező büntetőjogi minimumszabályok tanácsi megfogalmazása a nemzeti büntetőjog-alkotás elveit sértheti. A Tanács egyhangú döntéshozatala ellenére a kerethatározatokkal szemben komoly kritika, hogy azok tartalma konkrét esetben szinte érdemi változtatás nélkül büntetőjogi szabály alkotására kötelezi a jogalkotót, akit ezáltal mind a büntetendőségi értékítélet meghozatalának (megbüntessem-e?), mind pedig a büntethetőség feltételeit alakító (hogyan büntessem meg?) jogától - legalábbis jórésztben - megfosztottak. A tagállami büntetőjog-alkotás monopóliuma szorosan kötődik a nemzeti szuverenitáshoz, ami megfelel a ma érvényesülő garanciális szempontoknak. Amíg közösségi (szupranacionális) szinten a jogalkotás „demokratikus deficitje” le nem csökken egy elfogadható szintre, nem tanácsos közvetlen büntetőjogi jogalkotói hatáskört adni a Tanács kezébe. A büntetőjog-alkotással összefüggő kérdéseket, illetve azt, hogy a Közösség rendelkezik-e *ius puniendi*-vel, a IX. fejezetben tárgyalom.

Corpus Juris Europae

Az Európai Parlament megbízásából 1995-ben előkészítő munkacsoportot hoztak létre, amelybe neves európai büntetőjogászokat hívtak, s amelynek feladata az volt, hogy a Közösség pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelmére javaslatokat dolgozzon ki. A munka gyümölcsét 1997-ben publikálták először *Corpus Juris Europae*⁵⁰ címmel, azonban azt az azóta eltelt időben is többször módosították.⁵¹ Megalkotói szerint⁵² ez a modell az egyetlen lehetőség arra, hogy a büntetőjogi szabályozás és az ezen alapuló bűnüldözés ötvözze az összes fontos kritériumot, az igazságosságot, az egyszerűséget és a hatékonyságot.⁵³

A *Corpus Juris Europae* anyagi jogi fejezete az Európai Közösség pénzügyi érdekeinek védelmét biztosítani hivatott nyolc „eurobűncselekmény” tényállását határozza meg elsődlegesen. Ezek a következők: piac manipulálása, eurocsalás, vesztegetés, hivatali visszaélés, hűtlen kezelés, hivatali titoksértés, pénzmosás, orgazdaság, bűnszövetség létrehozása. Generális büntetési tételeket is meghatároz a *Corpus Juris*, természetes

⁵⁰ A külföldi szakirodalomból lásd pl. NELLES, 1997; MANOLEDAKIS, 1999; DELMAS-MARTY, 2000; BRAUM, 2000; WATTENBERG, 2000; a magyar szakirodalomból lásd pl. LÉVAI, 1998b. A dokumentum szövege letölthető a www.law.uu.nl/wiarda/corpus/index1.htm oldalról.

⁵¹ A jelenleg „hatályos” változat a legutóbbi firenzei konferencia változtatásainak eredményeképpen a *Corpus Juris Florence / Corpus Juris 2000*, munkacímét kapta.

⁵² A tervezetet ENRIQUE BACIGALUPO (Madrid), MIREILLE DELMAS-MARTY (Párizs), GIOVANNI GRASSO (Catania), NILS JAREBORG (Uppsala), JOHN R. SPENCER (Cambridge), DIONYSIOS SPINELLIS (Athén), KLAUS TIEDEMANN (Freiburg im Breisgau), CHRISTINE VAN DER WYNGAERT (Antwerpen) büntetőjogász professzorok készítették el.

⁵³ DELMAS-MARTY, 1998, 28.p.

személy elkövetők esetén legfeljebb öt évi szabadságvesztés, jogi személyek esetén öt évi törvényi felügyelet alá helyezés, valamint bármely elkövetői körre nézve maximum egymillió ecu (euró) pénzbüntetés is kiszabható (az előzővel együtt vagy önállóan is). A büntetőjogi felelősségre vonás feltételeit is lefekteti, kiterjesztve a lehetséges elkövetők körét a természetes személyeken kívül a jogi személyekre, valamint megalapozza az üzleti vállalkozás vezetőjének (mögöttes) jogi felelősségét is. Az anyagi jogi rész tartalmaz továbbá rendelkezéseket a büntethetőséget kizáró tévedésre, a minősített esetekre és a halmazatra. A *Corpus Juris* eljárásjogi részében az európai területi elv és európai joghatóság elismerése a kiindulópont, ami azt jelenti, hogy az eurobűncselekmények elkövetése szempontjából az Unió tagállamainak területe egységes jogi térséget alkot, amelyben az európai ügyészség (európai főügyész és a delegált európai ügyészek) folytatja le az eljárás „közösségi” részét, azaz levezényli azt a nyomozás megkezdésétől a bíróság elé terjesztésig. Tevékenysége felett külön kijelölt, tagállami bírák gyakorolják a bírói ellenőrzést, akik a kényszerintézkedésekkel kapcsolatosan felmerülő kérdésekben is határoznak. A vádemelés és a büntetőeljárás további lefolytatása azonban már nemzeti büntetőbíróság (az eurobűncselekményekre kizárólagosan illetékes nemzeti bíróság) előtt történik, ahol a bíróság az adott tagállam belső büntetőeljárásai törvényei szerint jár el. A *Corpus Juris* az anyagi jogban az egységesítés és a harmonizáció jogi technikáival operálna, a nemzeti eljárásjogokat viszont szupranacionális normákkal (vagy enyhébb esetben jogegységesítéssel) újraírná.

A *Corpus Juris* újszerű - hatékonynak tűnő - megoldásai a megbízó uniós szervek elismerését váltották ki, azonban az európai büntetőjogi közvéleményt megosztották. Már az első publikálást követően felpezsdült a szakmai közélet, és egymást követték a szakmai és tudományos konferenciák, amelyek eredményeképpen több változáson is keresztül ment a „normaszöveg”. A *Corpus Juris* kísérleti modell. Kimondott célja egyfelől az volt, hogy megvizsgálják egy ilyen vagy ehhez hasonló szabályozás szupranacionális életképességét, valamint az is, hogy vitára ingereljen és ezáltal lendítse előre az Unió pénzügyi érdekvédelmének hatékonyabb kiépítését. Jelenlegi formájában is a *Corpus* tehát csupán a jogtudomány és szakmai közönség által elkészített és vitára bocsátott koncepció, azonban ahhoz, hogy pozitív joggá, azaz legitim és kötelező erejű „európai büntetőjoggá” váljon, megfelelő hatáskörrel rendelkező jogalkotónak kellene jogforrássá tennie - akár szupranacionális, akár nemzeti jogi szinten.

4. Büntetőjogi asszimiláció

Az asszimiláció latin eredetű szava általános értelemben hasonítást, hasonlónak tevést jelent. A jogban használt asszimiláció is hordozza az eredeti jelentéstartalmat, mivel olyan szabályozási módszerről van szó, amelynek során valamely jogilag releváns szempontból egymáshoz hasonlóvá (azonossá) teszünk jogviszonyokat. A büntetőjogi asszimiláció mindig a belső büntetőjog és egy nemzetközi (idegen) vonással bíró tényállással kapcsolatban merül fel, akkor ha belső büntetőjogot hívják fel ez utóbbi büntetőjogi védelmére. E módszert lehet használni a jogalkotó döntése alapján valamely más államhoz kötődő jogtárgyakra (pl. az adott országtól különböző valuta védelmére), illetve olyan jogtárgyakkal kapcsolatosan, amelyek nem köthetők egy bizonyos államhoz sem, s ezért szorulnak védelemre (pl. az Európai Közösség szupranacionális jogtárgyai⁵⁴). Akkor alkalmazható, ha a belső büntetőjogban van olyan jogvédelem érdeke, jogi tárgy (vagy szűkebben olyan tényállás), amely összehasonlítható az ezúton védeni kívánt jogi tárggyal (büntetni kívánt magatartással), ugyanis a büntetőjogi asszimiláció azt jelenti, hogy az állam az idegen jogtárgy olyan védelmére vállal kötelezettséget valamely nemzetközi normában (nemzetközi szerződés, közösségi jog szabálya), mint amilyen a hasonló belső jogtárgyait látta el. Jogszabálytani szempontból ezt önálló tényállással vagy valamely meglevő belső büntetőjogi tényálláshoz fűzött kiterjesztéssel („törvényben szabályozott analógia”) is meg lehet oldani.

A büntetőjogi integráció ezen eszközének alkalmazásakor az államnak nem kell valami idegen szabályozást magáévá tennie, sőt, még kompromisszumot sem kell kötnie valamely közös, minden érintett államnak megfelelő szabályozás meghozatala érdekében, hiszen itt minden állam a saját - általában a legjobbnak tekintett - megoldását alkalmazhatja a külföldi vagy a szupranacionális jogtárgyak védelmére. Minden állam a sajátját. Éppen ez jelenti egyben az asszimiláció mint jogi technika hátrányát is, mivel ezáltal ugyan a büntetőjogi védelmet meg lehet teremteni minden érintett államban, azonban annak homogenitása (így azonos szigora) nem biztosított. Ugyancsak komoly hátránya az asszimilációs szabályozásnak az, hogy csődöt mond azokban az esetekben, amikor a belső jogból hiányzik az összehasonlítható jogi tárgy (vagy tényállás), hiszen ilyenkor nincs mihez asszimilálni.

Végezetül kiemelendő, hogy az asszimiláció nem tekinthető jogközelítésnek (jogharmonizációnak), mivel ezzel csupán a „nemzetközileg” védeni kívánt jogtárgyak és az adott nemzeti jogtárgyak védelme közötti

⁵⁴ Lásd ezzel kapcsolatosan még a VII. fejezetet.

különbségeket lehet felszámolni, de az így előálló nemzeti büntetőjogi rendelkezések - pusztán az asszimiláció alapján - egymáshoz vagy egy „ideális” szabályozáshoz nem fognak hasonlítani. CUERDA álláspontja szerint az asszimilációt a jogközelítéstől az is megkülönbözteti, hogy az előbbi esetén nem a jogalkotó az asszimilációs norma címzettje, hanem a jogalkalmazó, így nem kell újabb büntető normát kibocsátani.⁵⁵ Nézetem szerint azonban ez nem mindig igaz, mivel az asszimiláció mint jogi (szabályozási) eszköz **önmagában** nem tartalmaz információt a belső jogforrás formájára vonatkozóan: az adott nemzetközi jogi, illetve közösségi jogi norma egésze, annak jogforrási és tartalmi jellemzői fogják meghatározni, hogy szükséges-e a jogalkotói közreműködés.

A. Büntetőjogi asszimiláció az Európai Unióban

Az európai gazdasági integráció során kialakult szupranacionális jogrend és szervezetrendszer rendelkezik olyan értékekkel és érdekekkel, amelyek eredendően a tagállami jogtárgyvédelem körén kívül eshetnek - éppen szupranacionalitásuk, azaz a tagállamoktól lényegében független mivoltuk miatt. Ilyennek minősülnek a Közösség pénzügyi érdekei: a közösségi költségvetés, illetve tágabban a Közösség/Unió pénzeszközeinek tisztasága, funkcionálása, megbízhatósága (bár pontos és jogilag szükséges fogalom megalkotása még nem történt meg). Minden olyan jogellenes magatartás sérti e jogi tárgyakat, amely a teljes költségvetés vagy a Közösség kezelésében levő egyes pénzalapok „sérelmére” elkövetett csalásnak⁵⁶ tekinthető, így például mindennemű „áfa”-csalás, vámviSSzaélés, jogosulatlan támogatás-igénylés, de tágabb értelemben akár a korrupciós cselekmények és a fentiek elérésére szolgáló okirat hamisítások is. A pénzügyi érdekek mint szupranacionális jogtárgyak védelméről gondoskodhat a közösségi jogalkotó (büntetésre vagy büntetőjogi norma kibocsátására kötelező közösségi jogi szabályok útján *lásd IX. fejezet 3.D. és E. pontok*), illetve maguk a tagállamok, ha erre az alapszerződésben vagy nemzetközi egyezményben kötelezettséget vállalnak. Az 1993. november 1-jén hatályba lépett Maastrichti Szerződéssel az eredeti EKSZ szövegébe beiktatták a 209/A. cikket, amely az asszimilációt fogalmazza meg, mivel kimondta, hogy a tagállamok a Közösség pénzügyi érdekeit sértő csalások elleni küzdelem céljából kötelesek ugyanolyan intézkedéseket hozni,

⁵⁵ CUERDA, 1989, 375.p.

⁵⁶ Ez a csalás nem egyezik azzal a bűncselekménnyel, amit a hazai büntetőjogban így nevezünk, illetve annyiban igen, hogy itt is megtévesztésen alapuló károkozásról van szó, de ehhez járulhat még jogtalan előny megszerzése, illetve súlyosabb tájékoztatási, nyilvántartási, be- és elszámolási kötelezettségek megszegése is.

mint amilyeneket a saját pénzügyi érdekeiket sértő csalások ellen hoznak.⁵⁷ E szabályozás közvetlen előzményének tekinthető az Európai Bíróság 68/88 számú ügye (görög kukoricacsalás - lásd részletesen IX. fejezet 2. pont), amelynek ítéletében a Bíróság leszögezte, hogy a tagállamoknak a közösségi jogot sértő cselekményeket hasonló anyagi és eljárásjogi szabályok mellett kell üldözniük, mint a nemzeti jogot sértő, típus és súly szerint hasonló cselekményeket.⁵⁸ Az Amszterdami Szerződés módosításai nyomán ma az EKSZ 280. cikkének (2) bekezdése tartalmazza a csalások elleni küzdelemre vonatkozó asszimilációt, az eredeti szöveggel megegyezően.

Asszimilációt testesít meg a közösségi jog néhány további rendelkezése, így az Euratom alapító szerződésének 194. cikke, illetve az Európai Bíróság statútumának 27. cikke is. Ezek bemutatására és elemzésére lásd IX. fejezet 3.D pont.

Az asszimiláció előnyös és hátrányos tulajdonságai - értelemszerűen - érvényesülnek akkor is, ha az a közösségi jogból fakad, így azonban azokon a területeken, ahol az asszimilációt hívják segítségül valamely kérdés szabályozására, a fennálló tagállami különbségeket nemhogy enyhítenék, de még a közösségi jog eszközével azokat meg is erősítik.

5. Szupranacionalitás

A szupranacionális büntetőjogról a mai viszonyok között nem beszélhetünk, hiszen nem létezik ilyen jogterület. Mindazonáltal érdemes ennek elméleti jellemzőit számba venni: A *ius puniendivel* rendelkező, büntetőjogot alkotó szerv nemzetek feletti, legitim jogalkotó, amely kötelező erejű jogot bocsáthat ki. A büntetőjog betartását a rendelkezésére álló eszközökkel az egyénekkkel szemben képes kikényszeríteni. A kikényszerítés fontos eszköze a szupranacionális bíróság, amely a hatáskörébe tartozó büntetőügyben jogosult eljárni, és határozata (ítélete) jogi hatásait tekintve nem különbözik a nemzeti bíróság határozatától, pontosabban attól csak annyiban tér el, hogy külön rendelkezések nem szükségesek az egyes nemzeti hatóságok általi elismeréséhez, azaz a határozatot mindenütt el kell ismerni.

⁵⁷ A tagállamok ezzel kapcsolatos jogalkotásáról lásd pl. BACIGALUPO ZAPATER, 1993.

⁵⁸ 1976-ban már megszületett egy egyezmény tervezet, amely a pénzügyi érdekek védelmére közös büntetőjogi szabályokat irányzott volna elő, azonban ezt a tervezetet nem fogadták el a tagállamok. Ez az egyezmény is az asszimiláción nyugodott volna.

A. Szupranacionalitás az Európai Unióban

Európában, illetve az Európai Unióban akkor beszélhetnénk szupranacionális büntetőjogról, ha a kötelezően követendő büntető rendelkezéseket önálló közösségi (vagy uniós) szerv hozná, és amelyek megsértését önálló közösségi (uniós) bíróság szankcionálná. Jelenleg és a közeli jövőben a szupranacionális büntetőjog eszméjének megvalósítása nem cél és nem is reális elképzelés, mivel a tagállamok ebbéli szándéka hiányzik, másfelől viszont az esetleges büntető - szupranacionális - jogalkotás a mai viszonyok között a jogállamisággal és a demokráciával össze nem egyeztethető módon működne.

A jogirodalomban már régebb óta felmerült és egyre többet vitatott kérdés⁵⁹, hogy nem lenne-e szükséges a büntetőjog egyes általános részi rendelkezéseit (szupranacionális) európai szinten is lefektetni. Két fő területtel kapcsolatosan jöhet ez szóba: egyrészt a Bizottság szankcionáló hatalmának (lásd VIII. fejezet) korlátozása valósulhatna így meg, másfelől pedig a nemzeti büntetőjogok által szankcionált, de közösségi jogtárgyakat sértő bűncselekmények miatti felelősségre vonás egységességét lehetne ezáltal biztosítani. Mint minden büntetőjogi szupranacionalitás, az ilyen jellegű törekvések is kevés realitással rendelkeznek, bár bizonyos alapvető jellegű szabályok garanciális szempontú kidolgozása kifejezetten kívánatos lenne.

Mindenképpen említést kell tenni az európai integráció legkorábbi szakaszának egyik, ha nem is halva született, de igen korán jobblétre szenderült kezdeményezéséről, amely az akkor még európai szinten elképzelt katonai integrációhoz, a közös európai hadsereghez kötődött. A felállítási ötletével kapcsolatos egyik legtovább jutott javaslat, a Pleven-terv⁶⁰ volt az alapja az 1950 őszen kezdődött vitáknak, amelyek az Európai Védelmi Közösségről (EVK) folytak. A politikai egyeztetések után 1952. május 27-én Párizsban hat állam, Belgium, Luxemburg, Hollandia, Franciaország, Olaszország és a Német Szövetségi Köztársaság aláírta az EVK alapító szerződését, amely a közös hadsereg létrehozásán túlmenően, közös katonai költségvetést és több más közös intézményt is tervezett. Két éves huzavona után végül is a francia nemzetgyűlés belpolitikai válságok következtében elutasította a szerződést, amely így soha nem lépett hatályba⁶¹. Ennek ellenére az európai integrációhoz vezető út egyik fontos mérföldköve volt, mivel a közös

⁵⁹ pl. VOGEL, 1995; DANNECKER, 1999; ALBRECHT/BRAUM, 2001.

⁶⁰ Nevét készítőjéről, René Plevenről, az akkori francia miniszterelnökről kapta.

⁶¹ Az Európai Védelmi Közösség alapító szerződése. Igazságügyi Jegyzőkönyv. Párizs, 1952. május 27. A szerződés szövege letölthető: <http://www.politische-union.de>. Részletesen lásd pl. J. NAGY, 1999, 34-35.p.; URWIN, 1999, 63-70.p.

hadsereg létrehozása szükségképpen magával hozta a közös európai külpolitika kialakításának kérdését, és ezen a bázison indult meg az igen hosszas (máig tartó), hol ellanyhuló, hol erőre kapó vitasorozat az európai politikai közösségről, majd unióról.

Az EVK-t a büntetőjogi integráció témájához kötő tényező pedig az, hogy az alapító szerződés csatolt igazságügyi jegyzőkönyve⁶² értelmében a részes államok a katonasággal, katonákkal kapcsolatos büntető hatalmukat teljes mértékben átruházták volna a Közösségre (18-19. cikk). Célként határozták meg, hogy a tagállamoknak ki kell dolgozniuk egy egységes európai katonai büntetőjogot, eljárásjogot és bírósági szervezetre vonatkozó szabályokat. Ahogy azt ma már látjuk, ebből az igen haladó elképzelésből semmi nem valósult meg. S mégis, a közösségi büntetőjogi integráció kapcsán azért nagy jelentőségű e terv, mivel ezzel egyértelműen bizonyítani lehet, hogy a gazdasági integráció szolgálatába állított nagyszabású jogi integrációból nem véletlenül maradt ki a büntetőjog területe, hiszen az alapítók szabályozták volna ezt is, ha akarták volna, s így ilyen értelmet a máig hatályos alapszerződések egyik rendelkezésének sem lehet adni.

6. Összefoglalás

Álláspontom szerint a bűnözés elleni harc hatékonyabbá tétele érdekében szükség van a büntetőjogi integrációra. Az anyagi jogi szabályozás - öltön akár nemzeti, akár nemzetközi kereteket - önmaga aligha alkalmas arra, hogy magát a bűnözést visszaszorítsa. A nemzetközileg is hatékonyabb bűnüldözés kiépítését lehetővé tevő eljárási jellegű szabályok viszont közvetve igen, mivel a jól működő bűnüldözésből és büntető igazságszolgáltatásból a jogi következmények elkerülhetetlenségének ténye ered: ez minden anyagi jogi szigor nál erőteljesebb visszatartó hatással bír.

Mivel a szupranacionális megoldás érdemi szorgalmazása - jelen viszonyok között - komolytalannak tűnhet, ezért a bűnügyi együttműködés hagyományos és új típusú intézményeit kell tovább erősíteni, amelynek kiváló eszköze lehet a jogharmonizáció.

Az Európai Unió létrejövetele ebből a szempontból is sajátos helyzetet teremtett az európai régióban. A harmadik pillér a tagállamok közötti büntetőjogi integráció kiemelt színtere, amelynek legfőbb eszközéül a bűnügyi együttműködés, illetve újabban a büntetőjogi jogközelítés (bizonyos esetekben pedig jogegységesítés) szolgál, azonban az önálló közösségi jogrend létezése,

⁶² Bemutatja pl. JESCHECK, 1953b.

illetve szűkebben annak egyes különleges jogi sajátosságai (lásd VI. fejezet) a tagállami büntetőjogokra is „integráló” hatással vannak (lásd IX. fejezet). A büntetőjogi integráció közösségi jog által „generált” formája egészében nem sorolható az eddig tárgyalt eszközök közé, elsősorban azért nem, mivel ennek elsődleges célja távolról sem a bűnözés elleni harc, hanem a közös piac működőképességének fenntartása, illetve a közösségi alapszabadságok garantálása. Az a tény, hogy ennek jogi megvalósítása során a tagállami büntetőjogok is bizonyos szempontból egymáshoz közelednek, a közösségi jogi integráció egyik - nem lényegtelen - „mellékhatása”. Másfelől viszont - ahogy azt majd a későbbiekben bemutatom - a közösségi jog éppen a tagállami büntetőjogi szabályozást érintően maga is felhasználja a büntetőjogi integráció eszközrendszerét (így különösen a jogközelítést és az asszimilációt).

V. fejezet - Az európai büntetőjogi integráció fogalmáról

Egy adott témában alkalmazott fogalomrendszer megalkotása, illetve a témakör bemutatása során annak tárgyalása általában megelőzi a tematika érdemi kifejtését, figyelemmel arra, hogy mindig a fogalmi rendszer ismerete alapozza meg egy adott tárgykör részleteinek megértését. Ennek ellenére az európai büntetőjogi integráció fogalmi kérdéseivel ehelyütt foglalkozom először, mivel meglátásom szerint a témakör - jelenlegi - fogalmi zűrzavarában való eligazodáshoz az eddigi, előzetes fejezetek ismeretére mindenképpen szükség van s azok tartalma a megértéshez jelentős mértékben hozzájárul.

A szakirodalom bemutatása ebben a fejezetben az általam vizsgált **témakör definiálására** terjed ki: az alábbiakban áttekintem a magyar és az irányadó külföldi szakirodalom fogalmi meghatározásait, amelynek során **időbeli** sorrendet követve a szerzőknek csupán azon gondolatait tettem - itt - a dolgozat részévé, amelyek a tárgykör általános definiálására vonatkoznak.

1. Hazai szakirodalom

Megállapítható, hogy csupán a kilencvenes évek közepén bukkan fel e témakör a hazai büntetőjogi szakirodalomban, majd 1998-1999-től egyre több tanulmányt tesznek közzé, és többé-kevésbé kialakul az a büntetőjogász kutatói kör, akik a szakszerű elemzés és tudományos feldolgozás érdekében vették a fáradságot és megismerkedtek a közösségi jog, illetve e téma szűkebb külföldi szakirodalmával.

BÁRD KÁROLY 1995-ben megjelent „Európai büntetőpolitika” című¹ tanulmányában hazánkban elsőként foglalkozott az európai integráció büntetőjogot érintő hatásával. Tartalmilag körüljárja az ezzel kapcsolatos tendenciákat, azonban, bár használja az „európai büntetőjog” kifejezést, annak fogalmát nem adja meg. Így az sem tisztázott, hogy ennek létezése avagy tagadása milyen összefüggésben értelmezhető: a földrajzi Európában, szűkebben az Európai Unióban vagy esetleg az Európa Tanács államaiban. Annyi azonban bizonyos, ahogy Bárd állítja, hogy az „európai büntetőpolitika” alakulására az Európa Tanács, az Európai Emberi Jogi Egyezmény szerveinek tevékenysége és az „Európai Közösség várhatóan növekvő aktivitása a Közösségi érdekek büntetőjogi védelmének terén”² bír majd befolyással.

---

¹ BÁRD, 1995.

² BÁRD, 1995, 158.p.

Lényegében ugyanezeket a téziseket fogalmazza meg Bárd a 2003-ban közzétett tanulmányában is.³

SZABÓ ANDRÁS álláspontja (1996) szerint a büntetőjog európaiságának kritériuma annak alkotmányosodása⁴, azaz az új magyar alkotmány közvetítésével az Európai Emberi Jogi Egyezménynek megfelelő átalakulása. Megállapítja, hogy „új európai büntetőjog alakul, amelynek lényegét ismerjük ugyan, de elmélete még csak körvonalazódik”, s amely „alapelvekben való egységet jelent, tehát lényegi, konceptuális koherenciát jelent és nem zárja ki az alapelvek érvényesítésének különböző változatait”.⁵

KERTÉSZ IMRE (1997) szerint az „európai büntetőjog gondolata nem elméleti, hanem gyakorlati igényből született. A közös piac és a határok megnyitása a bűnözés mobilitásával is együtt járt és a nemzetközi bűnözés új formáit alakította ki. A határokon átnyúló kriminalitás - különösen a kábítószer-kereskedelem, gépkocsilopások, az európai gazdasági támogatások rendszerével kapcsolatos csalások, a csekk- és hitelkártya-bűnözés - olyan új kihívásokat hoztak, amelyekre egységes választ kellene adnia az európai büntető politikának”.⁶ A szerző csak az Európai Unió vonatkozásában használja a vizsgált kifejezést, s jóllehet a fogalmát nem adja meg, a tartalmi jegyekből szupranacionális büntetőjogra lehet következtetni.

A *Corpus Juris Europae* bemutatásával foglalkozó 1998. évi tanulmányában LÉVAI ILONA kijelenti, hogy az „meglehetősen pontos képet ad az európai büntetőjog jelenlegi állásáról”⁷, mindezzel azt is mutatva, hogy az európai büntetőjogot az Európai Közösség (vagy Unió) keretein belül tartja elképzelhetőnek. Álláspontja szerint ez csakis a közösségi költségvetés védelme terén működhetne, hiszen „nyilván nem gondol arra senki, hogy a lopást vagy emberölést valaha is egységes európai büntetőjog alapján kellene büntetni és üldözni”⁸. Legfeljebb idő kérdésének tekinti, „hogyan mikor történik meg büntető területen a tagállami szuverenitás bizonyos részének az Unióra ruházása és korlátozott területen a büntetőjog közösségi tétele”.⁹

Ugyanebből az évből származik LIGETI KATALIN „Az Európai Közösség büntetőjoga” című tanulmánya¹⁰, amely, címe alapján mindenképpen, a fogalmi kérdések tisztázását ígéri. A szerző is megállapítja, hogy a szakirodalom nem

³ BÁRD, 2003.

⁴ SZABÓ, 1998, 15.p.

⁵ SZABÓ, 1998, 19.p.

⁶ KERTÉSZ, 1997, 58.p.

⁷ LÉVAI, 1998b, 66.p.

⁸ LÉVAI, 1998b, 88.p.

⁹ LÉVAI, 1998, 59.p.

¹⁰ LIGETI, 1998.

egységesen használja az „európai büntetőjog” kifejezést, és ehelyütt csak az irányadó külföldi szakirodalomra hivatkozik. Nem is tehetett volna másképp, hiszen a hazai szakirodalom meglehetősen szegényes volt ekkor (is), különösen ami a fogalmi kérdéseket illeti. A továbbiakból kiderül, hogy Ligeti is az Európai Unió minden tagállamára érvényes büntetőjogot ért „európai büntetőjog” alatt, amelynek szupranacionalitása lenne a legfőbb jellemzője. Az a tény azonban, hogy ma még nem létezik ilyen büntetőjog, nem jár azzal, hogy az európai büntetőjog fogalma üres marad, „csupán azt jelenti, hogy az Európai Közösség szerveinek nincs büntetőjogi joghatósága és a közösségi szabályok önmagukban nem képeznek szupranacionális büntetőjogot”.¹¹ Kiemelést igényel, hogy ebben a körben tételének igazolására a szerző a közösségi érdekek védelmében kialakult szupranacionális szankcionáló hatalom *de facto* létezését bizonyítja: „Ennek természete a büntető szankcióhoz hasonló, nem tisztán közigazgatási és nem tisztán büntető jellegű. Kizárólag a gazdasági büntetőjog keretében létezik és a szerződés céljainak megfelelő megvalósítását szolgálja. A büntetőjog általánosan elfogadott elvei vonatkoznak e szankciók kiszabására, de a Bizottság nem terjesztheti ki hatáskörét más szankciók alkalmazására”.¹² A másik jövőendő területe Ligeti szerint az európai büntetőjognak azon bűncselekmények szabályozása, amelyek már ma is jogharmonizációt követelnek (számítógépes világhálós bűncselekmények, környezet elleni cselekmények, nemzetközi terrorizmus, kábítószer-kereskedelem, Közösség gazdasági érdekeit sértő bűncselekmények), azaz a jogharmonizáció eszközével utat lehet törni a majdani egységesített európai büntetőjognak.¹³

KIS NORBERT az Integrációs Stratégiai Munkacsoport egyik kiadványában megjelent cikkében (1999)¹⁴ „a »közösségi« büntetőjog lassú és óvatos araszolását” vizsgálja meg, részleteiben és összességében is. A szerző gondolatmenetében a folyamatában vizsgált büntetőjogi integráció különböző aspektusainak összekötő eleme a jogközelítés, azonban ez a fogalomalkotáshoz nem tűnik elegendőnek vagy alkalmasnak, mert az egyébként igen szakszerű munkában nem találunk olyan fogalmat, amely a kiindulópontként szereplő „közösségi” büntetőjog kifejezést értelmezné.

FARKAS ÁKOS témához kötődő első cikkében (1999)¹⁵ használja az „európai büntetőjog” kifejezést¹⁶, de ennek tartalmát nem adja meg, arra

¹¹ LIGETI, 1998, 334.p.

¹² LIGETI, 1998, 345.p.

¹³ LIGETI, 1998, 358-359.p.

¹⁴ KIS, 1999.

¹⁵ FARKAS, 1999.

¹⁶ FARKAS, 1999, 383.p.

legfeljebb a tanulmány alapján következtetni lehet. Annyi biztosan megállapítható, hogy csak az Európai Közösségekhez (Európai Unióhoz) kötődő integráció folyamatában értelmezi ezt, és az integráció tagállami büntetőjogokra gyakorolt hatását tekinti központi összekötő kapocsnak.

LIGETI KATALIN 2000-ben megjelent kismonográfiája¹⁷ az „*Europäisches Strafrecht*” (Európai büntetőjog) címet viseli. A munka befejezéseként fogalmi összefoglalót ad a szerző, miszerint „az európai büntetőjog nem jogi kategória, hanem gyűjtőfogalom, amely a büntetőjog európaizálódásának tendenciáit foglalja össze”.¹⁸ Véleménye szerint az európai büntetőjog a gyakorlat szükségletei szerint alakul, és evolúcióját gazdasági okok jellemzik. A közösségi jog vizsgálatával kimutatta, hogy az „európai büntetőjog jogi normák labirintusa, amelyek ratifikálási és hatálybalépési időpontjukat illetően igen változatos kilátásokkal bírnak”.¹⁹

Az első munka, amely kifejezetten a fogalmi kérdésekre koncentrál, NAGY FERENC „Az európai büntetőjog fogalmáról” című tanulmánya²⁰. Megállapítja, hogy az „európai büntetőjog” kifejezés alatt nem egy klasszikus értelemben vett jogágot kell érteni, hanem inkább az európai jogfejlesztő folyamatok összefoglaló megjelölését²¹. Javasolja, hogy e helyett inkább a „büntetőjog európaizálódási, büntetőjogi együttműködési folyamatát” használják. Mégis, elfogadva azt munkacímként, megadja az „európai büntetőjog” szűkebb és tágabb értelmezését is: „szűkebb értelemben az Európai Unió büntetőjogaként, vagy uniós büntetőjogként nevezhető. Az uniós büntetőjogon belül értelmezendő viszont a közösségi büntetőjog, amely csak az első pillér jogi eszközrendszere. Tehát az helyesen nem állítható és nem fogadható el, hogy az európai büntetőjog fogalom alatt kizárólag az uniós, pláne a közösségi büntetőjog lenne értendő. ... A tágabb értelemben vett európai büntetőjog - az uniós, illetve azon belül a közösségi büntetőjog mellett - tehát magában foglalja az Európa Tanács büntetőjogot érintő aktusait és tevékenységét, kiváltképp az Európai Emberi Jogi Bíróság és a Kínzás Elleni Bizottság munkáját”.²²

FARKAS ÁKOS újabb munkáiban²³ továbblép korábbi tanulmányához képest, mivel megadja az európai büntetőjog általa elfogadott definícióját: „a tágabb (fogalom) magában foglalja az Európa Tanács és az Európai Unió

¹⁷ LIGETI, 2000.

¹⁸ LIGETI, 2000, 153.p.

¹⁹ LIGETI, 2000, 154.p.

²⁰ NAGY, F., 2001.

²¹ NAGY, F., 2001, 5.p.

²² NAGY, F., 2001, 6-7.p.

²³ FARKAS, 2001, FARKAS, 2001c.

égisze alatt létrejött büntetőjogi vonatkozású normák összességét, míg a szűkebb értelemben az Európai Unió büntetőjogi normáit értjük alatta”.²⁴ Mindezek mellett elismeri, hogy ez egy új, kialakulóban levő jogterületet is jelent²⁵, bár ez majdan csak az Európai Unió büntetőjogát fogja jelenteni.²⁶ Egy másik, ugyancsak 2001. évből származó tanulmányában Farkas az európai büntetőjogot a nemzetközi büntetőjog egyik ágának tekinti, mivel véleménye szerint „a nemzetközi büntetőjog ma már nem csupán csak azt jelenti, hogy az államok két- vagy többoldalú szerződéseken keresztül együttműködnek, egymás szuverenitásához szűk átjárókat biztosítanak, hanem azt, hogy bizonyos kérdéseket, amelyek egy-egy országcsoporthoz vagy nemzetközi közösség érdekeit sértik, közösen üldözik, erre vonatkozóan közös normákat alkotnak és ezek a normák azáltal, hogy ratifikálják őket, bekerülnek az adott ország jogi, büntetőjogi normái közé is”.²⁷

NAGY FERENC 2002-ben megjelent „Az európai büntetőjog fejlődési irányiról és jogállami alapjairól”²⁸ című cikke nem tér ki ismételt fogalmi kérdésekre, azonban megállapítható, hogy ezúttal a szupranacionális, tagállamok jogától független „összeurópai” büntetőjog a vizsgálódás tárgya. Bár említést tesz a szerző az Európa Tanácsról is, az európai büntetőjog bölcsője és színtere az Európai Unió lenne.

A hazai büntetőjogi tankönyvek - az egyéb szakirodalmi megjelenéshez képest is - jókora késéssel kezdtek el foglalkozni a témával. Első volt a sorban NAGY FERENC és TOKAJI GÉZA általános részi tankönyve²⁹, amely már egy féloldalas alcímben foglalkozik az „európai büntetőjoggal”³⁰, megállapítva (Jescheck nyomán³¹), hogy az európai büntetőjog „sajátos természetű joganyag, amely nemzetközi szerződési jogot, európai közösségi jogot, továbbá európai vonatkozású nemzeti jogot, valamint az európai államok közös büntetőjogi elveit egyaránt tartalmazza”.³² A tankönyv második kiadása (2001) terjedelemben jóval többet szentel a témának, azonban a fogalom szempontjából nem nyújt újat.

A 2002-ben, WIENER A. IMRE szerkesztésében megjelent általános részi tankönyv az Európai Unió büntetőpolitikája kifejezéssel operál, ez pedig: „újfajta, kötelező intézményrendszer, amely az uniós szervek azon

²⁴ FARKAS, 2001, 12.p.; FARKAS, 2001c, 9.p.

²⁵ FARKAS, 2001, 12.p.; FARKAS, 2001c, 9.p.

²⁶ FARKAS, 2001, 14.p.

²⁷ FARKAS, 2001b, 63.p.

²⁸ NAGY, F., 2002.

²⁹ NAGY /TOKAJI, 1998.

³⁰ NAGY /TOKAJI, 1998, 94.p.

³¹ lásd JESCHECK/WEIGEND, 1996, 183.p.

³² NAGY /TOKAJI, 1998, 94.p.

törekvéseinek összességét jelöli, amelyek a bűnözés új formáival szembeni harc eredményességének érdekében a belső büntetőjogok harmonizációját, valamint a jövőben egy nemzetek feletti, szupranacionális büntetőjog kialakítását szorgalmazzák”.³³ Ilyen tartalommal „európai büntetőjog” helyett valóban tetszetősebb az Európai Unió büntetőpolitikájáról beszélni, jóllehet ez sem teljesen meggyőző, hiszen ez is csak annyira kriminálpolitika, mint amennyire az „európai büntetőjog” büntetőjog. Az uniós, európai büntetőjog pedig csakis szupranacionális büntetőjog lehet, amelyben a tagállamok az Unió szerveire ruházzák büntetőhatalmuk egy részét.³⁴

2. Külföldi szakirodalom

HANS-HEINRICH JESCHECK már 1953-ban, a modern európai integráció hajnalán megállapította, hogy „az európai büntetőjog már most sem csupán a jövő kérdése, hanem az élő jelenkor egy szelete”³⁵. Igaz, e körben nem általános szupranacionális büntetőjogra gondolt, hanem a Montánunió szerződéséből és az Európai Védelmi Közösség tervezetéből eredő, a nemzetek feletti szerveknek átadott büntetőjogi kompetencia gyakorlására - az előbbi esetében szupranacionális közigazgatási büntetőjogi hatáskörrel, az utóbbinál pedig katonai büntetőjogról van szó.

1961-ben HEINRICH GRÜTZNER a „Lépések az európai büntetőjoghoz vezető úton”³⁶ című tanulmányának bevezetőjében kimondja, hogy „az európai büntetőjog olyan büntetőjogi normákkal, amelyek minden európai államban vagy legalábbis Európa nyugati országaiban hasonlóképpen érvényesek és egységesen alkalmazottak, nem létezik”.³⁷ Ugyanakkor azonban álláspontja szerint az európai büntetőjoghoz az Európa Tanács és különösen annak büntetőjogi kérdésekkel foglalkozó bizottságának³⁸ tevékenysége fog elvezetni.

HARTMUT JOHANNES (1968) véleménye szerint az Európai Közösségek büntetőjogának azokat a rendelkezéseket kellene tekinteni, amelyek az alapító szerződésekben és azok függelékeiben találhatók (Római Szerződés, Euratom

³³ LIGETI, 2002, 274.p.

³⁴ LIGETI, 2002, 290.p.

³⁵ „[Europäisches Strafrecht], das schon jetzt nicht mehr nur eine Frage der Zukunft ist, sondern ein Stück lebendiger Gegenwart”. JESCHECK, 1953, 498.p.

³⁶ GRÜTZNER, 1961.

³⁷ „Ein Europäisches Strafrecht im Sinne von strafrechtlichen Normen, die in allen europäischen Staaten oder wenigstens in den westlichen Staaten Europas gleichermaßen gültig sind und einheitlich angewendet werden, gibt es nicht”. GRÜTZNER, 1961, 2185.p.

³⁸ European Committee on Crime Problems (CDPC), első ülés 1958. június 30.

Szerződés, Európai Szén- és Acélközösség alapító Szerződése, az Európai Gazdasági Közösség Bíróságának Statútuma).³⁹

JOHN W. BRIDGE (1976) annak megállapítása mellett, hogy olyan jogterület, amelyet európai büntetőjog („*European Criminal Law*”) elnevezéssel lehetne illetni, nem létezik, azt is kimondja, hogy egy komplett, szupranacionális európai büntetőjogi rendszer kiépítése a közösségi integrációval felmerülő büntetőjogi problémák aránytalan megoldását jelentené, s mint ilyen nem szorgalmazandó.⁴⁰

A német Jescheck professzor 70-ik születésnapjára megjelent ünnepi kötetben (1985) DIETRICH OEHLER „Az Európai Közösség büntetőjogának egyes kérdései” címmel közölt tanulmányt⁴¹, amelyből ugyan a címbéli fogalom pontos jelentését nem tudjuk meg, azonban annak hozzávetőleges tartalmára következtethetünk. A szerző e körben azon jogi lehetőségeket, tendenciákat és gyakorlatokat veszi górcső alá, amelyek a közösségi jog érvényesítését szolgálják a jogi szankcionáláson keresztül.

ULRICH SIEBER (1991) szerint „az európai büntetőjog - tágabb értelemben - egy »alakuló jog«, azaz nem csupán egy statikus állapot, hanem egyben fejlődési folyamat is, amely még jelentős mértékben befolyásolható”.⁴² Ez a folyamat több szinten is zajlik egyszerre, amelyek egyaránt az európai büntetőjoghoz tartoznak: a nemzeti büntetőjog és közösségi jog fejlődő kapcsolatrendszerének szintje, illetve a közösségi (közigazgatási) szankcionáló jog szintje.⁴³

MANFRED ZULEEG (1992) szerint a Közösség szűkebb értelemben vett európai büntetőjoggal nem rendelkezik. „Ugyanakkor azonban, ha a szabálysértéseket a tágabb értelemben vett büntetőjoghoz tartozónak tekintjük, akkor a közösségi jognak mégis van gazdasági büntetőjogi ága”.⁴⁴ Mégis azt kell mondani, hogy az „európai kriminális büntetőjog egyelőre még csak vízió marad, amellyel azonban azért kell foglalkozni, mert a Közösség egyszer politikai uniót is létre akar hozni”.⁴⁵

³⁹ JOHANNES, 1968, 65.p.

⁴⁰ BRIDGE, 1976, 97.p.

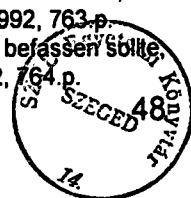
⁴¹ OEHLER, 1985.

⁴² „Europäisches Strafrecht - hier in einem weiten Sinne verstanden - ist »werdendes Recht«, d.h. nicht nur ein statischer Zustand, sondern auch ein Entwicklungsprozess, der noch in hohem Maße beeinflussbar ist”. SIEBER, U., 1991, 958.p.

⁴³ SIEBER, U., 1991, 963-973.p.

⁴⁴ „Rechnet man das Recht der Ordnungswidrigkeiten zum Strafrecht im weiteren Sinne, ist Wirtschaftsstrafrecht doch Bestandteil des Europäischen Gemeinschaftsrechts”. ZULEEG, 1992, 763.p.

⁴⁵ „Europäisches Kriminalstrafrecht bleibt vorerst freilich eine Vision, mit der man sich aber befassen sollte, weil sich die Gemeinschaft anschickt, in eine Politische Union überzugehen”. ZULEEG, 1992, 764.p.

KLAUS TIEDEMANN (1993) szerint az „európai gazdasági büntetőjog” aktuális állapotát átmenet jellemzi, amely egy modern közigazgatási büntetőjog kialakulásához fog vezetni.⁴⁶

JANET DINE (1993) véleménye szerint az európai közösségi büntetőjoghoz tartozik egyfelől az Euratom szerződésbe iktatott titokvédelemmel kapcsolatos tényállás, amely önálló közösségi szintű deliktumot jelent; másfelől pedig a Közösség versenyjogi szabályainak megsértése esetén alkalmazható szankcionálási jog.⁴⁷

„Tág értelemben vett európai szupranacionális büntetőjognak a Közösségnek nem az egyes tagállamok által alkotott és végrehajtott büntetőjogát (tág értelemben) tekinthetjük. Itt nem a tagállamok közötti, a jogsértések üldözésére irányuló együttműködésről van (már) szó, hanem saját (tág értelemben vett) büntetőjog megalkotásáról, amelynek alapjául az önálló európai jogrend szolgál. ... A tág értelemben vett európai szupranacionális büntetőjognak fő feladata a közös, illetve belső piac egységének védelme, s különösen a mai állapot szerint a verseny védelme a köz és a fogyasztó érdekében”.⁴⁸ E megállapításaival OLGA TSCHOLKA (1995) a Közösség közigazgatási jellegű szankcionáló jogát kategorizálja, igen bátran besorolva azt a tágabb értelemben vett büntetőjog fogalmába. Továbbá azt is kijelenti, hogy a szupranacionális európai büntetőjog különös része már létezik is, méghozzá a közösségi jog szankciós jogi tényállásainak képében.

Térnyerését és fontosságát jelzi, hogy HANS-HEINRICH JESCHECK / THOMAS WEIGEND általános részi tankönyvének ötödik kiadásában (1996) önálló fejezetként szerepel⁴⁹. A szerzők úgy látják, hogy európai büntetőjog még nem létezik, csupán annak kezdeményei ismerhetők fel, az Európa Tanács és az Európai Közösség tevékenységének köszönhetően. Megadja az európai büntetőjog fogalmát is: „az európai büntetőjog egy sajátos joganyagot képez, amely nemzetközi szerződésjogot, közösségi jogot, Európára vonatkozó nemzeti jogot, valamint az államok közös büntetőjogi alapelveit tartalmazza”.⁵⁰

⁴⁶ TIEDEMANN, 1993.

⁴⁷ DINE, 1993, 246.p.

⁴⁸ „Als europäisches supranationales Strafrecht i.w.S. kann das eigene, nicht von den einzelnen Mitgliedstaaten gesetzte und verwirklichte Strafrecht i.w.S. der Gemeinschaft bezeichnet werden. Es geht hier nicht um die Zusammenarbeit der Mitgliedstaaten, um Zuwiderhandlungen zu ahnden, sondern um die Konstituierung eines eigenen Strafrechts i.w.S. auf der Grundlage der eigenständigen europäischen Rechtsordnung. ... Die Hauptaufgabe des europäischen supranationalen Strafrechts i.w.S. liegt in dem Schutz der Einheit des Gemeinsames bzw. des Binnenmarktes und insbesondere nach dem heutigen Status in dem Schutz des Wettbewerbs im Interesse der Allgemeinheit und der Verbraucher”. TSCHOLKA, 1995, 58.p.

⁴⁹ JESCHECK/WEIGEND, 1996, 182-186.p.

⁵⁰ „Das europäische Strafrecht ist somit eine Materie eigener Art, die sowohl völkerrechtliches Vertragsrecht als auch europäisches Gemeinschaftsrecht, ferner auch Europabezügliches nationales

MARTIN BÖSE szűkebben értelmezi az „európai büntetőjogot”, mivel kimondja, hogy annak modellje lehet a közösségi szankciós jog⁵¹, de nem tekinti idetartozónak azokat az egyre kézzelfoghatóbb jelenségeket, amelyeket a közösségi jog idéz elő a nemzeti büntetőjogokban.⁵²

KRISTIAN KÜHL a szupranacionális közösségi büntetőjogot nevezi európai büntetőjognak, amelynek kialakulását belátható időn belül ő is valószínűtlennek tartja.⁵³

„Az európai büntetőjog-fejlődés hiányosságai” című cikkében a PETER-ALEXIS ALBRECHT és STEFAN BRAUM (1998) alkotta páros kimondja, hogy az „európai büntetőjog” nem jogi fogalom, hanem inkább egy munkacím, amely alá minden, a nemzeti büntetőjogot érintő jogfejlődés besorolható.⁵⁴

ESTELLA BAKER meglehetősen tetszetős című tanulmányában („*Taking European Criminal Law Seriously*”) az olvasó várakozása ellenére nem definiálja az európai büntetőjog fogalmát, azonban a cikk tartalmából arra lehet következtetni, hogy e kategória alá csak a közösségi jog sajátosságaiból eredő nemzeti büntetőjogi jogfejlődést vonja, amely tehát a közösségi jog elsődlegességére és közvetlen alkalmazhatóságára vezethető vissza.⁵⁵

A *Corpus Jurist* az Európai Unió „embrióállapotú” büntető kódexének, a pénzügyi érdekek védelmét szolgáló büntetőjogi rendelkezések közösségi szintű kiépítésével kapcsolatos törekvéseket pedig az Európai Unió kialakuló büntetőjogának tekinti MIREILLE DELMAS-MARTY.⁵⁶

DIETMAR MOLL (1998) kerettényállásokat vizsgáló könyvében⁵⁷ kimondja, hogy bár az EK nem rendelkezik szupranacionális büntető hatalommal, amely feljogosítaná büntető normák kibocsátására és büntető szankciók kiszabására, mégis „a közösségi jogalkotó a nemzeti kerettényállások kitöltése révén nagymértékben képes a saját jogi elképzeléseit annyira érvényesíteni, hogy így egyfajta »európai büntetőjog« keletkezik”.⁵⁸ Látható, hogy a szerző ezzel lényegében a tagállami büntetőjog egy jellemzőjét ragadja meg.

Recht sowie gemeinsame strafrechtliche Grundsätze der europäischen Staaten enthält”. JESCHECK/WEIGEND, 1996, 183.p.

⁵¹ Lásd VIII. fejezet.

⁵² BÖSE, 1996, 449.p.

⁵³ KÜHL, 1997, 778-779.p.

⁵⁴ ALBRECHT/BRAUM, 1998, 465.p.

⁵⁵ BAKER, 1998.

⁵⁶ DELMAS-MARTY, 1998, 88.p., 97.p.

⁵⁷ MOLL, 1998.

⁵⁸ „[D]aß der Gemeinschaftsgesetzgeber ... im Wege der Ausfüllung nationaler Blankettstrafgesetze weitgehend seine Rechtsvorstellungen derart zur Geltung zu bringen vermag, daß eine Art »Europäisches Strafrecht« entstanden ist”. MOLL, 1998, 278.p.

ULRICH SIEBER az 1998-ban megjelent, a *Corpus Juris* és értelmezését tartalmazó német nyelvű kötethez írt bevezetőben⁵⁹ megállapítja, hogy az utóbbi időszakban az európai büntetőjog fejlődésének motorja a közösségi pénzügyi érdekek védelmének kérdése. Véleményei szerint a *Corpus Juris* az európai büntetőjog egységesülésének lehetne modellje: ha az első lépés megtételére sor kerül a közösségi pénzügyi érdekek védelme terén az általános rész kidolgozásával és az eljárási szabályok kipróbálásával, akkor a különös rész tényállásait könnyen lehet majd további bűncselekményekkel bővíteni.⁶⁰

WINFRIED HASSEMER (1999) a „valódi” európai büntetőjogot hiányolja, pontosabban azt, hogy a jelenlegi korlátozott tárgyú törekvések (*Corpus Juris*), amelyek egy leendő európai büntetőjog kifejlődését jelenthetik, nélkülöznek minden általános jellegű, koncepcionális megalapozást, és az európai (földrajzi, és nem csupán uniós értelemben) büntetőjogi hagyományok folytatását.⁶¹

JEAN PRADEL és GEERT CORSTENS szerzők 1999-ben megjelent „Európai büntetőjog” című monográfiájukban⁶² következőképpen definiálják az európai büntetőjogot: „azon büntető normák összessége (anyagi, eljárási és végrehajtási), amelyek Európa különböző államaiban közősek, és amelyeket azzal a szándékkal hoztak létre, hogy jobban lehessen küzdeni a bűnözés, különösen pedig a transznacionális szervezett bűnözés ellen”.⁶³ Az ilyen értelemben felfogott európai büntetőjognak pedig három területe van: a büntetőügyek terén folytatott államok közötti együttműködés, az emberi jogok védelme, illetőleg a közösségi jog.⁶⁴

HANS-JÖRG ALBRECHT (2000) magyarul is megjelent cikkében⁶⁵ a büntetőjog „európaizálásáról” beszél, amely összetett folyamat, és amely egyfelől egy közös európai büntetőjog, valamint európai büntetőjog-alkalmazó, bűnüldöző és igazságügyi büntetőintézmények felépítését, másrésről a kriminálpolitikák, valamint a büntető anyagi és formális jogok harmonizálását, koordinációját, harmadrészt pedig a bűnözés és a bűnözés ellenőrzésének elemzési, kutatási síkján történő együttműködést jelenti⁶⁶, amelyben az Európa Tanács és az Emberi Jogok Európai Bírósága, az Európai Unió és a korábbi schengeni intézményrendszer is részt vesz.

⁵⁹ SIEBER, U., 1998b.

⁶⁰ SIEBER, U., 1998b, 9.p.

⁶¹ HASSEMER, 1999.

⁶² PRADEL/CORSTENS, 1999.

⁶³ „Ce droit est constitué d'un ensemble de normes pénales (substantielles, procédurales, pénitenciaires) communes à divers États d'Europe dans le souci de mieux lutter contre la criminalité et notamment contre la criminalité transnationale organisée”. PRADEL/CORSTENS, 1999, 3.p.

⁶⁴ PRADEL/CORSTENS, 1999, 7.p.

⁶⁵ ALBRECHT, H.-J., 2000.

⁶⁶ ALBRECHT, H.-J., 2000, 18.p.

STEFAN BRAUM (2000) megállapítja, hogy „az európai büntetőjog nem közvetlenül hatályos kényszerjog. Inkább olyan jogtechnikai keretet kell alatta érteni, amely a tagállamok büntetőjogára asszimiláló, harmonizáló és egységesítő hatású”.⁶⁷ A *Corpus Juris Europae* ezzel szemben, amely elfogadása esetén szupranacionális európai büntetőjogot testesítené meg, az európai büntetőjog fejlődésének tévútja.

A német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság 50 éves fennállásának évfordulójára (2000) kibocsátott kötetben GERHARD DANNECKER az említett bíróság ítélkezési gyakorlatát tekinti át az „európai büntetőjog” tükrében⁶⁸. Az ő véleménye szerint is a tág értelemben vett európai büntetőjog kezdetei az Európa Tanácshoz kötődnek, annak emberi jogvédelmi tevékenységéhez, illetve az általa vagy bábáskodásával kidolgozott büntetőjogi tárgyú nemzetközi dokumentumokhoz⁶⁹. Kimondja továbbá, hogy a bíróság a szűkebb értelemben vett európai büntetőjogot érintő ítéletei azért kis számúak, mert „az európaizálódás a büntetőjogban nem annyira előrehaladott, mint a közigazgatási vagy a gazdasági jogban. Mégis ... központi kérdéseket illetően meghozta az alapvető fontosságú, irányadó döntéseket. (...) Sikerült a közösségi jog előírásait a nemzeti büntetőjogba átvezetni, miközben már a kezdetektől fogva a pusztán nemzeti irányú jogalkalmazást el tudta kerülni, illetve különösen a Közösség jogtárgyait képes volt a nemzeti büntetőjogszabályok védelme alá vonni”⁷⁰. Bár nem definiálja a szűkebb, illetve tágabb értelemben vett európai büntetőjogot, mégis a fentiekből arra következtethetünk, hogy a szűkebb értelmű fogalom csak az Európai Közösségekhez, pontosabban annak joga és a nemzeti büntetőjog közötti kapcsolatokhoz kötődhet, míg a tágabb értelemben vett európai büntetőjog a regionális (európai) büntetőjogi integrációt jelentheti.

JÖRG EISELE (2000) szerint ha „európai büntetőjogot” említ a szakirodalom, (még) nem azonnal egységesen kodifikált közösségi büntetőjogra kell gondolni⁷¹, hanem csupán az európai gazdasági integráció egyes szerveinek (Európai Bíróság, Bizottság, Tanács) nemzeti büntetőjogot befolyásoló tevékenységére. Megállapítja továbbá, hogy az európai büntetőjogi

⁶⁷ „Das europäische Strafrecht ist keine unmittelbar wirksame Zwangsordnung. Es stellt vielmehr einen rechtstechnischen Rahmen dar, der auf das Strafrecht der Mitgliedstaaten assimilierend, harmonisierend und vereinheitlichend wirkt”. BRAUM, 2000, 494.p.

⁶⁸ DANNECKER, 2000, 339-381.p.

⁶⁹ DANNECKER, 2000, 342.p.

⁷⁰ „[D]ass die Europäisierung im Strafrecht noch nicht so fortgeschritten ist wie im Verwaltungs- und Wirtschaftsrecht. Dennoch konnte der BGH in zentralen Fragen Grundlagenentscheidungen treffen, die richtungsweisend waren ... Dabei ist es dem BGH gelungen, den Vorgaben des Gemeinschaftsrechts für das nationale Strafrecht Rechnung zu tragen, indem er von Anfang an eine rein nationale Ausrichtung seiner Rechtsprechung vermieden und insbesondere Rechtsgüter der Gemeinschaft in den Schutzbereich der nationalen Strafvorschriften mit einbezogen hat”. DANNECKER, 2000, 380-381.p.

⁷¹ EISELE, 2000, 879.p.

kezdeményekhez hozzátartozik a strasbourgi Európa Tanács tevékenysége is, majd hangsúlyozza, hogy „bár az Európai Közösségek nem rendelkeznek önálló büntető hatalommal, összetett eszközrendszer áll rendelkezésére a nemzeti jog befolyásolására”⁷². Sőt, éppen „az Európai Közösség - uralkodó vélemény szerinti - hiányzó büntetőhatalma vezetett ahhoz a bonyolult és csak nehezen áttekinthető eszközrendszerhez, amely segítségével a nemzeti jogot befolyásolni lehet”.⁷³

Az európai büntetőjognak CHRISTOPHER HARDING (2000) véleménye szerint öt dimenziója van⁷⁴, amelye a jelenlegi és a lehetséges szabályozási modellekből leszűrhetők, mégpedig: a) európai szintű adminisztratív büntetőjog tere, b) azon közösségi normák köre, amelyek a nemzeti büntetőjogot „irányítják” és amelyek a nemzeti büntetőjog meghatározott érvényesítésére ösztönöznek, c) a bűnüldözéssel kapcsolatos együttműködő hálózatok rendszere, d) az európai büntetőjog lehetséges rendszerét kínáló *Corpus Juris*, valamint e) mindazon európai alapvető jogi keret, amelyek között a büntetőjog érvényesítésének módját kell megtalálni (emberi jogok, alapelvek, Emberi Jogok Európai Bírósága, Európai Bíróság, Elsőfokú Bíróság tevékenysége)⁷⁵. E sokféle - nem homogén - dimenzió miatt Harding azt javasolja, hogy inkább különböző európai büntetőjogi területekről („*European criminal law spaces*”) beszéljünk, amelyek mind fejlődésben vannak és esetlegesen megvalósulhatnak, illetve amelyek sem önmagukban, sem együttesen nem alkotnak önálló, zárt rendszert.⁷⁶

„Az európai büntetőjog körvonalai és perspektívái” című cikkében HEIKE JUNG⁷⁷ (2000) megállapítja, hogy az európai büntetőjognak egyelőre csupán a körvonalaait láthatjuk - persze azokat is csak haloványan. Az európai büntetőjog fogalma mind földrajzi, mind intézményi értelemben még nyitott. Emiatt inkább ő is az európaizálódás kifejezést használja, mivel ezzel - véleménye szerint - a büntetőjogi fejlődési tendenciák (intézményi, jogi) jelen állapota, illetve várható iránya jobban leírható. Később (2002) pedig azt állapítja meg, hogy az „oly szívesen” európai büntetőjognak nevezett jogfejlődési irány az európai polgár

⁷² „Denn obwohl die Europäische Gemeinschaften keine eigene Kriminalstrafgewalt besitzen, besteht inzwischen (...) ein differenziertes Instrumentarium, mit dessen Hilfe auf das national Recht Einfluss ausgeübt werden kann”. EISELE, 2000c, 429.p.

⁷³ „Als Folge der nach herrschenden Meinung fehlenden Kriminalstrafgewalt der Europäischen Gemeinschaft hat sich im Laufe der Zeit ein differenziertes und nur schwer überschaubares Instrumentarium herausgebildet, mit Hilfe dessen sie auf das nationale Recht Einfluss ausüben kann”. EISELE, 2000b, 999.p.

⁷⁴ HARDING, 2000.

⁷⁵ a) European administrative-criminal law regimes, b) European „directive” norms or standards, c) European networks of co-operation, d) the *Corpus Juris* proposal, e) legal protection regimes.

⁷⁶ HARDING, 2000, 389.p.

⁷⁷ JUNG, 2000.

státuszának, a „*status europaeus*”-nak a központi eleméhez, azaz a terhelt büntető eljárási helyzetéhez köthető.⁷⁸

Találón fogalmaz ismét a PETER-ALEXIS ALBRECHT és STEFAN BRAUM szerzőpáros (2001), amikor az „európai büntetőjogot” - megerősítve korábbi álláspontjukat - olyan jogtechnikai fogalomnak nevezi („*rechtstechnischer Arbeitsbegriff*”), amellyel le lehet írni mindazt a fejlődést, amely a nemzeti büntetőjogokat az európai integráció okán eléri. Emiatt az európai büntetőjog egyes, különböző elemeiről lehet csupán szó anélkül, hogy az elemeket egységes európai keretben összekötő kapcsolat felismerhető lenne.⁷⁹

HELMUT SATZGER (2001) monográfiájában „a Közösséget szolgáló büntetőjog”-ról („*Strafrecht im Dienst der Gemeinschaft*”) beszél, amely lényegében a nemzeti büntetőjog, az újabb, integrációt szolgáló azon rendelkezéseinek összefoglaló elnevezése, amelyek az Európai Közösség érdekeinek és jogtárgyainak védelmére születtek.⁸⁰

„Európai büntetőjog ante portas” című cikkében LORENZ SCHULZ kimondja, hogy az Európai Unió a közigazgatási büntetőjog eszközével már régóta védelmezi gazdasági és pénzügyi érdekeit, amely büntetőjogi szankciókat nem tartalmaz, lévén az Uniónak erre nincs hatásköre.⁸¹

2001. őszén több neves európai büntetőjogász (PETER-ALEXIS ALBRECHT, STEFAN BRAUM, GÜNTER FRANKENBERG, KLAUS GÜNTHER, WOLFGANG NAUCKE, SPIROS SIMITIS) „kiáltványt” jelentetett meg, amelyben megfogalmaztak 11 tézist az európai büntetőjog jogállami alapjainak kidolgozásához⁸². A tézisek - véleményem szerint - igen fontosak az európai büntetőjog fejlődése szempontjából, viszont az európai büntetőjog fogalmát nem tartalmazzák. Kivehető azonban, hogy az általuk szorgalmazott európai büntetőjog egy szupranacionális jogrend, amely az uniós integráció része és amely megfelel az Európai Emberi Jogi Egyezmény alapján kikristályosodott követelményeknek is.

Helyesen jegyzi meg kritikus éllel - szinte egyedülként - STEFAN TRECHSEL (2001), hogy az „európai büntetőjog” témakör³ szinte mindig kizárólag az Európai Unió vonatkozásában merül fel, s felrója a szakirodalomnak, hogy az Európa Tanács ezzel kapcsolatos tevékenységét figyelmen kívül hagyja.⁸³

⁷⁸ „[K]ann man die Rechtsstellung des Beschuldigten im Strafprozess mit gutem Grund als zentralen Bestandteil des »status europaeus« des Bürgers bezeichnen.. Die Konturierung dessen, was inzwischen gerne als »europäisches Strafrecht« bezeichnet wird, hat daher auch mit diesem europäischen Bürgerstatus zu tun”. JUNG, 2002, 65.p.

⁷⁹ ALBRECHT/BRAUM, 2001, 313-314.p.

⁸⁰ SATZGER, 2001.

⁸¹ SCHULZ, 2001, 85.p.

⁸² ALBRECHT/BRAUM/FRANKENBERG/GÜNTHER/NAUCKE/SIMITIS, 2001.

⁸³ TRECHSEL, 2001, 298.p.

THOMAS WEIGEND (2001) az „eurobüntetőjog” kifejezést vezeti be, amely álláspontja szerint az Európai Emberi Jogi Egyezmény követelményeinek is megfelelően átdolgozott *Corpus Juris* projekt vagy ahhoz hasonló modell megvalósulása esetén alakulna ki.⁸⁴

3. A büntetőjog „európaizálódása”

Vizsgálatom során nem hagyhatom figyelmen kívül a szakirodalomban sokszor felbukkanó másik fogalmat sem, az „európaizálódás” fogalmát. TIEDEMANN (1997) az európai büntetőjogi rendszerek harmonizálódási folyamatának tekinti az európaizálódást⁸⁵, NELLES (1997) pedig - a büntető eljárásjoggal kapcsolatban - a nemzeti jogrendek egymáshoz közeledését érti európaizálódás alatt, szűkebben a büntető eljárás Európa-szerte tapasztalható „elrendőriesítését” („*Verpolizeilichung*”).⁸⁶ GÄRDITZ (1999) a nemzeti büntetőjogban jelentkező legújabb jelenségeket nevezi így, amelyeket a közösségi jog befolyása eredményez⁸⁷, s hasonló állásponton van DANNECKER (2000)⁸⁸ és SATZGER (2000)⁸⁹ is. JUNG (2000) pedig azt állítja, hogy az európaizálódás egy folyamat, jobban mondva egy jogpolitikai program és egyre növekvő hatályos jog összessége.⁹⁰ ZIESCHANG (2001) viszont csak arra szorítkozik, hogy a büntetőjog európai dimenzióját és azokat az európai kihívásokat, amelyekkel büntetőjognak meg kell küzdenie, tekintse európaizálódásnak⁹¹.

A hazai szakirodalomban NAGY (2001) cikkében jelentkezik önállóan az „európaizálódás”, amely összefoglaló elnevezése lenne a nemzeti, illetve a szupranacionális büntetőjogot érintő különféle regionális (ti. európai) törekvéseknek.⁹²

E néhány példa is kifejező, de ezen túlmenően is megállapítható, hogy e kifejezést, hasonlóan az európai büntetőjog fogalmához, igen sok szerző használja („*Europäisierung*”, „*Europeanization*”⁹³), azonban - olykor úgy tűnik - alkalmazását nem tartalmi kidolgozottsága, hanem inkább tetszetőssége indokolja, s az az elképzelés, hogy jelentése kézenfekvő, ezért azt mindenki

⁸⁴ WEIGEND, 2001, 67.p.

⁸⁵ TIEDEMANN, 1997, 148.p.

⁸⁶ Azaz azt, hogy a bűnözés újabb kihívásaira jellemzően egyre inkább csak a rendőri válaszok kerülnek előtérbe. NELLES, 1997, 730.p.

⁸⁷ GÄRDITZ, 1999, 293-294.p.

⁸⁸ DANNECKER, 2000, 379.p.

⁸⁹ SATZGER, 2001.

⁹⁰ JUNG, 2000, 417.p.

⁹¹ ZIESCHANG, 2001, 255-256.p.

⁹² NAGY, F., 2001, 6.p.

⁹³ ANDERSON/DEN BOER/CULLEN/GILMORE/RAAB/WALKER, 1995, 216.p.

ismeri. Véleményem szerint a magyar nyelvben se nem tetszetős, se nem helyes, s olyan műszónak tűnik, amely legfeljebb csak ködösítésre alkalmas. Hasonló a helyzet az „európaizálás” kifejezéssel is, ami egy német tanulmány magyarra fordításakor jelent meg⁹⁴ a hazai szakirodalomban. Nézetem szerint egyik sem helyes, bár az „európaizálás”, ha lehet, még helytelenebb, mint az előbbi, és jelentése - a magyar nyelvből adódóan - szükségképpen valamilyen cselekvőt feltételez, szemben az „európaizálódással”, amelynek tartalmában nem a folyamat gerjesztői a lényegesek, hanem önmagában a fejlődés. Megemlítem még a büntetőjog „európaiasítása” (LIGETI)⁹⁵ kifejezést is, amely bár tartalmilag lényegében tükrözi mindazt, amit ezzel leírni kívántak, sőt, még a magyar nyelv szabályainak is megfelel, számomra azonban mégis nehézkesnek tűnik, s emiatt kerülöm a használatát.

4. Részösszegzés

Mindezek nyomán elsőként megállapítható, hogy bár az „európai büntetőjog” kifejezés használata igen elterjedt, meglehetősen kevés szerző törekszik a tartalom pontos meghatározására, illetve másfelől az is látható, hogy nagyon sokféle - esetlegesen egymással nem is kompatibilis - értelmet kapcsolnak hozzá. Többször találkozunk az említett „európai büntetőjog” mellett a „közösségi büntetőjoggal”, „uniós büntetőjoggal” vagy „eurobüntetőjoggal”, de ezek önmagukban is, illetve eltérő szerző által említve általában eltérő tartalmat hordoznak. Mindez azt jelenti, hogy általánosan elfogadott, használható fogalommal nem nagyon lehet találkozni és ez a hiány több okra is visszavezethető.

Maga az a jogterület, amelyre vonatkozna, kialakulatlan, nincs egységes rendszere, s ezért a használt fogalmak tartalma is nagyban függ attól, hogy az egyes szerzők milyen kört tartanak ide tartozónak, mindezt pedig a témához való hozzáállás és az abban való válogatás határozza meg. Például az „európai büntetőjog” kifejezés mai használata több dimenziót is átölel: jelentheti egyrészt a nemzeti büntetőjog egy jellemzőjét, amely azt fejezi ki, hogy az adott büntetőjog megfelel az európai hagyományoknak stb., valamint ennek nemzetközi vetületét is, azaz az európai büntetőjogi tradíciókat is, amelyeket nemzetközi (európai) síkon is megfogalmaztak, egyezmények, ajánlások, nemzetközi szerződések formájában. Másfelől pedig az utóbbi évtizedben helytelen szokássá vált az Európai Unió büntetőjoggal kapcsolatos törekvéseit „európai büntetőjognak” nevezni.

⁹⁴ ALBRECHT, H.-J., 2000.

⁹⁵ LIGETI, 2001, 9.p.

Ezen túlmenően az is megállapítható, hogy a legtöbb szerző - tipikusan nálunk - úgy használja e fogalmakat, mintha közismert lenne azok tartalma vagy közérthetőek lennének, s ezért nem szorulnának különösebb magyarázatra. Ez a szerzői attitűd már csak azért is különös, mert a hazai szakirodalomban - kutatásaim szerint - csak a kilencvenes évek közepén kerül először terítékre önmagában e téma, s az azóta eltelt idő vonatkozó hazai irodalmi termése nem hozhatott létre egy esetleges ezzel kapcsolatos általános alapismereti szintet. Kifogásolható továbbá, hogy egyes szerzők az általuk használt kategóriák fogalmi összetevőinél (pl. „európai” vagy „büntetőjog”) elrugaskodnak az eredeti, ismert jelentéstől, és azoknak eltérő tartalmat adnak, ahelyett, hogy inkább más, esetlegesen újszerűen s elsőre idegenül csengő kifejezéseket keresnének. Emiatt is helytelen például „európai büntetőjognak” hívni az Európai Unió büntetőjoggal kapcsolatos törekvéseit, hiszen az Európai Unió nem Európa (mivel Európa annál földrajzilag, demográfiailag, kulturálisan, politikailag jóval több), sem pedig büntetőjog (annak az általános fogalma értelmében). Bár külföldön, különösen a német szakirodalomban, már jóval korábban megjelent ez a tematika (*lásd fent*), azonban még ma sem állítható, hogy egységes lenne a használt fogalmi rendszer.

Úgy vélem ezért, mindenképpen szükséges ehelyütt kísérletet tenni az átfogó és általam megfelelőnek tartott fogalmi rendszer kidolgozására.

5. Európai büntetőjogi integráció

A különböző kifejezések használata miatti zűrzavar elkerülése érdekében a következő fogalmi rendszert tartom elfogadhatónak: legtagabb kategóriaként az **európai büntetőjogi integrációt** használom. Maga a kifejezés nem egy adott, körülhatárolt jogterületet ír le, hanem - annak hiányában - azt ragadja meg, ami jelenleg is aktuális kérdés, a folyamatot és a fejlődési irányt. Ennek ellenére azonban pontosan meghatározható, hogy körébe milyen konkrét jogintézmények és „jogi jelenségek” tartoznak, a dolgotatban is ezeket, illetve ezek egy kiválasztott részét veszem sorra. *Jogi szabályozási* szempontból két, egymással szorosan összefüggő síkon kell megközelíteni az ide tartozó tényezőket, egyfelől a önmagukban a nemzetközi szintén kibocsátott (nemzetközi jog, közösségi jog) szabályok, másrészt pedig ezek nemzeti büntetőjogra gyakorolt hatása képezi a két vizsgálati síkot. Az európai büntetőjogi integráció két területre osztható a büntetőjogi integráció motorjaként szereplő intézmények szerint, méghozzá az Európa Tanács, illetve az Európai Unió büntetőjogi integrációs törekvéseire.

A közösségi jog és a nemzeti büntetőjog közötti kapcsolatrendszer igen összetett. Ide tartoznak azok a nemzeti büntetőjogi rendelkezések, amelyek keletkezése a közösségi jog egyes szabályain alapul, azaz amelyeket a közösségi jog előírása alapján alkották meg, illetőleg azok, amelyekre közösségi jogi normák hivatkoznak; valamint olyan szabályok, amelyek a büntetőjogokat harmonizálják. Ebben a körben tárgyalandók továbbá azok a jogi helyzetek is, amelyek a nemzeti büntetőjogban figyelhetők meg a közösségi jog hatásának köszönhetően, azonban intézményesítve - még - nincsenek, mivel tipikusan a jogalkalmazás során jelentkeznek.

b) A harmadik pillér keretében az Európai Unió tagállamai kormányközi együttműködés alapján, tipikusan nemzetközi jogi jogviszonyban állnak egymással, azonban a Közösség (Unió) szerveinek biztosított hatáskörök és feladatok speciális jogi keretet biztosítanak az együttműködésre. A harmadik pillérben szereplő bel- és igazságügyi együttműködési területek között olyan érdekeket is találunk, amelyek a nemzeti büntető jogok szabályozási és védelmi körébe tartoznak tipikusan, de amelyek megsértése elleni közös fellépést vagy küzdelmet az Unió is sajátjának tekinti. Ebben a dolgozatban *nem* foglalkozom részletesen sem a harmadik pillér keretében kibocsátott jogi aktusokkal, sem pedig az ezek által generált büntetőjogi integrációval, tekintettel arra, hogy ez is - hasonlóan az Európa Tanács tevékenységéhez, önálló munka tárgya lehetne.⁹⁸ Ennek ellenére, a szoros tartalmi összefüggés okán a dolgozatban tárgyalt kérdések kifejtésénél többször is említésre kerül.

Látható, hogy a fogalmi rendszer **intézményközpontú** megközelítést hordoz, amelynek fő jellemzője a büntetőjogi integrációt elősegítő szervek szerinti megkülönböztetés, illetve az, hogy az általuk kibocsátott jog meghatározza a büntetőjogi integrációban játszott szerepüket is.

A nemzetközi, intézményközi szempontokon kívül más csoportosítás is lehetséges. Az európai büntetőjogi integráció aktuális állapotát, tendenciáit, illetve jellemzőit a nemzeti büntetőjog rendszere felől közelítve is le lehet írni, eszerint pedig a megkülönböztetés alapja az lehet, hogy az európai szinten született normák a **büntetőjog-rendszer melyik alrendszerét** érintik, illetve befolyásolják. Így a büntető jogalkotás, a büntető igazságszolgáltatás (szervezet, eljárás, végrehajtás) és esetlegesen a büntetőjog-értelmezés vonatkozásában lehet a további differenciálást megtenni. A jogalkotást érintheti

⁹⁸ A harmadik pillérrel kapcsolatban lásd pl. BRECHMANN, 1999; BRUGGEMAN, 1996; DEN BOER, 1995; DITTRICH, 1996; EÖRDÖGH, 2000; FRITZ, 1999; GLENNELLES, 2000; KOLLÁR, 1997; LODGE, 1993; MONAR, 2001; MEYRING, 1999; MÜLLER-GRAFF, 1994; NAGY, B., 2002; O'KEEFFE, 1996; SIEBER, E., 1997; SIMONNE BERTA, 2000; TWOMEY, 1994.

Második Rész - BÜNTETŐJOGI INTEGRÁCIÓ AZ ELSŐ PILLÉRBEN

A dolgozat második tematikus egységében az európai büntetőjogi integráció azon aspektusaival foglalkozom, amelyeket a közösségi jog alakít: egyes fontos előzetes kérdések tárgyalása (VI. és VII. fejezet) után az általam meghatározott rendszert követve mutatom be az európai közösségi büntetőjogot, illetve a közösségi jog és a nemzeti büntetőjog közötti kapcsolatrendszert.

VI. fejezet - Közösségi jog mint önálló jogrend¹

Ebben a dolgozatban nem céloim a közösségi jogot mint önálló jogrendszert teljes egészében bemutatni, ennek mind külföldön, mind hazánkban könyvtárnyi irodalma van. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a dolgozatban felvetett kérdések megválaszolásához és a tézisek kimondásához - előfeltételként - elengedhetetlenül szükséges, hogy a közösségi jogról általában véve is szóljak, ezáltal megfelelő környezetbe tudom ágyazni a büntetőjogi integrációval kapcsolatos jogi problémákat. Tekintettel arra, hogy a közösségi jogrend nem önmagában képezte kutatásom tárgyát, ezt az általános áttekintést jórészt az irányadó hazai és külföldi szakirodalom alapján teszem meg, törekedve arra, hogy lényegre törően és adekvát módon foglaljam össze a közösségi jog mint jogrend a téma szempontjából is fontos tételeit.²

Elöljáróban azt kell kiemelni, hogy „az EGK Szerződés nem teremtett egy olyan konzisztens jogrendszert, amely kezdettől fogva teljes és világosan körülhatárolható lett volna. Sőt, éppen ellenkezőleg az EGK Szerződés egy olyan, időben elhúzódó jogalkotási folyamatot határozott meg, amelynek során a Közösség jogosítványai is változnak. Az EGK jogára nagyon is jellemző, hogy az »jogként« és »jogi folyamatként« egyaránt működik, így pedig abban a jogalkotás, valamint a jogalkalmazás elemei sajátosan vegyülnek”.³ Épp az a különlegessége a közösségi jognak, hogy az alapszerződésekkel nem egy kész jogrendet hoztak létre, hanem a célok megfogalmazásán volt a hangsúly, amelyek megvalósítására a kialakuló közösségi jogot mint legjobb eszközt szánták. Mindenképpen meg kell említeni, hogy a közösségi jog arculatának kialakításában az Európai Bíróság igen nagy szerepet játszott, jogértelmezése - amely a jogalkotás határait súrolja - a közösségi jog szerződésekben nem szereplő, alapvető tételeit hozta létre.

Az Európai Közösség jogrendszere különbözik a nemzeti jogoktól, de a nemzetközi (köz)jogtól is. A közösségi jog önálló jogrend, amelynek szabályait - részben - nem a Közösséget alkotó tagállami, hanem közösségi szintű jogalkotó alkotja. A közösségi jog érvényességét, hatályát és

---

¹ Az irányadó szakirodalomban bevett megkülönböztetés szerint közösségi jog az elnevezése azon jogszabályok összességének, amelyeket az Unió első pillérét alkotó szervezetek keretein belül alkottak, s ehhez képest uniós jog mindazon rendelkezés, ami a második és harmadik pilléren belül született. Az Európai Unió Alapjogi Kartája be is vezette az uniós jog fogalmát (51. cikk).

² Vö. pl. BLUTMAN, 2003B; CAIRNS, 1999; FAZEKAS, 2000; FICSOR, 1997; HARGITAI, 2003; JAKAB, 2001; KAHL, 1999; KAPTEYN/VERLOREN VAN TEMAAT, 1999; KECSKÉS, 1995; LASOK, 1994; LAWMAKING IN THE EUROPEAN UNION, 1998; NAGY, K., 1999; OPPERMAN, 1999; SCHWEITZER/HUMMER, 1993; VÁRNAY/PAPP, 2001, WEATHERILL/BEAUMONT, 1999.

³ KECSKÉS, 1993B, 583.p.

alkalmazhatóságát is közösségi jogi normák határozzák meg. A közösségi jogot ezen jellemzői miatt szokás szupranacionális jognak is nevezni. A szupranacionalitás döntő jegye az akaratképzés formája: a tagállamok a Közösségre háramoltattak bizonyos felségjogokat, így a Közösség szervei jogosultak feladatokat és funkciókat vállalni, valamint kötelező erejű jogalkotási hatalmat gyakorolni. Az önálló bíraskodás is a szupranacionalitás jellemzője. A közösségi jog a nemzetközi közjogtól eltérő vonásokat mutat, noha abban megegyeznek, hogy részben nemzetközi szerződések formáját öltik. A közösségi jog szabályozásának tárgya alapvetően különbözik a nemzetközi közjogétól. A nemzetközi közjog elsősorban az államközi viszonyokat szabályozza, míg ezzel szemben a közösségi jog szabályai - eredendően - egy közös piac létrehozását és működtetését célozták. A közösségi jog tartalmát illetően „a Közösség és annak részei, azaz a tagállamok és a magánszemélyek közötti, illetve ezek egymás közötti kölcsönös jogainak és kötelezettségeinek konglomerátumát szabályozza”.⁴ A nemzetközi közjog viszont, legalábbis lényegét tekintve, az államok jogaira és kötelezettségeire redukálható. A nemzetközi közjog érvényesülése során az esetek túlnyomó többségében az államok saját ügyeikben bírák, míg a közösségi jog kapcsán tilos az önsegély, jogsérelmek orvoslására pedig a közösségi jogot alkalmazó nemzeti bíróságok mellett az Európai (Közösség) Bíróság szolgál.⁵

A közösségi jog különleges viszonyban áll a nemzeti jogokkal, egyazon szervcsoport alkotja, egyazon ország-csoportra vonatkozik, meghatározóak sajátos belső mechanizmusai, önálló értelmezési módszerei alakultak ki, valamint hogy igen nagyszámú jogszabály rendelkezik ezekkel a tulajdonságokkal.⁶ A nemzetközi közjogtól így tehát tartalmában, eszközrendszerében és jogforrásaiban egyaránt különbözik.

A Bíróság 1963-ban megállapította (*Van Gend en Loos ügy*⁷), hogy „az Európai Gazdasági Közösség a nemzetközi jog új jogrendjét hozta létre, amelynek javára az államok, bár meghatározott keretek között, korlátozták szuverén jogaikat; egy olyan jogrendet, amelyben a jogalanyok nem csupán a

⁴ „Community law regulates a conglomerate of mutual rights and duties between the Community and its subjects, both Member States and private persons, and between these subjects amongst themselves”. KAPTEYN/VERLOREN VAN TEMAAT, 1999, 78.p.

⁵ KARDOS, 1998, 276.p.

⁶ JAKAB, 2001, 226.p.

⁷ A jogesetek lelőhelye minden esetben az Európai Bíróság honlapja volt, www.curia.eu.int, ezért az előzetes döntéshozatalra irányuló ügyekben az alapügy felein (terheltjein), más perben pedig a feleken kívül a határozat közlésének napját és a számát tartottam csak szükségesnek megadni, mellőzve a hivatalos közlönyben megjelenés adatait. Az összes, a dolgozatban idézett jogeset ezen túlmenően listába gyűjtve is szerepel a dolgozat függelékében. Itt: 26/62 sz. ügy, *Algemene Transporten Expeditie Onderneming van Gend en Loos / Nederlandse Asministratie der Belastingen*, 1963. február 5.

tagállamok, de azok állampolgárai is".⁸ Egy évvel később pedig kimondja, hogy a közfsséges nemzetközi szerződésekkel szemben az EGK Szerződése saját jogrendszert hozott létre, amely a hatályba lépésével a tagállamok jogrendjének részévé vált, és amelyet bíróságaik alkalmazni kötelesek. A tagállamok a Közfsség határozatlan időre történt létrehozásával, amely saját szervekkel, saját jogalanyisággal, saját jogképességgel, saját nemzetközi képviseleti képességgel és különösen valódi, meghatározott területeken a tagállamok hatásköreinek korlátozásából, illetve a tagállami hatásköröknek a Közfsségre történő átruházásából eredő felségjogokkal rendelkezik, saját szuverenitásukat korlátozták és olyan jogot hoztak létre, amely állampolgáraikat és őket magukat is kötelezi.⁹ E jogrendnek pedig ellentmondana, ha a tagállamnak lehetősége lenne, olyan intézkedéseket hozni vagy fenntartani, amelyek az EGK Szerződés gyakorlati érvényesülését csorbítanák¹⁰.

A közfsségi jog „egyrésről az integráció tárgya ... másrészt pedig eszköze is az integrációnak”¹¹. FICSOR mindezt akként jellemzi, hogy „az Európai Bíróság a közfsségi jog hatékony, maradéktalan és egységes érvényesülését azonban sem a nemzetközi jogtól, sem a tagállamok alkotmányos berendezkedésétől nem kívánta függővé tenni: a közfsségi jogrend - münchauseni módon - szinte önmagától vezetődik le, lényegében önmagát hozta létre az Európai Bíróság joggyakorlatában”.¹² „...(M)ár a kezdeteknél szétzúzta a közfsségi jog nemzetközi jogias megközelítésére irányuló szándékokat, és így annak tényleges érvényesülését függetlenítette a tagállamok akarától. Egyértelművé tette, hogy nem fogadja el a közösen megalkotott szabályok érvényesülésének egyoldalú aktusokkal történő akadályozását vagy lehetetlenné tételét, mivel a kötelezettségek teljesítése az előnyökből való részesülés feltétele”.¹³

BLUTMAN összefoglalóan kifejti, hogy a közfsségi jog egyes szabályait, ellentétben a nemzetközi joggal, csak ún. monista rendszerben lehet alkalmazni a tagállami belső jogban s az így „kikényszerített részbeni monista gyakorlat olyan jogi problémákat és konstrukciókat vet fel, amelyek ismeretlenek lehetnek a dualista gyakorlatot folytató államok bíróságai számára”.¹⁴

⁸ „Die Europäische Wirtschaftsgemeinschaft stellt eine neue Rechtsordnung des Völkerrechts dar, zu deren Gunsten die Staaten, wenn auch in begrenztem Rahmen, ihre Souveränitätsrecht eingeschränkt haben; eine Rechtsordnung, deren Rechtssubjekte nicht nur die Mitgliedstaaten, sondern auch die Einzelnen sind”.

⁹ 6/64 sz. ügy, Flaminio Costa / E.N.E.L, 1964. július 15.

¹⁰ 14/68 sz. ügy, Walt Wilhelm / Bundeskartellamt, 1969. február 13.

¹¹ KECSKÉS, 1995, 113.p.

¹² FICSOR, 1997, 465.p.

¹³ FÜLÖP, 2001, 133.p.

¹⁴ BLUTMAN, 2002, 50.p.

1. A közösségi jog forrásai

Acquis communautaire (acquis).¹⁵ Tartalmazza a teljes közösségi jogot, a jogi kötelezettségeket nem jelentő politikai stb. elemeket, a különböző szervek vagy akár a tagállamok által kibocsátott jogforrásoknak nem tekinthető intézkedéseket (pl. akcióprogram, közlemény), minden alapvető, célkitűzést, gyakorlatot, amely az Európai Közösségre vonatkozik. E koncepció elméleti jelentőségét a jogilag kötelező, illetve nem kötelező szabályok összekapcsolása adja, elismerve ezzel a két normacsoport közötti kölcsönös függést, illetve a jogfejlődésnek azt az útját, miszerint a szabályok először nyilatkozatok és alapelvek formájában jelennek meg, s csak később válnak jogilag kötelezővé. A gyakorlati jelentősége pedig abban áll, hogy a csatlakozni kívánó államoknak is nem csupán a jogi kötőerővel bíró szabályokat kell átvenniük, hanem el kell ismerniük minden egyéb vívmányt is.¹⁶

Elsődleges (primer) jogforrások. Ide tartoznak az alapító szerződések, azaz a Szén- és Acélközösség Szerződése, az Európai Gazdasági Közösség Szerződése és az Euratom alapító szerződése, valamint az Európai Unióról szóló Szerződés, ezek módosításai (Egységes Európai Okmány, Amszterdami, Nizzai Szerződés), illetőleg minden jegyzőkönyv és melléklet, amelyet a fenti szerződésekhez csatoltak. Ugyancsak elsődleges jogforrások a csatlakozási szerződések, amelyek az alapítás utáni bővítések jogi alapjait tartalmazzák, illetve azok a nemzetközi szerződések, amelyeket a tagállamok kötöttek az alapító szerződések alapján (pl. 1968. a gazdasági társaságok és más jogi személyek kölcsönös elismeréséről szóló egyezmény), valamint a harmadik országokkal kötött szerződések is (pl. társulási megállapodások).

Léteznek továbbá nem írott elsődleges jogforrások is, így a közösségi szokásjog, illetve az általános jogelvek¹⁷ (alapjogok is).

Másodlagos (szekunder) jogforrások. A közösségi jog szekunder joga az alapító szerződésekben a meghatározott közösségi szervekre ruházott jogalkotási hatáskör gyakorlásának eredménye, és amelyet e szervek csakis a kifejezett felhatalmazás (jogalap) alapján alkothatnak meg. A másodlagos joganyag lényegében három jogalapra visszavezethetően keletkezett, az EKSZ 23-31., 39., 60. cikkeire, amelyek a négy alapszabadság érvényesítésével

¹⁵ Fordításban: közösségi vívmányok.

¹⁶ KARDOS, 1998, 278.p.

¹⁷ Audiatur et altera pars, hatékony jogi felülvizsgálat elve, equity, jóhiszeműség, jogbiztonság, visszaható hatály tilalma, szerzett jogok koncepciója, bizalomvédelem elve, arányosság. Vö. pl. KARDOS, 1998, 285-290.p. illetve 2. sz. lábjegyzet.

kapcsolatos; az EKSZ 32-38. cikkeire a közös politikák kialakításáról, valamint az EKSZ 94-97. cikkeire a jogharmonizációról.

Az EKSZ a 249. cikkben tartalmazza a jogforrások felsorolását, azok jogi jellemzőivel együtt, mely szerint másodlagos jogforrás a rendelet, az irányelv, a határozat, az ajánlás és a vélemény.

A további jogforrások köréből kiemelendők az egyes tagállamok által kötött megállapodások (pl. Luxemburgi Szerződés, 1970. április 22.); a Közösség által kötött nemzetközi egyezmények, illetve az Európai Bíróság joggyakorlata.

2. A közösségi jog alkotása

„Az alapító szerződések óvatos módon kerülnek a »jogalkotás« kifejezést és ehelyett a »szabályozás« szót használják, annak látszatát keltve, mintha ezzel a nemzeti parlamentek neheztelését akadályoznák meg, miszerint valószínűleg provokálja őket, hogy egy külső szerv bitorolja jogalkotói funkciójukat”.¹⁸ Ettől függetlenül azonban a közösségi jog létrejötté eredeti, illetve származékos jogalkotás eredménye, amelyen az elnevezésbeli különbség nem változtat. A közösségi jog alkotására jogosult szervek közül megosztott jogalkotói hatáskörben az Európai Parlament és a Tanács; önálló jogalkotóként pedig a Tanács, a Bizottság, illetve az Európai Központi Bank járhat el. A közösségi jogalkotásra többféle eljárási formát ismer az EKSZ, a ténylegesen alkalmazott eljárási forma pedig a jogalap (azaz a vonatkozó szerződésbeli cikk), illetve a tárgykör következménye. Ehelyütt nem tartom célszerűnek ismertetni a sokszor meglehetősen bonyolult, különböző eljárási módokat, ezzel kapcsolatosan a széleskörű szakirodalom az irányadó.¹⁹

Fontosnak tartom azonban e rövid áttekintés keretében is megemlíteni, hogy a jogalkotási hatáskörök megoszanak az erre feljogosított közösségi szervek és a hagyományos nemzeti jogalkotó szervek között aszerint, hogy kizárólagos közösségi vagy tagállami, illetve párhuzamos (vagy versengő) jogalkotási hatáskörökről van-e szó. Kizárólagos közösségi jogalkotási hatáskör esetén a tagállam értelemszerűen nem alkothat a tárgykörre vonatkozóan jogot, kizárólagos tagállami hatáskör esetén kizárt a közösségi jogi norma kibocsátása, a párhuzamos jogalkotási hatáskör pedig egyszerre ad szabályozási jogosítványokat a közösségi és a tagállami jogalkotónak.

¹⁸ „The founding Treaties carefully avoid the term *legislation* and refer instead to *regulations*, apparently, as has been suggested, to ward off the wrath of the national parliament likely to be provoked by the suggestion that an outside body shall usurp their legislative function”. LASOK, 1994, 113.p.

¹⁹ Lásd 2. sz. lábjegyzet.

Versengő hatáskör esetén pedig mihelyt a Közösség intézkedéseket fogad el vagy jogszabályt alkot, a tagállamnak tartózkodnia kell a tárgykörre vonatkozó jogalkotástól. A közösségi hatásköröket egy-egy gazdasági szektorhoz kötik az alapszerződések, a hatáskörök funkcionálisak, meghatározott közösségi célkitűzéshez kötődnek. A jogalkotási hatáskörök tekintetében a Közösségek nem rendelkeznek általános jogalkotási hatáskörrel, ugyanakkor mindhárom alapszerződés tartalmaz ún. kiegészítő jogalkotási alapot²⁰, amellyel lehetőség van a közösségi célkitűzések megvalósítása érdekében arra is, hogy a szükséges intézkedést megtegyék a közösségi szervek még akkor is, ha erre kifejezett hatáskörük nincs is.²¹

3. A közösségi jog és nemzeti jog viszonya

A közösségi joghoz hozzátartozik annak a tagállami jogrendekhez való viszonyának leírása is. Az is igen fontos tétel, hogy a közösségi jog alakulása szempontjából a tagállami befogadásnak nagy szerepe volt, mert ezzel a különböző nemzeti jogok kölcsönhatásba léptek a közösségi joggal és annak fejlődésére maguk is hatással voltak (leginkább a tagállami alkotmány- vagy más felsőbbbíróságok döntései nyomán). „A tagállamokban a közösségi jognak való megfelelés mellett bizonyos alkotmányos fenntartások is megjelentek, ezek azután befolyásolták a közösségi jog fejlődését, illetve folyamatosan figyelembe veendő határvonalakat jelöltek ki”.²²

Közvetlen alkalmazhatóság / közvetlen hatály. A közösségi jog belső jogi transzformáció nélkül alkalmazható a nemzeti jogban, alkalmazása szempontjából a nemzeti jog részévé válik (közvetlen alkalmazás). A közvetlen alkalmazhatóság elve mellé a közvetlen hatály elvét párosítják. Az Európa-jogi szakirodalom nem teljesen ért egyet abban a kérdésben, hogy vajon e két elv inkább ugyanannak a jellemzőnek a két oldalát testesíti-e meg avagy két egymástól elválasztható tulajdonságról van-e szó. (Megemlíthető, hogy maga az Európai Bíróság is hol szinonimaként, hol pedig egyszerűen következetlenül használja e két kifejezést.²³) Ebben a megkülönböztetésben közvetlen hatály a közösségi jognak azon tulajdonsága, hogy az egyén közvetlenül hivatkozhat rá a nemzeti bíróság vagy más jogalkalmazó szerv előtt, mivel közvetlenül érvényesíthető jogot, illetve kötelezettséget is teremt. Ehhez képest a közvetlen alkalmazhatóság pedig a transzformáció nélküli alkalmazást jelenti.

²⁰ ESZAK 95. cikk (1) bekezdés, EKSZ 308. (korábbi 235.) cikk, Euratom 203. cikk.

²¹ Vö. pl. JENEY/SONNEVEND/KARDOS/KENDE, 2002, 482-537.p.

²² BERKE, 1995, 240.p.

²³ Vö. FICSOR, 1997, 465.p.

A *Van Gend en Loos* ügyben az Európai Bíróság leszögezte, hogy a közösségi jog nem korlátozódik a tagállamok, illetve a közösségi intézmények világára, hanem a magánszemélyek által is hivatkozható, közvetlenül kikényszeríthető „valódi” jog. VÁRNAY/PAPP is kimondja, hogy „ezzel elvileg a tagállamok valamennyi bíróságát a közösségi jog rendes bíróságává nyilvánította. Miközben a tagállami bíróságokat olyan hatáskör birtokosainak állította be, amelyről sem azok, sem a rájuk vonatkozó jogszabályok addig nem tudtak, magát a közvetlen hatály megítélésének központi fórumaként posztulálta”.²⁴ KECSKÉS pedig megállapítja, hogy így „az Európai Bíróság tudatosan lép be abba a részbe, amely a közösségi jogalkotás mechanizmusának adminisztratív korlátai, a jogalkotáshoz szükséges szavazási eljárás bürokratikus nehézségei miatt áll fenn.”²⁵

Megemlítené továbbá, hogy a közvetlen alkalmazhatóság / hatály kérdése mindig egyes rendelkezésekkel, s nem az azt tartalmazó teljes jogforrással (alapító szerződések, rendelet) kapcsolatban merül fel, illetve az is, hogy mind a Bíróság, mind a szakirodalom megkülönböztet vertikális (magánfél és tagállam közötti) és horizontális (magánfelek egymás közötti) közvetlen hatályt.²⁶

Elsődlegesség. A közösségi jog és a tagállami jog kollíziója esetén az elsődlegesség szabálya alapján a közösségi jogot kell alkalmazni. Fontos kiemelni, hogy ez alkalmazási, és nem érvényességi elsődlegességet jelent, azaz a közösségi jog - bár háttérbe szorítja - nem helyezi sem hatályon kívül, sem pedig nem módosítja a nemzeti jogszabályt. A belső jogi rendelkezés ettől még a többi, közösségi vetületet nem tartalmazó jogviszonyokra éppúgy érvényes és hatályos marad.

Az elsődlegességi doktrína a közvetlen hatály elmélet logikus folytatása. A Közösség által alkotott joganyag ugyanis csak akkor tud hatást gyakorolni a tagállamok jogrendszerére, ha lehetővé válik, hogy átüsse a tagállamok jogrendszerének a közösségi joggal összhangban nem levő, tartalmilag meg nem felelő szabályait. A közösségi jog funkcióit csak akkor teljesítheti be, ha amellet, hogy bizonyos feltételek megléte esetén hatályosul a tagállamokban, még fölé is kerül a tagállamok nemzeti jogszabályainak, elsődlegessé válik azokkal szemben.²⁷ „Az Európai Bíróság értelmezésében a közösségi jog elsőbbsége abszolút. Ez nagyon élesen fogalmazva azt jelenti, hogy a legjelentéktelenebb közösségi jognak is elsőbbsége van a tagállamok

²⁴ VÁRNAY/PAPP, 2001, 205.p.

²⁵ KECSKÉS, 1993, 394.p.

²⁶ 43/75 sz. ügy, Defrenne v. Sabena, 1976. április 8.

²⁷ KECSKÉS, 1995, 131.p.

jogrendszere legféltebb elveivel, illetve - akár alkotmányában rögzített - rendelkezéseivel szemben is. Az Európai Bíróság a közsfégi jog elsőbbségét kimondta a Szerződés és a másodlagos közsfégi jogi aktusok esetére, valamint a tagállamok korábbi és későbbi jogi aktusaira egyaránt, és a tagállamok »rendes« jogával, azok alkotmányaival, illetve az azok által garantált alapjogokkal szemben is. Az elsőbbség - a nem alkalmazás kötelezettsége kiterjed(het) a tagállamok eljárás szabályaira és jogorvoslati eszközeire is".²⁸ Ahogy látható az elsődlegesség mellett az elsőbbség kifejezés is használatos ugyanebben az értelemben.

Az elsőbbséghez kapcsolódik az „*effet utile*” elve is, amelynek értelmében a közsfégi jogot a jogalkotó valódi szándékának megfelelően kell alkalmazni, ami a közsfégi jog érvényesülését akadályozó vagy azzal közreható nemzeti jogszabály érvényesíthetőségét is megkérdőjelezi.²⁹

Közvetett hatály. Ez lényegében egy értelmezési kötelezettséget jelent, amely a tagállamokat terheli. A tagállami jogot a közsfégi joggal (irányelv) konform módon kell értelmezni, azaz úgy, hogy az lehetővé tegye az irányelv érvényesülését³⁰. E kötelezettség nem azt tartalmazza, hogy a tagállami bíróság közsfégi jogot alkalmaz, hanem a nemzeti jog megfelelő értelmezésével biztosítja a közsfégi jog *közvetett* hatályosulását. Az Európai Bíróság álláspontja szerint a tagállami bíróság tehát először a nemzeti jog közsfégi jognak megfelelő értelmezését keresi, majd ha ez nem lehetséges, alkalmazza az elsődleges közsfégi jogot a nemzeti joggal szemben is.³¹

Záróhatás elve. Ha valamely szabályozási tárgykörben már van közsfégi jogi norma, akkor a tagállam azon a területen nem alkothat jogot, azaz a tagállam az EK jogalkotási aktusa nyomán lemond a jogalkotási szuverenitásról.³² Ezzel a Közösség számára jogfejlesztési kötelezettség is keletkezik, hiszen a jogalkotás korábbi jogosultja azzal már nem rendelkezik, „az EK nem hagyhatja tehát, hogy a harmonizált joganyagok elmeredjenek és így aktív-adaptációs funkciójukat veszítsék”.³³

Előfoglalás elve. Azt tartalmazza, hogy „a nemzeti intézkedés kizárt, ha olyan ügyre vonatkozik, amellyel a piac közös szervezete kimerítően

²⁸ VARNAY/PAPP, 2001, 237.p., Vö. 11/70 sz. ügy, Internationale Handelsgesellschaft v. Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel, 1970. december 17.; 106/77 sz. ügy, Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Simmenthal Spa, 1978. március 9.; 213/89 sz. ügy, The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd. and Others, 1990. június 19.

²⁹ Vö. KENDE, 1998, 331.p.

³⁰ 14/83 sz. ügy, Von Colson and Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen, 1984. április 10.; C-106/89 sz. ügy, Marleasing SA / Comercial Internacional de Alimentación SA, 1990. november 13.

³¹ Vö. FICSOR, 1997, 468, 470.p.

³² Vö. KECSKÉS, 1995, 160-162.p.

³³ KECSKÉS, 1995, 161.p.

foglalkozott. Ha a közösségi jogalkotás kimerítőnek találja a Bíróság, vagy azt állapítja meg, hogy az teljes rendszert alkot, akkor az adott terület minden tagállami szabályozása hatályát veszti, kivéve azokat, amelyekkel kapcsolatban a közösségi jog kifejezetten ellenkezőleg rendelkezik”.³⁴

A közösségi jog és a nemzeti jog általában egymás mellett érvényesül: mindkét jogrendnek megvan a maga alkalmazási területe és köre. Azokban az esetekben azonban, amikor ugyanarra az életviszonyra tartalmazznak **ellentétes** tartalmú szabályozást, kollízió keletkezik. A két jogrend közötti viszonyt jól jellemzik a kollízió feloldását szolgáló szabályok, így az említett alkalmazási elsődlegesség és a hatáskörök megosztásának kérdése.³⁵ A Közösség kizárólagos jogalkotási hatáskörébe eső tárgyat érintően minden tagállami szabályozás kollízióba kerül a közösségi jog rendelkezéseivel. Ennek feloldását szolgálja az alkalmazási elsődlegesség elve, mely alapján ilyenkor mindig a közösségi jog alkalmazandó. Lényegében hasonló a helyzet a párhuzamos jogalkotási hatáskörök gyakorlása során fellépő kollíziónál is (ha ugyanazt a helyzetet különbözőképpen szabályozza a közösségi, illetve a nemzeti jog), mivel e szabály szerint ilyenkor is a közösségi jog alkalmazandó, legfeljebb azon területen, amelyet maga nem szabályoz, lehet a nemzeti jogot alkalmazni. A különbséget legfeljebb abban lehet megragadni, hogy „a kizárólagos közösségi hatáskörök esetében a Közösség hallgatása is szabályozás, párhuzamos hatáskörök esetében azonban csak a kifejezett vagy levezethető szabályozás minősíthető szabályozásnak”.³⁶

A közösségi jog elsődlegességének elve szerint a szerződéses rendelkezések és a közösségi szervek közvetlenül hatályos jogi aktusai a tagállamok jogához való viszonyukban hatálybalépésükkel nem csupán az abban az időpontban hatályos nemzeti jog ellentétes rendelkezéseit teszik alkalmazhatatlanná, hanem - mivel e rendelkezések a tagállam területén hatályos jogrend szerves részét képezik és abban elsődlegességet élveznek - egyben kizárják új nemzeti jogszabályok hatályos létrejöttét is, amennyiben azok ellentétesek lennének a közösségi rendelkezésekkel. Az a nemzeti bíróság, amely hatáskörében eljárva köteles a közösségi jog rendelkezéseit alkalmazni, köteles e rendelkezések teljes érvényre jutását biztosítani, és ha szükséges, saját kezdeményezésére visszautasítani a nemzeti jogszabályok ellentétes rendelkezéseinek alkalmazását anélkül, hogy a kérdéses jogszabály hatályon kívül helyezését jogalkotói úton vagy más alkotmányos eljárás

³⁴ KENDE, 1998b, 349.p.

³⁵ Ide tartoznak a nemzeti alkotmányok közösségi jog elsődlegességét kifejezetten deklaráló szabályai is.

³⁶ JAKAB, 2001, 240.p.

keretében kezdeményezték vagy kívárták volna.³⁷ Az Európai Bíróság 106/77 sz. (*Simmenthal*) ügyében megfogalmazott előbbi érvelése szerint az adott közösségi norma minden ellenkező belső jogi norma alkalmazását kizárja, függetlenül attól, hogy azt a közösségi szabály előtt vagy után hozták-e meg.³⁸

A *lex posterior derogat lex priori* elv nem érvényesülhet, azonban ennek nem csupán ez az oka, hanem az is, hogy az elv egyazon jogrenden belül határozza meg a normák egymáshoz való viszonyát. Két önálló jogrendszer között, mint amelyet a nemzeti jog és a közösségi jog jelent, nem teremthet e szabály összefüggést. Mint láttuk, az alkalmazási elsődlegesség nyomán nem válik a belső jognak megfelelően hatálytalanná vagy esetleg érvénytelenné a nemzeti jogszabály, sőt, ha a közösségi szabályozás időben később hatályát veszti, a korábban nem alkalmazott nemzeti norma ismét „életre kelhet”. Ilyen módon a két jogrend között „nincs derogációs összefüggés, de a közösségi jogrendszer felette áll a nemzeti jognak. Lényegében arról van szó, hogy a nemzeti jogrend szubszidiárius jogrenddé vált: akkor kell alkalmazni, ha a közösségi jog nem mond mást”.³⁹

A tagállami jog szempontjából sokáig idegen, külföldi jognak tekintették a közösségi jogot. Mégis, „az EK és tagállamai jogharmonizációs tevékenységének intenzívebbé válásával, valamint a közösségi rendeletek és utóbb már a közösségi irányelvek közvetlen alkalmazhatóságának elismerésével olyan fejlődési tendencia bontakozott ki, amelynek az az eredménye, hogy a Közösség által képzett anyagi joggal a tagállamoknak mindinkább, mint belső joggal kell számolniuk. Az EK másodlagos joganyagaként képzett anyagi jog külföldi jellege a közösségi jog közvetlen hatályát és elsődlegességét elismerő elvek érvényesülése következtében fokozatosan elveszti külföldi jellegét a tagállamok előtt”.⁴⁰ A közösségi jog fejlődése ugyanakkor egységesítést is magával hoz, s a jogharmonizációval együttesen azt idézi elő, hogy a tagállamok jogrendje formálisan nemzeti marad, de mégis közös joggá válik.⁴¹

4. Az előzetes döntéshozatali eljárás⁴²

A közösségi jogrendszer kialakításában és működtetésében az egyik legalapvetőbb és legfontosabb lépésnek tekinthető, hogy a tagállami

³⁷ 106/77 sz. ügy, Staatliche Finanzverwaltung / SPA Simmenthal, 1978. március 9. 21-24. pont.

³⁸ Ezt később is megerősíti lásd pl. a C-13/91, C-113/91 sz. ügy, Michel Debus elleni büntető eljárás, 1992. június 4., illetve C-258/98 sz. ügy, Giovanni Carra elleni büntető eljárás, 2000. június 8.

³⁹ JAKAB, 2001, 244.p.

⁴⁰ KECSKÉS, 1995, 125.p.

⁴¹ Vö. IGLESIAS, 1999, 8.p.

⁴² Vö. CAIRNS, 1999; JENY, 2002B; OPPERMAN, 1999; WEATHERILL/BEAUMONT, 1999; VÁRNAY/PAPP, 2001.

bíróságokat integrálták a közösségi jog érvényesítési és alkalmazási folyamatába, amivel egyben a közösségi igazságszolgáltatás struktúrájának részeivé váltak. A tagállamok bíróságai a közösségi jogot - annak jogi természete miatt - közvetlenül alkalmazzák és ebből következően szükségképpen felmerül az értelmezés kérdése is. Annak érdekében, hogy az egymástól különböző államok bíróságai mégis a lehető legnagyobb mértékben egységesen alkalmazzák a közösségi jogot, olyan eljárási formát kellett találni, amely a nemzeti és az európai bíróság közötti együttműködésen alapul. Ennek meghatározó elemeként a közösségi jog értelmezése és érvényességi ellenőrzése az Európai Bíróság hatáskörébe került. A nemzeti bíróság, ha előtte folyó ügyben a közösségi jog értelmezésével vagy érvényességével kapcsolatosan kételyei támadnak, kérdést tehet fel a luxemburgi testületnek, amely azt az előzetes döntéshozatali eljárás keretében válaszolja meg. „A 234. cikk egyrészt lehetővé teszi - a nemzeti bíróság előtt folyó konkrét ügy kapcsán - a döntést befolyásoló (nem csupán a közvetlen hatállyal bíró!) közösségi aktusok teljes jogszerűségi ellenőrzését az alapszerződések, az általános jogelvek (alapjogok!) és az általános nemzetközi jog Közösséget is kötő forrásai fényében. Másfelől pedig megalapozza az Európai Bíróság hatáskörét a közösségi jog értelmezési kérdéseinek autoriter eldöntésére és ezzel a központi jogalkalmazó szervnek megadja a felhatalmazást az interpretatív, a közösségi jog egységét megőrző jogfejlesztésre”.⁴³ Az eljárás igen hatékony eszköznek bizonyult a közösségi jog fejlesztése és érvényre juttatása szempontjából, a közösségi jog alapelveinek tartalma és számos ma már vitathatatlannak tekintett alaptétele előzetes döntés formájában látta meg a napvilágot. Az Európai Bíróság jogfejlesztő tevékenysége nem csupán a közösségi jogot érintette, érinti, hanem éppen az előzetes döntéshozatali eljárás kapcsán a nemzeti jogrendszereket fejleszti, még azon államokban is, ahol a bírói jogfejlesztés egyébként kevésbé domináns. Ha valamely nemzeti előírást közösségi joggal összeegyeztethetetlennek vél a Bíróság, ezt ugyan nem mond(hat)ja ki, hanem - bár a lényeg ugyanaz marad - fordítottan fogalmaz: azt állapítja meg, hogy a közösségi jog kérdéses szabályának nem adható olyan értelmezés, amely megfelelne a nemzeti szabályozásnak. Ilyenkor viszont a tagállamnak (jogalkotásban és jogalkalmazásban egyaránt) kell levonni a konzekvenciákat, s közösségi jognak megfelelő helyzetet teremteni.

⁴³ „Zum einen erlaubt Art. 177=234 neu EGV somit - aus Anlass konkreter Rechtsstreitigkeiten vor nationalen Gerichten - eine volle Rechtmäßigkeitskontrolle aller entscheidungserheblichen Rechtsakte der Gemeinschaft (nicht nur der unmittelbar geltenden!) am Maßstab des Vertragsrechts, der allgemeinen Rechtsgrundsätze (Grundrechte!) sowie der die Gemeinschaft bindenden Quellen des allgemeinen Völkerrechts. Zum anderen begründet er die Zuständigkeit des EuGH zu autoritativen Entscheidung von Auslegungsfragen des EG-Rechts und gibt damit zugleich einem zentralen Rechtsprechungsorgan die Befugnis zur interpretativen, die Einheit des Gemeinschaftsrechts wahrenen Rechtsfortbildung”.
OPPERMANN, 1999, 286.p.

Az Európai Bíróság az alapszerzódések és azok módosításai nyomán háromféle előzetes döntéshozatali eljárás lefolytatására jogosult⁴⁴. A bírósághoz fordulás - ebben az eljárásban történő - eredeti és általános okát a EKSZ 234. cikke, a vízum, menedékjog, bevándorlás és más, a személyek szabad mozgásával kapcsolatos politikákra vonatkozó okokat a EKSZ 68. cikke, a harmadik pillérben kibocsátott egyes aktusokkal kapcsolatosan pedig a EUSZ 35. cikk (1) bekezdése tartalmazza. Ebben a fejezetben csak az eredeti előzetes döntéshozatali eljárás összefoglaló jellegű bemutatására vállalkozhatom.

EKSZ 234. cikk - A Bíróság hatáskörrel rendelkezik előzetes döntés meghozatalára a következő kérdésekben: a) e szerződés értelmezése; b) a Közfsség intézményeinek és az EKB jogi aktusainak érvényessége és értelmezése; c) a Tanács jogi aktusa által létrehozott szervek alapokmányának értelmezése, ha az alapokmány így rendelkezik.

Ha egy tagállam bírósága előtt ilyen kérdés merül fel, és ez a bíróság úgy ítéli meg, hogy ítélete meghozatalához szükség van a kérdés eldöntésére, kérheti a Bíróságot, hogy hozzon ebben a kérdésben döntést. Ha egy tagállam bírósága előtt folyamatban levő ügyben merül fel ilyen kérdés, amelynek határozatai ellen a nemzeti jog értelmében nincs jogorvoslati lehetőség, e bíróság köteles a Bírósághoz fordulni.

Az értelmezési monopólium keretében az Európai Bíróság megadja mindazon jogkérdések válaszát, amely az ügy végleges eldöntéséhez szükséges, de ő maga nem alkalmazza konkrét ügyben a közfsségi jogot. Ugyanakkor azt is ki kell emelni, hogy az előzetes döntés „az egyéni jogérvényesítés sarokköve”⁴⁵ is, mivel az egyén a közfsségi jog közvetlen hatálya / alkalmazhatósága miatt, abból eredő jogait a nemzeti bíróság előtt érvényesítheti.

Az előzetes döntéshozatali eljárás közvetett eljárás, amely ugyan közvetlen kapcsolatot teremt a nemzeti jogrendszer és a közfsségi jogrendszer között, azonban az alapeljárás továbbra is a nemzeti bíróság előtt folyik, amely maga fogja a jogvitát eldönteni a felek között, illetve nem a felek fordulnak közvetlenül az Európai Bírósághoz, hanem a jogalkalmazó nemzeti bíróság.

Bármely tagállami bíróság vagy más bírói szerv, amennyiben úgy ítéli meg, hogy az előtte fekvő ügy eldöntéséhez szükséges, kérheti az Európai Bíróságot, hogy értelmezze a közfsségi jogot, tartalmazzák akár a szerzódések, akár másodlagos jogalkotási aktusok. Azok a bírósági vagy bírói

⁴⁴ Még pontosabban, az Euratom Szerződése (150. cikk) és az Európai Szén- és Acélközfsség Szerződése (41. cikk) is tartalmaz(ott) ilyen eljárást az egységes jogértelmezésre, de alig alkalmazták azokat, illetőleg a tagállamok által megkötött nemzetközi szerzódésekben is ki lehet kötni az Európai Bíróság illetékességét és hatáskörét pl. az Európai Közfsségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló egyezmény és annak első jegyzőkönyvének értelmezése kapcsán (erről szól az egyezményhez fűzött második jegyzőkönyv, 1996. november 29., EKHL C 151 1997. 05. 20.)

⁴⁵ JENEY, 2002B, 402.p.

szervek, amelyek döntéseivel szemben a tagállami jog szerint nincs jogorvoslat, kötelesek az értelmezési kérdést a Bíróság elé terjeszteni, kivéve ha a Bíróság a kérdésben korábban már határozott, illetve ha a közösségi jog megfelelő alkalmazása nyilvánvaló.⁴⁶ Azzal kapcsolatosan viszont, hogy a közösségi joggal összefüggő kérdés megválaszolása szükséges-e avagy sem, a nemzeti bíróság diszkrécióval bír. A tagállami bíróság e széles jogosítványát, miszerint az előzetes döntés szükségességét az Európai Bíróság nem kérdőjelezhetette meg, az Európai Bíróság igyekezett szűkíteni, azaz nem csupán formai szempontok szerint, hanem tartalmilag is ellenőrizni kívánta (a hatáskör megfelelő gyakorlása céljából) az elé kerülő ügyeket, ezzel az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésének korlátait is felállította. Arról van szó tehát, hogy az Európai Bíróság jogot teremtett magának arra, hogy az adott ügyben megállapíthassa, hogy a nemzeti bíróság megítélésével szemben mégis szükség a kérdések megválaszolására az ítélet meghozatalához⁴⁷. Azok a bíróságok tehát, amelyek számára lehetőségként áll nyitva az Európai Bírósághoz fordulás (értelmezési kérdésben), végső soron maguk is értelmezhetik a közösségi jogot, hiszen döntésük nem végleges, s a végső döntést meghozó bíróság - kétség esetén - mindenképpen köteles lesz az adott kérdést az Európai Bírósághoz utalni.

A közösségi jogi kérdést illetően a nemzeti bíróságot köti az előzetes döntéshozatali eljárás eredménye, hatálya nem csupán az alapügy jogviszonyaira, hanem a döntés előtti jogviszonyokra is kiterjed, azaz - bizonyos kivételekkel - visszaható hatályú: a közösségi jog értelmezése során a Bíróság tisztázza, és meghatározza, hogy az adott rendelkezést hatálybalépésétől kezdve hogyan kell vagy kellett volna értelmezni, illetve alkalmazni⁴⁸. Az Európai Bíróság saját értelmezési gyakorlatának *ex ante* kötelező erejét is kimondja⁴⁹: a jogértelmezés nem csak az éppen folyó ügyben köti a nemzeti bíróságot, hanem a tényállásukban és jogi megítélésükben azonos vagy hasonló jövőbeni ügyekben is irányadónak kell tekinteni. Bár ezt a Bíróság soha nem mondta ki, a következetes ítélkezési gyakorlatból az is következik, hogy az előzetes döntések *erga omnes* hatályúak⁵⁰, minden nemzeti bíróság számára irányadó jelleggel bírnak⁵¹, azaz az adott nemzeti bíróságoknak nemcsak azt az előzetes döntést kell követniük, amelyet ők maguk kezdeményeztek, hanem a

⁴⁶ Lásd European Court of Justice: Note for guidance on references by national courts for preliminary rulings. (1996. december 9.). forrás: www.curia.eu.int

⁴⁷ Vö. és teljes elemzés BLUTMAN, 1999; illetve JENEY, 2002.

⁴⁸ 137/94 sz. ügy, The Queen v. Secretary of State for Health ex parte Richardson, 1995. október 15.

⁴⁹ Vö. 28-30/62 sz. ügy, Da Costa en Schaake NV és társai / Administratie der Belastingen, 1963. március 27.

⁵⁰ Vö. BLUTMAN, 2003B, 65.p.

⁵¹ Vö. 283/81 sz. ügy, CILFIT / Ministero della sanità, 1982. október 6.

más tagállami bíróságok kérdéseire adott válaszok is kötik őket. Kiemelendő az is, hogy az Európai Bíróság joggyakorlata nem precedensjog, mivel őt magát nem kötik határozatai, ez ugyanakkor mégis az Európai Bíróság felsőbbbíróági jellegét alapozza meg, annak ellenére, hogy nem fellebbviteli fórum a nemzeti bíróságok vonatkozásában. Nem fellebbviteli bíróság eljárási értelemben, hiszen az egyén nem fordulhat közvetlenül - ebben az eljárásban - hozzá, valamint a nemzeti bíróság eldöntheti, hogy egyáltalán szükséges-e kérdést intézni a luxemburgi testülethez. Valamint nem fellebbviteli fórum intézményi értelemben sem, mivel ebbéli minőségében nem tagozódik be a tagállami igazságszolgáltatási rendszerbe.⁵²

Igen fontos továbbá az ún. „tiszta ügy” („*acte clair*”) doktrína megalkotása is, amely szerint, ha a közösségi jog helyes alkalmazása annyira egyértelmű, hogy az a nemzeti bíróság számára nem hagy ésszerű kétséget a kérdés megválaszolása tekintetében vagy az Európai Bíróság egy korábbi határozata a kérdést már eldöntötte, akkor a végső fokon eljáró bíróság sem köteles az Európai Bírósághoz fordulni. „Mielőtt azonban a bíróság erre az álláspontra helyezkedne, meg kell győződnie arról, hogy a kérdés a többi tagállam bíróságai számára és az Európai Bíróság számára egyaránt nyilvánvaló. Csak amennyiben ezek a feltételek teljesülnek, jogosult a bíróság nem felterjeszteni a kérdést az Európai Bírósághoz, és vállalni annak felelősségét, hogy maga oldja azt meg”.⁵³

Az Európai Bíróság kizárólagosan jogosult a közösségi jog érvényességének megállapítására is, pontosabban: a tagállami bíróság nem mondhatja ki egy közösségi jogi aktus érvénytelenségét - érvényességét igen - erre csak az Európai Bíróságnak van hatásköre. E döntés lényege, hogy a kérdéses közösségi jogi aktust nem alkalmazhatja majd a nemzeti bíróság a konkrét ügyben, de az is nyilvánvaló, hogy e döntés nem bír a EKSZ 230. cikk szerinti érvénytelenítési per (semmissé nyilvánítási eljárás) joghatásaival. Az e tárgykörben hozott előzetes döntés köti a nemzeti bíróságot, azonban az érvénytelenség megállapításának nincs visszaható hatálya.

⁵² Vö. CRAIG/DE BÚRCA, 1998, 450-451.p.

⁵³ 28-30/62 sz. ügy, Da Costa en Schaake NV és társai / Administratie der Belastingen, 1963. március 27. Idézi VÁRNAY/PAPP, 2001, 284.p.

VII. fejezet - Közösségi (szupranacionális) jogtárgyak védelme

A közösségi integráció, azaz az önálló jogrend kialakulása és a tagállamoktól független saját szervek működése azzal a következménnyel jár, hogy létezhetnek olyan - a büntetőjog szempontjából jogtárgynak tekinthető - közösségi értékek, érdekek, amelyek számára büntetőjogi védelmet kell biztosítani. Ennek elismerését jelzi például az asszimiláció alapelve, illetve a *görög kukoricacsálás ügye (lásd IX. fejezet 1. pont)*¹ is. A védelem kialakítására lényegében három elvi lehetőség képzelhető el. Ezen elvi variációk csak a büntetőjog-alkotására vonatkozhatnak, hiszen a büntetőjog alkalmazására és a büntetőítéletek végrehajtására alkalmas szervezetrendszerrel csak a tagállamok rendelkeznek.

A **közösségi** megoldásban a büntetőjogi normát a szupranacionális jogalkotó fogalmazná meg és bocsátaná ki, a Közösség határozhatná meg, hogy milyen jogtárgyakat részesít védelemben. Azok a jogtárgyak esetében, amelyek kifejezetten a Közösséghez, mint szupranacionális entitáshoz kötődnek (pl. pénzügyi érdekek) indokolt lehetne a védelem szupranacionális szintre telepítése. Vannak is olyan törekvések, amelyek ezt a módszert követnék.² Mindez azonban csak akkor lenne érvényes, ha a Közösség is, az államhoz hasonlóan, rendelkezne büntetőhatalommal, hiszen enélkül, önmagában a jogtárgyhordozói mivolta nem jogosítja fel a sérelmek megbüntetésére. Önálló és közvetlen büntetőhatalommal azonban nem rendelkezik a Közösség, de korántsem kizárt, hogy a jövőben sem fog.

A tisztán **tagállami** megoldásban az idegen jogtárgyak védelme a tagállami jogalkotó döntésétől függ, maga dönt a büntetendő cselekményekről és szankciókról, ebben kötelező jellegű közösségi útmutatás nem vezet. Ahhoz, hogy azért valamennyire hasonló védelemben részesüljenek minden tagállamban a védendő értékek, a Közösség legfeljebb³ ajánlás jelleggel (vagy például a harmadik pillér keretében) kibocsáthat erre vonatkozó szabályokat. A nemzeti jogban a külföldi jogtárgyak természetüktől függően részesülhetnek büntetőjogi védelemben. Az individuális jogtárgyak védelmére általában minden büntetőjog kiterjed külföldi jogtárgyhordozó esetén is (élet, testi épség, egészség, becsület, szabadság, vagyon). Hasonló a helyzet az univerzális jogi tárgyak esetén, amelyek közé többek között az emberi környezet, állatvilág, kulturális örökség tartoznak. A külföldi vagy szupranacionális „állami” jogtárgyak

---

¹ 68/88 sz. ügy, Bizottság / Görögország, 1989. szeptember 21.

² Lásd részletesen KARSAI, 2002b.

esetében viszont nem magától értetődő a más állam büntetőjoga által is garantált védelem, különösen akkor nem, ha az adott jogtárgy a másik állam felségjogához kötődik. Ahogy WIENER említi: „A modern felfogás a büntetőtörvény alkalmazási területét a védett jogtárgyakon keresztül határolta be. Közismert volt, hogy az állam általában nem védi a más államok sérelmére elkövetett cselekményeket, s - kifejezett rendelkezés hiányában - a hivatali, az igazságszolgáltatás elleni, a pénzügyi rend elleni bűncselekmények csak akkor büntetendők, ha a saját jogtárgy ellen irányulnak”.³ Ilyen esetben a nemzeti büntetőjogi rendelkezés tartalmát törvény vagy nemzetközi szerződés terjesztheti ki külföldi jogtárgyakra, ennek hiányában viszont legfeljebb a jogszabály-értelmezés adhat keretet a külföldi, illetve szupranacionális jogtárgy belső büntetőjogi védelmének. Ha egyáltalán, hiszen felelősséget megalapozó vagy kiterjesztő értelmezéssel - legyen az bármilyen európakonform is - nem élhet a jogalkalmazó.

A **vegyes szabályozásra** pedig az jellemző, hogy a közösségi jog és a nemzeti jog - valamilyen módon - együtt tartalmazza a büntetendő magatartás (és szankció) leírását. Ilyenek lennének a büntetésre kötelező normák, amelyek esetében a közösségi jogalkotó határozná meg lényegében a büntetendő magatartást, azzal, hogy bizonyos cselekményekre vonatkozóan előírja a tagállam számára a bűncselekménnyé nyilvánítás kötelezettségét. Igaz, a jelenlegi közösségi jogban tökéletes példája - szerencsére - nincs az ilyen normának, mivel meglehetősen aggályos joghelyzetet teremtené.

A közösségi integráció **szubszidiaritási** elvéből adódik az az álláspont, mely szerint, mivel maguk a tagállamok nem képesek megoldani a problémát, a Közösség jogosult fellépni a gazdasági érdekeket sértő cselekményekkel szemben. Ez indokolja egyébként azt is, hogy miért nem merül fel egyéb bűncselekményekkel kapcsolatosan is a közösségi fellépés igénye, tudniillik azokat képesek a tagállamok maguk üldözni és az elkövetőket megbüntetni. Nos, ez az érvelés az elsőnek említett dilemmát nem oldja fel, és nem is helytálló. Ha ugyanis a szubszidiaritás - itt, a büntetőjogot érintően - azt jelenti, hogy akkor van lehetőség közösségi fellépésre, ha a tagállamok nem képesek megoldani egyedül az adott problémát, akkor kézenfekvő a kérdés, hogy miért nem merül fel például a nemzetközi szervezett bűnözés minden formája ellen a közösségi védelem igénye? Hiszen azt még nem lehetett hallani, hogy a szervezett bűnözés elleni harcot is az első pillérben kellene vívni, annak a helye

³ WIENER, 1993, 207.p.

továbbra is a harmadik pillér marad, függetlenül az EKSZ 61. cikkével kapcsolatos dilemmától (lásd IX. fejezet 3.B. pont). Tovább színesítheti a tablót az a megállapítás, hogy a pénzügyi érdekeket sértő nagy összegű csalárd cselekmények is szervezett bűnözés képét öltik, hiszen ezek elkövetéséhez magas szintű logisztika, szervezés, korrupciós hálózatok (stb.) szükségesek. Milyen alapon kellene másképpen kezelni ezt a fajta szervezett bűnözést?

Az mindenképpen elismerhető, hogy az európai gazdasági integráció során kialakult szupranacionális jogrend és szervezetrendszer rendelkezik olyan értékekkel és érdekekkel, amelyek eredendően a tagállami jogtárgyvédelem körén kívül eshetnek - éppen szupranacionalitásuk, azaz a tagállamoktól független mivoltuk miatt. Amennyiben a pénzügyi érdekek mint szupranacionális jogtárgyak védelmét a közösségi jogalkotó (büntetésre kötelező szabályok útján), illetve maguk a tagállamok (alapszerződésekben vagy nemzetközi egyezményekben) megfelelő jogforrásban külön nem biztosítják, a közösségi hűség elvéből adódóan nemzeti büntetőjog feladata ezen jogtárgyak büntetőjogon belüli védelmének kiépítése. Mivel azonban maguk a pénzügyi érdekek sem tekinthetők homogén jogtárgyaknak, már eleve nehéz eldönteni, hogy a belső büntetőjogi védelem miként fedje le egyiket a másikat. Elég lehet arra gondolni, hogy például a tisztességes versenyhez, a gazdasági élet megbízható működéséhez, a Közösség mint intézmény korrupciómentes működéséhez, sőt, a pénzügyi- és bankrendszer tisztaságához fűződő érdekek (lásd pénzmosás) is mind ide sorolhatók, és amelyek korántsem azonos jellegűek.

VIII. fejezet - Európai közösségi büntetőjog

Ahogy az a fogalmi részből is kitűnik (lásd V. fejezet), az európai közösségi büntetőjogot az európai büntetőjogi integráció Európai Unióhoz kötődő alrendszerébe, az első pilléres büntetőjogi integráció körébe soroltam be. E tárgykört (jogterületet?) érdemi kapcsolat valójában csak a tágabb értelemben vett büntetőjoghoz köti, de annak érdekében, hogy a témakör a büntetőjogi integráció egyéb eszközeitől, jelenségeitől jól elkülönüljön, illetőleg hogy - amint azt a fogalmi részben már említettem - az esetleges jövőbeli jogfejlődés eredménye is „belenőhessen” a fogalmi rendszerbe, megalapozottnak tartom az alkalmazott besorolást.

Az európai közösségi büntetőjog alatt a Közösség által kiszabható szupranacionális szankciók „tanát” kell érteni, amelynek körében egy kezdetleges európai szupranacionális (közösségi) közigazgatási büntetőjogról is szólni kell.

A közösségi jog végrehajtása alapvetően a tagállamok feladata, így a jogsértésekkel szembeni fellépés is elsődlegesen a tagállamokra hárul. Maga a Közösség szűk körben, csak kifejezett módon, az alapszerződésekben szereplő rendelkezések alapján kap végrehajtási jogosítványokat. A Közösség - mint szupranacionális szervezet - által közvetlenül kiszabható szankciók jogi alapját az alapszerződések adják, illetve a megadott felhatalmazás alapján kibocsátott másodlagos közösségi jogforrások. Ilyennek minősül például a versenyjog terén az EKSZ 83. cikke (korábbi 87. cikk, és az ezen alapuló 17/62 sz. rendelet, illetve a közlekedési szektorban: 1017/68 sz., 4056/86 sz., 3975/87 sz. rendeletek), a szén- és acélgyártáshoz kötődően az ESZAK alapszerződésének egyes cikkei [58. cikk (4) bek., 59. cikk (7) bek., 64. cikk, 65. cikk (5), 66. cikk (5) - (7) bekezdései], illetve egyéb másodlagos jogforrások (pl. 4064/89 sz. rendelet).

A Közösség szankcionáló hatalmának gyakorlását ezen különböző ágazati szabályok teszik lehetővé, viszont az alapul szolgáló rendelkezések sokfélesége eltérő gyakorlatot eredményez(ett), annak ellenére, hogy a jogsértések - lényegüket tekintve - sokszor hasonlóak. Az Európai Bíróság joggyakorlata azonban apránként kirajzolta a szankcionálási rendszer egyes általánosan - minden szektorban - érvényesülő tételeit. Az ágazati jogszabályokon alapuló szankcionálás körében az Európai Bíróság az elé került

ügyek¹ felhasználásával szinte teljesen kidolgozta a szankciós jog általános részét (pl. tévedés, bűnösség, visszaható hatály, „szükséghelyzet” stb.), amelynek során a büntetőjogból vezette le az egyes alapelveket.² S bár a Bíróság többnyire következetes maradt ítéleteihez évtizedeken keresztül, nem lehet a kodifikáció szükségességét eléggé hangsúlyozni, amelynek révén a Bizottság által folytatott szankcionálás általános részi, illetve eljárásjogi vetületeit minden ágazatra kiterjedően egységesen lehetne szabályozni. A kilencvenes években végülis több olyan rendelet született [2988/95 sz. tanácsi rendelet az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről³; 2185/96 sz. tanácsi rendelet a Bizottság helyben végzett ellenőrzéséről és vizsgálatairól az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelme érdekében a csalás és más szabálytalanságok ellen⁴; a Tanács és a Parlament 1073/99 sz. közös rendelete az Európai Csalás elleni Hivatal által végezhető vizsgálatokról⁵ (azonos tartalmú a 1074/99 sz. rendelet az Euratom vonatkozásában⁶)], amelyek az eljárási és az ítélezési gyakorlat kezdetleges „kodifikációjának” is tekinthetők, s amelyek nyomán állítható, hogy a közösségi jogban egy önálló jogág kezd kialakulni. Erre tekintettel több szerző szerint már időszerű lenne egy európai (közösségi jogi) általános rész kidolgozása is.⁷

A 2988/95 rendeletben például a különböző típusú joghátrányok ágazati megkülönböztetés nélkül szerepelnek már, mivel a rendelet célja a közösségi jog vonatkozásában fennálló szabálytalanságok egységes ellenőrzésével, közigazgatási intézkedésekkel és szankciókkal kapcsolatos általános elvek megfogalmazása [1. cikk (1) bek.]. Szabálytalanság a rendelet értelmében a közösségi jog valamely rendelkezésének egy gazdasági szereplő magatartása vagy mulasztása általi megsértését jelenti, mely eredményeként a Közösségek általános költségvetése vagy az általuk kezelt költségvetések hátrányt szenvednek vagy szenvednének, akár közvetlenül a Közösségek nevében beszédett saját forrásokból származó bevétel csökkenése vagy kiesése révén,

¹ Alapítételek ebben a témakörben: 14/68 sz. ügy, Walt Wilhelm és mások / Bundeskartellamt, 1969. február 13.; 41/69 sz. ügy, ACF Chemiefarma NV / Bizottság, 1970. február 15.; 44/69 sz. ügy, Buchler & Co. / Bizottság, 1970. július 15.; 45/69 sz. ügy, Boehringer Mannheim GmbH / Bizottság, 1970. július 15.; 7/72 sz. ügy, Boehringer Mannheim GmbH / Bizottság, 1972. december 14. (Boehringer II.); 154/78 sz. ügy, S.P.A. Ferriere Valsabbia és mások / Bizottság, 1980. március 18.; 188/82 sz. ügy, Thyssen Aktiengesellschaft / Bizottság, 1983. november 16.; C-240/90 sz. ügy, Németország / Bizottság, 1992. október 27.

² Vö. SCHUTTE, 1992, 391.p.

³ EKHL L 312 1995.12.23.

⁴ EKHL L 292 1996.11.15.

⁵ EKHL L 136 1999.05.31.

⁶ EKHL L 136 1999.05.31.

⁷ Lásd pl. DANNECKER, 1999; TIEDEMANN, 1997; TSCHOLKA, 1995; VOGEL, 1995.

akár indokolatlan kiadási tételek miatt [1. cikk (2) bek.]⁸. A rendelet meghatározza, hogy milyen jogkövetkezménnyel járhat a szabálytalanság, így

4. cikk (1) Főszabályként minden szabálytalanság a jogtalanul megszerzett előny visszavonását vonja maga után:

- az esedékes vagy jogtalanul kapott összegek fizetési vagy visszafizetési kötelezettségének formájában,

- a kapott előnyre benyújtott kérelem alátámasztásául vagy előleg átvételekor előírt biztosíték teljes vagy részleges elvesztésével.

(2) Az (1) bekezdésben hivatkozott intézkedések alkalmazása a megszerzett előny, továbbá – megfelelő rendelkezés esetében – átalánydíj alapján számítható kamatösszeg visszavonására korlátozódik.

(3) Azok a cselekmények, amelyekről megállapítható, hogy céljuk az adott ügyben alkalmazandó közösségi jog célkitűzéseivel ellentétes előnyszerzés, azáltal, hogy mesterséges módon teremtik meg az előny megszerzéséhez szükséges feltételeket, az előny megszerzésének megghiúsulását vagy annak visszavonását eredményezik.

(4) Az e cikkben előírt intézkedések nem tekinthetők közigazgatási szankciónak.⁹

5. cikk (1) A szándékosan vagy gondatlanságból okozott szabálytalanságok a következő közigazgatási szankciók kiszabását vonhatják maguk után: (a) közigazgatási bírság fizetése; (b) olyan összeg fizetése, amely nagyobb, mint a jogtalanul felvett összeg vagy mint a megkerült kötelezettség, továbbá a kamatok, ahol ez helyénvaló; ez a többletösszeg a külön szabályokban megállapított százaléknak megfelelően kerül meghatározásra, és ez nem haladhatja meg a visszatartó hatáshoz feltétlenül szükséges szintet; (c) a közösségi szabályok által nyújtott előny teljes vagy részleges elvonása, még akkor is, ha a gazdálkodó a szóban forgó előnynek csupán egy részében részesült indokolatlanul; (d) az előnyből való kizárás vagy annak megvonása a szabálytalanságot követő időszak vonatkozásában; (e) a közösségi támogatási rendszerben való részvételhez szükséges jóváhagyás vagy elismerés ideiglenes visszavonása; (f) biztosíték vagy letét elvesztése, melyet a célból biztosítottak, hogy a szabályokban rögzített feltételeknek eleget tegyenek, vagy a jogtalanul elengedett biztosíték összegének feltöltése; (g) egyéb, tisztán gazdasági típusú szankciók, amelyek természetüket és alkalmazási körüket tekintve egyenértékűek az érintett ágazatok konkrét követelményeinek fényében és a Tanács által a Bizottságra ruházott végrehajtási hatáskörökkel összhangban a Tanács által elfogadott ágazati szabályokban előírtakkal.

(2) A jelen rendelet hatályba lépésekor érvényben lévő ágazati szabályokban rögzített rendelkezések tiszteletben tartásával egyéb szabálytalanságok esetén csak olyan, az (1) bekezdésben meghatározott szankciókat lehet alkalmazni, amelyek nem tekinthetők büntetőjogi szankciónak, feltéve, hogy az ilyen szankciók elengedhetetlenül szükségesek a szabályok helyes alkalmazásának biztosításához.

⁸ A rendelet magyarításánál támaszkodom az Igazságügyi Minisztérium honlapján közzétett véglegesnek tekinthető fordításra, azonban helyenként a helyes tartalom követése érdekében e fordítás felülbírálatára kényszerültem [pl. 5. cikk (2) bekezdés: „A jelen rendelet hatályba lépésekor érvényben lévő ágazati szabályokban rögzített rendelkezések tiszteletben tartásával egyéb szabálytalanságok csak olyan szankciókhoz vezethetnek, amelyek nem egyenértékűek az (1) bekezdésben szabályozott büntetőjogi szankcióval, feltéve hogy az ilyen szankciók alapvetőek a szabályok helyes alkalmazásának biztosításában”. Ezzel szemben (például) a német hivatalos szöveg: „Unbeschadet der Bestimmungen der zum Zeitpunkt des Inkrafttretens dieser Verordnung bestehenden sektorbezogenen Regelungen können bei sonstigen Unregelmäßigkeiten nur die in Absatz 1 aufgeführten Sanktionen, die nicht einer strafrechtlichen Sanktion gleichgestellt werden können, verhängt werden, sofern derartige Sanktionen für die korrekte Anwendung der Regelung unerlässlich sind.”].

⁹ A minisztériumi fordítás ehelyütt a „büntetés” kifejezést használja az angol verzió alapján, azonban ez helytelen, mivel a (4) bekezdés az 5. cikkben szereplő közigazgatási szankcióktól való megkülönböztetést mondja ki. Ez könnyen megállapítható a más nyelvű hivatalos változatok alapján.

Nem kétséges, hogy e szankciók némelyike¹⁰ igen szigorú is lehet a gazdasági élet érintett szereplőjével szemben, mivel olyan súlyos joghátrányt is hordozhat, amely akár e szereplő piaci visszaszorulását vagy hátrányos helyzetbe kerülését is előidézheti. A szakirodalomban¹¹ emiatt a szankciók körül nagy elméleti vita bontakozott ki, amelyben az elemzők igyekeznek ezek jogi természetét pontosan meghatározni - több-kevesebb sikerrel. A vita arra a kérdésre koncentrál, hogy a Bizottság által kiszabható szankciók hordoznak-e punitív, azaz büntető tartalmat: egyesek elismerik a szankciók „büntetéshez hasonló” („*strafähnlich*”) jellegét, mások pedig teljesen kizárják azt.¹²

A pozitív jogot tekintve adminisztratív szankciókról van szó, mivel a tagállamok büntető hatalommal (*ius puniendive*) nem ruházták fel a Közösséget, így a jogsértések szankcionálása csakis a közigazgatási jog eszközeivel lehetséges¹³, másfelől pedig - az előzőből következően is - az egyes ágazati normák vonatkozó rendelkezései is kifejezetten tagadják a büntetés (büntetőjogi) jellegét.¹⁴ Ezt kétségbe nem vonva, a Bizottság tényleges szankcionálási eljárásai, illetve a Bíróság ehhez kötődő ítélezési gyakorlata okán a jogtudományban viszont felmerül a punitív tartalom elismerésének elméleti lehetősége.

Legelőször is tisztázni kell, hogy ehelyütt milyen értelemben használatos a punitív kifejezés. Az irodalomban általánosan bevett jelentése szerint a punitív jelzővel valamely joghátrány „büntető” jellegét lehet leírni, amely itt a tartalmi megközelítést tükrözi. Ebben az értelemben a punitív karakter a represszív, megtorló jellemzőt vagy célt jelzi, de nem tartalmaz információt a joghátrány jogági hovatartozásáról, azaz nem hordozza egyben annak büntetőjogi minőségét. Ezért tehát önmagában a punitív jelleg esetleges elismerése - értelemszerűen - nem jár együtt a büntetőjogi szankciókénti (büntetéskénti) minősítéssel. Az imént kifejtettek alapjául a szankció mibenlétének materiális megközelítése szolgál, s bár abban egyetért a szakirodalom, hogy az általános és a speciális prevenció, illetve a represszió csak a büntetőjogi szankció sajátja lehet, s ilyennel tisztán közigazgatási szankció nem rendelkezhet, ennél pontosabb **általánosan elfogadott** elhatárolási kritériumrendszert nem ismer

¹⁰ Igen részletes vizsgálatot folytat le több szankciótypussal kapcsolatosan HEITZER, 1995, illetve lásd még DEUTSCHER, 1992; DANNECKER, 1995, 2047-2102.p.; BÖSE, 1996.

¹¹ Vö. pl. LIGETI, 2000b, magyarul LIGETI, 1998, 335-341.p.; APPEL, 1993, 175-187.p.; BÖSE, 1996; DANNECKER, 1999, 146-147.p.; DEUTSCHER, 1992; HARDING, 2000, 378-379.p.; HEITZER, 1995; KIS, 1999, 54-57.p.; TSCHOLKA, 1995.

¹² Elismeri például: CUERDA, 1989, 369.p.; DANNECKER, 1999, 146-147.p.; KAIKAF-GHANDI 244-245.p.; LIGETI, 2000b, 203-210.p.; SIEBER, U., 1998, 373.p.; TIEDEMANN, 1993, 27.p.; TSCHOLKA, 1995, 48.p.; tagadja OEHLER, 1992; ALBRECHT/BRAUM, 1998, 472.p.; SCHUTTE, 1992.

¹³ Értelemszerűen itt a közösségi jogon belüli szankcionálásról van szó, a tagállami jogrendszerek által biztosított jogvédelemről másutt esik szó.

¹⁴ 2988/95 sz. rendelet 4. cikk (4) bek, 5. cikk (2) bek., 17/62 rendelet 15. cikk (4) bek. stb.

az irodalom.¹⁵ Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (Bizottságának) gyakorlatában is többször felmerült már e kérdés, s így a legfontosabb ítéletek bizonyos orientációs alapot szolgáltatnak e körben is.¹⁶

Sőt, az is megállapítható, ahogy azt Kis írja, hogy a „strasbourgi és a luxemburgi bíróság gyakorlata, valamint az alkotmányos alapjogok fejlődése is ahhoz az állomáshoz ért, ahol a »büntető« terminus önálló értelemben minden represszív természetű szankciót lefed, elszakadva a jogági besorolástól, s egyben a »fair« eljárás követelményeit is kiterjeszti azokra”.¹⁷

A formai kritériumot illetően az elmélet abban ért egyet, hogy a (közösségi) jogalkotó általi besorolás vajmi keveset ér az esetlegesen más eredményező tartalmi kritériumokkal szemben. Igaz, alapvetően a jogalkotó döntése adhatja meg az adott szankció büntetőjogi vagy közigazgatási jellegét, azonban e döntést igazolnia kell a különböző materiális kritériumok figyelembevételével.¹⁸ A jogalkotó általi minősítés azért nem lehet egyedüli elhatárolási szempont, mivel így a jogalkotó egy egyszerű címkézéssel (TIEDEMANN)¹⁹ kivehetne bizonyos jellegű büntetéseket a büntetőjog köréből. Továbbá az a tény sem hagyható figyelmen kívül - mégha elméleti síkon bír is csak jelentőséggel -, hogy amennyiben valamely jogsértést vagy szankciót „adminisztratív” jelzővel illetnek, akkor ez alapvetően enyhébb megítélést és szemrehányást is tükröz, mint a hasonló jellegű kriminális tényállások esetében.²⁰ Mindezekből az is következik, hogy a punitív karakterű szankciók a hagyományos közigazgatási jogon kívül esnek; de mivel büntetőjogi büntetésnek nem tekinthetők, nem tartoznak a szűkebb értelemben vett büntetőjoghoz sem. Besorolhatók azonban a tágabb értelemben vett büntetőjog körébe, amelyen ehelyütt a közigazgatási büntetőjogot²¹ kell érteni.

A hagyományos büntetőjog és az anyagi közigazgatási büntetőjog elhatárolására irányadónak tekinthető NAGY FERENC álláspontja: „[f]ormális megközelítésből a közigazgatási jogtalanság és a bűncselekményi jogtalanság közti megkülönböztetést a törvényhozó kötelező értékelése adja meg, és ahol a jogalkotó a normaszegés szankciójaként pénzbírságot ír elő, ott szabálysértésről,

¹⁵ Vö. pl. ANDERSON/DEN BOER/CULLEN/GILMORE/RAAB/WALKER, 1995, 187.p.; DEUTSCHER, 1992, 146-169.p.; HEITZER, 1995, 34-45.p.; TSCHOLKA, 1995, 35-37.p.

¹⁶ Lásd Engel ügy 1976.06.08.; Öztürk ügy 1984.02.21.; Lutz ügy 1987.08.25.

¹⁷ Kis, 1999, 55.p.

¹⁸ Nemzetközi Büntetőjogi Társaság (Association Internationale de Droit Pénal - AIDP) XIV. kongresszusának határozata. Bécs, 1989. október 27.

Forrás: http://www.unifr.ch/derechopenal/anuario/89_90/an89_90.htm

¹⁹ TIEDEMANN, 1984, 273.p.

²⁰ Vö. GULDENMUND/HARDING/SHERLOCK, 1995, 122-123.p.

²¹ Magyarországon szabálysértési jog. Az Európai Unió tagállamai közül a német, az osztrák, az olasz és a portugál jogban, illetve újabban (1992, óta) a spanyol jogban is létezik a bűncselekmények és a szabálysértések elkülönítése, amelynek szabályozását önálló szabálysértési kódex tartalmazza. Franciaországban, Belgiumban, Hollandiában és Görögországban pedig szétszórva, sok külön törvényben találhatók meg hasonló rendelkezések. A többi tagállamban pedig a tág értelemben vett büntetőjog kategóriája ismeretlen. További részletek lásd HEITZER, 1995. 13-17.p.

ahol pedig büntetőjogi büntetéssel fenyeget, ott bűncselekményről van szó. A közigazgatási jogsértő cselekmény (szabálysértés) és a bűncselekmény közti materiális jellegű elhatárolási kritérium tekintetében két alapfelfogás áll szemben egymással. A kvalitatív elhatárolásra törekvő nézet szerint a szabálysértés lényegét tekintve alapvetően más, mint a bűncselekmény. A lényegi, minőségi elhatárolási mozzanatot pedig általában a jogtárgy elleni támadás irányában és súlyosságában vélik megtalálni. A másik felfogás ellenben tagadja az ilyen minőségi megkülönböztetést és csak mennyiségi (kvantitatív) jellegű elhatárolást tart lehetségesnek. Eszerint a szabálysértés és a bűncselekmény között nem minőségi, hanem csak graduális, fokozatbeli különbség mutatható ki a jogtalansági tartalom tekintetében. Ez utóbbi megközelítés tekinthető gyakoribbnak. Vagyis materiális értelemben a szabálysértés esetében a társadalomra kisebb súlyú és veszélyességű cselekmények enyhébb szankciót vonnak maguk után. A szabálysértés és a bűncselekmény lényegében a védendő társadalmi érdek, illetve jogi tárgy elleni támadás súlya, veszélyessége szempontjából különbözik egymástól, azonban a támadás iránya, sőt gyakran külső megjelenése is azonos vagy hasonló. A szabálysértési jog ebből következően részben kölcsönzi a büntetőjog fogalom- és szabályrendszerét. Ebben a felfogásban használatos a közigazgatási büntetőjog elnevezés is a szabálysértési jog megjelölésére”.²²

A közigazgatási büntetőjog annyiban is hasonlít a büntetőjogra, hogy szintén megtorló szankciók alkalmazását teszi lehetővé. Ez a hasonlóság megköveteli, hogy a büntetőjog alapelveit a közigazgatási büntetőjogra is alkalmazzák.²³ TIEDEMANN is megerősíti ezt, amikor kimondja, hogy „a klasszikus büntetőjogi garanciáknak, különösen a törvényesség és a bűnösség elvének, a **büntetéshez hasonló** intézkedések esetén is érvényesülniük kell, mivel - a jogalkotói megnevezéstől függetlenül - **represszív célokat** is követnek”.²⁴ Az említett tendencia megfigyelhető a közösségi szankciósjogban (leginkább az Európai Bíróság joggyakorlata nyomán) és a tagállami jogokban is egyaránt: a közigazgatási büntetőjog érvényesülését egyre inkább hasonló elvekkel és garanciákkal bátyázzák körül, mint a szűk értelemben vett büntetőjogot.²⁵ E fejlődési irány alapot ad olyan megközelítésnek²⁶ is, amely értelmében elegendő a közösségi szankciók tisztán közigazgatási jogi minőségét kizárni, mivel ha azok már meghaladják az adminisztratív szankciók körét, akkor alkalmazásuk során - további differenciálás nélkül is - biztosítani lehet és kell a büntetőjog garanciáit. Igaz, e megközelítés alkalmatlan arra, hogy a kompetencia kérdésére is választ adjon, mivel eszerint a szankciók nem különülnek el a hagyományos büntetőjog szankcióitól, s így arra lehetne következtetni, hogy ezek szabályozására és alkalmazására sincs közösségi kompetencia (hasonlóan a büntetőjoghoz).

²² NAGY, F., 2001b, 27.p.

²³ AIDP XIV. kongresszusának határozata.

²⁴ „[D]ie klassischen strafrechtlichen Garantien, insbesondere das Gesetzlichkeits- und das Schuldprinzip, auch für Maßnahmen gelten, die nur strafähnlich wirken, weil sie - unabhängig von der gesetzgeberischen Bezeichnung - auch repressive Zwecke verfolgen”. TIEDEMANN, 1993, 27-28.p.

²⁵ HEITZER, 1995, 17.p.

²⁶ Vö. LIGETI, 2000b, 208.p.

Egyetértve Kis álláspontjával kijelenthető, hogy „a büntetőjogi és a kvázi büntetőjogi igazgatási szankciók elhatárolására a belső jogok heterogenitása miatt egységes kritériumokat az összehasonlító kutatások nem tudtak felállítani, így a minőségbeli különbség kérdésében nehéz nyilatkozni. (...) [A]z elhatárolást az anyagi jogi legalitás és az eljárási elvek mentén sem lehet következetesen végigvinni - a represszív (megtorló, büntető) természet a jogelvek szintjén összeforrasztani látszik a két jogterület szankcióinak jogi sorsát”.²⁷ LIGETI azonban felhívja a figyelmet arra is, hogy azért kényes az egyensúly a közösségi szupranacionális szankciók büntetőjogi garanciákkal való összeegyeztetése és aközött, hogy a Közösség alapvetően nem akar összetűzésbe kerülni a tagállamokkal a büntetőjog terén.²⁸

Ha a kérdéses szankciók punitív karaktere elismerésre kerül, akkor az a kérdés nyílik meg, hogy vajon a Közösségnek van-e jogalapja a tartalmukban punitív szankciók alkotására (a szekunder ágazati szabályokban), illetve alkalmazására. Ezzel kapcsolatban azt lehet mondani, hogy a közösségi jogsértések esetére alkalmazható közösségi szankciók jogalapja már a Közösség hatáskörébe utalt feladatok révén általánosan is adottnak tekinthető s ezért nem kell feltétlenül minden egyes szankciós normához szerződéses jogalapot rendelni.²⁹ Így például a közös mezőgazdasági politika szabályozásában az EKSZ meglehetősen tágan fogalmazott felhatalmazásába [34. cikk (korábbi 40. cikk)] a szankciók bevezetése is belefér. E tételt az Európai Bíróság a *Németország/Bizottság ügyben*³⁰ általánosan is megfogalmazta, amelynek ítélete így - a konkrét eset eldöntését meghaladóan - alapvető jelentőséggel bír a közösségi szankciós jog tanában: az tehát, hogy a Közösség biztosíthatja-e a hatáskörébe tartozó jogterületen a közösségi jog végrehajtását szankciós normákkal, a hatáskört megalapozó szerződéses rendelkezés értelmezésétől függ.

Felvethető, hogy vajon a szankció jogi természetének meghatározása mennyiben hat ki egyben az alapul szolgáló jogsértés besorolására is. ALBRECHT / BRAUM megállapítják, hogy hibás e szankciónálási jogkört a tágabb értelemben vett büntetőjog körébe sorolni, mivel a mindenkori szankció csupán a norma egy jellemzője, amelyet a végrehajtás körében alkottak és alkalmaznak, s amely nem vesz fel büntetőjogi jelleget.³¹ Ezzel az állásponttal

²⁷ Kis, 1999, 54.p., 56.p.

²⁸ LIGETI, 2000B, 207.p.

²⁹ Részletesebben lásd APPEL, 1993, 175-187.p.

³⁰ C-240/90 sz. ügy, Németország / Bizottság, 1992. október 27.

³¹ „[D]ie jeweilige Sanktion [ist] das Merkmal von Normen, die exekutivisch gesetzt und angewandt werden. Wenn darin Strafrecht - auch im weiteren Sinne - gesehen werden soll, ergibt sich ein prinzipielles Problem im Verständnis von den Merkmalen, die ein normatives, demokratisch-konstituiertes Strafrecht bestimmen”. ALBRECHT/BRAUM, 1998, 469.p.

itt egyet lehet érteni, azonban azt mindenképpen el kell fogadni, hogy létezhet a joghátránynak vagy az azzal való fenyegetésnek olyan súlyos formája, ami az elkövető személy egyes alapvető jogainak teljes megvonását vagy olyan fokú korlátozását jelenti, amit már bizonyosan nem lehet az igazgatási eszközrendszeren belül elhelyezni. Ezért az igazgatási szankciórendszerben a relatíve szélsőségesnek mutatkozó szankciók vonatkozásában mindenképpen felmerül azok arányosságának kérdése. E probléma másik aspektusa pedig itt pontosan az a kérdés, hogy ettől megmaradhat-e közigazgatási jellegű szankciónak vagy szükségessé válhat-e a tartalmi kritérium szerinti punitív tulajdonságok miatt jogi (formai) átsorolás?

Összefoglalásképpen megállapítható, hogy egyes szankciók szigorukat és a hordozott joghátrányt tekintve valóban különböznek a tisztán közigazgatási jellegű intézkedésektől, s ezért a punitív jellegük elismerhető. Hangsúlyozni kell mindazonáltal, hogy a punitív jellemző nem jelent egyet a klasszikus büntetőjogi minőséggel: e szankciók „csupán” a közösségi jog igazgatási büntetőjogának építőkövei. Igaz, a rendszer nem teljes, s emiatt egységes jogterületről még nem lehet beszélni, vagy ahogy HARDING nevezi, ez egyelőre csupán a szupranacionális büntetőjog „virtuális” rendszere³², de hosszú távon minden bizonnyal teljessé fog válni, s így létre fog jönni a szupranacionális szankciós jog, azaz az itt bemutatott rendszer szerinti európai közösségi büntetőjog közigazgatási szektora.

³² „[A] »virtual« system of supranational criminal law” HARDING, 2000, 379.p.

IX. fejezet - A közösségi jog és a nemzeti büntetőjog közötti kapcsolatrendszer

A közösségi jog - mint ahogy azt a korábbiakban röviden bemutatam - *sui generis* jogrend, amelyet tulajdonságai mind a hagyományos nemzetközi jogtól, mind a nemzeti jogterületektől eltérővé tesznek. E sajátosságok ugyanakkor a tagállamok jogrendszerével való kapcsolatát is meghatározzák és jellemzik. Bár nem vizsgálhatom a nemzeti jogrend büntetőjogon kívüli ágazatait és a közösségi jogot összekötő szálakat, mivel azok kívül esnek a dolgozat témáján, ebben a fejezetben azt fogom kimutatni, hogy a közösségi jog a büntetőjoggal éppúgy „kölsönhatásba lép”, mint más, a gazdasági integrációhoz evidenciaszerűen kötődő belső jogterületekkel. S teszi mindezt annak ellenére, hogy a büntetőjogot hagyományosan olyan jogágnak tekintették, amely a nemzeti szuverenitás „integrációrezisztens” kifejeződése.

Ebben a fejezetben ezért elsőként az EKSZ 10. cikkében szereplő, ún. közösségi hűség elvének a tagállami büntetőjogra gyakorolt hatásával foglalkozom, majd a *ius puniendi* közösségi jogban megjelenő kérdéskörét vizsgálom meg. Ezt követően pedig a közösségi jog és a belső büntetőjog alkalmazása közötti kölcsönhatást veszem górcső alá. A közösségi jog és a belső jogi szabályozás viszonyát érintő fontos (közösségi jogi) jogintézmények, az ún. közrendi kimentési okok büntetőjogi relevanciáját tárgyalom a jelen fejezet 4. pontjában. A szakirodalom elemzésére, valamint a közösségi jog és a nemzeti büntetőjog közötti kapcsolatok fogalmi rendszerezésére utoljára (lásd 5. és 6. pont) kerül sor, ami első ránézésre különösnek is tűnhet. A szerkesztés indoka a megértés és a témában való eligazodás megkönnyítése: a szakirodalom számbavétele és értékelése csakis akkor érthető, ha ismertek az irodalmi közlések alapjául szolgáló jogintézmények, másfelől pedig új fogalmi rendszer bevezetése a rendszerbe besorolandó résztémák megismerésével, valamint azok eddigi elégtelen kategorizálásával válik igazolhatóvá.

1. EKSZ 10. cikke és annak jelentősége

Az EKSZ 10. cikke (korábbi 5. cikk) szerint

A tagállamok minden megfelelő általános és egyedi intézkedést meghoznak annak érdekében, hogy biztosítsák a jelen Szerződésből vagy a közösségi intézmények tevékenységéből eredő kötelezettségeik teljesítését. A tagállamok megkönnyítik a Közösség feladatainak teljesítését.

A tagállamok minden olyan intézkedéstől tartózkodnak, amely a jelen Szerződésben meghatározott célok megvalósítását veszélyeztetheti.

Ezt a rendelkezést szokás a szakirodalomban **közösségi hűség**¹ elvének is nevezni. A 10. cikk az integrációs folyamat alapját képezi, az Európai Közösség mint jogközösség működőképességét biztosítja, s tartalma jóval több, mint amit pusztán a nemzetközi jogban szokásos *pacta sunt servanda* elv megfogalmazásaként tulajdoníthatnánk neki. Az Európai Bíróság az első időszakban a 10. cikk megfogalmazását túl általánosnak és pontatlannak tekintette, azonban mára már mind a szakirodalomban, mind a Bíróság határozataiban elismert, hogy pusztán e rendelkezés (bizonyos feltételek esetén) a tagállamok vagy a Közösség - de nem az egyén - számára önálló kötelezettségeket teremthet, s ezáltal komoly hézagkitöltő funkcióval is bír.²

A 10. cikk alapján a tagállamot, illetve annak egész hatalmi gépezetét, így a jogalkotói, végrehajtói és bírói hatalom szerveit, egyfelől pozitív cselekvési kötelezettség, másrészt pedig negatív tartózkodási kötelezettség terheli (második mondat). A jogalkotó kötelessége, hogy „a belső jogban a Közösséghez való tartozás konzekvenciáit levonja”³, azaz ahol ez szükséges, a nemzeti jogot módosítsa, helyezze hatályon kívül vagy egészítse ki a közösségi jognak megfelelően. A tagállami jogalkalmazó feladata a közösségi jog egységének és hatályának biztosítása a közösségi jog és a nemzeti jog alkalmazása során. A negatív kötelezettség megtiltja a tagállamnak, hogy olyan intézkedést tegyen, amellyel az Európai Közösség működőképességét veszélyeztetné: a szerződéses célkitűzések ugyanis a legfontosabb építőkövei a Közösségnek, ilyenek a belső piac működése, s különösen az alapszabadságok, valamint az általános jogelvek garantálása, a diszkrimináció tilalma (12. cikk) és az alapjogok érvényesülése.⁴ Mindebből az is következik, hogy a tagállam arról is köteles gondoskodni, hogy a saját állampolgára ne kövessen el közösségi jogi jogsértést, illetve ennek előfordulása esetén fellépjen a jogsértővel szemben.⁵

E cikket is az Európai Bíróság gyakorlata töltötte fel/tölti fel részletes tartalommal, ami jelentőségét tekintve igen fontos a jogfejlődés szempontjából, mivel - egyetértve KAHL megfogalmazásával - egyre inkább olyan normaként

¹ „Gemeinschaftstreue; loyale Zusammenarbeit” / „Principle of loyalty; loyal cooperation”.

² KAHL, 1999, 372-373.p.

³ A következőkben is az itt először alkalmazott módszert követem, miszerint az egyes határozatok fontosabb tételeinek - általam történt - magyar fordítását a törzsszövegben közlöm, de szükségesnek tartom egyes eredeti nyelvű változatok lábjegyzetben való feltüntetését is. „Ein Mitgliedstaat hat (...) in seinem innerstaatlichen Recht die Konsequenzen aus seiner Zugehörigkeit zur Gemeinschaft zu ziehen” / „It falls to a Member State (...) to recognize the consequences in its internal order, of its adherence to the Community”. 30/72 sz. ügy, Bizottság / Olaszország, 1973. február 8., 11. pont.

⁴ Vö. KAHL, 1999, 391-392.p.

⁵ Mindezek mellett a közösségi szervek tagállamokkal való együttműködési kötelezettségét is levezette az Európai Bíróság a 10.cikkből, kiemelve, hogy ennek a közösségi jog alkalmazásáról és megőrzéséről gondoskodó nemzeti bíróságokkal való kapcsolatban van különösen fontos jelentősége. Vö. 2/88 sz. ügy, J. J. Zwartveld és mások elleni büntető eljárás, 1990. december 6. (végzés).

szolgál, amely a nemzeti jogok „európaizálódásának” sarokköve lehet, s amely biztosíthatja a különböző jogrendek egymásba tagozódását a majdani „*ius commune europaeum*” teljességében.⁶

A korábban kifejtettekre is figyelemmel ehelyütt azt fogom megvizsgálni, hogy a nemzeti büntetőjogban milyen szerephez juthat az EKSZ 10. cikke. E cikk szerint a tagállamok kötelezettségeik teljesítésére megválaszthatják azokat az intézkedéseket, amelyeket a legmegfelelőbbnek tartanak, így természetesen akár büntetőjogi eszközöket is igénybe vehetnek.⁷ A tagállam kötelessége a közösségi jog rendelkezéseinek betartása felett öröködni, ezért a büntetőjogi eszközök bevetése - értelemszerűen - mindig a közösségi jogot vagy annak végrehajtását szolgáló nemzeti normát megszegő magatartások vonatkozásában merülnek fel. Mind a büntetendő tényállásokat, mind pedig az alkalmazandó szankciókat érintően kötelezi a tagállamokat az EKSZ rendelkezése, de a közösségi jog korlátokat szabhat a büntetendőségnek (lásd IX. fejezet 3. pont). A 10. cikk értelmezésében, s a büntetőjogi integrációra is kifejtett jelentékeny hatásában mérföldkönek számít a *görög kukoricacsalás*⁸ néven híressé vált ügy, amelyben a Bizottság lépett fel a korábbi 169. cikk (ma 226. cikk) alapján a görög állam ellen szerződésszegés, az EKSZ - akkori - 5. cikkének megszegése miatt.

Egy görög cég jugoszláviai származású, de görög eredet-megjelöléssel ellátott kukoricát importált Belgiumba, amely ügylet során a hamis eredet-megjelölést megvesztegetett görög hivatalnokok segítségével szerezte. A hamis eredet-megjelöléssel megsértette a mezőgazdasági termékek forgalmára vonatkozó közösségi előírásokat: a tagállami származás-megjelölés ugyanis jelentős vámfizetési kötelezettség alól mentesítette az importőr céget. A Bizottság álláspontja szerint a görög államnak a közösségi jog alapján kötelessége lett volna a Közösséget megillető bevételek befolyását biztosítani és megakadályozni, hogy bárki is a fentihez hasonló cselekményt elkövessen. Miután fény derült a csalásra, a Bizottság különböző intézkedések megtételére hívta fel Görögországot, például az elkövetők felelősségére vonására vonatkozóan.

Az Európai Bíróság Görögországot elmarasztaló, „jövőbe mutató jelentőségű”⁹ határozata egyfelől az ún. *asszimiláció* pontosítását adja meg a

⁶ KAHL, 1999, 397.p.

⁷ 50/76 sz. ügy, Amsterdam Bulb B.V. / Produktschap Voor Siergewassen, 1977. február 2., 32. pont: „Artikel 5 EWG-Vertrag, der den Mitgliedstaaten aufgibt, alle Maßnahmen allgemeiner oder besonderer Art zur Erfüllung der Verpflichtungen zu treffen, die sich aus den Handlungen der Gemeinschaftsorgane ergeben, überlässt dem einzelnen Staat die Wahl der sachgerechten Maßnahmen einschließlich der Wahl der - auch strafrechtlichen - Sanktionen.” / „Although Article 5 of the EEC treaty places Member States under a duty to take all appropriate measures, whether general or particular, to ensure fulfilment of the obligations resulting from action taken by the institutions of the Community, it allows the various Member States to choose the measures which they consider appropriate, including sanctions which may even be criminal in nature.”

⁸ 68/88 sz. ügy, Bizottság / Görögország, 1989. szeptember 21.

⁹ OEHLER, 1992, 564.p.

közösségi jogot sértő cselekmények elleni fellépés körében, másrészt felsorolja a belső jogi szankciókra vonatkozó - közösségi jognak megfelelő - tartalmi ismérveket¹⁰. Érdemes szó szerint idézni a Bíróság tételeit: „(...) a tagállamok megválaszthatják a szankciókat [ti. a közösségi jogsértések szankcionálására], azonban arra ügyelniük kell, hogy a közösségi jogot sértő cselekményeket hasonló anyagi és eljárásjogi szabályok mellett üldözzék, mint a nemzeti jogot sértő, típus és súly szerint hasonló cselekményeket, miközben a szankciónak mindenképpen hatékonynak, arányosnak és visszatartó erejűnek kell lennie. Ezen túlmenően a közösségi jogsértésekkel szemben a nemzeti hatóságoknak ugyanolyan gondossággal kell eljárniuk, mint a megfelelő nemzeti jog alkalmazása során”.¹¹ A konkrét ügyben az EKSZ akkori 5. cikkének megsértése abban állt, hogy a görög állam nem érvényesítette büntetőigényét az elkövetőkkel, saját állampolgáraival szemben, és csalás elkövetése miatt nem indított büntető eljárást, pedig a görög államháztartás sérelmére elkövetett hasonló jellegű cselekmények bűncselekménynek minősültek.

A. Asszimilációs alapelv

Az asszimilációs jogtechnika (lásd IV. fejezet 4. pont) elismerése fontos a közösségi jogtárgyak tagállami védelmének kiépítésében, azonban önmagában nem kielégítő. Központi eleme az, hogy a közösségi jogtárgyakat hasonló védelemben kell részesíteni a nemzeti jog eszközével, mint amilyennel az összemérhető tagállami jogtárgyakat védik. Ezt mind az anyagi, mind az eljárásjogi szabályokkal, valamint az eljárási praxissal is biztosítani kell. Mindebből tehát az következik, hogy ha a nemzeti jogban az adott jogtárgyat büntetőjogi védelem övezi, akkor **ilyet kell** teremteni a közösségi jogtárgynak is.

¹⁰ Ezen ismérvek már korábban is megjelentek az Európai Bíróság joggyakorlatában, azonban a fenti esetig csupán a polgári jogi szankciók vonatkozásában merültek fel. Vö. 14/83 sz. ügy, Von Colson and Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen, 1984. április 10.

¹¹ Vö. 68/88 sz. ügy, Bizottság / Görögország, 1989. szeptember 21., 24-25. pont. „[D]ie Mitgliedstaaten [müssen], denen allerdings die Wahl der Sanktionen verbleibt, namentlich darauf achten, dass Verstöße gegen das Gemeinschaftsrecht nach ähnlichen sachlichen und verfahrensrechtlichen Regeln geahndet werden wie nach Art und Schwere gleichartige Verstöße gegen nationales Recht, wobei die Sanktion jedenfalls wirksam, verhältnismäßig und abschreckend sein muss. Außerdem müssen die nationalen Stellen gegenüber Verstößen gegen das Gemeinschaftsrecht mit derselben Sorgfalt vorgehen, die sie bei der Anwendung der entsprechenden nationalen Rechtsvorschriften walten lassen.“ / „(...) [W]hilst the choice of penalties remains within their discretion, the [Member States] must ensure in particular that infringements of Community law are penalized under conditions, both procedural and substantive, which are analogous to those applicable to infringements of national law of a similar nature and importance and which, in any event, make the penalty effective, proportionate and dissuasive. Moreover, the national authorities must proceed, with respect to infringements of Community law, with the same diligence as that which they bring to bear in implementing corresponding national laws“. / “(...) [A]un conservando la elección de las sanciones, los Estados miembros deben procurar, en particular, que las infracciones del Derecho comunitario sean sancionadas en las condiciones análogas de fondo y de procedimiento a las aplicables a las infracciones del Derecho nacional cuando tengan una índole y una importancia similares y que, en todo caso, confieran un carácter efectivo, proporcionado y disuasorio a la sanción. Además, en relación con las infracciones del Derecho comunitario, las autoridades nacionales deben proceder con la misma diligencia que utilizan para la aplicación de las respectivas legislaciones nacionales”.

Ilyenkor a tagállam szankció-megválasztási szabadságát korlátozza a 10. cikk, mivel csak a büntetőjogi szankciók választása felel meg a kívánt kritériumnak.

Az alapelv olyan esetekben kiegészítésre szorul, amikor a nemzeti jog nem véd összehasonlítható jogtárgyat, esetleg az elkövetési magatartások köre szűkebb, illetve ha ugyan van megfelelő jogtárgy a nemzeti jogban is, de annak védelme nem éri el a Közösségi által megkövetelt szintet. Erre lesz alkalmas a szankciók tartalmi ismérveinek rögzítése (*lásd alább*). Kritikaként említhető még, hogy ha az asszimilációt minden tagállam követi, akkor ugyan hasonló lesz a közösségi jogtárgyak védelme a tagállamokhoz, azonban a tagállamonkénti eltérőséget ez nem küszöböli ki. Mindennek ellenére mégis előnyösnek tekinthető az asszimiláció, mivel ezáltal a tagállam számára meghatározhatóvá válik, hogy a közösségi jogsértéseket milyen mértékben kell szankcionálnia, illetve e technikán keresztül a büntetőjogi védelem kialakítása mégiscsak a saját jogrendszer jellemzőit fogja viselni.¹²

Az asszimilációs alapelv e kifejeződése összefüggésbe hozható a tagállami származáson alapuló diszkrimináció tilalmával is, így a büntetőjogi tényállások és szankciók nem vezethetnek a más tagállamból származó személyek megkülönböztetéséhez. Ez különös súllyal esik latba pl. a kiutasítás közösségi jogi megítélésénél [*lásd IX. 4.F b) pont*].¹³

Az Európai Bíróság határozata az anyagi jogban történő figyelembevételén túlmenően a nemzeti eljárásjogokban is megköveteli az asszimiláció elvének érvényesítését, a közösségi kapcsolattal bíró esetekben is ugyanúgy kell eljárni, mint a hasonló, csak a belső jogon alapuló ügyekben, illetve a tisztán belső tényállással bíró büntető eljárások megítélése nem térhet el azokétól, amelyekre a közösségi jog befolyást gyakorol.

B. Tartalmi ismérvek

Az Európai Bíróság a tárgyalt ügyben mondta ki először az ún. *minimum-triász*¹⁴ követelményét, amely a jogsértések esetére előírandó belső jogi szankciók anyagi ismérveit tartalmazza, s mely szerint tehát a szankciónak hatékonynak („*wirksam*”/ „*effective*”/ „*efectivo*”)¹⁵, arányosnak („*verhältnismäßig*”/ „*proportionate*”/ „*proporcionado*”) és visszatartó erejűnek („*abschreckend*”/

¹² Vö. GRÖBLINGHOFF, 1996, 36.p.

¹³ Hasonlóan lásd pl. HUGGER, 1998, 31.p.

¹⁴ A német nyelvű szakirodalomban találkozhatunk ezzel a kifejezéssel: „*Mindesttrias*”.

¹⁵ Bócz ezen ismerv a „tényleges” kifejezéssel való fordítását javasolja, a „hatékony” szó használatát - figyelemmel az önállóan is szereplő „visszatartó” jellemző tartalmára - pleonazmusnak, (szószaporításnak) tartja. Álláspontom szerint azonban, tekintettel arra, hogy az idegen nyelvű kifejezések más dokumentumokban is „hatékony” értelemben szerepelnek (pl. EKSZ), nem indokolt a más fordítás alkalmazása a magyar nyelvben sem. Vö. Bócz, 2003, 18.p.

normától független, csak az adott tagállamra jellemző tényezőktől. Mindebből pedig az következik, hogy a hatékonyság megítélésénél meglehetősen ingoványos talajra is tévedhet az Európai Bíróság, ha azt minden tagállamban hasonló mércével méri, hiszen az említett tényezők jelentősen és eltérő módon befolyásolhatják a szankció hatékonyságát. Így viszont végső soron a hatékony szankció ilyen lesz az egyik tagállamban, s olyan a másokban.

b) Arányos szankció

Az arányosság ismérve régóta jelen van a közösségi jogban.¹⁹ Egyfelől az általános jogelvek egyike, s ebben az összefüggésben azt fejezi ki, hogy a közösségi szervek „a tagállamok polgárait csak közérdekből és csupán olyan mértékben róhatnak kötelezettséget, korlátozást vagy büntetést, amit az elérni kívánt cél indokol. Azaz az egyén szabadsága csupán a közérdek védelméhez szükséges mértékben korlátozható”.²⁰ Másrészt - közvetve ezzel összefüggésben - az EKSZ 5. cikke (korábbi 3b. cikk) a szubszidiaritási alapelvhez kapcsolódóan kimondja, hogy a közösségi intézkedések nem léphetik túl a szerződés célkitűzései eléréséhez szükséges mértéket, ezzel lényegében az arányosság elvét fogalmazza meg. Ez az arányossági kérdés elemi jelentőséggel merül fel a közösségi aktusok kapcsán, azonban ehelyütt az arányosságot a közösségi jog (és az Európai Bíróság) más típusú viszonyokban követeli meg. Itt ugyanis a tagállamok közösségi jog tárgyi hatálya alá tartozó szabályainak arányosságáról van szó, azaz a belső jogi norma egyik jellemzőjéről. Általános értelemben ez azt jelenti, hogy a közösségi jogot érintő tagállami aktusnak alkalmasnak kell lennie a kitűzött cél elérésére és a lehető legszűkebb korlátozást tartalmazza. Az arányossági elv **speciálisan** pedig - ehelyütt - a közösségi jog által garantált szabadságok és az azt korlátozó (belső) szankció vagy ellenőrzés viszonyában jelentkezik, s az tekinthető arányosnak, ami a feltétlenül szükséges mértéket nem haladja meg.²¹ Aránytalannak minősül, ha az ellenőrzéssel megszűnik az adott szabadság gyakorlásának lehetősége, illetve ha az alkalmazott szankció olyan aránytalan a cselekmény súlyához képest, hogy az az adott szabadságot

¹⁹ Történetileg a német jogban kristályosodott ki, de ma általánosan elterjedve az egyes egyéni jogok (érdekek) a köz érdekeinek védelme érdekében történő közhatalmi (állami, igazgatási) korlátozásával kapcsolatosan merül fel. Az arányosság legáltalánosabb elvét hármias követelmény hatja át: „az egyes közigazgatási rendelkezéseknek, intézkedéseknek megfelelő eszközül kell szolgálniuk a megjelölt cél eléréséhez, az adott intézkedésnek szükségesnek kell lennie, abban az értelemben, hogy nem lehetséges az adott célt az egyéni szabadságot kevésbé korlátozó, az illető hatóság rendelkezésére álló eszközzel is elérni, valamint az intézkedés által elérhető pozitívumoknak arányban kell állniuk az általa megvalósított korlátozással”. VÁRNAY/PAPP, 2001, 184-185.p.

²⁰ KARDOS, 1998, 289.p.

²¹ Az arányosság eltérő megítéléséről lásd SATZGER, 2001, 354-356.p.

c) Visszatartó erejű szankció

Véleményem szerint ez az ismerv a legkritikusabb a három közül. Egyfelől hasonlóképpen a hatékonysághoz, a visszatartó erő mint szankciós jellemző is kriminológiai (empirikus) eszközökkel mérhető csupán, definíciós tartalmát az erre vonatkozó adatoktól nem lehet függetleníteni. Másrészt az is megállapítható, hogy a visszatartó erőt büntetőjogi szankciók jellemzőjének tekintjük, mint negatív generális prevenciót, s ilyen összefüggésben tartalma is valamennyire kézzelfogható. A visszatartó hatás egyéni vagy kollektív szinten jelentkezhet, az érintett személy további jogsértő cselekményektől való visszatartása, illetve mások hasonló cselekményektől való elrettentése képében. Mégis az Európai Bíróság a 10. cikk kapcsán olykor éppen hogy nem büntetőjogi szankciók kapcsán vizsgálja a visszatartó hatást, ezzel némi zavart keltve az ismerv tartalmát illetően. Így például - először - a *Von Colson* ügyben (nemek közötti megkülönböztetés miatti kártérítési ügy) a Bíróság érvelése azt sugallja, hogy a pusztán polgári jogi következmények, az adott közösségi jogi jogsértésekkel szemben nem elrettentőek. Egy későbbi, a *Bizottság és Nagy-Britannia* közötti perben²⁵, amelynek alapjául szociálpolitikai és munkajogi előírások közelítésével kapcsolatos vita szolgált, az Európai Bíróság pedig úgy fogalmazott, hogy bizonyos információs és konzultációs kötelezettségek elmulasztása esetén fizetendő kártérítési kötelezettség „nem elegendően elrettentő” a munkaadók számára. További pontosítást nem ad a Bíróság az elrettentés mértékét illetően, azonban feltehetően a büntetőjogi felelősségre vonás lehetőségét már kellően visszatartó erejűnek tekintené.

C. 10. cikk - Összefoglalás

1. A 10. cikk és a köré kiépült joggyakorlat alkalmas arra, hogy a büntetőjogot befolyásolja, így a jogalkotóra és a jogalkalmazóra egyaránt ró olyan kötelezettséget, amelyet azoknak figyelembe kell vennie. Az itt bemutatott diszkrimináció tilalmából eredő asszimilációs elv és az ártányosság kritériuma is végső soron a közösségi jog általános jogelveiből fakadnak.

2. A közösségi jogsértések tagállami szankcióira vonatkozó asszimilációs alapelv és a minimum-triász által meghatározott jellemzők jó útmutatóul szolgálnak a tagállam számára, hogy milyen - lényegében tágnak mondható - keretek között kell védelmeznie a közösségi jog védendő jogtárgyait. Ez a közösségi jog védelmére kialakított nemzeti rendszer egyfajta minimum-

²⁵ C-382/92 sz. ügy, Bizottság / Egyesült Királyság, 1994. június 8.

harmonizációját („*Mindesthamonisierung*”²⁶) is magában hordozza, mivel az Európai Bíróság által meghatározott kritériumokat minden tagállam követni köteles. Elképzelhető azonban, hogy ugyan hasonló a jogtárgyvédelem foka, de a védelem anyagi értelemben nem felel meg az Európai Bíróság által támasztott követelménynek. Az EKSZ 226. cikke (korábbi 169. cikk) lehetőséget biztosít a Bizottság számára, hogy amennyiben egy tagállam a szerződéses kötelezettségét nem teljesíti, az Európai Bírósághoz forduljon. Ez azt is jelenti tehát, hogy adott esetben az asszimilációs alapelvnek nem megfelelő tagállami jogalkotás vagy jogalkalmazás esetén a Bíróság ítéletével akár ki is kényszeríthető a közösségi jogsértés belső jogbeli „megfelelő” üldözése. Így végső soron az sem kizárt, hogy bizonyos magatartások esetében a közösségi jogból fakadó követelmények a vonatkozó szankciók egységesüléséhez vezetnek.

3. Megállapítható, hogy a szankciók jellemzői összemosódnak az Európai Bíróság ítéleteiben, külön ismérvként legfeljebb az arányosság kap (kapott) olyan figyelmet, amelyből definíciós elemek kivehetők, nyilván annak már korábban kialakult tanaira is figyelemmel.

Továbbá ezen ismérveket olykor a tágabb környezetüknek is tekinthető ellenőrzési, eljárési mechanizmusokkal együtt vizsgálja a Bíróság, s azokra együttesen alkalmazza a minimum-triászt. Ilyen következtetésre juthatunk a *Bizottság és Franciaország* közötti egyik jogvitában²⁷ született ítéletet is olvasva („eper ügy” vagy „agrárblokád ügy”), amely tényállásának lényege a következő volt.

A Bizottság azt sérelmezte, hogy több mint tíz év óta folyamatosan panaszok érkeznek a francia állam ellen, mivel a francia hatóságok nem tesznek semmit azokban az esetekben, amikor francia gazdák más tagállamból származó mezőgazdasági termékekkel (pl. spanyol eperrel) kapcsolatos tiltakozó megmozdulásaik során erőszakos cselekményeket követnek el. Ilyen cselekmények voltak például teherautók feltartóztatása, rakományuk megsemmisítése, sofőrök elleni támadások, olyan francia élelmiszerboltok megfenyegetése, amelyek más tagállamból származó terményt árultak, illetve francia boltok áruinak megrongálása. A Bizottság álláspontja szerint Franciaország megsértette a közösségi jogot és az EKSZ akkori 30. (jelenlegi 28. cikk) és 5. cikkét (jelenlegi 10. cikk), mivel nem tett meg minden szükséges és megfelelő intézkedést annak érdekében, hogy a magánszemélyek ne csorbitsák büntetendő cselekmények elkövetésével a szabad árumozgást. A francia kormány állította, hogy megbüntették a tetteseket, és hogy több büntető eljárást is megindítottak, illetve kijelentette, hogy a rendfenntartó erők bevetése nehéz, mert kicsi, mobil csoportok tevékenységéről van szó, amelyek előre nem látott

²⁶ TIEDEMANN, 1997, 144.p.

²⁷ C-265/95 sz. ügy, Bizottság / Franciaország, 1997. december 9.

kommandó-akciókat hajtottak végre és a csoportok sokszor ismeretlenek maradtak.

Az Európai Bíróság megállapította, hogy a fenti cselekmények a más tagállamból származó mezőgazdasági áruk szabad forgalmát korlátozza, s hogy a francia kormány hosszú ideje nem tette meg a szükséges intézkedéseket e korlátozás kiküszöbölése érdekében, így a gyakran előforduló eseteket nem akadályozta meg, illetve az elkövetőket újabb hasonló cselekmények elkövetésétől nem tartotta vissza. A számos rongálási esetben mindösszesen egy büntető eljárás indult annak ellenére, hogy az ily módon demonstráló személyeket azonosítani lehetett. Mindebből következően a büntetőjogi felelősségre vonások mellőzése miatt a francia állam megsértette a 10. cikkből eredő kötelezettségét.

4. Véleményem szerint a jogalkalmazásban több problémát is okozhat a Bíróság által meghatározott kritériumok követése. Az egyértelműnek tűnik, hogy az asszimilációs alapelv következetes érvényesítése esetén a nemzeti büntetőjogi védelem köre kibővül, vagy legalábbis elképzelhető olyan eset, amikor bizonyos cselekmények kriminalizálását a 10. cikkben rejlő tagállami kötelezettség alapozza meg. Ha a nemzeti jogalkotó valamilyen oknál fogva tétlen marad, felmerülhet a kérdés, hogy a jogalkalmazónak milyen lehetősége, illetve tennivalója adódik a kötelezettség teljesítésére, aki ugyebár éppúgy a tagállami kötelezettség hordozója, mint a jogalkotó. A büntetőbíró az asszimiláció elvének alkalmazásával egyértelműen kiterjesztené a büntetőjogot az érintett személy terhére, amely a *nullum crimen / nulla poena sine lege stricta* elvéből következően tilalmazott. Ebből viszont az következik, hogy a jogalkalmazó legfeljebb csak abban a körben alkalmazhatja az asszimilációt, amely a büntetőjog értelmezés keretein belül egyébként is megengedett (lásd még VII. fejezet). Vagy még kevésbé képzelhető el az, hogy például a nyomozó hatóság (ügyészség) a 10. cikkre hivatkozva gyakorolná jogosítványait - adott esetben törvényi asszimiláció nélkül. További nehézséget jelenthet a jogalkalmazó számára a szankciókra vonatkozó tartalmi kritériumok érdemi figyelembe vétele. E jellemzőket, még ha olyan problematikusak is, mint ahogy azt bemutattam, elsődlegesen a jogalkotó fogja figyelembe venni a belső jog alakításánál, hogy az megfeleljen a közösségi jogból eredő követelményeknek. Azonban a jogalkalmazónak is el kell végeznie az alkalmazandó szankció közösségi jogi szempontú vizsgálatát, mivel a 10. cikk és az alapszabadságok védelme ezt tőle is megköveteli, különösen pedig azért, mert a kritériumoknak meg nem felelő (pl. aránytalan) szankció sérti a közösségi jogot és emiatt nem alkalmazható. Az arányosság/aránytalanság értékpár mentén jól orientálódhat a jogalkalmazó, de tőle a konkrét esetben illúzió elvárni a hatékonyság, illetve

visszatartó erő vizsgálatát, s emiatt ezen jellemzők hiánya a szankció kiszabását aligha fogja kizárni. Mindehhez a jogalkalmazó eljárásának, azaz a törvényileg előírt szankció nem alkalmazásának - amennyiben az a bírói mérlegelésen kívül esik - jogalapját is meg kell teremteni.

LENSING szerint az Európai Bíróság lényegében saját maga számára fogalmazta meg a szankciókra vonatkozó minimum követelményeket, azaz maga vizsgálja meg a belső szankciók tartalmi ismérveit.²⁸ Annyi valóban elfogadható, hogy az Európai Bíróság ezzel a közösségi jog megsértése esetére alkalmazott belső szankciók hozzávetőleges egységességét kívánja biztosítani, azonban ezt nem lehet kizárólagosnak tekinteni, hiszen ez a büntetőjogban a nemzeti jogalkotó/jogalkalmazó hatáskörét vonná el, ami - egyelőre - nem elfogadott.

5. A tagállamok „hivatalosan” is elismerték az Európai Bíróság 10. cikket érintő értelmezését, mivel a Maastrichti Szerződés az asszimiláció elvét a csalások elleni küzdelem terén **konkretizálta**, a módosított 280. cikk (korábbi 209/A. cikk) kimondja, hogy a tagállamok a Közösség pénzügyi érdekeit sértő csalások elleni küzdelem céljából hasonló intézkedéseket kötelesek hozni, mint amilyeneket a saját pénzügyi érdekeik csalásokkal szembeni védelmében is alkalmaznak, amelyek visszatartó erejűek és egyben hatékony védelmet nyújtanak.

2. Ius puniendi a közösségi jogban

A *ius puniendi* azt jelenti, hogy az ezzel rendelkező szerv jogosult „büntetni”. Tartalmi értelemben a büntetendőségi értékítélet meghozatalára jogosítja fel birtokosát, azaz hogy az kiemeljen bizonyos magatartásokat az emberi cselekmények sorából, amelyeket aztán bűncselekménnyé nyilvánít. Ehhez tartozik szorosan a büntetési rendszer kialakítása is, tehát a történelmi és/vagy nemzetközi tapasztalatok alapján a bíróság által kiszabható szankciók megválasztása és jellemzőik megalkotása. Formai értelemben pedig a büntető jogszabály kibocsátásának jogát hordozza, azaz hogy közhatalmi kényszerrel végrehajtható jogforrásban szabályozza a kérdéses életviszonyokat. A *ius puniendi* formai és tartalmi oldala általában összetartozik, a büntetőjogi szabály kibocsátásával a jogalkotó dönt egyben a büntetendőségi értékítélet vonatkozásában is.

Létezik - igaz, jobbra csak elvi jelentőséggel - az objektív és a szubjektív büntetőjog szerinti megkülönböztetés, amelynek körében ez utóbbi

²⁸ LENSING, 1993, 346.p.

lenne a *ius puniendi*, azaz jog arra, hogy bizonyos magatartásmódokkal szemben büntetést vagy intézkedést szabjanak ki, míg a *ius poenale*, az objektív büntetőjog azon szabályok összessége, amelyek meghatározzák, hogy az állam milyen feltételek mellett rendeli büntetni a pontosan körülírt magatartásmódokat. LIGETI tovább pontosít, amikor megállapítja, hogy „a szubjektív büntetőjog fogalma jelenleg [...] az állami szervek azon jogosítványára korlátozódik, hogy olyan büntető rendelkezéseket bocsássonak ki, amelyek megfelelnek a társadalomban uralkodó értékfelfogásnak és jogtárgyak rangsorának, s amelyek ezen értékek és jogtárgyak nagymértékű sérelmét pönalizálják”.²⁹

Másrészt a *ius puniendi* negatív tartalommal is bírhat: a *ius non puniendi*³⁰ azt is lehetővé teszi, hogy az arra jogosult valamely magatartást dekriminalizáljon, azaz a büntetőjog körébe vont cselekményt onnan kivegye s ezáltal azt nem tilalmazottá tegye. Ehhez hozzátartozhat a formai oldalon a büntetőjogi norma megsemmisítésének joga is, amely - a modern demokratikus jogrendszerekben - az eredetileg jogalkotásra jogosult szerven kívül általában az alkotmánybíráskodást végző bíróságot is megilleti, mivel ez a jogrendszer egészének meghatározott tartalmi mérce szerinti működése felett őrködik, így a büntetőjog alkotmányosságáért is felel.

Egy nemzetek feletti közösség büntető hatalmának kialakítása nem könnyű feladat, mivel egyrészt a közös szabályok kialakításánál át kell hidalni a különböző jogi hagyományok közötti mély szakadékokat, másfelől pedig a közös jog és a tagállami jogok egymás mellettsége részletes kollíziós szabályok kidolgozását is megköveteli. A közösség céljától függ, hogy szüksége van-e önálló büntető hatalomra, vagy e téren teljesen a tagállamok büntetőjogának védelmére hagyatkozhat-e. Az előbbinél persze elképzelhető még az a variáció is, hogy részben a tagállami jogot és intézményrendszert veszi igénybe.³¹

A nemzetek közösségének tulajdonított *ius puniendi* megtestesülése lehet a nemzetközi büntetőbíráskodás is. Az egyén „nemzetközi szintű” büntetőjogi felelősségének megállapítására jogosult bíróság létrejöttére igen sokat kellett várni, jóllehet már az I. világháború után napirendre került a nemzetközi fórumokon (Népszövetségben, majd folyamatosan az ENSZ nemzetközi jogi bizottságában) egy állandó nemzetközi büntetőbíróóság felállításának gondolata.³² A II. világháború után a legutóbbi közelmúltig is

²⁹ LIGETI, 1997, 98.p.

³⁰ CUERDA, 1989, 370.p.

³¹ Vö. JESCHECK, 1953, 501-503.p.

³² Lásd kimerítően BASSIOUNI, 1999.

csupán *ad hoc* büntetőbíróságok létrehozásához sikerült a kellő támogatási bázist megszerezni, így működhetett a világháborús büntettek a nürnbergi³³ és a tokiói nemzetközi katonai törvényszék³⁴, valamint a jugoszláviai háborúval kapcsolatosan a hágai³⁵, illetve a ruandai polgárháborúhoz kötődően az arushai büntetőbíróság³⁶. Az állandó nemzetközi büntetőbíróság alapokmányát csak 1998-ban fogadta el az ENSZ tagállamainak többsége, amely így a szuverén államok ráruházott büntetőhatalmát érvényesítheti a statútuma szerinti esetekben és feltételek mellett. AMBOS / STEINER szerint ez egyenesen a nemzetek közösségét illető *ius puniendi* megszületését is jelenti.³⁷

Egyéb nemzetközi szervezetek önálló büntető hatalmát illetően is kevés példát lehet hozni a történelemből, de ilyen volt a Rajnán³⁸ és az Elbán³⁹ történő hajózást szabályozó egyezmények, illetve eredeti felállásában az Európai Duna Bizottság 1856 és 1938 között⁴⁰ is.

A. EK/EU - általában

Az európai közösségi integráció alapjait képező szerződések, amelyek az újonnan létrejött nemzetek közötti (feletti) intézményrendszer hatásköreit is meghatározták, hallgattak a büntetőjogi kompetenciáról. Az Európai Közösség(ek) tehát nem kapott (kaptak) kifejezett felhatalmazást a tagállamoktól sem büntetőjogi norma alkotására, sem pedig érvényesítésre. Ebből az következne, hogy a közösségi (majd uniós) büntetőjogi hatáskör kérdését eleve nem is kellene vizsgálni, hiszen a pozitív jog kizárja annak még a lehetőségét is. S mégis. Több történeti és jogi tényező következtében úgy tűnik, hogy ez nem tagadható egyértelműen (vagy egyszerűen), ezért mind ezekkel a tényezőkkel mind pedig a belőlük fakadó konzekvenciákkal foglalkozni kell.

A már korábban is említett (lásd IV. fejezet 5.A pont) Európai Védelmi Közösség szerződésének tervezete pontos rendelkezéseket tartalmazott a közös büntetőjogi szabályozást illetően is, s nem csupán anyagi jogi, hanem eljárásjogi és bírósági szervezeti kérdésekben is. A közös, szupranacionális (rész)büntetőjogról szóló szabályok kidolgozása, amelyek ugyan soha nem

³³ *International Military Tribunal*, 1945.

³⁴ *International Military Tribunal for the Far East*, 1946.

³⁵ *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*, 1993.

³⁶ *International Criminal Tribunal for Rwanda*, 1994.

³⁷ AMBOS/STEINER, 2001, 10.p.

³⁸ *Rheinschiffahrtsakte* 1831. (Rajnai Hajózási Akta) Az egyezménnyel felállított bíróságok hatáskörébe tartozott, illetőleg az 1861-es Mannheimi Akta nyomán tartozik ma is! - a hajózási előírások megsértése esetén a bűncselekmények elbírálása (pl. csempészet). Az egyezmény letölthető: <http://www.ccr-zkr.org/>

³⁹ *Elbschiffahrtsakte* 1821., 1921.

⁴⁰ DIPLOMÁCIAI ÉS NEMZETKÖZI JOGI LEXIKON (1967) 207., 252.p.; NAGY, K., 1999, 165-169.p.

léptek hatályba az EVK meghíúsulása miatt, azt jelzi, hogy az integráció bölcsőjénél bábáskodó politikusok és jogászok tisztában voltak annak szükségességével, hogy az újonnan létrejövő nemzetközi (nemzetek feletti) szervezet hatásköreinek meghatározásánál a büntetőjogról is szólni kell.

Ilyen előzmények mellett nem lehet arra következtetni, hogy egyes tágan megfogalmazott szerződéses rendelkezések akár a büntetőjogi kompetenciát is magukba foglalhatják. OEHLER még hozzáteszi: az EGK alapító államaiban a büntetőjog jogállami alapokon nyugszik, amelyekben érvényesülnek a különleges garanciák, így például a *nullum crimen/nulla poena sine lege* alapelvek, s ezért sem feltételezhető, hogy a Közösség - esetleges - büntetőjogi hatáskörével kapcsolatosan nagyvonalúan, ha nem éppen homályosan fogalmaztak volna az alapszerződésben.⁴¹ A tagállamok természetesen dönthetnek úgy, hogy korábbi politikai akaratuktól eltérően, a közös piac megvalósítása céljából mégis közösségi kompetenciába kívánják emelni a büntetőjogot, vagy annak egyes kérdéseit. Ennek módja értelemszerűen a szerződésmódosítás, amelyre azonban - ilyen témában - még nem került sor, legalábbis nem minden kétséget kizáróan (lásd alább, az EKSZ 280. cikkéhez fűzöttet). BARD viszont kijelenti: nem állítható, hogy az Unió ne rendelkezne büntető hatalommal, mivel a nemzetek feletti közösség önálló büntető hatalma nem feltételezi a saját büntetőjogot és a jogalkalmazási szervezetet.⁴²

Bár az EKSZ nem tartalmaz utalást a büntetőjogi kompetenciára, azt kifejezetten ki sem zárja, egyes rendelkezések alkalmazási körébe - jogértelmezéssel - elvileg a büntetőjog is beletartozhatna. Lényeges azonban az alábbiak között különbséget tenni: a *ius puniendi* elvileg megtestesülhetne szupranacionális közösségi büntetőjogi normában, illetve közvetve is, a nemzeti büntetőjogot befolyásolva.⁴³ Az elsőként említett eset megfelelne a belső jogrendben „megszokott” helyzethez, a *ius puniendi* formai és tartalmi oldala egyaránt megjelenne, ez azonban ma - még - nem realitás. A második esetben azonban a büntető jogszabályok kibocsátásának formális joga hiányzik, s ezért a *ius puniendi* létezése csak dedukció alkalmazásával válik igazolhatóvá: a közösségi jog hatását, s nem pedig elsődleges szabályozási célját tekintve a belső büntetőjog rendszerében a büntetendő magatartások körét befolyásolja (felelősséget alapít vagy korlátoz), így a *ius puniendi* szükségképpen fennáll. Mivel a formai oldal hiányzik, ennek gyakorlása csakis közvetett lehet.

⁴¹ OEHLER, 1985, 1404.p.

⁴² BARD, 2003, 3.p.

⁴³ Hasonlóan lásd SIEBER, U., 1991, 968.p.

A *ius non puniendi* is értelmezhető ebben a rendszerben a közösségi jogra, mivel annak egyes szabályai és a nemzeti büntetőjog kriminalizáló rendelkezései között fennállhat ellentmondás, amelynek eredménye - a közösségi jog bizonyos jellemzőiből fakadóan - a büntetőjogi tényállás háttérbe lépése lesz (lásd IX. fejezet 3. pont). Ebben az esetben pedig a tagállami jogalkotóra hárul a kötelezettség, hogy az ellentmondásos joghelyzetet feloldja, emiatt itt is a közvetettség érvényesül.

A Közösség oldalán fennálló közvetett *ius puniendi* a tagállamok számára *obligatio puniendi* teremt, mivel a közösségi jog egyik szabálya sem képes a nemzeti büntetőjogok közvetítése nélkül büntetőjogi normaként funkcionálni. (Ez értelemszerűen csak addig igaz, amíg nincs szupranacionális közösségi büntetőjog.) Ezért azon magatartásokat, amelyek üldözésére a közösségi jogalkotó büntetőjogi eszközök alkalmazását írja elő, a tagállamnak kell büntetőjogi tényállásba foglalni, akkor is, ha eredetileg ezekre a büntetőjoga nem terjedt ki. A *ius non puniendi* viszont azt rója a tagállamra, hogy a közösségi jog szerint büntetőjogi megítélést nem érdemlő cselekményeket vegye ki a belső büntetőjog hatálya alól, s tegyen eleget az őt terhelő *obligatio non puniendinek*.

B. EKSZ / EUSZ

Az asszimilációs alapelv vagy más néven a közösségi hűség elve, amely az Európai Bíróság ítélkezése nyomán az **EKSZ 10. cikkéből** adódik, a nemzeti büntetőjogot illetően is feladatokat ró a tagállamokra. Az **EKSZ 226. cikke** (korábbi 169. cikk) pedig lehetőséget biztosít a Bizottság számára, hogy amennyiben egy tagállam valamely szerződéses kötelezettségét nem teljesíti, az Európai Bírósághoz forduljon. Ami azt is jelentheti tehát, hogy adott esetben a Bíróság ítéletével akár ki is kényszeríthető az asszimilációs alapelvnek (közösségi jognak) megfelelő tagállami jogalkotás.

A Tanács jogközelítési intézkedéseket bocsáthat ki az **EKSZ 95. cikke** (korábbi 100/A. cikk) szerint, amelyek alapján a tagállami jogszabályokat a belső piac létrehozása és működése érdekében egymáshoz közelíteni kell. Ezen rendelkezést önmagában értelmezve semmi sem szól az ellen⁴⁴, hogy adott esetben akár a tagállami büntetőjogokra vonatkozó jogközelítési rendeletet vagy irányelvet bocsásson ki a Tanács, ha a szabályozás tárgya a belső piacot érinti. Különösen így lehet ez, mivel a büntetőjogot is a gazdasági verseny részének lehet tekinteni, azaz az esetlegesen eltérő nemzeti

⁴⁴ Vö. pl. OPPERMANN, 1999, 502.p.

büntetőjogi szabályozás mint helyi hátrány jelenhet meg, és így a verseny torzulását idézheti elő. A 95. cikk önmagában tehát azt jelenthetné, hogy a belső piac büntetőjogi eszközökkel történő egységes védelmét minden további nélkül megalapozhatná a Tanács. Mivel azonban az EKSZ célkitűzései között a büntetőjogi integráció nem szerepelt, nem lehet tágan értelmezni e cikket, s pusztán a kifejezett tilalom hiányából ellentétes következtésre jutni. A Maastrichti (és Amszterdami) Szerződés megerősíti ezt az álláspontot, mivel az EUSZ 31. cikkének e/ pontja, 34. cikkének (2) b/ és c/ pontjai kifejezetten a büntető jogszabályok közelítéséről tesznek említést, azaz a harmadik pillér keretein belül rendelkeznek ennek lehetőségéről. Ez a szabály egyben kizárja azt is, hogy az első pillérben is helye legyen a büntető jogszabályok közelítésének.⁴⁵

Az **EKSZ 280. cikke**⁴⁶ alapján, amely az asszimiláció elvének a csalások elleni küzdelem terén való kibontását adja, a Tanács is jogosult a közösségi pénzügyi érdekeket sértő csalások ellen a szükséges intézkedéseket meghozni. Eszerint tehát a Tanács megerősítheti adott esetben közösségi joggal az érdekvédelmet, azonban a kérdés az, hogy az ilyen normák mennyiben befolyásolhatják a nemzeti büntetőjogot. Elegendő csupán arra gondolni, hogy ha például a Tanács maga meghatározhatná a csalás fogalmát, esetleg azt is előírhatná, hogy csak szabadságvesztést lehessen kiszabni az ilyen cselekményekért. Ezt kiküszöbölendő rendelkezik a (4) bekezdés arról, hogy a tagállami büntetőjog alkalmazását és a büntető igazságszolgáltatást⁴⁷ a Tanács

⁴⁵ Hasonlóan lásd pl. ALBRECHT/BRAUM, 1998, 471.p.; APPEL, 1993, 173-175.p.

⁴⁶ 280. cikk (korábbi 209/A. cikk).

(1) A Közösség és a tagállamok a jelen cikknek megfelelően hozott olyan intézkedésekkel küzdenek a csalás és a Közösség pénzügyi érdekeit sértő minden más jogellenes tevékenység ellen, amelyek elrettentő hatásúak, és hatékony védelmet biztosítanak a tagállamokban. (2) A tagállamok ugyanolyan intézkedéseket hoznak a Közösség pénzügyi érdekeit sértő csalások elleni küzdelem céljából, mint amilyeneket a saját pénzügyi érdekeiket sértő csalások elleni küzdelem céljából hoznak. A jelen Szerződés egyéb rendelkezéseit nem érintve, a tagállamok – a Közösség pénzügyi érdekeinek védelmében – egyeztetik a csalások ellen folytatott tevékenységüket. Ebből a célból, a Bizottság segítségével, szoros és rendszeres együttműködést szerveznek közigazgatásuk hatáskörrel rendelkező szolgálatai között. (3) A jelen Szerződés egyéb rendelkezéseit nem érintve, a tagállamok – Közösség pénzügyi érdekeinek védelmében – egyeztetik a csalások ellen folytatott tevékenységüket. Ebből a célból, a Bizottsággal együtt, szoros és rendszeres együttműködést szerveznek a hatáskörrel rendelkező hatóságok között. (4) A Tanács – a 251. cikkben előírt eljárásnak megfelelően, a Számvevőszékkel való konzultáció után – meghozza a szükséges intézkedéseket a Közösség pénzügyi érdekeit sértő csalások megelőzése és ezen csalások elleni küzdelem tárgyában azzal a szándékkal, hogy hatékony és egyenértékű védelmet biztosítson a tagállamokban. Ezen intézkedések nem vonatkoznak sem a nemzeti büntetőjog alkalmazására, sem pedig a tagállamokban folyó igazságszolgáltatásra. (5) A Bizottság – a tagállamokkal együttműködve – minden évben jelentést készít az Európai Parlament és a Tanács számára a jelen cikk megvalósítása érdekében meghozott intézkedésekről.

⁴⁷ „Die Anwendung des Strafrechts der Mitgliedstaaten und ihre Strafrechtspflege bleiben von diesen Maßnahmen unberührt”. / „These measures shall not concern the application of national criminal law or the national administration of justice”. / „Dichas medidas no se referirán a la aplicación de la legislación penal nacional ni a la administración nacional de la justicia”.

fenti tevékenysége nem érintheti.⁴⁸ Azonban épp ez a szövegezés alapozza meg azt az, egyébként a Bizottság által is képviselt álláspontot⁴⁹, miszerint a (4) bekezdés második mondata, amely a Tanács hatáskörét korlátozza, szigorúan értelmezendő a cikk céljaival összhangban. Azaz mivel az nem általában véve vette ki a büntetőjogot az intézkedések tárgyköréből, hanem csupán annak részeit, ezért a Tanács a pénzügyi érdekek védelmének egyes büntetőjogi aspektusait rendezheti irányelvben vagy más közösségi jogforrásban is. Ha a Tanács is magáévá teszi a szigorú értelmezést, ez jogalap lehet - mégha csak egy szűk keresztmetszetben is - a közösségi büntetőjog alkotására. A szakirodalomban azonban - a szöveg eltérő értelmezése alapján - ezzel ellentétes álláspont is kialakult, miszerint a büntető jogszabályok befolyásolása esetén a nemzeti büntető igazságszolgáltatás sem marad érintetlenül, ezért nem lehet olyan értelmet adni a kérdéses rendelkezésnek, amely csak a büntetőjog egyes aspektusait zárja ki a Tanácsi jogalkotás hatóköréből.⁵⁰ Így e cikkely alapján, jogalap híján továbbra sem lehet büntetőjogi tárgyú irányelvet kibocsátani. Ezt támasztja alá egyébként a rendszertani megközelítés is: a közösségi és az uniós hatáskörök egymáshoz való viszonya kizáró jellegűnek tekinthető, azaz a közösségi kompetenciába utalt tárgykörök nem jelenhetnek meg az uniós hatáskörök között (értelemszerűen fordítva sem, kivéve, ha azt az EUSZ 42. cikke szerinti eljárással „átminősítik”). A csalások elleni küzdelem büntetőjogi színtere jelenleg a harmadik pillér, ezért szerződésmódosítás nélkül nem lehet a közösségi jog tárgyi hatályát is kiterjeszteni rá.

Az EKSZ új IV. címében, amely a „Vízumok, menekültügy, bevándorlás és a személyek szabad mozgására vonatkozó egyéb politikák” elnevezést viseli, különös rendelkezésre lehet bukkanni, a **61. cikk** szerint ugyanis

„A szabadság, a biztonság és az igazságosság térségének fokozatos létrehozása céljából a Tanács: a) az Amszterdami Szerződés hatálybalépését követő ötéves időszakon belül (...) a bűnmegelőzésre és a bűnüldözésre vonatkozó intézkedéseket fogad el az Európai Unióról szóló szerződés 31. cikk e) pontja rendelkezéseinek megfelelően; (...) e) intézkedéseket fogad el a büntetőügyekben folytatott rendőrségi és igazságügyi együttműködés terén, amelyek célja az Európai Unióról szóló szerződés rendelkezéseinek megfelelően a biztonság magas szintjének elérése az Unión belüli bűnmegelőzés és bűnüldözés által.”

Azért érdekes e szabály, mivel olyan területen jogosítja fel a Tanácsot közösségi intézkedés megtételére, amely eredendően az Unió jogi felépítményében a harmadik pillér körébe tartozik, s a tagállamok közötti kormányközi együttműködés vonatkozik rá. Ezzel szemben az Amszterdami

⁴⁸ Hasonló rendelkezés található az EKSZ 135. cikkében (korábbi 116.cikk) is, amely a vámügyi együttműködés körében zárja ki a tagállami büntetőjog alkalmazását és a büntető igazságszolgáltatást az intézkedések hatóköréből.

⁴⁹ Lásd a Bizottság irányelvjavaslata a pénzügyi érdekek büntetőjogi védelmére: KOM, 2001, 272, EKHL C 240 E 2001. augusztus 28.

⁵⁰ Vö. pl. CORSTENS, 2003, 141.p.; LIGETI, 2000B, 202.p.

Szerződés beemelte a közösségi jogba is, mivel középtávon célkitűzés a személyek szabad mozgására vonatkozó további területek közösségiesítése. A 61. cikkben foglalt felhatalmazás okafogyottá tesz minden egyéb kísérletet, amelyek arra irányulnak, hogy megelérjék az EKSZ-ben a szilárd jogalapot a büntetőjogi tárgyú normára (95. cikk, 280. cikk stb.), s így elvileg adott a lehetőség, hogy valamely közösségi jogforrás képében jelenjen meg ilyen szabályozás. OPPERMAN szerint azonban e rendelkezés olyan hatáskört nem ruház a Közösségre, amely alapján közvetlenül hatályos intézkedéseket lehetne tenni, hanem csupán egyfajta *pactum de contrahendo*-nak („*eine Art Pactum de contrahendo*”)⁵¹ tekinti. Ebben az összefüggésben az „előszerződés” azt jelenthetné, hogy a tagállamok így fejezték ki elkötelezettségüket az integráció meghatározott irányú fejlesztésére, azonban az eddigiekben ilyen deklarációkat nem az alapszerződések normaszövegében tettek, hiszen azok nem oda valók, hanem legfeljebb a szerződésekhez csatolt nyilatkozatokban. Emiatt az „előszerződés” tézise nem fogadható el, így nem vonható kétségbe az új jogalap megalkotása sem. Megállapítható ugyanakkor, hogy a felhatalmazás mellé rendelt eljárás azért megköveteli a tagállamok teljes összhangját (EKSZ 67. cikk), ezért - még - nem tekinthető olyan közösségi politikának a büntetőügyekben folytatott rendőrségi és igazságügyi együttműködés, amelynek szabályozásában a szupranacionális elemek a maguk teljességében megjelennének, s az is várható, hogy a tagállamok (Tanács) feltehetően óvatosan fognak bánni ezzel a szabályozási eszközzel. Mégis a tény, hogy akár rendelet vagy irányelv formájában lehetne kifejezetten a büntetőjogra (s így a nemzeti büntetőjog-rendszerekre) közösségi hatást gyakorolni, igen fontos mérföldkő a közösségi jog minden jogágot lefedő jogrendszerre alakulásában.

C. Egyéb rendelkezések

Léteznek a közösségi jog rendszerében további olyan jogforrások, amelyeket a közösségi *ius puniendi* valamifajta megtestesülésének lehet tekinteni. Ezek valamely közösségi jogtárgy büntetőjogi védelmét azzal alapozzák meg, hogy arra a nemzeti büntetőjogot hívják fel, s a tagállamot mintegy az adott cselekménnyel szembeni fellépésre, illetve megbüntetésére kötelezik. A büntetésre kötelező normák között két típust lehet elkülöníteni: egyfelől megkülönböztethetőek a büntetésre kötelező asszimilációs normák, amelyek valamely közösségi jogtárgy hazaihoz **hasonló** védelmére hívják fel a nemzeti büntetőjogokat. A másik típus egyszerűen a közösségi jogban tilalmazott magatartás belső büntetőjogi üldözését írja elő, minden tartalmi

⁵¹ OPPERMANN, 1999, 659.p.

megkötés nélkül (büntetésre kötelező egyéb normák). A tagállami büntetőjogban mindkét szabályozási mód „többletet” eredményez, azaz általuk olyan magatartások kerülnek a büntetőjog hatálya alá, amelyek eredetileg nem feltétlenül voltak büntetendők. Így a *ius puniendi* részének tekinthető büntetendőségi értékítéletet a közösségi jogalkotó hozza meg. E kétféle normatípussal és a kapcsolódó szakirodalmi vitákkal ebben a fejezetben külön alcím alatt foglalkozom, az alábbiak szerint.

D. Büntetésre kötelező asszimilációs normák

A közösségi jog szabályai között találunk olyan normákat, amelyek az asszimilációs alapelv direkt megjelenésének minősülnek: ezek az önálló közösségi büntetőjog hiányában egyes közösségi jogtárgyakat sértő cselekmények üldözésére közvetlenül valamely nemzeti büntetőjogi szabályozást hívják fel. Lényegében két bűncselekmény-típus kapcsán található asszimilációs szabályok a közösségi jogban, egyfelől az Európai Bíróság előtt elkövetett hamis tanúzásra (esküszegésre), másrészt pedig bizonyos, atomenergiával kapcsolatos titoksértési cselekményekre⁵² vonatkozóan. Az Európai Bíróság Statútumának⁵³ 30. cikke szerint

„A tanú vagy a szakértő esküszegését minden tagállam úgy tekinti, mint a polgári peres ügyekben illetékes saját bírósága előtt elkövetett bűncselekményt. A bíróság bejelentésére a tagállam az illetékes bírósága előtt felelősségre vonja az elkövetőt”.⁵⁴

Az Európai Atomenergia Közösség alapító szerződésében (EAKSZ) a 194. cikk (1) bekezdése pedig kimondja, hogy

„E kötelezettség⁵⁵ megszegését minden tagállam úgy tekinti, mint a saját titokvédelmi szabályai megsértését, az anyagi jogi szabályok és a joghatóság

⁵² A következő fordításokat magam készítettem el, több eredeti hivatalos szöveg alapján. Rendelkezésre áll azonban a véglegesnek tekinthető, majdan hivatalossá váló magyar fordítás is, azonban azt - tekintettel néhány kritikai észrevételeimre is - X. fejezetben tárgyalom a magyar büntetőjogra vonatkozó összegzés keretében.

⁵³ Formailag ez az EKSZ-hez csatolt 11. számú jegyzőkönyv. A 2003. február 1-jén hatályba lépett Nizzai Szerződéssel új jegyzőkönyv is hatályba lépett. A korábbi jegyzőkönyv szerinti 27. cikk szövege egyébként változtatás nélkül került át az új jegyzőkönyv 30. cikkébe. / Az Európai Atomenergia Közösség Bíróságáról szóló Statútum 28. cikke [illetve az Európai Szén- és Acélközösség Bíróságáról szóló Statútum 28. cikk (4) bekezdése] is tartalmaz(ott) ilyen szabályozást.

⁵⁴ „Jeder Mitgliedstaat behandelt die Eidesverletzung eines Zeugen oder Sachverständigen wie eine vor seinen eigenen in Zivilsachen zuständigen Gerichten begangene Straftat. Auf Anzeige des Gerichtshofes verfolgt er den Täter vor seinen zuständigen Gerichten.” / „A Member State shall treat any violation of an oath by a witness or expert in the same manner as if the offence had been committed before one of its courts with jurisdiction in civil proceedings. At the instance of the Court, the Member State concerned shall prosecute the offender before its competent court.” / „Cada Estado miembro considerará toda violación del juramento de los testigos y peritos como un delito cometido ante un tribunal nacional con jurisdicción en materia civil. Previa denuncia del Tribunal de Justicia, el Estado de que se trate perseguirá a los autores de dicho delito ante el órgano jurisdiccional nacional competente.”

⁵⁵ A 194. cikk (1) bekezdés első mondata szerint: „A Közösség intézményeinek tagjai, a bizottságok tagjai, a Közösség tisztviselői és egyéb alkalmazottai, valamint minden más személy, aki a Közösség intézményeivel vagy létesítményeivel vagy a közös vállalkozásokkal fennálló közérdekű vagy magántermészetű kapcsolatán keresztül olyan tényekről, információkról, ismeretekről, dokumentumokról

vonatkozásában az állambiztonság megsértésére vagy a szolgálati titoksértésre vonatkozó szabályokat alkalmazza. Minden tagállam az ilyen titoksértést elkövető és a joghatósága alá tartozó személyt az érintett tagállam vagy a Bizottság megkeresésére felelősségre vonja”.⁵⁶

Mindkét normában az asszimiláció technikája érvényesül, azonban joggal merül fel a kérdés, hogy ezek mint a közösségi jog primer jogforrásaiban szereplő rendelkezések, milyen jellemzőkkel bírnak, s legfőképpen, hogy rendelkeznek-e a közösségi jog egyes szabályaira jellemző ún. „*self-executing*” (közvetlenül végrehajtható)⁵⁷ jelleggel. Ha nem, akkor olyan előírásnak lehetne és kellene ezeket tekinteni, amelyek címzettje a nemzeti jogalkotó, aki számára a szerződéses rendelkezések a hasonló tartalmi szabályozás kötelezettségét teremtik meg. Ebben az esetben a jogalkotónak nemzeti norma kibocsátásával kellene eleget tennie az asszimilációs kötelezettségnek. A szakirodalom azonban egyértelműen elismeri a fenti rendelkezések „közvetlenül végrehajtható” tulajdonságát⁵⁸, ami tehát azt jelenti, hogy ezek nem igénylik külön belső jogi végrehajtási rendelkezés meghozatalát. Fontos azonban megjegyezni, hogy ez a kérdés a monista-adopciós gyakorlatot folytató államokban jut igazán jelentőséghez, mivel azokban a nemzetközi szerződés az elfogadással a jogrend részévé válik s egy esetleges utólagos végrehajtási norma szükségessége az alkalmazás lehetőségét időben kitolja. A dualista-transzformációs jogrendszerek vonatkozásában a nemzetközi jogi „*self-executing*” jelleg nem biztosít közvetlen végrehajthatóságot, csupán azt jelenti, hogy a transzformált nemzetközi szerződésen kívül további végrehajtási normára nincs szükség.⁵⁹ Az is kiemelendő továbbá, hogy a „közvetlen

---

vagy tárgyáról szerez tudomást vagy azok a tudomására jutnak, amelyek a Közösség valamely tagállama vagy intézménye által megállapított rendelkezések szerint titokvédelmi szabályok alá tartoznak, kötelesek ezeket hivatali tevékenységük befejezése vagy e kapcsolatok megszűnése után is minden jogosulatlan személlyel, valamint a nyilvánossággal szemben titokban tartani”.

⁵⁶ „Jeder Mitgliedstaat behandelt eine Verletzung dieser Verpflichtung als einen Verstoß gegen seine Geheimhaltungsvorschriften; er wendet dabei hinsichtlich des sachlichen Rechts und der Zuständigkeit seine Rechtsvorschriften über die Verletzung der Staatssicherheit oder die Preisgabe von Berufsgeheimnissen an. Er verfolgt jeden seiner Gerichtsbarkeit unterstehenden Urheber einer derartigen Verletzung auf Antrag eines beteiligten Mitgliedstaats oder der Kommission”. / Each Member State shall treat any infringement of this obligation as an act prejudicial to its rules on secrecy and as one falling, both to merits and jurisdiction, within the scope of its laws relating to acts prejudicial to the security of the state or to disclosure of professional secrets. Such Member State shall, at the request of any Member State concerned or of the Commission, prosecute anyone within its jurisdiction who commits such an infringement”. / „Cada Estado miembro considerará el incumplimiento de esta obligación como una violación de sus secretos protegidos a la que, tanto en razón del fondo como de la competencia, serán aplicables las disposiciones de su legislación vigente en materia de atentados contra la seguridad del Estado o de divulgación del secreto profesional. Perseguirá, a instancia de cualquier Estado miembro interesado o de la Comisión, al que, estando sometido a su jurisdicción, hubiere incumplido dicha obligación”.

⁵⁷ Az általános irodalomból irányadónak lásd BODNÁR, 1987, 103-115.p.; KOLLER, 1971.

⁵⁸ Vö. pl. BÖSE, 1996, 108.p.; CUERDA, 1989, 375.p.; DANNECKER, 2000, 350.p.; JOHANNES, 1968, 69-70.p.; MOLL, 1998, 10.p.; ellentétes véleményen van viszont SATZGER, 2001, 184-186.p., 674.p. A német Legfelsőbb Bíróság már 1962-ben ítéletével elismerte - értelemszerűen a német jog vonatkozásában -, hogy az EAKSZ fenti rendelkezése közvetlenül érvényesül a belső jogban, s ezért az egyén is címzettjének minősül. Az ítéletet bemutatja DANNECKER, 2000, 350.p., 352.p.

⁵⁹ Vö. BODNÁR, 1987, 104.p.

végrehajthatóság” itt vizsgált jelentése a nemzetközi jog által nyújtott lehetőség, amelyet azonban a belső jogban nem kötelező követni, azaz az állam eldöntheti, hogy biztosítja-e a kérdéses rendelkezésnek a belső jogi végrehajthatóságot külön norma nélkül avagy sem.⁶⁰ Az állam döntése egyébként, miszerint mégis belső jogszabály kibocsátásával teszi végrehajthatóvá a közösségi rendelkezést, s így büntetőjogi szabályt alkot, amelynek alapján az elkövetőt felelősségre lehet vonni, a vizsgált közösségi jogszabály „*self-executing*” tulajdonsága szempontjából irreleváns.

A „*self-executing*” jelleg elismerésével biztosítható minden tagállamban (akár monista, akár dualista gyakorlatot folytat) **valamifajta** büntetőjogi védelem, mivel - részletesebb vizsgálat nélkül is - ki lehet indulni abból, hogy a legfontosabb állambiztonsági titkok felfedése, illetve az igazságszolgáltatás ellen, hamis nyilatkozatokkal elkövethető deliktumok minden demokratikus jogállamban büntetendő cselekmények.⁶¹ Az asszimilált büntetőjogi védelem azonban, ha nem kíséri jogközelítés, a tagállamokban nem lesz egységes, a meglevő szabályozási különbségek ugyanazon cselekménynél is érvényesülni fognak.

A nemzeti jogalkalmazó számára a közösségi rendelkezés a hatálybalépésétől kezdődően jogforrásnak minősül s a jogalkotót nem terheli a belső norma kibocsátásának kötelezettsége. Lényeges azonban az, hogy az ilyen normák egyben az egyén számára is írhatnak elő magatartási szabályt. Jelen esetben is erről van szó, de a magatartási szabályt (vagyis az annak megsértését jelentő büntetendő cselekmény leírását) csupán ***implicite*** tartalmazza a közösségi jogi norma, ami önmagában éppen ezért nem lenne elegendő a felelősségre vonáshoz. Emiatt a fenti szabályok igazi - a belső jogrendi fogalomnak is megfelelő - büntetőjogi tényállásoknak kevéssé tekinthetők. Továbbá azért sem, mert a felelősségre vonás jogi alapja végső soron a nemzeti büntető tényállás lesz, nem pedig a közösségi norma, s ez akkor is így van, ha az adott tagállamban nem születik külön tényállás ezekre a cselekményekre.

A nemzeti büntetőjog oldaláról tekintve ezen utalások a közösségi jog eszközével a belső büntetőjogi tényállás alkalmazási körét, pontosabban a tárgyi hatályát terjesztik ki. A szerződések aláírásakor ugyanis a nemzeti büntetőjogi tényállások nem védelmezték az összehasonlítható közösségi jogtárgyakat, ezért kellett ezt a védelmet közösségi jogi normával megalapozni.

⁶⁰ Vö. KOLLER, 1971, 147-148.p.

⁶¹ Ebből indul ki egyébként az Eljárási Szabályzat is, amikor kimondja, hogy az Európai Bíróság eljáró tanácsának elnöke a hamis tanúzás nemzeti büntetőjogi következményeiről is kioktatja a tanút.

A nemzeti jogalkotó önálló (új) vagy kiegészített tényállásban rögzítheti a kérdéses bűncselekményeket. Ha azonban ezt nem teszi meg, akkor a jogalkalmazó a „*self-executing*” közösségi jogi utalás és a belső szűkebb tényállás együttes alkalmazásával bírálja el a cselekményt. BÖSE ezért ezt úgy tekinti, hogy a közösségi jog utalása és a belső büntetőjogi rendelkezés közösen alkotják a büntetőjogi tényállást⁶². Ez a nézet azonban nem állja meg a helyét, ugyanis a közösségi jog szabálya nem tartalmaz megkülönböztethető tényállási elemeket, amelyek - adott esetben - a nemzeti tényálláshoz járulva, azt kiegészítenék, hanem a szóban forgó, belső jogot sértő cselekményre vonatkozó büntetőjogi norma **egészéhez** ad alkalmazási szabályt, annak eredeti hatályát módosítva. E funkciójából adódóan a nemzeti büntetőjog hatályát nem kell külön megalapozni a külföldiek által külföldön elkövetett cselekményekre sem, mert azt ez a norma megadja. Megállapítható tehát, hogy ilyenkor valamely tényállási elem fogalmi köre - s egyben a norma tárgyi hatálya is - bővül a közösségi jog szabálya alapján, méghozzá az, amely az asszimiláció hiányában csak a nemzeti jogtárgy védelmét alapozta meg. Hamis tanúzás esetén például az elkövetés helye, illetve a másik említett esetkörnél a megsérthető szolgálati titok jöhet szóba.

A közösségi jog felől közelítve DANNECKER⁶³ azt állítja, hogy e tényállások a közösségi jog büntetőjogát jelentik, mivel az ilyen típusú utalásokkal új, származékos büntető normák születtek. Ezt az álláspontot véleményem szerint azonban *cum grano salis*⁶⁴ lehet csak elfogadni, hiszen itt ténylegesen arról van szó, hogy a tagállamok büntetőjoga inkább mintegy helyettesíti a közösségi büntetőjogot, s önálló közösségi jogágnak e „kakukkfióka” tényállásokat megalapozottan nem lehet tekinteni.

a) Hamis tanúzás (esküszegés) az Európai Bíróság előtt⁶⁵

Az Európai Bíróság eljárására vonatkozó hatályos jogot maga a Statútum, az Eljárási Szabályzat (ESz) és a Kiegészítő Eljárási Szabályzat (KESz) képezi. A Statútum 30. cikke a büntetőjogi magatartási szabályt tartalmazza (ti. hogy az esküszegéstől tartózkodni kell), az eljárási szabályzatokból pedig a tanúvallomással, illetve a szakvéleménnyel

⁶² BÖSE, 1996, 108.p.

⁶³ DANNECKER, 2000, 349.p.

⁶⁴ „csipetnyi megszorítással”.

⁶⁵ Megjegyzendő, hogy az Európai Bíróság eljárásában bizonyítás felvételére eleve ritkán kerül sor. Olyan eset pedig, hogy alkalmazni kelljen az esküszegésre vonatkozó rendelkezéseket, a bíróságok (az Elsőfokú Bíróság is) történetében még nem fordult elő.

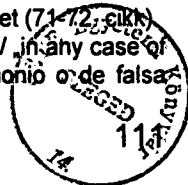
kapcsolatos rendelkezések, valamint azok megsértésére vonatkozó speciális eljárás előírásai a relevánsak. Az Európai Bíróság előtt az eljáró bírósági tanács elnöke a tanút felhívja arra, hogy az igazságnak megfelelően kell vallomást tennie, a szakértőt pedig arra, hogy pártatlanul és a legjobb tudása szerint végezze feladatát (ESz 47. cikkely 4. alcikk, 124. cikkely 1. alcikk). A kitanítás kiterjed arra is, hogy a vallomás igazságát a szabályzat szerint esküszöveggel meg kell erősíteni⁶⁶, valamint azon büntetőjogi következmények közlésére is, amelyek a tanú (szakértő) saját hazájában a fenti - igazmondási - kötelezettség megsértéséhez járulnak. A Statútum (28. cikk) arra is lehetőséget ad, hogy a tanú saját államának szabályai szerint tegye le az esküt vagy azzal egyenértékű megerősítést, illetve a felek meghallgatása után a Bíróság úgy is dönthet, hogy nem kéri a tanú esküjét (vö. ESz 47. cikkely 5. alcikk, 124. cikkely 2. alcikk). Az ESz azonban kimondja, hogy ha a tanú nemzeti joga nem ismeri sem az esküt, sem pedig hasonló nyilatkozat jogintézményét, akkor elegendő a tanút a fenti módon kioktatni [ESz 124. cikkely 2. alcikk (3) bekezdés].⁶⁷

Mindezen eljárási szabályok ismeretében eléggé sajátosnak tekinthető a Statútum 30. cikkében szereplő rendelkezés, mivel az kifejezetten az esküszegés körében utal a nemzeti büntetőjogra, miközben maga is elismer olyan eseteket, amikor az Európai Bíróság előtt nem kell esküt tenni. Ebből - nyelvtani értelmezéssel - az következik, hogy a 30. cikk nem vonatkozik olyan esetekre, amikor nem tettek esküt, azaz ha a Bíróság nem kéri azt vagy a meghallgatandó tanú (szakértő) nemzeti perjoga nem ismeri ezt a jogintézményt. A Bíróság esküszegéssel kapcsolatos teendőire vonatkozó rendelkezés is (KESz 6. cikk⁶⁸) egyértelműen a „hamis eskü” kifejezéssel nevezi meg a cselekményeket, azonban mivel nem mindig esketik meg a tanút (szakértőt), az ilyen esetben tett hamis nyilatkozatok nem esnek szabályozás alá. Emiatt kérdésessé válhat a szűk értelmezés helyessége, mivel így azon tagállamok, amelyek perjogában nincs eskü, mentesülnének a 30. cikk szerinti asszimilációs kötelezettség alól. Nehezen hihető ugyanis, hogy a közösségi jog alapján csak azon tagállamok büntetőjogának kellene védelmezni a közösségi jogtárgyat, ahol létezik az eskü jogintézménye. Ezért álláspontom szerint célszerűbb teleologikus értelmezéssel arra a következtetésre jutni, hogy a 30. cikkben foglalt szabályozás célkitűzése az Európai Bíróság előtti eljárás tisztaságához fűződő érdek mint védelemre szoruló jogi tárgy sértetlenségének megőrzése: s jóllehet ez az értelmezés a konkrét megfogalmazást meghaladja,

⁶⁶ A szakértő esetében ez csak lehetőség. ESz 49. cikkely 3. alcikk.

⁶⁷ Az Elsőfokú Bíróság eljárási szabályzata is tartalmaz lényegében azonos rendelkezéseket (71-72. cikk).

⁶⁸ „Hat ein Zeuge oder Sachverständiger vor dem Gerichtshof unter Eid falsch ausgesagt“ / „in any case of perjury on the part of a witness or expert before the Court“ / „En caso de falso testimonio o de falsa declaración de un perito“.

a 30. cikk eszerint az esküszegéstől különböző, de célját tekintve hasonló (nemzeti) eljárási jogintézményhez kötődő büntetőjogi védelem megalapozását írja elő.

Be kell vallani, hogy ez az értelmezés szükségképpen abból a tényből fakad, hogy a hatályos pozitív jogra támaszkodva a magyar büntetőjogász számára - mivel az eskü jogintézménye kiveszett a magyar perjogból - a hamis tanúzás testesítheti csak meg a Statútumban megjelölt cselekményt (lásd X. fejezet). Mivel azonban ezzel szemben ott az eskü kifejezés szerepel, két értelmezési megoldás kínálkozik. Az egyik szerint a szűk értelmezést kell elfogadni, ami együtt jár a szerződő felek bizonyos értelmű korlátoltságának elismerésével is, ti. hogy fel sem tételezték, hogy esküszegés nélkül is lehet hamisan nyilatkozni, illetve hogy lehet olyan tagállam, amelynek jogában nincs eskü.⁶⁹ Avagy, tűnjék ez bármennyire is furcsának, vagy ami még rosszabb, szakmailag megalapozatlannak, valóban csak az eskü megszegésével szemben akarták volna a tagállami büntetőjogi védelmet megalapozni. Mivel nehéz ezt elhinni, jobbnak tűnik a másik - általam is választott -, érdemben megfelelő eredményre vezető értelmezés, amelynek erejét azonban így a szövegbeli megfogalmazásból adódó felületesség gyengíti. Végezetül megállapítható, hogy jó elméleti megoldás nem adható addig, amíg ebből a szempontból ennyire különbözőek a tagállami jogrendek.

b) Atomtitoksértés

Az Euratom alapító szerződés 194. cikk (1) bekezdésének második mondata szerinti asszimilációs előírás az első mondatban foglalt titoktartási kötelezettség megszegésével kapcsolatos cselekményekkel szembeni tagállami fellépést alapozza meg. Eszerint

„A Közösség intézményeinek tagjai, a bizottságok tagjai, a Közösség tisztviselői és egyéb alkalmazottai, valamint minden más személy, aki a Közösség intézményeivel vagy létesítményeivel vagy a közös vállalkozásokkal fennálló közérdekű vagy magántermészetű kapcsolatán keresztül olyan tényekről, információkról, ismeretekről, dokumentumokról vagy tárgyakról szerez tudomást vagy azok a tudomására jutnak, amelyek a Közösség valamely tagállama vagy intézménye által megállapított rendelkezések szerint titokvédelmi szabályok alá tartoznak, kötelesek ezeket hivatali tevékenységük befejezése vagy e kapcsolatok megszűnése után is minden jogosulatlan személlyel, valamint a nyilvánossággal szemben titokban tartani”.

A közös szervek vagy a más tagállam által biztosított titokvédelmet tehát minden tagállamban a nemzeti jog szerint kell biztosítani, és az állambiztonság

⁶⁹ A Statútum minden idegen nyelvű változatában egyformán eskü megszegése szerepel. Ennek ellenére például a spanyol *Código Penal* a hamis tanúzást rendeli büntetni (458-462.§), hasonlóan a magyarhoz (lásd X. fejezet).

megsértésére vagy a szolgálati titoksértésre vonatkozó jogszabályokat kell alkalmazni. Azon jogrendszerekben, ahol a titoksértések a büntetőjogi eszközrendszerrel üldözöttek, a belső jogtárgyak védelmére alkotott tényállásokat az asszimilációs kötelezettség miatt ezekre a kiemelt közösségi jogtárgyakra is alkalmazni kell. Azonos módon kell eljárni a fenti titokkörbe tartozó titok védelmét illetően akkor is, ha az nem a Közösséghez, hanem egy másik tagállamhoz kapcsolódik.

Az asszimilált tényállás alá eső magatartás elkövetési helye elvileg a világ bármely pontja lehet, s az elkövető sem feltétlenül polgára valamely tagállamnak: az univerzális büntetőhatalom elve alapján a külföldi által külföldön elkövetett cselekményre elvileg **mindegyik** tagállam büntetőjogát alkalmazni lehet.⁷⁰

c) További általános kérdések

Felhatalmazás - legitimitás

A Közösség számára lényeges, hogy ezekben az esetekben a jogsértővel szemben megfelelő módon lehessen fellépni, és erre a legjobb megoldásként a büntetőjog kínálkozik, azonban sem a közösségi jog, sem pedig a nemzeti büntetőjog szempontjából nem problémamentes ez az utalási technika. A közösségi jog szempontjából a felhatalmazás, míg a nemzeti büntetőjog oldaláról a legalitás (legitimitás) kérdéskörénél találhatjuk a kérdéses pontokat.

Az ún. dualista felfogás szerint a nemzetközi jog és a belső jog két egymástól elkülönült jogrendszert alkot, így a belső jogba csakis transzformáció útján kerülhet nemzetközi szabály (ilyen Németország, Olaszország, skandináv országok és Magyarország). Ezzel szemben áll az ún. monista felfogás, amely az állam által vállalt nemzetközi kötelezettségeket a nemzeti jogrendszer részének tekinti, és azoknak az esetleges ütközések esetére elsőbbséget biztosít (Hollandia, Franciaország, Portugália, Spanyolország, Ausztria, Svájc, USA). Ebben az esetben az „állam jogalkotásra egyébként is feljogosított szervei által kötött nemzetközi szerződés ugyanúgy az állam jogalkotási terméke, mint bármely törvénye vagy rendelete”.⁷¹

Az európai integráció kényszerítőleg követeli meg a monista-adopciós koncepciót, ezért az Európai Uniónak még azon tagállamai is, amelyek a

⁷⁰ Ha például az USA állampolgár Euratom-alkalmazott a birtokába jutott atomtechnológiai titkot Washingtonban fedi fel. Vö. JOHANNES, 1968, 81.p.

⁷¹ BODNÁR, 1993, 279.p.

transzformációs rendszert követik (pl. az alapító tag Németország és Olaszország, vagy a később csatlakozott skandináv államok) az Európai Unió egyes jogszabályait közvetlenül, azaz transzformáció nélkül alkalmazzák, és azoknak a nemzeti jogrendszerrel szemben - általában a nemzeti alkotmányok kivételével - prioritást biztosítanak⁷².

A bemutatott utalásos technika a közösségi jog forrásait számba véve elvileg megjelenhet az alapító (nemzetközi) szerződésekben, illetve a szekunder jogforrásokban is, azaz a szupranacionális közösségi jogalkotó által kibocsátott jogi aktusokban. A **nemzetközi szerződésbe** foglalt utalás a monista felfogást követő jogrendszerekben nem okoz - a közösségi jog szempontjából - elvi problémát, mivel a nemzetközi szerződés is a jogrend részét képezi. A dualista alapokon nyugvó jogrendszerben a nemzeti jogalkotó által megvalósított transzformáció szintén kiküszöböli az elméleti kérdést. Az ilyen utaló normák tartalmukat illetően a felhatalmazás szempontjából sem jelentenek problémát, mivel itt a nemzetközi dokumentumokat a részes államok kivétel nélkül aláírták, az azzal kapcsolatos szabályozási módszert elfogadták, még akkor is, ha büntetőjogi tartalmú. Teljesen más a helyzet a **szekunder jogforrásokkal**. A közösségi jog rendeletei dogmatikai problémát okozhatnak, mivel közvetlenül érvényesülnek és alkalmazandók, azaz a rendelet a nemzeti joggal közvetlenül érintkezik, de mivel a tagállamok a büntetőjogi jogalkotásra nem adtak felhatalmazást, ezért az elvileg a nemzeti büntetőjogot nem érintheti. Mindez azt jelenti, hogy a közösségi jog szekunder jogforrásaiban alkalmazott, nemzeti büntetőjogot alakító utaló technika túlnyúlik a tagállami felhatalmazás keretein, így az nem felel meg az alapító szerződéseknek, mivel a közösségi jogalkotó büntetőjogi kompetenciáját feltételeznék. Ilyen jogszabály a mai közösségi jogban nincsen, azonban a jogi integráció korai szakaszában született néhány, amelyek büntetőjogi asszimilációra kötelezték a tagállamokat.⁷³ Ezek időközben a szabályozás módosulásával hatályukat veszítették, s ez a jogi technika - leginkább a kifogásolhatósága miatt - nem került többet elő a másodlagos közösségi jogban.

A tagállami büntetőjogban a fenti kérdés a törvényesség oldaláról vetődik fel, mivel azt a kérdést kell eldönteni, hogy az utaló közösségi jogi norma mennyire képezheti a büntetőjog részét, azaz büntetőjogi normának minősül-e. Az **elsődleges jogforrásokban** alkalmazott büntetőjogi tárgyú utalás a nemzeti büntetőjog szempontjából nem okoz problémát, ha az adott államban a nemzetközi jog - belső jog kapcsolatát jellemző felfogásnak megfelelően járnak

⁷² 4/1997. (I. 22.) AB határozat.

⁷³ JOHANNES, 1968, 103-105.p.

el. A monista felfogást követő államokban a nemzetközi jog előírásai közvetlenül a jogrend részét képezik, így a büntetőjogi tartalmúak a büntetőjogot gazdagítják. Az államok másik részében viszont jogalkotói aktussal kell a nemzetközi jog előírását a nemzeti jog részévé tenni: a büntetőjog esetében pedig egyértelműen törvényt kell kibocsátani (*nullum crimen/nulla poena sine lege*). Még jogértelmezéssel sem lehet a külföldi jogtárgyakra kiterjeszteni az eredeti nemzeti normát, mivel ez büntetőjogban tilalmazott - büntethetőséget megalapozó - kiterjesztő értelmezést jelentene. Amennyiben tehát kibocsátották a megfelelő belső jogi normát, azok a nemzeti büntetőjog elveinek is megfelelnek. A vizsgált rendelkezésekre vonatkoztatva tehát ezt úgy kell érteni, hogy a Bíróság Statútuma, illetőleg az EAKSZ megfelelő módon a jogrend részévé vált. Egyes **másodlagos jogforrások** közvetlenül hatályosak és alkalmazandóak a nemzeti jogban. Ez azt jelenti, hogy azokat, amennyiben büntetőjogi (csonka)normát tartalmaznak - még ha felhatalmazás híján is -, éppúgy a büntetőjoghoz tartozónak kellene tekinteni. Ugyanakkor a nemzeti büntetőjog szempontjából nem lehetnek jogforrások, mivel nem a büntető-jogalkotásra jogosult törvényalkotó bocsátotta ki és nem is öltik törvény formáját. A közösségi jogszabállyal megalapozott büntetendőség nem a nemzeti jogalkotó döntését és értéktételezt tükrözi, hanem a közösségi jogalkotóét, akinek viszont sem a közösségi jog, sem pedig a nemzeti büntetőjog alapján nincs joga ebben dönteni. Legalábbis jelenleg.

Persze az elvi problémát meg lehet közelíteni az ellenkező oldal felől is. A tényleges jogi helyzet éppen annak bizonyítására is felhasználható, hogy a dogmatikai problémák ellenére mégiscsak jogforrás lehet a büntetőjogban a közösségi jogalkotó által kibocsátott norma.

Nemzeti büntető eljárás megindítása

Az esküszegés miatt a tagállam a Bíróság bejelentésére (EB Statútum), a titoksértés miatt pedig az érintett tagállam vagy a Bizottság megkeresésére vonja felelősségre az elkövetőt (EAKSZ). A két szabályozás abban azonos, hogy mindkettőben valamilyen „idegen” (közösségi vagy más tagállami) aktus előzi meg a nemzeti büntető eljárás lefolytatását, azonban nem teljesen egyértelmű, hogy ezen aktusnak mi a viszonya az eljárás megindításával: annak jogi feltétele-e avagy célszerűségi szempontokat követő aktus, amely csupán a cselekmény elkövetésének tényét közvetíti.

A fenti fordításban tudatosan használtam egyfelől a „bejelentés”, másrészt a „megkeresés” kifejezéseket. Az idegen nyelvű hivatalos változatokban is kétféle, jelentésükben egymástól különböző szóhasználattal lehet találkozni: „Anzeige”/ „instance”/ „dénunciation”, illetve „Antrag”/ „request”/

„requete”.⁷⁴ A nyelvtani értelmezés alapján kézenfekvőnek tűnhet az eltérő természetű jogintézmények megkülönböztetéséhez való ragaszkodás: míg a Statútum szerinti megfogalmazás alapján nem zárható ki a tagállam joga arra, hogy az Európai Bíróság bejelentése nélkül is eljárjon a jogsértő cselekmények miatt, az EAKSZ normaszövegét csakis a kérelemre (megkeresésre) való eljárás eseteként lehet értelmezni. Eszerint, ha a tagállam más forrásból szerez tudomást a bűncselekmény elkövetéséről⁷⁵ és nem áll rendelkezésre a megfelelő bejelentés vagy kérelem, a Bíróság eljárásával kapcsolatos cselekményekkel szemben eljárhat a tagállam, az atomtitok-sértésre vonatkozóakkal szemben viszont nem, annak ellenére, hogy azokra lényegében azonos típusú szabályozás vonatkozik. A nyelvtani értelmezés ezért nézetem szerint itt sem állja meg maradéktalanul a helyét, elfogadható eredményre a teleologikus értelmezés vezet. A Bíróság, a másik tagállam vagy a Bizottság aktusa egyszerre több célt szolgál, illetve többféle funkciót is betölt. Egyfelől biztosítja azt, hogy a legitim büntetőhatalommal rendelkező tagállam tudomást szerezzen a büntetendő cselekmény elkövetésének tényéről s ennek ismeretében ténylegesen is képes legyen lefolytatni az eljárást, másrészt pedig ezen jogi aktus az adott tagállam számára közvetíti az idegen jogtárgyak hordozójának döntését, azaz azt, hogy az valóban kívánja a jogtárgysértés miatti büntetőjogi fellépést. Megemlíthető továbbá még az is, hogy a bejelentés/megkeresés (bármilyen nevet kap is) szükségessége egyben azt is kizárja, hogy ugyanazon cselekmény miatt több tagállam is eljárjon, holott erre az anyagi jogi lehetőség meglelt. Ezt követeli meg egyébként a *ne bis in idem* elve is.

Mindezek elismeréséből - véleményem szerint - több, a belső jogban is relevanciával bíró következmény származik. Egyfelől tehát nem szabad nagyobb jelentőséget tulajdonítani kétféle megfogalmazásnak, s ahogy JOHANNES 1968-ban nagyvonalúan megjegyzi, hogy a fiatal Közösség terminológiájával szemben ilyen mellékes területen nem kell túl magas és túl formális követelményeket támasztani⁷⁶. Igaz, e téren azóta sem történt terminológiai igazítás. Mindenesetre így mindkét esetben olyan (azonos) jogi aktusról van szó, amely a nemzeti büntető eljáráshoz szükséges feltétel, azaz a Bíróság, a másik tagállam vagy a Bizottság aktusának hiánya eljárási akadállyal minősül, amelynek folyamánként - bár a bűncselekményt

⁷⁴ A spanyol verziók viszont ugyanazt a kifejezést („*instancia*”) használják mindkét szövegben.

⁷⁵ Például a hamis tanúzást saját bírósága előtt követik el, amikor az az Európai Bíróság jogsegélykérelmét teljesíti, illetve ha az Euratom titkot saját területén adja ki az elkövető, s ez a nemzeti hatóságok tudomására jut.

⁷⁶ JOHANNES, 1968, 93.p.

elkövette - az elkövetőt nem lehet felelősségre vonni.⁷⁷ Másrészt így az is elismerhető, hogy e jogi aktus ismeretében a tagállam köteles eljárni a joghatósága alá tartozó elkövetővel szemben, s nem bírálhatja felül a jogtárgyhordozó, így az Európai Bíróság, illetve az Euratom vagy a másik tagállam ítéletét. Nyilván nem erről van már szó akkor, ha a saját anyagi és eljárásjogi szabályai alapján végül mégsem ítéli el az elkövetőt. Hasonlóképpen, ha a cselekmény egyben nemzeti jogtárgyakat is sért (leginkább az atomtitok-sértéssel kapcsolatosan képzelhető el), a tagállami jogalkalmazó a kérdéses jogi aktus hiányában is lefolytatja a büntető eljárást. A Bíróság, a másik tagállam vagy a Bizottság aktusát vagy annak hiányát alapvető jelentősége miatt figyelembe kell vennie a jogalkalmazónak, illetve, amennyiben a tagállam belső tényállásba foglalta a kérdéses cselekményeket, akkor a jogalkotónak kell külön figyelemmel lennie a kérdéses jogi aktushoz (vagy hiányához) fűződő következmények meghatározására is.

Tagállami jogok alkalmazása

A primer közösségi jogforrásban szereplő, „*self-executing*” utalás külön szabály nélkül lehetővé teszi a tagállami büntetőjog alkalmazását olyan cselekményre is, amelyet külföldi személy külföldön követett el. Ez egyben azt is jelenti, hogy e szabályok hatálya alá eső körben elvileg mindegyik tagállam joga alkalmazható lenne akár ugyanarra az esetre is. Ebből következően is nagy jelentőséggel bír a fentiekben kifejtett jogi aktus eljárási feltételként való elismerése, mivel így kiküszöbölhető a többes eljárás.

A bejelentés/megkeresés előterjesztésével a Bíróság, másfelől a tagállam, illetve a Bizottság egyidejűleg a tagállami jogrendet is kiválasztja, amely szerint az elkövetőt felelősségre fogják vonni. Az erre vonatkozó szerződéses rendelkezés hiányában az előterjesztő számára elméletileg többféle lehetőség adott, hogy hol éljen a bejelentéssel/megkereséssel az általánosan elismert joghatósági elvek alapján: az elkövető állampolgársága, lakhelye vagy jelenlegi (ahol letartóztatható) tartózkodási helye, a cselekmény elkövetési helye szerinti államnál, illetve a titoksértési cselekménynél még az érdekelt állam is szóba jöhet.

Bár a **Statútum 30. cikke** ezt így kifejezetten nem mondja ki, az Eljárási Szabályzattal való együttes értelmezés alapján megállapítható, hogy a hamisan valló/esküszegő tanút (szakértőt) a saját államának joga szerint fogják felelősségre vonni, s a többi jog alkalmazásának lehetősége csupán elvi tétel marad. A KESz 6. cikke szerint, ha a tanú vagy a szakértő eskü alatt hamisan

⁷⁷ BÖSE, 1996, 119.p. Mindkettő eljárási feltétel, ugyanaz egyébként, ezt megerősíti a holland és a luxemburgi btk. is, illetve a szakirodalom is [JOHANNES, 1968, 77.p.; OEHLER idézi BÖSE, 1996, 119.p.].

tett vallomást, a Bíróság a főtanácsnok⁷⁸ meghallgatása után jelentheti azon tagállam illetékes hatóságának, amely bírósági hatáskörrel rendelkezik a cselekmény üldözésére.

A ESz 124. cikkelye szerint (1. alcikk) a Bíróság a meghallgatandó tanút (szakértőt értelemszerűen) azon büntetőjogi következményekről oktatja ki, amelyeket a **saját hazájának törvényei**⁷⁹, illetve **nemzeti joga**⁸⁰ ír elő az igazmondási kötelezettség megszegésének esetére. Ezen kívül még az a lehetőség is, hogy a tanú (szakértő) akár a saját államának szabályai szerint tehesse le az esküjét, arra enged következtetni, hogy az elkövető felelősségre vonása is mindenképpen a „hozzá köthető jog” alapján történik, a saját államában. A fenti megfogalmazások alapján itt a személyi elven alapuló joghatóságról van szó, de az korántsem tisztázott, hogy csak az állampolgárság szerinti állam jöhet itt szóba, avagy beletartozhat-e még az állandó tartózkodási hely (vagy lakhely) szerinti állam is.

Érdekes részlete a szabályozásnak, hogy mivel olyan személyt is meghallgathatnak tanúként (szakértőként), aki egyik tagállamnak sem polgára, ilyen esetben is alkalmazandók a fenti szabályok, azaz előfordulhat, hogy az Európai Bíróság a harmadik állam, nem tagállam büntetőjogában foglalt következményekre hívja fel a figyelmet, illetőleg harmadik állam eljárási joga szerint veszi fel az eskütételt.

Az **EAKSZ** 194. cikkéhez nem tartozik további szabályozás, ezért a büntető eljárás helyének megválasztása nyugodhat célszerűségi alapon: az elkövetés helye szerinti államban lehet a legnagyobb eséllyel lefolytatni az eljárást, ott, ahol a szükséges bizonyítékok könnyen hozzáférhetőek.

Egyéb tényállások / diszpozíciók

Az asszimilációs szabályozási technikával a közösségi jogtárgyak védelmét a nemzeti büntetőjogok látják el, így a védelem a büntetőjogok - esetleges - sajátosságai folytán nem mindenütt lesz egyforma. Erre figyelemmel léteznek olyan irodalmi nézetek⁸¹, miszerint a kérdéses cselekmények kísérletének büntetendőségét nem írhatja elő a közösségi norma, mivel a kísérlet, illetve a gondatlan elkövetés általános részi szabályai egyes

⁷⁸ Lásd pl. BLUTMAN, 2003b, 52.p.

⁷⁹ Németül: „Gesetzgebung seines Heimatsstaates”.

⁸⁰ Angolul: „his national law”, spanyolul: „su legislación nacional”.

⁸¹ JOHANNES, 1968, 74.p., 88.p.; BÖSE, 1996, 117.p.

országokban alapvető különbözőséget mutatnak⁸², s emiatt a közösségi jogtárgyak védelme nagyon eltérne. Álláspontom szerint azonban az ilyen nézetek nem elfogadhatóak. Feltételezhetőnek tartom ugyanis, hogy a szerződéses rendelkezések meghozatalakor mind az asszimilációs szabályozási technika hátrányaival, mind pedig annak előnyeivel számolt a közösségi jogalkotó (a tagállamok), ezért nem indokolt a különbözőség miatt olyan eredményre jutni, amely a nemzeti büntetőjogi védelem koherenciáját hátrányosan befolyásolná. A Statútum, illetve az EAKSZ a tagállami büntetőjogok „kezébe” teszi a kérdéses esetek jogi sorsát, de a nemzeti büntetőjogi rendelkezések közül nem válogat, a tagállami büntetőjogi védelmet annak sajátosságaival együtt írja elő (s fogadja is el). Ezért ha a Bíróság, a másik tagállam vagy a Bizottság belső jogi szintű eljáráshoz szükséges aktusa olyan adatot tartalmaz, ami alapján előkészület, kísérlet vagy részesség⁸³, illetve gondatlan deliktum állapítható meg, nincs akadálya az eljárás lefolytatásának.

A közösségi utalásokhoz és az ezekkel megalapozott büntetőjogi védelemhez kötődően további kérdésként merül fel, hogy a hasonló belső jogtárgyat védelmező egyéb tényállások mennyiben alkalmazhatóak a közösségiek védelmére. Leginkább az Európai Bíróság előtti cselekmények kapcsán jelentkezhethet e dilemma, mivel a másik asszimilációs norma értelmezése és esetleges alkalmazása kevésbé problematikus. Így például az esküt ismerő jogrendszerekben is vannak olyan bűncselekmények, amelyek esküvel meg nem erősített hamis vallomásokban öltenek testet⁸⁴: a tagállam nem köteles e norma alapján az esküvel meg nem erősített hamis vallomással kapcsolatos tényállásokat kiterjeszteni az Európai Bíróság előtti jogsértésekre⁸⁵, de dönthetne-e egyáltalán így? A német jogirodalom például tagadja ezt a lehetőséget, s a primer közösségi jogi utalásokat kimerítőnek tekinti⁸⁶, ezért - hasonlóan a kísérlet és a gondatlanság általános részi diszpozícióihoz - az ezt meghaladó büntetőjogi védelmet hordozó tényállások kiterjesztő alkalmazását

⁸² Itt arra lehet gondolni, hogy például a kísérlet büntetendőségének szabályai mennyire eltérőek lehetnek: míg Németországban és Franciaországban a büntettek kísérlete általánosan, a vétségeké csak a törvényben meghatározott esetben büntetendő (német *Strafgesetzbuch* 23.§; francia *Code Pénal* 121-4.§), Spanyolországban pedig a büntettek, valamint a tulajdon és a személy elleni vétségek kísérlete büntetendő csak (spanyol *Código Penal* 15.§), addig Ausztriában és Magyarországon is a kísérlet - a bűncselekmények súly szerinti felosztására tekintet nélkül - általános büntetendősége a jellemző (osztrák *Strafgesetzbuch* 15.§, 17.§; Btk. 16.§).

⁸³ Ehelyütt is célszerű a magyar terminológiát használni.

⁸⁴ Ilyen például a német StGB 153.§ szerinti Hamis vallomás eskü nélkül. Ide tartozik még az is, hogy a német eljárási jog ismeri az esküt helyettesítő megerősítést, illetve a korábbi esküre vagy megerősítésre történő hivatkozást, amelyek hatálya alatt szintén el lehet követni a hamis nyilatkozattételt (vö. német StGB 155.§ 2/, 156.§). Lásd LACKNER/KÜHL, 2001, 615-625.p.

⁸⁵ A német büntetőjogban is például ez az irányadó vélemény. Lásd JOHANNES, 1968, 71-72.p.; BÖSE, 1996, 109.p.

⁸⁶ Vö. pl. BÖSE, 1996, 119-121.p.; JOHANNES, 1968, 78-79.p.

nem ismeri el. Ez a megközelítés nem fogadható el akkor, ha a Statútum rendelkezésének teleologikus értelmezését vesszük alapul, mivel ilyen értelmezésben a 30. cikk a tagállami büntetőjog minden olyan tényállására utal, amelyek a polgári bíróság előtt tett hamis nyilatkozatokkal (s nem csupán a hamis esküvel) kapcsolatosak. Köztes álláspontként helytálló lehet a tagállam jogának elismerése a büntetőjogának esetleges kiterjesztésére, amely a 30. cikk köréből kizorult tényállásokra vonatkozna. Értelemszerű azonban, hogy a belső eljárás lefolytatásához az utóbb említett két esetben is szükség lenne az Európai Bíróság bejelentésére.

d) Részösszegzés

Látható, hogy a konkrét asszimilációs szabályok, még ha elsődleges közösségi jogforrás tartalmazza is azokat, eléggé problematikus rendelkezések. A problémák forrása az asszimilációs technika sajátosságából, azaz abból a tényből ered, hogy a tagállami szabályozási különbségeket nem küszöböli ki, s amit még a nyelvi-megfogalmazási pontatlanságokból származó többféle értelmezési eredmények tovább erősíthetnek.

S bár ez a jelenlegi joghelyzeten mit sem változtat, érdemesnek tartom megjegyezni, hogy pusztán az EKSZ 10. cikkéből, amely az Európai Bíróság értelmezése nyomán az asszimilációs alapelv érvényesülésének is tekinthető, a két fenti szabály **hiányában is** a hasonló típusú büntetőjogi védelem megteremtésének kötelezettsége ered. Igaz azonban, hogy ha a jogalkotó nem tesz eleget ennek a kötelezettségnek, konkrét esetben a nemzeti jogalkalmazó csak az EKSZ 10. cikkére figyelemmel nem alapíthat büntetőjogi felelősséget, s az adott belső tényállási elemek fogalmi körét nem tágíthatja az elkövetőre hátrányos eredménnyel.

E. Büntetésre kötelező egyéb normák

E témakörben az az általános kiindulópont, hogy vannak a közösségi jogban olyan rendelkezések, amelyek valamely közösségi jogtárgy védelmét azzal alapozzák meg, hogy a védelemre a nemzeti jogot hívják fel, s a tagállam számára az adott jogsértés szankcionálását írják elő. Tárgyalásukat a büntetőjogi integráció körében az a lehetőség indokolja, hogy ebben a szabályozási módban a tagállami büntetőjogi üldözésre kötelezés is benne rejlik, akkor, ha az adott közösségi jogi norma szövege kifejezetten a büntetőjogi rendelkezések meghozatalát írja elő. A hagyományos nemzetközi jogban ugyan nem ismeretlen, hogy az államokat valamely magatartás

büntetőjogi üldözésére kötelezik, azonban a kriminalizációs kötelezettséget tartalmazó nemzetközi egyezményeket⁸⁷ az abban részes államok mint szuverenitásuk hordozói írták alá, s így e szabályozási forma nem vet fel hatásköri vagy legitimitási problémákat.

A közösségi joggal kapcsolatosan azonban felmerül a kérdés, hogy vajon a közösségi jog egyes rendelkezései, amelyek a nemzeti jogalkotót bizonyos cselekmények szankcionálására hívják fel, mennyiben tekinthetők „büntetésre kötelező” normáknak, illetve hogy egyáltalán van-e az alapszerződéseknek megfelelő lehetőség olyan közösségi jogszabály kibocsátására, amely a nemzeti jogalkotót büntetőjogi szabály alkotására kötelezné.

Az EKSZ 10. cikke a közösségi jog érvényesülése érdekében megköveteli a tagállamoktól a hatékony, arányos és visszatartó erejű intézkedések alkalmazását. Amennyiben az adott cselekmény kapcsán a közösségi jog szankciót ír elő, akkor a tagállam alapvetően tetszése szerint választhatja meg a jogrendjébe illeszkedő szankciót, mivel a közösségi norma felhívása legtöbbször - ebből a szempontból - **általános** jellegű, mivel a „megfelelő intézkedések” megtételére kötelez. Ahogy azt a *Nunes ügyben*⁸⁸ az Európai Bíróság is megfogalmazta, a közösségi jog nem zárja ki, hogy ilyen esetekben a tagállam akár büntetőjogi fenyegetettséggel tegyen eleget a szankcionálási kötelezettségnek. Büntetőjogi fellépésre csak abban az esetben kötelez a 10. cikk, ha a nemzeti jog összehasonlítható sértésével szemben is büntetőjogi védelem érvényesül (asszimiláció elve). Látni kell azonban, hogy ebben az esetben a közösségi jog primer szabálya tartalmazza - értelmezés útján kibonthatóan - a kötelezettséget, ebből a Közösség mint szupranacionális szervezet számára nem származik semmiféle büntetőjogi kompetencia. Ezen a joghelyzeten még az sem változtat, hogy adott esetben a tagállamtól kikényszeríthető az EKSZ 226. cikke alapján a 10. cikknek megfelelő magatartás (azaz akár büntetőjogi jogalkotási tevékenység is).⁸⁹

Előfordulhat, hogy a közösségi norma nem a fentihez hasonló általános jellegű felhívást tartalmaz, hanem **példálózóan** említi meg, hogy a jogsértő személyekkel szemben a tagállam meghozza a megfelelő intézkedéseket, beleértve a nemzeti jog alapján indított közigazgatási vagy büntető eljárást is.⁹⁰

A Bizottság / Nagy-Britannia ügy előzményeként a Bizottság megállapította, hogy 1994-95-ben a brit halászhajók túllépték a halászatra vonatkozó s a közösségi jogban elírt mennyiségi

⁸⁷ PI. ENSZ Egyezmény a kábítószeres és pszichotróp anyagok illegális forgalma ellen (Bécs, 1988. december 19.), ET Egyezmény a számítástechnikai bűnözésről (Budapest, 2001. november 23.) stb.

⁸⁸ C-86/98 sz. ügy, Maria Amélia Nunes és Evangelina de Matos elleni büntető eljárás, 1999. július 8.

⁸⁹ Vö. 68/88 sz. ügy, Bizottság / Görögország, 1989. szeptember 21.

⁹⁰ Például 2847/93 sz. rendelet a közös halászati politika ellenőrző rendszerének létrehozataláról.

kvótákat, amelyre azonban brit hatóságok megfelelő ellenőrzése esetén nem került volna sor. Emiatt a Bizottság közösségi jog megsértésének keresetével az Európai Bírósághoz fordult, mivel a vonatkozó közösségi jogszabály kimondta, hogy ilyen esetekben a tagállamnak fel kell lépnie a jogsértő személyekkel szemben, beleértve a nemzeti jog alapján indított közigazgatási vagy büntető eljárást.⁹¹ Az Európai Bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy Nagy-Britannia megszegte a rendeletből eredő kötelezettségét, mivel a tiltott halászatot folytató hajók kapitányai ellen igazgatási vagy büntető eljárást indítani kellett volna.⁹²

Látható, hogy ilyenkor sem igazolható a büntetőjogi fellépés kizárólagosságának kötelezettsége, hiszen a norma itt jobbra csupán sorba veszi a közjogi eszközrendszer szóba jöhető elemeit.

a) Rendeleti szabályozás

A szakirodalomban van olyan nézet⁹³, miszerint a szankcionálást előíró rendelkezések egy része kifejezetten büntetőjogi következményeket vár a tagállami jogalkotástól. A rendeletek közül e nézet szerint ilyennek tekinthető például a 1907/90 sz. rendelet (tojás értékesítéséről, 21. cikk⁹⁴), a 729/70 sz. rendelet (a közös mezőgazdasági politika finanszírozásával kapcsolatos szabálytalanságok megelőzése és szankcionálása, 8. cikk⁹⁵) vagy a 2847/93 sz. rendelet (a közös halászati politika ellenőrzése, 31. cikk⁹⁶). Ahogy az

⁹¹ 2847/93 sz. rendelet a közös halászati politika ellenőrző rendszerének létrehozataláról. 31. cikk (1) „A tagállamok biztosítják, hogy különösen az e rendelet alapján végzett megfigyelés vagy ellenőrzés alapján megállapított, a közösségi halászati politika figyelmen kívül hagyásáért felelős természetes vagy jogi személyekkel szemben megfelelő intézkedéseket hoznak, beleértve a nemzeti jog alapján indított közigazgatási vagy büntetőeljárást is.”

⁹² C-140/00 Bizottság / Nagy-Britannia, 2002. november 14.

⁹³ Vö. DANNECKER, 1998, 81-82.p.; HOLÉ, 2003, 141.p.

⁹⁴ „Die Mitgliedstaaten erlassen geeignete Bestimmungen, damit Zuwiderhandlungen gegen diese Verordnung geahndet werden können”. / „Member States shall take all appropriate measures to penalize infringements of this Regulation”. / „Los Estados miembros adoptarán todas las medidas adecuadas con objeto de sancionar las infracciones a lo dispuesto en el presente Reglamento”.

⁹⁵ „(1) Die Mitgliedstaaten treffen gemäß den einzelstaatlichen Rechts- und Verwaltungsvorschriften die erforderlichen Maßnahmen, um - sich zu vergewissern, daß die durch den Fonds finanzierten Maßnahmen tatsächlich und ordnungsgemäß durchgeführt worden sind, Unregelmäßigkeiten zu verhindern und zu verfolgen, die infolge von Unregelmäßigkeiten oder Versäumnissen abgeflossenen Beträge wieder einzuziehen”. / „The Member States in accordance with national provisions laid down by law, regulation or administrative action shall take the measures necessary to: - satisfy themselves that transactions financed by the Fund are actually carried out and are executed correctly; - prevent and deal with irregularities; - recover sums lost as a result of irregularities or negligence.” / „Los Estados miembros, de conformidad con las disposiciones legales, reglamentarias y administrativas nacionales, adoptarán las medidas necesarias para: - asegurarse de la realidad y de la regularidad de las operaciones financiadas por el Fondo, - prevenir y perseguir las irregularidades, - recuperar las sumas perdidas como consecuencia de irregularidades o de negligencias.”

⁹⁶ „Die Mitgliedstaaten sorgen dafür, daß die geeigneten Maßnahmen, einschließlich der Einleitung eines Straf- oder Verwaltungsverfahren gemäß ihren nationalen Vorschriften (...) getroffen werden, falls (...) festgestellt wird, daß die Regeln der gemeinsamen Fischereipolitik nicht eingehalten worden sind”. / „Member States shall ensure that the appropriate measures be taken, including of administrative action or criminal proceedings in conformity with their national law (...) where common fisheries policy have not been respected (...)” / „Los Estados miembros garantizarán que se tomen las medidas adecuadas, incluida la apertura de procedimientos administrativos o penales con arreglo a su Derecho nacional (...) cuando se haya comprobado un incumplimiento de las normas de la política pesquera común (...)”.

azonban a lábjegyzetekben beidézett jogszabályszövegekből egyértelműen kitűnik, ezekben az esetekben nincs arról szó, hogy csakis a büntetőjogi üldözés lenne az egyedüli megfelelő és alkalmas tagállami eszköz a jogsértések elleni fellépésre: a rendeletek „csupán” a szankcionálás kötelezettségét róják a tagállamokra, azonban a büntetőjogi szankció választásának kizárólagossága nem vezethető le a kérdéses rendelkezésekből. Felvethető, hogy azokban az esetekben, amikor a jogszabály kifejezett tilalmat követel meg valamely magatartás vonatkozásában⁹⁷, aligha lehetne hatékonynak, arányosnak és elrettentőnek tekinteni például a pusztai igazgatási tilalmat (és szankciót), s emiatt ezekben a nemzeti jogalkotó közvetve végső soron mégiscsak a büntetőjogi fellépésre kötelezett. Álláspontom szerint azonban még ilyen esetekben is ahhoz az értelmezéshez kell ragaszkodni, miszerint a tagállam számára adott a választás lehetősége, s a bevezetett szabályozásról legfeljebb az Európai Bíróság mondhatja ki, hogy sérti az EKSZ 10. cikkét a tartalmi követelmények sérelme miatt.

Más kérdés persze, hogy egyes esetekben már a közösségi jogalkotó is mintegy „felhívja” a tagállam figyelmét a büntetőjogi üldözés lehetőségére (pl. a jogszabály preambulumban), de ez önmagában nem jelent büntetésre kötelezést. Érdemes azt is megemlíteni, hogy a Bizottság jogszabály-előkészítő tevékenysége során többször élt olyan javaslattal, amit sokszor az Európai Parlament is támogatott⁹⁸, amelynek szövegében kifejezetten a büntetőjogi fellépésre kötelezte volna a tagállamokat⁹⁹, igaz, ezek végülis - a kompetenciahiányra tekintettel a tagállamok ellenállása miatt - soha nem kerültek be az elfogadott és hatályossá váló szövegbe.

Általános jelleggel azonban ki kell emelni, hogy amennyiben rendeleti szabályozás tartalmazna olyan kifejezett rendelkezést, amely szerint a tagállamnak a büntetőjog eszközeivel kellene fellépni a közösségi jogot sértő adott magatartás ellen, több szempontból is aggályos joghelyzet állna elő. Ha a közösségi jogalkotó rendeletben kötelezné a tagállamot a büntetőjogi üldözésre, ezzel lényegében maga hozná meg a büntetendőség értékítéletét, azaz azt döntené el, hogy a kérdéses magatartás büntetendő-e avagy sem, hiszen az adott jogsértéssel szembeni fellépést eleve a büntetőjog körébe sorolná. Ekkor a tagállami jogalkotó számára legfeljebb a büntetőjogi

⁹⁷ Lásd pl. 91/477 sz. irányelv (1991. június 18.) a fegyverek megszerzésének és birtoklásának ellenőrzéséről (14. cikk), 259/93 sz. rendelet (1993. február 1.) az Európai Közösségen belüli, az oda irányuló és az onnan kifelé történő hulladékszállítás felügyeletéről és ellenőrzéséről, 26. cikk (5) bekezdés.

⁹⁸ Lásd KOUKIADIS, 2002.

⁹⁹ Például az európai részvénytársaságról szóló rendelet-javaslat, az euró bevezetéséről szóló rendelet-javaslat (974/98 sz. lépett hatályba) stb. Ezzel kapcsolatosan részletes elemzést lásd HUGGER, 1998, 35-52.p.

alrendszeren belül marad mozgástér, a büntetőjogi szabályozás részleteit illetően. A Közösség egyik szerve sem rendelkezik a büntetőjog terén kompetenciával, ezért ilyen tartalmú, *ius puniendi* feltételező normát kibocsátani az EKSZ sérelme nélkül nem lehet. Ez értelemszerűen a tagállami jog szempontjából is kifogásolható lenne, hiszen olyan norma kötelezné a belső jogalkotót büntetőjogi tényállás megalkotására, amelynek meghozatalára nem kapott felhatalmazást a Közösség. Más kérdés, hogy végső soron éppen emiatt eleget sem kellene tennie a kötelezettségnek.

b) Irányelvi szabályozás

A rendeletek után az irányelvek vonatkozásában is vizsgálható a büntetésre (szankcionálásra) kötelező normaalkotás kérdése. Az irányelv a címzett tagállam számára az elérendő cél vonatkozásában kötelező, ugyanakkor a tagállam maga határozza meg, hogy konkrétan milyen eszközt választ a cél elérésére. Ehelyütt az lehet a kérdés, hogy az irányelvben alkalmazhat-e a közösségi jogalkotó a választható eszközök tekintetében szelekciót, azaz maga kijelölheti-e, hogy meghatározott szankcionálási módot vár a tagállamok jogalkotóitól? Ha a Közösség ilyen módon konkrét szabályozást (esetleg megszövegezett rendelkezést) is kínál, illetve elvár, a nemzeti jogalkotó feladata csupán az lehet, hogy nemzeti jogszabályi formába öntse a közösségi jogi rendelkezést, ez pedig nem egyeztethető össze a büntetőjog területét érintő - jelenlegi - kizárólagos szuverenitással, hasonlóan a rendeleti szabályozásnál kifejtettekhez. Az irányelvek előkészítése során is a Bizottság többször javasolt olyan szöveget, amely büntetésre kötelezte volna a tagállamokat, így például a bennfentes kereskedelemről szóló irányelvnél (89/592 sz.)¹⁰⁰, s amelyek a tagállamok tiltakozása miatt soha nem váltak hatályos joggá.

Felvethető, hogy az irányelvek ilyen alkalmazása nem teljesen összeegyeztethetetlen a hatáskörre (közösségi jog, szintjén), illetőleg a legitimitásra (nemzeti jogban) vonatkozó szabályokkal, hiszen az irányelv rendelkezéseinek érvényesüléséhez tagállami átültetés szükséges, azaz végső soron a nemzeti jogalkotó bocsátja ki a jogi normát. Mégsem fogadható el ez a nézet, mivel ebben ez esetben is arról van szó, hogy az emberi magatartások közül a közösségi jogalkotó választotta ki a büntetendő cselekményt s nem a tagállami. Még akkor sincs helye ilyen rendelkezésnek, ha ezen túlmenően a közösségi norma további részletes szabályozást nem ad.

¹⁰⁰ Vö. HUGGER, 1998, 41-43.p. Hasonló sorsra jutott pl. az európai vállalati tanácsról szóló irányelv-tervezet első szövege is. Lásd uo. 39-41.p.

A „legmesszebbre” a pénzügyi rendszer pénzmosás céljára történő kihasználásának megakadályozásáról szóló irányelv (91/308 sz. irányelv) szövege meg, amelyben a 2.¹⁰¹, 14. és 15. cikkek arra kötelezik a tagállamokat, hogy a pénzmosást, illetőleg az irányelvet sértő magatartásokat tilalmazottnak tekintsék, az irányelv rendelkezéseinek teljes érvényesülésére mindent eszközt bevetnek, és a jogsértések esetére igen szigorú szankciókat alkalmaznak.¹⁰² Jóllehet a normaszöveg sehol sem tartalmaz olyan kitételt, amely szerint mindezen célok elérésére a büntetőjogot kellene bevetni, azonban a megfogalmazás már eleve azt sugallja, hogy a büntetőjogi intézkedéseken kívül minden más túl enyhe lenne. Világossá akkor válik a Tanács szándéka, amikor az irányelvhez fűzött nyilatkozatban a határidők lefektetésénél kifejezetten a büntető jogszabályok módosítását említi.¹⁰³ Nem lényegtelen részlete azonban a szabályozásnak, hogy a pénzmosási irányelvnél a nemzetközi jogi kötelezettségekre¹⁰⁴ hivatkozik a közösségi jogalkotó, ezért ki lehet jelteni, hogy a büntetőjogi szankcionálás követelményének kifejezésével a közösségi jogalkotó csupán az egyébként is érvényes nemzetközi kötelezettséget „nyomatékosítani” kívánta, mindenféle további jogi hatás nélkül. A bűncselekménnyé nyilvánítás egyébként mindegyik

¹⁰¹ A Bizottság eredeti javaslatában a 2. cikk szerint a súlyos bűncselekményekből származó jövedelmek tisztára mosását minden tagállamnak saját jogában bűncselekménynek kellett volna minősítenie. Ez a szabályozási elem azonban kikerült a végleges verzióból. Részletesen lásd HUGGER, 1998. 43-47.p.

¹⁰² „Artikel 2: Die Mitgliedstaaten sorgen dafür, daß Geldwäsche im Sinne dieser Richtlinie untersagt wird. Artikel 14: Jeder Mitgliedstaat trifft geeignete Maßnahmen, um die vollständige Anwendung aller Bestimmungen dieser Richtlinie sicherzustellen, und legt insbesondere fest, wie Verstöße gegen die aufgrund dieser Richtlinie erlassenen Vorschriften zu ahnden sind. Artikel 15: Die Mitgliedstaaten können zur Verhinderung der Geldwäsche strengere Vorschriften auf dem unter diese Richtlinie fallenden Gebiet erlassen oder beibehalten”. / „Article 2: Member States shall ensure that money laundering as defined in this Directive is prohibited. Article 14: Each Member State shall take appropriate measures to ensure full application of all the provisions of this Directive and shall in particular determine the penalties to be applied for infringement of the measures adopted pursuant to this Directive. Article 15: The Member States may adopt or retain in force stricter provisions in the field covered by this Directive to prevent money laundering”. / „Artículo 2: Los Estados miembros velarán para que el blanqueo de capitales, tal y como se define en la presente Directiva, quede prohibido. Artículo 14: Todo Estado miembro tomará las medidas oportunas para garantizar la plena aplicación de todas las disposiciones de la presente Directiva y, en particular, determinará las sanciones que deberán aplicarse en caso de infracción de las disposiciones adoptadas en ejecución de la presente Directiva. Artículo 15: Los Estados miembros podrán adoptar o mantener en el ámbito regulado por la presente Directiva disposiciones más estrictas para impedir el blanqueo de capitales”.

¹⁰³ Die im Rat vereinigten Vertreter der Regierungen der Mitgliedstaaten (...) verpflichten sich, spätestens bis zum 31. Dezember 1992, alle nötigen Maßnahmen zu ergreifen, um Strafvorschriften in Kraft zu setzen, die ihnen gestatten, ihre aus den obengenannten Rechtsakten erwachsenden Verpflichtungen zu erfüllen”. / „The representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, (...) hereby undertake to take all necessary steps by 31 December 1992, at the latest to enact criminal legislation enabling them to comply with their obligations under the aforementioned instruments”. / „Los representantes de los Gobiernos de los Estados miembros, reunidos en el seno del Consejo, (...) se comprometen a tomar, antes del 31 de diciembre de 1992, a más tardar, todas las medidas necesarias para poner en vigor una legislación penal que les permita cumplir sus obligaciones derivadas de los mencionados instrumentos”.

¹⁰⁴ ENSZ Egyezmény a kábítószeres és pszichotróp anyagok illegális forgalma ellen (Bécs, 1988. december 19.), ET Egyezmény a pénzmosásról, a bűncselekményből származó dolgok felkutatásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról (Strasbourg, 1990. november 8.).

tagállamban megtörtént, új tényállás törvénybe iktatásával vagy a már meglevő módosításával.¹⁰⁵

A környezet büntetőjogi védelmére hivatott irányelv javaslatában¹⁰⁶ követi a Bizottság a többször alkalmazott, ám mindeddig sikertelen módszert, melynek alapján büntetőjogi rendelkezések bevezetésére köteleznék a tagállamokat. A javaslat felsorolja azon környezetkárosító cselekményeket, amelyeket bűncselekménynek kell nyilvánítani, illetőleg minimális szankciót is előír, hogy a szabályozás a tagállamokban egységes mértékű visszatartó erővel bírjon (3., 4. cikk). Az irányelvre a felhatalmazást az EKSZ 175. cikke (korábbi 130/S. cikk) szolgáltatná, amely a közös környezetpolitika terén gyakorolt közösségi hatáskör alapja. E cikk ugyan az együttdöntési eljárás (EKSZ 251. cikk) tárgyai közé sorolja a közösségi környezetpolitikát, de az erre való pusztán hivatkozás mint a megfelelő jogforrás és jogalkotási eljárás formai megjelölése - álláspontom szerint - még nem elegendő a büntetőjogi kompetencia megalapozásához. Más véleményen van CORSTENS¹⁰⁷, aki szerint a 175. cikk és a 94. cikk (korábbi 100. cikk) együttes alkalmazásával ki lehet bocsátani jogközelítő irányelveket a büntetőjog terén is. Az uniós *acquis* teljes rendszerének figyelembe vétele azonban kizárja ezt az értelmezést, mivel a harmadik pilléres jogban létezik olyan norma, amely kifejezetten a büntetőjogi jogközelítésre szolgál (kerethatározat), ezért az uniós kompetencia-megosztás alapján erre az első pilléres közösségi jogban nincs lehetőség.

Megemlíteném még ebben a körben a pénzügyi érdekek védelméről szóló irányelv-javaslat is.¹⁰⁸ A közösségi pénzügyi érdekek hatékony védelmének kiépítésében a Bizottság nagy aktivitást mutat¹⁰⁹, a saját hatáskörébe utalt végrehajtási és ellenőrzési feladatokon túlmenően sok, e témakörrel kapcsolatos jogszabálytervezet benyújtásával, Zöld Könyv kibocsátásával és egyéb szakmai projektek¹¹⁰ támogatásával igyekszik a minél szorosabbra vonni a hálót. Közösség pénzügyeit érintő jogszerűtlen cselekmények elkövetői körül. Az itt említésre kerülő irányelv-javaslat is ebben a körben született, s az EKSZ 280. cikk (4) bekezdését jelöli meg jogalkotóként. A Bizottság álláspontja szerint ugyanis a bekezdés második mondata, amely a Tanács hatáskörét korlátozza, szigorúan értelmezendő a cikk céljaival összhangban, és mivel az nem általában véve vette ki a büntetőjogot az intézkedések tárgyköréből, hanem csupán annak részeit, ezért a Tanács a

¹⁰⁵ Részletesen lásd JACSÓ, 2000, 545-555.p.

¹⁰⁶ EKHL C 180 E 2001.06.26.

¹⁰⁷ CORSTENS, 2003, 139.p.

¹⁰⁸ EKHL C 240 E 2001.08.28.

¹⁰⁹ Vö. TAKÁCS, 2003.

¹¹⁰ Lásd részletesebben KARSAI, 2002b.

pénzügyi érdekek védelmének egyes büntetőjogi aspektusait rendezheti irányelvben is. Az irányelv-javaslat - többek között - meghatározná, az 1995. évi harmadik pilléres egyezmény¹¹¹ tartalmára támaszkodva, a csalás, vesztegetés, pénzmosás, valamint az ezekhez kapcsolódó okirathamisítás tényállását, illetve szólna a büntetések jellegéről is. A nézetet, miszerint a 280. cikk felhatalmazó normaként szóba jöhet, bár nem nélkülöz minden alapot (*I. IX. fejezet 2.B pont*), mégsem lehet komolyan elismerni a jelenlegi szerződéses viszonyok között.¹¹²

Úgy tűnik, a Bizottság a korábbi sikertelen próbálkozások ellenére az újabb időkben is elő-előhozakodik büntetőjogi tárgyú közösségi jogforrásra vonatkozó javaslattal, azonban e javaslatok sorsa is - amennyiben nem változik az Unió kriminálpolitikája - az, hogy eltűnjenek Brüsszel politikai süllyesztőjében vagy legfeljebb a büntetőjogi tartalomtól „megtisztítva” váljanak csak pozitív joggá.

A vonatkozó szakirodalommal kapcsolatosan elmondható, hogy a fenti és más hasonló tartalmú jogszabályok szövegének csakis felületes vizsgálata eredményezhette a szerzők egy részénél¹¹³ annak elismerését, hogy léteznek büntetésre kötelező közösségi normák (például a fentiek), hiszen ahogy az látható, kifejezett büntetőjogi védelemre önmagukban ezek nem köteleznek. Érdekes ellentmondás azonban, hogy e nézet egyik szerzőnél sem párosul a közösségi büntető-jogalkotási kompetencia igenlésével, holott azzal - hézagmentes elméleti rendszer esetén - szükségképpen összetartozna. A szakirodalom másik fele¹¹⁴ ezzel szemben - helyesen - tagadja a lehetőséget, miszerint a közösségi jog másodlagos normáiban jogszerűen lehetne a tagállamot kifejezetten a büntetőjogi megítélésre kötelezni. HUGGER, aki bár tagadja, hogy a jelenlegi szekunder jogforrásokban lenne olyan rendelkezés, amely büntetésre kötelezné a tagállamokat, elméletileg elismeri a Közösség ezirányú kompetenciáját. Álláspontját az EKSZ 280. cikkéből vezeti le, melynek lényege, hogy mivel a csalások elleni küzdelem tárgyában az EKSZ - az említett cikkben - eleve kizár minden (?) büntetőjogot érintő hatáskört, ezért a többi közösségi szabályozás alá eső tárgykörben, a kizáró klauzula hiányában

¹¹¹ Az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló nemzetközi egyezmény, 1995. július 26., EKHL C 316 1995.11.27.

¹¹² Megjegyzendő, hogy a Bizottság e javaslattal azt a politikai passzivitást akarta kihasználni, ami az említett harmadik pilléres egyezmény tagállami ratifikációi és így hatálybalépése körül volt megfigyelhető: a javaslat benyújtásának idején még nem volt előrelátható, hogy mikor fog hatályba lépni az egyezmény, mivel hat évvel az aláírás után is a tagállamok kis része ratifikálta csupán. Más kérdés, hogy mára már - úgy tűnik - ebből a szempontból okafogyottá vált a javaslat, mert 2002. október 17-én hatályba lépett az egyezmény.

¹¹³ Pl. BÖSE, 1996, 62-78.p.; DANNECKER, 1998, 81-82.p.; DINE, 1993, 247.p.; GRÖBLINGHOFF, 1996, 30-33.p., 168-171.p.; HEITZER, 1995, 122.p.; SEVENSTER, 1992, 29.p, 33.p.

¹¹⁴ APPEL, 1993, 173-175.p.; KAIAFA-GBANDI 248.p.; MOLL, 1998, 204-226.p.; OEHLER, 1985, 1408-1409.p.; SATZGER, 2001, 677.p.; WEIGEND, 1993, 799-800.p.

elvileg elképzelhető lenne a büntetőjogi szabályozást kötelezővé tevő norma.¹¹⁵ Ugyanezt az elvi lehetőséget EISELE a 10. cikkből vezeti le.¹¹⁶

E rész zárásaként megállapítható, hogy a jelenlegi közösségi jogban nem léteznek büntetésre kötelező egyéb normák, s az EKSZ és EUSZ módosítása nélkül ilyenek kibocsátására nincs is lehetőség. A büntetésre kötelező normák, illetve az ilyen kompetencia létezésének elismerése a *ius puniendi* tartalmi oldalát testesítené meg, amiből a Közösség büntetőjogalkotási hatáskörének elfogadására kellene következtetni - s ez az alapszerződések mai állapota szerint nem megengedett. A tagállami jogalkotót nem lehet tehát rendeleti vagy irányelvi szabályozással büntetőjogi normaalkotásra kötelezni, mivel ez nem csupán a közösségi jogot, de a tagállami alkotmányos berendezkedést is sértené. Az EKSZ 10. cikke ugyan korlátozza a tagállam mozgásterét a szankciók megválasztása körében, de ezen artikulusból a büntetőjogi üldözés kötelezettségét nem lehet levezetni.

F. *ius puniendi* - összefoglalás

Összefoglalóan tehát a következők állapíthatók meg. Önálló és közvetlen - az államéhoz az hasonló - *ius puniendivel* nem rendelkezhet az Európai Közösség, mivel az alapítók nem ruházták fel ilyen hatalommal felruházni a szervezetet (formailag), illetve mert a büntetőhatalom a parlamenti demokráciában közvetlenül a nép által választott jogalkotó és független büntető bírák felelőssége (tartalmilag)¹¹⁷, s ilyenekkel a Közösség nem rendelkezik. Igaz ugyan, hogy e szervezetet nem feltétlenül kell és lehet a nemzetállamhoz hasonlítani, azonban a büntetőjog területén komoly alappal bírhat a követelés, miszerint szupranacionális szinten is ugyanazon vagy hasonló mechanizmusoknak (eljárások, jogintézmények, garanciák) kell működniük, mint a belső jogban. Az egyén számára ugyanis, akinek szabadságát a büntetőjog korlátozza, lényegében mindegy, hogy mi alapján sújt le *Justitia* pallosa, a szupranacionális vagy a nemzeti büntetőjog alapján-e...

Emiatt nem fogadható el az álláspont (TIEDEMANN, GRÖBLINGHOFF, HEITZER és MOLL)¹¹⁸, miszerint nincs lényegi különbség aközött, hogy a tagállamot az Európai Bíróság ítélete kötelezi-e¹¹⁹ a közösségi jognak megfelelő büntetőjogi norma megalkotására avagy maga a közösségi jogalkotó

¹¹⁵ HUGGER, 1998, 165-167.p.

¹¹⁶ EISELE, 2001, 1164-1165.p.

¹¹⁷ OPPERMANN, 1999, 262.p.

¹¹⁸ Összefoglalóan MOLL, 1998, 211.p.

¹¹⁹ Az EKSZ 226. cikke alapján kikényszeríthető a 10. cikknek megfelelő tagállami intézkedés, amely akár a büntetőjogi szabályozásra is kiterjedhet, ahogy ezt a fentiekben már bemutattam (lásd IX. fejezet 1. és 2. pont).

hatásköre terjed-e ki a büntető norma kibocsátására. Jóllehet a konkrét büntetőjogi norma tartalmát (a magatartási szabály, illetve tilalom megfogalmazását) illetően valóban elképzelhető, hogy aligha lenne különbség a két jogalkotó szerinti megkülönböztetésben, a nem lényegtelen formai szempontok és az ebből fakadó eljárási és szervezeti konzekvenciák miatt mégsem tekinthetők egyformának. Mai viszonyok között egy esetleges szupranacionális közösségi büntetőjogi norma „idegen” közegbe kerülne, a büntetőjogi garanciákat, a kikényszerítésének eljárását és szervezetét csakis a tagállami jogrendszer biztosíthatja, mivel ezek nem léteznek a közösségi jog rendszerében. Kérdés maradna így, hogy ehhez melyik tagállam „kölcsonözné” a jogát, illetve az is, hogy a tagállami eltéréseket hogyan lehetne kiküszöbölni. Elegendő itt csupán arra gondolni, hogy az eltérő általános részi szabályok miatt jelentős különbségek lehetnek ugyanazon magatartás tagállamonkénti megítélésében, ami pedig - feltételezve a közösségi büntetőjoghoz szükséges egységes jogterületet - megengedhetetlen diszkriminációt eredményezne. S nem utolsósorban a nemzeti jogban is biztosítani kellene az alkotmányos keretet a közösségi büntetőjog szerinti eljáráshoz.

Megállapítható, hogy szupranacionális szinten nincs egyértelmű és kifejezett büntető hatáskör, így közösségi büntetőjog megszületésére a jelenlegi jogi alapokon nincs lehetőség. Elismerhető azonban a közvetett (tartalmi) *ius puniendi*, amelyre jellemző tehát a tagállami jogok általi közvetítés. Nyílt formában csakis az alapszerződések tartalmaznak olyan rendelkezéseket, amelyekből a *ius puniendire* lehet következtetni (büntetésre kötelező asszimilációs normák), azonban ezek végső soron nem is a Közösség, hanem az alapító államok büntetőhatalmának kifejeződése. Amennyiben a szekunder jog valamely jogforrása tartalmazna asszimilációs kötelezettséget vagy kötelezne egyébként büntetésre, akkor valóban a Közösségnek lehetne tulajdonítani a *ius puniendi* nyílt formáját. Ennek hiánya miatt legfeljebb rejtett alakban jelenik meg a *ius puniendi*, akkor, ha a közösségi jog hatásában gyakorol befolyást a belső büntetőjogi büntetendőségre. Emiatt lehet ezt *de facto ius (non) puniendinek* is nevezni (I. IX. fejezet 3. pont), jelezve azt, hogy e büntetőhatalom végső soron a közösségi jog létéből, jellemzőiből s nemzeti joghoz fűződő viszonyából fakad, egy előre nem szabályozott formában.

Amennyiben viszont van kimutatható *ius puniendi* a Közösség oldalán, lényeges kérdésként merül fel, hogy milyen garanciák biztosítják e hatalom visszaélésmentes gyakorlását. A büntetőhatalom hagyományos korlátai¹²⁰

¹²⁰ Lásd kimerítően pl. MIR PUIG, 1998, 71-102.p.

ehelyütt csak közvetetten érvényesülhetnek, de a közösségi jogból fakadó más tényezők kölcsönhatása következtében mégis biztosítottak tűnnek a legfontosabb garanciák: a közösségi jogi szabályozás - jelenleg - korlátozott tárgyi hatálya, a közösségi jog általános jogelvei, az alapjogok közösségi elismerése, illetve a közösségi jog és a tagállami büntetőjog közötti viszony nem enged e téren visszaélést. (lásd következő fejezet)

Végezetül meg kell jegyezni, hogy a közösségi jogfejlődés hosszú távon bizonyosan el fogja érni azt a szintet, amelyen a szupranacionális büntetőjog kialakulása előli akadályok végképp elhárulnak. Még akkor is így van ez, ha középtávon egyelőre a harmadik pilléres együttműködés további erősödése lesz jellemző. Egyfelől a sajátos közösségi jogtárgyak hatékony védelmét csak önálló normákkal lehet jól megvalósítani, másrészt az is látszik, hogy a jogi integráció csak akkor lesz problematikus helyzetektől mentes, ha a közösségi jognak lesz büntetőjogi alrendszere is.

3. Közöségi jog és a nemzeti büntetőjog alkalmazása

A közöségi jog belső büntetőjogi szintéren való megjelenésének további formáit az alapozza meg, hogy a nemzeti büntetőjog szabályozási körébe tartoznak olyan jogsértő magatartások is, amelyek szabályozására a gazdasági élet fejlődése, a gazdasági integráció elmélyülése miatt van szükség. A gazdasági viszonyok egy részét pedig ma már a közöségi jog szabályozza, ami a nemzeti büntetőjog szempontjából azzal a következménnyel jár, hogy a tárgykörre vonatkozó „maradék” nemzeti szabályozásnak - a közöségi jog sajátosságaiból fakadóan - ezzel teljes összhangban kell állnia. Ennek megfelelően a közöségi jog korlátot szab a nemzeti büntetőjogi hatáskör gyakorlásának, mivel az nem vezethet olyan személyek megkülönböztetéséhez, akiknek a közöségi jog azonos elbánást biztosít, és nem csorbíthatja a közöségi jog által garantált szabadságjogokat.¹²¹ A jogalkalmazásban ennek realizálása a jog (így a büntetőjog) „közösségű”

¹²¹ „Für das Strafrecht und das Strafverfahrensrecht (...) sind zwar grundsätzlich die Mitgliedstaaten zuständig, doch setzt das Gemeinschaftsrecht nach ständiger Rechtsprechung dieser Zuständigkeit Schranken: Derartige Rechtsvorschriften dürfen weder zu einer Diskriminierung von Personen führen, denen das Gemeinschaftsrecht einen Anspruch auf Gleichbehandlung verleiht, noch die vom Gemeinschaftsrecht garantierten Grundfreiheiten beschränken.” / „Although, generally speaking, criminal legislation and the rules of criminal procedure are matters for which the Member States are responsible, Community law sets certain limits to their power in that respect. Such legislative provisions may not discriminate against persons to whom Community law gives the right to equal treatment or restrict the fundamental freedoms guaranteed by Community law.” / „Si bien, por lo general, la legislación penal y las normas de procedimiento penal son de la competencia de los Estados miembros, el Derecho comunitario impone límites a esta competencia. Dichas disposiciones no pueden, en efecto, producir una discriminación respecto de personas a las que el Derecho comunitario atribuye el derecho a la igualdad de trato, ni restringir las libertades fundamentales garantizadas por éste. Lásd C-274/96 sz. ügy, Horst Otto Bickel, Ulrich Franz elleni büntető eljárás, 1998. november 24., 5. pont.

értelmezését kívánja meg (lásd IX. fejezet 3.C pont), illetőleg a közvetlenül alkalmazandó, és alkalmazási elsődlegességet élvező közösségi jogi normák esetében pedig az ellentmondó nemzeti büntető jogszabály alkalmazásának mellőzését (lásd IX. fejezet 3. E-G pont).

Tovább vizsgálódva - a közösségi jog büntetőjogba való betüremkedését a kerettényállásokban megtestesülő büntetőjogi szabályozási technika is elősegíti, mivel egyre gyakoribb, hogy a gazdasági büntetőjog tényállásai a közösségi jogra, illetve az általa szabályozott jogviszonyokra nyitnak ablakot. Az ilyen szerkezetű normák esetén az alkalmazandó tényállás részét képezi a közösségi jog (még akkor is, ha van ellentétes tartalmú nemzeti szabályozás), s ezért egyértelmű a közösségi jog érvényesítésének kötelezettsége.

Megállapítható tehát előzetesen, hogy a közösségi jogrend és a nemzeti büntetőjog egyes sajátosságainak kölcsönhatásából következően a közösségi jog konkrét esetekben a büntetőjogi felelősség megállapítására, illetve annak menetére is hatást gyakorolhat. A közösségi jog nemzeti büntető normával való kölcsönhatása nem strukturális kapcsolaton alapul, hiszen a közösségi jog szabályozása nem a büntetőjogi jogviszonyokra irányul. A két jogrend egymáshoz való viszonyában e **kölcsönhatás funkcionális**: a közösségi jog célkitűzései megvalósulásához, illetve konkrét normái érvényesüléséhez a büntetőjog is - a közösségi jog sajátosságainak hathatós segítségével - hozzáteszi a maga részét. E célhoz kötött funkcionalitás miatt csak a büntetőjog egyes jogintézményeit érintően lehet konkrét utalásokat találni az Európai Bíróság elé került ügyekben, amelyek osztályozása attól függ, hogy melyik jogrend oldaláról közelítjük meg azokat. A metszet, amelyet a két jogrend kölcsönhatása hoz létre, a közösségi érdekek (jogszabályok) belső büntetőjogi védelmét szolgálja, e kapcsolódás akkor adott, ha van ilyen tartalmi összefüggés.¹²² Értelmszerűen nincs ilyen kapcsolódás, ha tisztán belső jogviszonyról van szó (lásd IX. fejezet 3.C. pont), ha az adott jogviszonyban harmadik ország (ti. akire nem vonatkozik a közösségi jog) polgára érintett, illetve ha közösségi jog tárgyi hatálya eleve nem terjed ki a kérdéses jogviszonyra. Bár a közösségi jogszabályok büntetőjogi szabályozást nem tartalmaznak (vö. IX. fejezet 2. pont), az anyagi büntetőjogot általában véve a büntetendő magatartások körének, illetve a jogkövetkezmények meghatározásában, az eljárásjogot pedig ezek megállapítása menetében mégis befolyásolhatják közösségi jogi rendelkezések. Mindebből következően a fentiek teljesen belső vonatkozású tényállásokban nem merülnek fel. JOKISCH megállapítja, hogy „az Európai Bíróság joggyakorlata általában véve azonban

¹²² Hasonlóan pl. BLECKMANN, 1993, 107., 111.p.; JOKISCH, 2000, 134.p.

abba az irányba halad, hogy az első ránézésre tisztán belső tényállásként jelentkező eseteknek is közösségi jogi relevanciát tulajdonít, mert már a közösségi jogra gyakorolt »potenciális« hatások is elegendőek lehetnek”.¹²³

A büntetőjogi felelősség körének, és így a büntetendő magatartások megállapítása a nemzeti jogalkotó feladata, amelynek a jogi hagyományok, társadalmi problémák és az azokra adott kriminálpolitikai válaszok, illetve választott modellek figyelembe vételével tesz eleget. A közösségi integráció egyik hatásaként láthattuk már, hogy ez is olyan további tényező, amely szintén befolyásolja a nemzeti jogalkotót a büntetőjog alakításában, s a büntetőjogi felelősség (büntetendő magatartások) körének meghatározásában. A jogalkalmazó feladata pedig az így meghatározott anyagi és eljárásjogi keretek között konkrét esetben megállapítani a büntetőjogi felelősséget. E hagyományos megosztást azonban a közösségi jog érvényesítésének kötelezettsége áthelyezi egy más dimenzióba is, mivel a büntető bírónak figyelemmel kell lennie a büntetőjog alkalmazása során egyes közösségi jogi szabályokra is. A közösségi jog szabályrendszeréből azon normák jöhetnek szóba e kötelezettséggel összefüggésben, amelyekre közvetlen alkalmazhatóságuk, illetve alkalmazási elsőbbségük révén az egyén is - adott esetben - sikerrel hivatkozhat.

Ilyennek tekinthetők az alapszerződések egyes szakaszai, a rendelet, a határozat, illetve bizonyos feltételek teljesülése esetén az irányelv is. Ez utóbbi közvetlen alkalmazhatóságának (hatályának) dogmatikai alapjait az Európai Bíróság kristályosította ki több alapvető jelentőségű ügyben¹²⁴ meghozott ítéletével, s amelynek lényege az alábbiakban foglalható össze. Az irányelv másodlagos jogforrás, címzettje a tagállam, az elérendő célkitűzés vonatkozásában kötelezi a tagállamokat, a megvalósítás eszközét és formáját azonban a tagállamok maguk választhatják meg azon az időn belül, amit a közösségi jogalkotó az irányelvnek megfelelő belső jog meghozatalára tűz. Az irányelv kivételes esetben közvetlen hatállyal is bírhat, amelynek feltételei: a) az irányelv maga kellőképpen részletes szabályozást tartalmaz az adott tárgyat illetően, azaz egyértelműen szól az egyént érintő jogokról és kötelezettségekről (világos, pontos és feltétel nélküli); b) ne engedjen a tagállam részére diszkrecionális jogkört; c) a címzett tagállam nem tett eleget meghatározott időn belül az irányelvből fakadó jogalkotási kötelezettségének. Ha e feltételek megvalósulnak a konkrét esetben is, az egyén közvetlenül hivatkozhat az irányelv rendelkezéseire a tagállammal szemben. A tagállam maga azonban - értelemszerűen - nem érvelhet hasonlóképpen, mivel az irányelv határidőre történő végrehajtásának elmulasztását nem lehet az egyénnel szemben érvényesíteni. Amennyiben az irányelv nem kíván meg külön belső normát, akkor a közvetlen hatály - a többi feltétel teljesülése esetén - azonnal is bekövetkezhet. Az irányelv e tulajdonságát egyébként vertikális közvetlen hatálynak is nevezi a szakirodalom. Az irányelv ún. horizontális közvetlen hatályának kérdésével, azaz azzal, hogy az magánszemélyek egymás közötti

¹²³ „Zudem geht ganz allgemein die Rechtsprechung des EuGH immer mehr dahin, auf den ersten Blick rein internen Sachverhalten eine gemeinschaftsrechtliche Relevanz zuzumessen, weil schon »potentielle« Auswirkungen auf das Gemeinschaftsrecht für ausreichend erachtet werden”. JOKISCH, 2000, 135.p.

¹²⁴ 9/70 sz. ügy, Franz Grad / Finanzamt Traunstein, 1970. október 6.; 41/74 sz. ügy, Yvonne Van Duyn / Home Office, 1974. december 4.; 8/81 sz. ügy, Ursula Becker / Finanzamt Münster-Innenstadt, 1982. január 19.

viszonyaiban is érvényesülhet-e, nem foglalkozom, mivel a büntetőjog által szabályozott viszonyokban ennek nem lehet szerepe.¹²⁵ Megemlítendő még az irányelv az EKSZ 10. cikkéből eredő hatása, miszerint a tagállam tartózkodni köteles minden olyan szabályozás kibocsátásától is, amely alkalmas arra, hogy a határidő lejártá után az irányelv céljainak megvalósítását kérdésessé tegye. Így tehát az irányelv már a tűzött határidő lejártá előtt is befolyásolja a tagállami jogalkotást, sőt a jogalkalmazást is.¹²⁶

Ha elvi szinten vizsgáljuk a nemzeti büntetőjog alkalmazása és a közösségi jogi rendelkezések közötti, a büntetendő magatartások körével kapcsolatos konfliktust, azt kell látnunk, hogy ez akkor merülhet fel, ha a közösségi szabályozást megelőző időszakban hatályos vonatkozó nemzeti szabályozást a jogalkotó nem igazította az új (esetleg módosult) közösségi rendelkezések teremtetten jogi helyzetéhez. Ha ugyanis megtörtént a közösségi jogszabálynak megfelelő normák kibocsátása vagy az annak ellentmondó nemzeti szabály hatályon kívül helyezése, akkor a nemzeti jog vagy a közvetlenül alkalmazandó közösségi norma - az ellentmondás feloldásának szükségessége nélkül - problémamentesen szabályozza az adott életviszonyt. Ha azonban a jogalkotó elmulasztotta e tevékenységét, akkor a jogalkalmazóra marad e konfliktus feloldása. Az anyagi büntetőjogot érintően ez akkor jelentkezik, ha a közösségi norma olyan tárgykörben tartalmaz szabályozást, amely az adott nemzeti jogban a büntetőjog terrénumához tartozik. Igen sajátos, egyoldalú viszonyról van itt szó, hiszen a közösségi jogi norma ettől még nem válik büntetőjogi tárgyúvá, ez a tartalmi kötődés az adott nemzeti jogrend szabályozási sajátosságából adódik, s a közösségi jogra csupán visszatükröződik. A problémát tehát az okozza, hogy érdemben azon magatartásokról van itt szó, amelyek a közösségi jog szabályozási körébe tartoznak, azonban amelyeket a tagállami jogrendben, a megfelelő jogalkotói aktussal (valamikor) a büntetőjogi védelem körébe vontak. Kézenfekvő a megállapítás, hogy ilyen típusú kapcsolat a közösségi jog és a nemzeti büntetőjog között csak a gazdasági bűncselekmények nemzeti szabályozásával (pl. deviza-, élelmiszeripari-, fogyasztóvédelmi jogszabályok megsértése, illetve azok büntetőjogi üldözése) összefüggésben merülhet fel.

¹²⁵ Lásd VI. fejezet 2. sz. lábjegyzet.

¹²⁶ Ezzel kapcsolatosan kimondta az Európai Bíróság, hogy a (jogszabályok jogszerűségét ellenőrző) nemzeti bíróság feladata annak megállapítása, hogy valamely belső jogszabály veszélyezteti-e az irányelv céljainak „majdani” megvalósulását. E vizsgálat körében a belső norma időbeli hatályára, valamint arra is ki kell terjeszkednie, hogy a kérdéses jogszabály már az irányelv végleges és teljes átültetésére született-e, illetve hogy milyen következményekkel járhat az irányelvvel össze nem egyeztethető jogszabály alkalmazása. Ha megállapítást nyer, hogy a kérdéses belső jogszabály - bár azt már az irányelv átvételére bocsátották ki - alkalmas az irányelvben foglalt célkitűzések megvalósulásának akadályozására, akkor azt az adott bíróság hatáskörében eljárva érvényteleníti. Lásd C-129/96 sz. ügy, Inter-Environnement Wallonie ASBL / Région wallonne, 1997. december 18., majd C-318/98 sz. ügy, Giancarlo Fornasar és mások elleni büntetőeljárás, 2000. június 22., C-14/02 sz. ügy, ATRAL SA / Belgischer Staat, 2003. május 8.

A közösségi szabályozás a meglevő nemzeti rendelkezésekhez képest tágabban, illetve szűkebben is meghatározhatja a jogszerű / jogszerűtlen magatartások körét. Az alábbiak jobb követhetősége kedvéért tételezzük fel, hogy a közösségi normák a jogszerű magatartásokat írják le. A jogszerűtlen cselekményeket meghatározó - így tilalmat tartalmazó - közösségi normákra is igazak az alábbiak, csak értelemszerűen ellenkező előjellel.

Ha **tágabban** vonja meg a kört (vagy a tilalmakat korlátozza), akkor egyes, a nemzeti büntetőjogban jogszerűtlen cselekmények a közösségi jogban jogszerűvé válnak; ilyenkor a nemzeti jog alkalmazása sértené a közösségi jogot, mivel ez utóbbiban engedélyezett magatartást büntetendőként kezel, s így korlátozná a közösségi jog érvényesülését. A büntetőjog oldaláról vizsgálódva is hasonló eredményre juthatunk. Ha ugyanis azt tételezzük, hogy a kérdéses magatartást tartalmazó tényállás kerettényállás, amelynek kitöltését szolgáló korábbi szigorúbb nemzeti norma helyébe lép a közösségi szabályozás, akkor is végeredményben a közösségi előírás határozza meg a kérdéses magatartás jogszerűségét. Ha a szabályozás technikája a nemzeti jogban nem kerettényállás, hanem a büntetőjogi tényállás maga tartalmaz minden szükséges tényállási elemet, akkor a közösségi jogi szabály, amely a jogszerű magatartások körét vonja meg, bizonyos elkövetési magatartásokat vagy egyéb objektív tényállási elemeket „semlegesíthet”, azaz azokat elsődlegessége és közvetlen alkalmazhatósága miatt kiszorítja az alkalmazandó tényállásból. Bármelyik szabályozási módszer érvényesül is a nemzeti büntetőjogban, a közösségi jog az általa jogszerűvé tett magatartások vonatkozásában a büntetőjogi felelősségre vonás akadálya lesz. Fontos kérdés, hogy a belső büntetőjogban ezt a másik jogrendből származó, „betolakodó” akadályt hova lehet besorolni: az anyagi jogi vagy az eljárásjogi akadályokhoz-e, illetőleg e kérdés eldöntése után, azt is meg kell határozni, hogy ezeken belül melyik elfogadott akadálycsoporthoz tartozzék. Avagy azok jellemzőivel nem rendelkezvén teljesen új akadályként kell-e beilleszteni a meglevő akadályrendszerbe.

Ha **szűkebbé** válik a jogszerű magatartások köre (vagy a tilalmaké tágabbá), a szigorúbb közösségi szabályozás az enyhébb nemzeti büntetőjogi szabályozás mellé lép be. Ilyenkor viszont a közösségi jog szerinti eljárás a nemzeti büntetőjog garanciáit csorbítaná. Ebben az esetben ugyanis az elkövetőt azért a magatartásért, amelyet a nemzeti jog nem von büntetőjogi szabályozás alá, de a közösségi norma szerint mégsem jogszerű, alapvetően nem lehet a nemzeti büntetőjog eszközével felelősségre vonni, a *sine lege* helyzet miatt. Nem érvelhetünk a közösségi jogszabály elsődlegességével és

közvetlen alkalmazhatóságával, mivel itt - ha figyelembe vehetnénk a közösségi norma szabályozási tartalmát - a büntetendőség kiterjesztésével szembesülnénk, azaz azzal, hogy az adott személy büntetőjogi felelősségét csupán a közösségi norma alapozná meg. Ez pedig nem megengedhető a nemzeti büntetőjog oldaláról. A közösségi jog is alátámasztja ezt, mivel ugyanerre a következtetésre juthatunk a közösségi jog által elismert általános jogelvek mentén is.

A. Előzetes döntés büntető eljárásban

Az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali hatásköre az EKSZ szerinti minden nemzeti eljárásban fennáll, ebből a szempontból nincs jelentősége annak, hogy az alapügy a nemzeti jog szerint büntető eljárásnak minősül-e.

A *Societa Agricola*¹²⁷ ügyben, amelynek alapját az olasz élelmiszer-büntetőjogi előírásokkal kapcsolatos jogsértések miatt indított büntető eljárás képezte, az olasz állam eleve tagadta az Európai Bíróság hatáskörét, mivel álláspontja szerint a Bíróság várható válasza kihatással lehetnek az olasz büntetőjogra.

Ezt az érvelést visszautasította az Európai Bíróság, mikor megállapította, hogy az EKSZ 234. cikke (korábbi 177. cikk) nem különböztet aszerint, hogy az előzetes döntésre irányuló megkeresés büntető eljárásban vagy más eljárásban merült-e fel. Kimondta továbbá, hogy a közösségi jog nem bírhat különböző hatállyal attól függően, hogy a nemzeti jog mely területén fejti ki hatását.¹²⁸ Ezt a tételt később is megerősíti, így például a *Röser* ügyben is, 1986-ban.¹²⁹ Általános jelleggel is megállapítja az Európai Bíróság, hogy bár a büntető anyagi és eljárásjog a tagállamok hatáskörébe tartozik, mindez nem jelenti azt, hogy e jogterületet ne érinthetné a közösségi jog.¹³⁰

B. A büntetőjog általános elveinek elismerése

A közösségi jogról szóló részben (VI. fejezet) említést tettem az általános jogelvekről, amelyeket a közösségi jog forrásainak kell és lehet tekinteni. Az

¹²⁷ 82/71 sz. ügy, Pubblico Ministero della Repubblica Italiana / Societa' Agricola Industria Latte (SAIL) 1972. március 21.

¹²⁸ „Der allgemein gehaltene Artikel 177 unterscheidet nicht danach, ob das innerstaatliche Verfahren, in dem der Vorabentscheidungsantrag gestellt worden ist, ein Strafverfahren oder ein anderes Verfahren ist. Das Gemeinschaftsrecht kann nicht verschieden Geltung haben, je nachdem auf welchem Gebiet des innerstaatlichen Rechts es seine Wirkungen zeitigen kann.“ / „Article 177, which is worded in general terms, draws no distinction according to the nature, criminal or otherwise, of the national proceedings within the framework of which the preliminary questions have been formulated. The effectiveness of community law cannot vary according to the various branches of national law which it may affect.“ 82/71 sz. ügy, Pubblico Ministero della Repubblica Italiana / Societa' Agricola Industria Latte (SAIL) 1972. március 21., 5. pont.

¹²⁹ 238/84 sz. ügy, Hans Röser elleni büntető eljárás, 1986. február 27.

¹³⁰ C-226/97 sz. ügy, Johannes Martinus Lemmens elleni büntető eljárás, 1998. június 16.

általános jogelvek egyik nagy csoportját az emberi jogok alkotják, a másik pedig azon elvek összessége, amelyek a jogalkotás és jogalkalmazás jogállami garanciáit tartalmazzák.

Az EKSZ nem szólt az emberi jogokról (egyes diszkriminációt tiltó szabályokon kívül), mivel egyrészt az eredeti felfogás szerint a gazdasági integráció azokat nem érintheti, másfelől pedig a nemzeti jogrend feladatának tekintették az emberi jogok védelmét. A belső jog az Európa Tanács és az ENSZ védelmi rendszerét is közvetíti, így erre a közösségi jognak már nem kell kiterjeszkednie. Ez nagy feszültséget okozott a tagállamok (és alkotmánybíróságaik) kifogásai miatt, hiszen a nemzeti jogban biztosított védelem és a közösségi jog „emberi jogi semlegessége”, ez utóbbi közvetlen alkalmazhatósága és primátusa miatt egymással össze nem egyeztethető. Az Európai Bíróság - több lépcsőfokot is megjárva - végül is arra az álláspontra helyezkedett, hogy a közösségi jognak figyelembe kell vennie a tagállamok jogrendszereinek közös alapelveit, ezek között az emberi jogokat is, hiszen ezek az elvek a tagállamok közös filozófiai, politikai és jogi alapjának tekinthetők: az alapvető jogok tiszteletben tartása a Bíróság által védett általános jogelvek részét képezik¹³¹. Megalapozta továbbá a tagállamok aktusaival szembeni közösségi (alapjogi) védelmet, valamint e jogok érvényesíthetőségét az egyének közötti viszonyokban megvalósuló jogsértések esetére is.¹³²

Európai Bíróság lényegében a nemzeti alkotmányos rendelkezések mellé emelte a tagállamokat kötelező emberi jogi egyezményeket, amelyek együttesen tartalmazzák az emberi jogokat, és amelyek a közösségi jog forrásául szolgáló általános jogelvek részét képezik.

Az emberi jogok katalógusa, bármelyik nemzetközi dokumentumot vesszük is alapul, igen sok olyan jogot tartalmaz, amelyek a büntetőjoghoz, illetve a büntető eljáráshoz kötődnek. E tartalmi kötődéssel - értelemszerűen - nem szűnik meg az esetleges közösségi jogi elismerésük, azonban nyilvánvalóan erről csak akkor lehet és kell beszélni, ha azt a közösségi célkitűzések, illetve jogintézmények indokolják. Az emberi jogok között megjelenő, büntetőjogra vonatkozó szabályok a nemzeti büntetőjog oldalán

¹³¹ 11/70 sz. ügy, Internationale Handelsgesellschaft / Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel, 1970. december 17.

¹³² Az emberi jogok közösségi védelmének kialakulása, jelenlegi állapota, illetve újabb tendenciái nem képezik részét e dolgozatnak. E körben csak utalnék az alapvető munkák vonatkozó fejezeteire, illetve további tanulmányokra. Lásd VI. fejezet 2. sz. lábjegyzet, illetve DI FABIO, 2000; LIGETI, 2001; NAGY, B., 2002; PHILIPPI, 2000; SCHMITZ, 2001; SZALAINÉ, 1998; TAUBNER/TÓTH, 1998; TWOMEY, 1994; VON BOGDANDY, 2001; WELLER, 1994; WELLER, 2001.

büntetőjogi alapelvekként jelennek meg, amelyek áthatják az adott nemzeti büntetőjog-rendszer egészét.

1. Az Európai Bíróság méltányolja és elfogadja a büntetőjog általános alapelveit, ezt több ügyben ki is mondja, azonban ezek körének pontos megadásával adós marad - igaz, erre nincs is szüksége a közösségi jog érvényesítéséhez vagy értelmezéséhez. Ugyanakkor mivel nem zárkózik el konkrét esetben egyes elvek kifejezett elismerésétől sem, felsorolhatók a legalapvetőbb büntetőjogi elvek, amelyeket a **tagállamok büntetőjogából eredően** az Európai Bíróság is elfogad. Hiba lenne azonban azt feltételezni, hogy a nem említett alapelveket nem ismeri el az Európai Bíróság, arról van szó inkább, hogy ezek esetében a közösségi joggal való funkcionális kapcsolat nem adott, ezért fel sem merül közösségi joggal összefüggő nevesítésük szükségessége. Az alábbiakban nézzük, mely alapelvekről találhatunk említést jogesetekben.

A büntetőjogban különös súllyal bíró alapelv a büntető normák visszaható hatályának a tilalma, amely igen sokszor megjelenik a Bíróság határozataiban is¹³³, mint általános jogelv, amely így a közösségi jog részét is képezi. Hangsúlyozza továbbá, hogy ez a tagállamok jogrendszereiben is közös alapelv. Ugyanakkor viszont a kedvezőbb vagy enyhébb büntető törvény visszaható hatályú alkalmazását a közösségi jog nem zárja ki.¹³⁴ Igaz ez akkor is, ha a jogsértést az irányelv átvételére meghatározott időpont előtt követték el.

Hasonlóképpen fontos büntetőjogi alapelv, amelynek felbukkanása tetten érhető az Európai Bíróság döntéseiben is, a büntető törvény terhelt hátrányára történő kiterjesztő értelmezésének a tilalma, amely a törvényesség elvéből fakad¹³⁵ (*nullum crimen / nulla poena sine lege stricta*).

Több ügyben¹³⁶ is kimondta az Európai Bíróság, hogy az objektív büntetőjogi felelősség nem sérti a közösségi jogot, annak bevezetése egyedül a tagállam döntésén múlik, de a közösségi jog rendelkezéseiből nem adódik a bevezetés vagy elismerés kötelezettsége. E tételekből továbbá arra is lehet következtetni, hogy a Bíróság a bűnösségen alapuló büntetőjogi felelősség elvét nem tekinti abszolút érvényesülő alapelvnek. Más kérdés persze, hogy a természetes személyekkel kapcsolatosan a kontinentális büntetőjogi

¹³³ 63/83 sz. ügy, The Queen / Kent Kirk, 1983. április 20.; 331/88 sz. ügy, The Queen / Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, Secretary for Health, ex parte Fedesa és mások, 1990. november 13.

¹³⁴ C-230/97 sz. ügy, Ibiyinka Awoyemi elleni büntető eljárás, 1998. október 29.; C-341/94 sz. ügy, André Allain elleni büntető eljárás, 1996. szeptember 26.; C-376/96 sz. ügy, Jean-Claude Arblade und Arblade & Fils SARL, és Bernard Leloup, Serge Leloup und Sofrage SARL elleni büntető eljárás, 1999. november 23.

¹³⁵ Vö. pl. C-74/95, C-129/95 sz. ügy, Ismeretlen személy elleni büntető eljárás, 1996. december 12.

¹³⁶ Vö. pl. 326/88 sz. ügy, Hansen & Soen I/S elleni büntető eljárás, 1990. július 10.; C-177/95 sz. ügy, Ebony Maritime SA és Loten Navigation Co. Ltd / Prefetto della Provincia di Brindisi és mások, 1997. február 27.

hagyományok, illetve az emberi jogok védelme megköveteli az alapelv érvényesülését.

A *Vandevenne* ügyben¹³⁷ arra az álláspontra helyezkedett, hogy sem az EKSZ (korábbi) 5. cikke, sem pedig más olyan közösségi normák, amelyek a közösségi jogsértések esetére megfelelő szankciók bevezetésére kötelezik a tagállamokat, nem hordoznak olyan kötelezettséget, miszerint a jogi személyek büntetőjogi felelősségét be kellene vezetniük. Mindazonáltal minden tagállamnak jogában áll azt bevezetni (*Hansen* ügy).

A *Sagulo* ügyben¹³⁸ a bűnismétlés kérdése merült fel, amellyel kapcsolatban megállapította a Bíróság, hogy a „büntetőjog általános elveinek megfelelően” a bűnismétlés esetén súlyosabb büntetés kiszabására kerül sor.

2. A büntetőjogi alapelvek, illetve egyes ezekhez kötődő szabályok **másik megjelenése** az európai közösségi büntetőjoggal kapcsolatos luxemburgi ítélkezéshez kötődik, amelynek áttekintése a VIII. fejezetben található, azonban itt is említést kell tenni róla. E körben lényeges szempont, hogy az elismert és érvényesített elvek itt egyenesen a hatáskörrel rendelkező közösségi szervek által folytatott eljárásokra vonatkoznak, emiatt a közösségi joghoz való kötődésük közvetlen, annak szerves részét képezik. Értelemszerűen ez a tendencia legfeljebb csak annyiban köthető a nemzeti büntetőjoghoz, hogy az Európai Bíróság annak általánosan elismert alapelveit emeli be apránként a közösségi szankciós hatalom érvényesítésének eljárásába.

C. Büntetőjog-értelmezés

A jogértelmezés arra irányul, hogy tárgyául szolgáló norma jelentését pontosan feltárja: *sensus non est inferendus, sed efferendus*.¹³⁹ A büntetőjog alkalmazásához is elengedhetetlenül szükséges művelet a büntetőjogi normák értelmezése, ezen keresztül vonja be a jogalkalmazó - az értelmezés (módjától) alapjától függően - döntési horizontjába az ítélkezés alapjául szolgáló tartalmi elemeket.

Az értelmezés módozatainak csoportosítása sokféle lehet, leginkább az értelmezés eredménye, alapja (módjai), alanyai szerint szokás - a hazai

¹³⁷ C-7/90 sz. ügy, Paul Vandevenne, Marc Wilms, Jozef Mesotten és Wilms Transport NV elleni büntető eljárás, 1991. október 2.

¹³⁸ 8/77 sz. ügy, Concetta Sagulo, Gennaro Brenca, Addelmadjid Bakhouché elleni büntető eljárás, 1977. július 14.

¹³⁹ „Az értelmet nem bevinni, hanem kihozni kell”. COING, 1996, 241.p.

szakirodalomban¹⁴⁰ - kategorizálni. Az értelmezés alapjához (módjaihoz) kötődő egyik átfogó felsorolás szerint ismerünk hétköznapi-szószerinti, speciális-technikai szószerinti, kontextuális, joglogikai értelmezést, jogértelmezést analógia útján, precedenseknek megfelelő értelmezést, jogdogmatikai értelmezést, jogelvek, alkotmányos alapjogok (alapelvek) vagy mögöttes etikai értékek fényében történő értelmezést, jogszabály célja, illetve a jogalkotó akarata szerinti értelmezést¹⁴¹. E tizenkét jogértelmezési alap a büntetőjogban is megjelenhet, természetesen a nemzeti büntetőjog alapelvei és hagyományai ki is zárhatnak bizonyos értelmezési fajtákat. Így például a magyar büntetőjogban tilos az analógia az elkövető terhére, ugyanakkor bár nem tilos, mégis igen kevésbé szokás alkotmányos alapelvekre, jogdogmatikára, joglogikára, mögöttes etikai értékekre hivatkozni a büntetőjog értelmezése során. Legalábbis ami a jogalkalmazói jogértelmezést illeti.

Az egyedülálló jogi integráció következtében, amelyet a közösségi jog létrejövetele, működése és főként az Európai Bíróság általi fejlesztése idézett elő, a nemzeti jogrendekben teljesen új jogértelmezési megközelítés is született, méghozzá a közösségi jognak megfelelő értelmezés, tetszetősebb elnevezéssel a „közösségű”¹⁴² jogértelmezés. Ez az értelmezés megjelenhet a jogértelmezés minden alanya tevékenységében, éppúgy a jogalkotónál és a jogtudományban is, azonban újszerűségét a jogalkalmazásban való felbukkanása adja. A tagállami jogalkotó figyelembe veszi (sokszor köteles is erre) a közösségi szempontokat, olykor a büntetőjog alkotása során is. A jogtudományi értelmezésnél is kézenfekvő lehet ez az értelmezési alap, mivel a jogtudósok kutatásaikban és munkásságukban hagyományosan a lehető legtöbb vizsgálati szempontra kiterjeszkednek, s ennek a büntetőjog-tudományában sem szabad másképpen lennie¹⁴³.

A nemzeti jogalkalmazásban való megjelenését a közösségi jogrend sajátosságai alapozzák meg, illetőleg az a tény, hogy a nemzeti jogalkalmazó szervek is éppúgy hordozói a közösségi jog érvényesítése kötelezettségének, mint egyes közösségi szervek. A büntetőjog alkalmazása során a már említett funkcionális kölcsönhatással érintett viszonyokban hatnia kell a „közösségű” jogértelmezésnek.

¹⁴⁰ A büntetőjog értelmezésének áttekintő bemutatására lásd pl. BÁRD/GELLÉR/LIGETI/MARGITÁN/WIENER, 2002, 41-44.p.; BELOVICS/BÉKÉS/BUSCH/MOLNÁR/SINKU/TÓTH, 2002, 59-65.p.; NAGY, F., 2001b, 80-90.p.; részletes bemutatására pedig lásd pl. POKOL, 1999; POKOL, 1999b.

¹⁴¹ Bővebben lásd POKOL, 1999b.

¹⁴² Lehetne még „eurokonform” jogértelmezés is. Vö. BADÓ/BÓKA, 2002, 57.p.

¹⁴³ Más kérdés persze, hogy sokáig éppen a büntetőjog-tudomány képviselői zárkóztak el a leginkább e folyamatok elismerésétől.

A „közösségmű” jogértelmezés nem jelent egyet a közösségi jog értelmezésével. A nemzeti jogalkalmazó a közösségi jog alkalmazása során természetesen egyben értelmezi is azt, azonban kétség esetén - ahogy azt láttuk (lásd VI. fejezet) - az Európai Bírósághoz kell fordulnia értelmezési kérdésben. Ezzel szemben itt arról van szó, hogy a bíró köteles a **nemzeti jogot** úgy értelmezni, hogy az összhangban álljon a közösségi jogi normákkal. Ezt az összhangot biztosítja egyébként kollízió esetén a közösségi jog primátusának és közvetlen alkalmazhatóságának szabálya, azonban az összhangot akkor is meg kell teremteni, ha tényleges ütközés (még) nincs közösségi norma és belső jogszabály között, ami pedig általában akkor hiányzik, ha az adott közösségi rendelkezést nem lehet közvetlenül alkalmazni. Az Európai Bíróság joggyakorlata nyomán kialakult tan szerint ez a másodlagos jogforrásnak számító irányelv sajátossága lehet. Ezt a közösségi jog közvetett hatályának is nevezik a szakirodalomban (lásd VI. fejezet). Ha már van belső végrehajtó norma, feltételezhető, hogy a jogalkotó a nemzeti normával mindenképpen meg akart felelni az irányelv célkitűzéseinek és tartalmának, ezért ezt, ti. az irányelvnek megfelelést, ha az valamilyen oknál fogva nem sikerült, a jogalkalmazó - jogértelmezéssel - pótolhatja.

Az elnevezés az EKSZ 10. cikkéből származtatható, e cikk rendelkezik arról a köteleességről, amely a tagállamokat terheli és amely a közösségi célkitűzések megvalósítására, valamint az alapszerződések szerinti, illetve a közösségi szervek intézkedései által keletkező kötelezettségek teljesítésére vonatkozik. E cikket ugyanis a szakirodalomban szokás a közösségi hűség elvének is nevezni, utalva ezáltal az integrációs folyamat egyik fontos jellemzőjére, azaz arra, hogy a tagállamok az alapszerződések aláírásával önként vállalták az ezzel járó következményeket és a szerződések szerinti keretekben hűek is maradnak döntésükhöz. A 10. cikkből ered tehát a „közösségmű” jogértelmezés kötelezettsége, amelynek eredményeképpen a belső jogba azon közösségi normák is behatolnak, amelyeknek nincs közvetlen hatályuk.¹⁴⁴

A büntetőjog alkalmazása során felmerülő „közösségmű” jogértelmezés azonban nem lehet korlátoktól mentes, éppen a büntetőjog egyént védelmező garanciális szabályai miatt. Amíg a Közösséget nem illeti meg a *ius puniendi* (vagy az nem legitim), s amíg a közösségi jog nem tartalmazhat igazi büntető normát¹⁴⁵, addig abszolút korlátnak tekinthető a büntetőjog „közösségmű” értelmezésében az, hogy ezzel a büntetőjogi felelősség körét kiterjeszteni nem

¹⁴⁴ Vö. BLUTMAN, 2003B, 58-60.p.

¹⁴⁵ Nem hagyva figyelmen kívül a IX. fejezet 2. pontját, itt a származékos (másodlagos) közösségi jogról lehet csak szó.

lehet. Ez azt jelenti, hogy önmagában a származékos közösségi norma nem alapozhatja meg, illetve nem fokozhatja az egyén büntetőjogi felelősségét. A *Kolpinghuis* ügyben¹⁴⁶ az Európai Bíróság kimondta, hogy e jogértelmezés korlátját az általános jogelvek képezik, különösen a jogbiztonság és a visszaható hatály tilalmának elve.

A holland *Kolpinghuis Nijmegen BV.* vállalkozással szemben büntető eljárást indítottak, mivel az általa működtetett kávézóban „ásványvíz” néven csapvízből és szénsavból álló italt szolgáltat fel, és ebből készletet is tartott. A holland közigazgatási hatóság rendelkezése szerint tilos emberi fogyasztásra alkalmatlan termékeket árulni vagy abból készletet tartani. Az ügyészség az emberi fogyasztásra alkalmatlanság kritériuma meghatározásánál a közösségi szabályozásra (80/777 irányelv) hivatkozott, mely szerint csak a természetes ásványvízként elismert vizeket lehet csak ilyen néven forgalmazni. A cég tevékenysége - az ügyészség álláspontja szerint - közösségi jogba ütközik, s ezzel kívánta ugyanis indokolni, hogy a termék alkalmatlan az emberi fogyasztásra. Az irányelvet a holland állam egyébként a kérdéses időpontban még nem ültette át jogába.

Az Európai Bíróság elutasította a holland ügyészség által képviselt álláspontot, s így az át nem ültetett irányelv tartalma nem használható fel az egyén büntetőjogi felelősségének megállapítására vagy annak súlyosbítására. DANNECKER álláspontja szerint¹⁴⁷ ezzel a Bíróság a *nullum crimen sine lege scripta* alapelvet ismeri el (az írott büntető törvény követelményét, és a büntethetőséget alapító és a büntetőjogi szankciót megalapozó vagy szigorító szokásjog, illetve bírói jog tilalmát¹⁴⁸). Bár ezzel a kijelentéssel egyet kell érteni, mégis úgy vélem, hogy a - kizárólag - közösségi jogon alapuló büntetőjogi felelősségnek nem csupán ez a korlátja, hanem az a tény, hogy a Közösség nem léphet fel - jelenleg - legitim büntetőigénnyel az egyénnel szemben.

JACOBS főtanácsnok *Zanetti ügyben*¹⁴⁹ kifejtett véleménye is lényegében hasonló tartalmú, mikor kimondja, hogy a büntető eljárásban korlátozni kell ezt a jogértelmezési elvet, ha olyan esetekben is büntetendőséghez vezetne, amelyekben ez a nemzeti jogból nem következne. A büntetőjogi rendelkezések tág értelmezése alapvető jogállami elvbe ütközik (*nullum crimen/nulla poena sine lege*). Az állandó joggyakorlat szerint az irányelv önmagában, végrehajtó jogszabályok hiányában, nem alapozhatja meg és nem súlyosbíthatja azon egyének büntetőjogi felelősségét, akik az irányelv rendelkezéseit megsértik. Hasonló alapelvek érvényesülnek akkor, ha a tagállam kibocsátotta az irányelv végrehajtását szolgáló jogszabályt, amely ugyan megalapozza a

¹⁴⁶ 80/86 sz. ügy, *Kolpinghuis Nijmegen BV.* elleni büntető eljárás, 1987. október 8.

¹⁴⁷ DANNECKER, 2000, 365.p.

¹⁴⁸ Hazai szakirodalomból lásd részletesen pl. NAGY, F., 2001b, 55-62.p.

¹⁴⁹ 359/88 sz. ügy, *Enrico Zanetti és mások elleni büntető eljárás*, 1990. március 28.

büntetendőséget, azonban az egész büntető tényállást világosan és egyértelműen nem írja le. A közösségi jog alapján a nemzeti bíróság nem köteles a nemzeti jogot az irányelv szövegének és célkitűzésének megfelelően értelmezni, ha ez olyan büntetendőséghez vezetne, amely egyébként nem lenne adott. Az eljáró bíróság maga dönti el, hogy a vonatkozó nemzeti jog a *nulla poena sine lege* elvnek ellentmondó tág értelmezés nélkül is irányelvűen értelmezhető-e.¹⁵⁰

A kilencvenes évek közepéről származó *Arcaro ügy*¹⁵¹ szintén a közösségi jog és a nemzeti büntető norma közötti ellentmondással kapcsolatos.

Luciano Arcaro, egy olasz, nemesfém-feldolgozással foglalkozó üzem vezetője ellen környezetszennyező tevékenység miatt büntető eljárást indítottak, miszerint a Bacchiglione folyóba a szükséges engedély nélkül engedett kadmium tartalmú anyagot. Az ilyen tevékenységekre vonatkozó jogi környezetet a közösségi jog két irányelve (76/464, 83/513) és az olasz állam végrehajtó szabálya határozza meg. A közösségi jog szerint a veszélyes anyagnak minősülő kadmium folyóvízbe történő bármilyen bevezetése engedélyhez kötött, amely tartalmazza az emisszióra vonatkozó összes maximális értéket. Az olasz végrehajtó rendelet az engedélyezés körében különbséget tesz a működésüket újonnan megkezdő, illetőleg már működő üzemek között, s míg az előbbieknél kötelező az engedélyeztetés, addig az utóbb említett üzemek vonatkozásában további miniszteri rendelet kibocsátásáig nem kötelező az engedély beszerzése. Az engedély hiányában történő vagy annak kereteit meghaladó emisszió büntetőjogilag üldözendő cselekmény. Látható, hogy a közösségi jogban az ilyen káros anyag kibocsátás megengedett köre jóval szűkebb, mint az olasz jogban, de ezzel az eredeti közösségi jogszabály és a végrehajtására kibocsátott nemzeti norma között ellentmondás keletkezett.

Nem kétséges, Arcaro cselekménye a nemzeti jog szerint nem büntetendő, viszont kérdés marad, hogy a közösségi joggal szemben álló jogszabályt (amely végül a büntető tényállást is tartalmazza) vagy az eredeti közösségi jogi normát kell-e figyelembe venni az érintett személy cselekményének megítélésénél.

A válasz megadható a már eddigiekben kifejtettek alapján. Alapvetően a közösségi joggal szemben álló nemzeti előírás nem alkalmazható, s ilyenkor érvényesülhet a közösségi jogi szabály közvetlenül, mintegy helyébe lépve a nem megfelelő nemzeti szabályozásnak. Ennek korlátja azonban a büntetőjogban az, hogy egyedül a közösségi jogon alapuló büntetőjogi felelősség megállapítása nem megengedett. Az eredeti közösségi jogszabály közvetlenül nem alkalmazható rendelkezéseinek, illetve tartalmának és céljának

¹⁵⁰ JACOBS főtanácsnok véleménye, 25-26. pont. 1989. december 13.; 206/88, 207/88, 359/88 sz. összevont ügyek.

¹⁵¹ C-168/95 sz. ügy, Luciano Arcaro elleni büntető eljárás, 1996. szeptember 26.

figyelembe vétele ebben az esetben egyértelműen a nemzeti jog *contra legem* értelmezését eredményezné, amelyet büntetőügyekben nem lehet elfogadni (amennyiben az érintett személy terhére alkalmaznák). Ez jelenti tehát a „közösségű” jogértelmezés korlátjának másik aspektusát. E korlátot alátámasztják a közösségi jog részét képező általános jogelvek is.

Az érintett személy terhére szóló kiterjesztő értelmezést a büntetőjog alapelvei tiltják s ez megfogalmazást nyert a C-74/95, C-129/95 sz. ügy határozatában is, miszerint ha az irányelv végrehajtására kiadott jogszabályból eredő büntetőjogi felelősség körének megállapításáról van szó, a büntető jogszabály terhelt terhére történő kiterjesztő értelmezését tiltó alapelv, amely a törvényesség és a jogbiztonság elvéből következik, kizárja, hogy büntetőjogilag üldőzzenek egy olyan cselekményt, amelynek büntetendősége nem egyértelműen a törvényből fakad. Ez az elv, amely a tagállamok közös alkotmányos tradícióit megalapozó általános jogelveknek is része, több nemzetközi jogi egyezményben is rögzített, többek között az emberi jogok és alapszabadságok védelméről szóló európai egyezmény 7. cikkében. Ezért feladata a nemzeti bíróságnak az irányelv végrehajtására kibocsátott jogszabály értelmezésénél az irányelv szövegének és célkitűzésének figyelembevételénél ezen alapelv betartásáról gondoskodni.¹⁵²

Tényként kell tehát elfogadni, hogy létezik „közösségű” jogértelmezés, amelynek a nemzeti jogalkalmazásban kötelezően érvényesülnie kell. Lényeges kérdés marad azonban, hogy ennek mi a viszonya a jog(büntetőjog)értelmezés hagyományos eszközeihez, hiszen ettől függhet a különböző jogértelmezési eszközökkel megállapított - esetleges - értelmezésbeli eltérések feloldása.

Nem lehet egyszerűen megadni a választ erre a kérdésre, mivel itt azt a sajátosságot kellene figyelembe venni, hogy a nemzeti jogtól strukturálisan is különböző jogrend fényében kell a nemzeti jogszabály értelmét feltárni. Vagy annak olyan értelmet adni, amely a közösségi jogrend meghatározott szabályának megfelel. A probléma tehát abban áll, hogy a jogrendszerek egymáshoz való viszonyából eredően a belső jogrendszer jogértelmezési szabályaihoz képest ez „rendszeridegen” megközelítést hordoz. Különösen jól látszik ez, ha jobban górcső alá vesszük, hogy a nemzeti bírónak pontosan milyen értelmezési tevékenységet is kell kifejtenie. A belső norma irányelv szövegének és célkitűzéseinek megfelelő értelmezéséhez először magát az irányelvet is értelmezni kell, legalább nyelvtani és teleológiai módszerrel, majd pedig az eredménynek megfelelő értelmezését kell keresni a nemzeti jogszabálynak. Szemben tehát a kiinduló tétellel, végső soron mégis arról van

¹⁵² C-74/95, C-129/95 sz. ügy, Ismeretlen személy elleni büntető eljárás, 1996. december 12., 25. pont.

szó, hogy e körbe a közösségi jog értelmezését is be kell vonni. Ebből azonban az is következne, hogy a „közösség-hű” jogértelmezés megelőzi a többi jogértelmezési módszert, mintegy legmagasabb rangú interpretációként megjelenve. A büntetőjogban nem fogadható el a „közösség-hű” jogértelmezés magasabb rendűsége, azt a nemzeti büntetőjog garanciális elvei korlátok közé szorítják. Így tehát a „közösség-hű” jogértelmezés helyét az adhatja meg, ha a közösségi jog és a nemzeti jog (büntetőjog) kölcsönhatásából keletkező rendszert vesszük alapul, s itt „csupán” a hagyományos jogértelmezési eszközök sorát gazdagítja. E koordinátarendszerben a (vertikális) rendszertani értelmezés, a történeti, illetve a teleologikus értelmezés körében lehet és kell figyelembe venni.¹⁵³ A rendszertani értelmezésbe történő bevonásával a közösségi jogrend nemzeti jogba való behatolása értékelendő és ebből a viszonyból lehet következtetéseket levonni. A történeti értelmezés körében a nemzeti jogalkotó normaalkotása során felmerült szempontokat lehet összevetni a közösségi szabály hasonló jellemzőivel, melynek során például a hasonló jogalkotói akarat egyező eredményre vezethet. A teleologikus értelmezéssel pedig az érintett normák célkitűzéseit lehet összehasonlítani.

Meg kell azonban említeni még egy tényezőt: a nemzeti (büntető)jog értelmezése körében önálló mód (alap) az alkotmánykonform vagy alkotmányos jogok/alapelvek szerinti interpretáció¹⁵⁴, amely minden további nélkül - ha létezik írott alaptörvény - például a rendszertani értelmezés körébe is tartozhatna. De általában mégis kiemelve szerepel a jogértelmezési módszerek között, hangsúlyozva az alapjául szolgáló formai (maga az alaptörvény) és tartalmi bázis (alapjogok stb.) különös jelentőségét. Álláspontom szerint a közösségi integrációt biztosító jogrend fontossága is mérhető lenne ehhez. Ezért a „közösség-hű” jogértelmezést mint módszert a hagyományosnak mondható értelmezési módok között kell elhelyezni, s bár aspektusai beillenének a meglevő kategóriákba, mégis, komplexitására, horderejére is tekintettel, érdemes viszonylagos önállósággal felruházni, és - hasonlóan az alkotmánykonform értelmezéshez - e rendszeren belül külön interpretációs eszközként kezelni.

¹⁵³ Használóan pl. DI FABIO, 1990, 953.p.; HUGGER, 1993, 423.p.; ASSMANN, HEINZ-DIETER; MÜLLER-GRAF, PETER-CHRISTIAN; FROMONT, MICHEL; HARTLEY, TREVOR; POSCH, WILLIBALD is. Lásd Tagung für Rechtsvergleichung in Graz. 1997.

Forrás: <http://www.jura.uni-freiburg.de/GfR/Graz/Grundlagenforschung.pdf>

¹⁵⁴ Lásd pl. BÁRD/GELLÉR/LIGETI/MARGITÁN/WIENER, 2002; NAGY, F., 2001B; POKOL, 1999B.

D. Tisztán belső tényállások

A közösségi jog által garantált alapszabadságok csakis a hatálya alá tartozó személyekre és viszonyokra terjednek ki, így az ún. tisztán belső tényállások¹⁵⁵ esetében nem lehet a közösségi jogra hivatkozni. Vagyis hivatkozni éppenséggel lehetne, ami adott esetben visszaélészerű formát is ölthet (lásd IX. fejezet 3.G. pont), de a közösségi jogban elismert jogot és köteleességet nem lehet - önmagában a közösségi jog alapján - az egyénre telepíteni, ha a kérdéses jogviszonynak nincs közösségi vonatkozása. A tagállamnak ettől függetlenül joga van ahhoz, hogy saját állampolgáira is a közösségi jog által a más tagállami polgárok vonatkozásában megkövetelt elbánást alkalmazza, de erre a tagállam polgárai igényt nem formálhatnak.¹⁵⁶ A saját állampolgárok és a más tagállam polgárai között ebből következően - KIRÁLY¹⁵⁷ által a jogi integráció mellékhatásának nevezett - **fordított diszkrimináció** keletkezik, amelynek lényege, hogy hasonló jogviszonyban a tagállam saját állampolgárai kevésbé kedvező elbánásban részesülnek, mint a más állam polgárai. Sajátos helyzetet eredményez összességében a fordított diszkrimináció létezése, mivel minden, lényegében ugyanolyan esetben, ha az érintett személy másik tagállam polgára lenne, az Európai Bíróság ismert joggyakorlata alapján szinte mindig ellenkező következtetésre lehetne jutni, mint amelyet a tisztán belső tényállás okán meghozott a Bíróság.

E kérdés a büntetőjogot érintő ügyekben is - értelemszerűen - jelentőséggel bír. Így például a *Saunders* ügyben feltehetően a kiutasítás közösségi jogszerűtlenségét állapította volna meg a Bíróság¹⁵⁸, a *Nino* ügyben pedig a más tagállamban elismert - orvosi végzettség nélkül végezhető - bioterápiás tevékenységet a közösségi alapszabadságok hatálya alá tartozónak tekintette volna. Ennek következtében pedig Vera Ann Saunders nyugodtan visszatérhetett volna Wales-be, a *Nino* ügy érintettjei ellen pedig nem lehetett volna jogszerűen lefolytatni a tiltott orvosi tevékenység miatt indult olasz büntető eljárást. Az Európai Bíróság igen következetesnek mutatkozik e kérdésben, a tisztán belföldi tényállások esetében a saját állampolgárt terhelő fordított diszkriminációt nem küszöböli ki.

¹⁵⁵ E kifejezés itt nem a büntetőjogi törvényi tényállás, hanem inkább az adott eset kapcsán a történeti tényállás (szituáció vagy helyzet) értelmében használatos. („*rein innerstaatlicher Sachverhalt*” / „*purely internal situation*” / „*situación meramente interna*”).

¹⁵⁶ Az Európai Bíróság gyakorlatából lásd pl. 175/78 sz. ügy, Vera Ann Saunders elleni büntető eljárás, 1979. március 28.; 54/88 (91/88, C-14/89) sz. ügy, Eleonora Nino és mások elleni büntető eljárás, 1990. október 3.; C-60/91 sz. ügy, Jose Antonio Batista Morais elleni büntető eljárás, 1992. március 19.

¹⁵⁷ Részleteiben lásd pl. KIRÁLY, 1998, 173-185.p.

¹⁵⁸ Hasonló tényállás, de közösségi vonatkozással lásd pl. 36/75 sz. ügy, Roland Rutli / Ministre de l'intérieur, 1975. október 28.

A nemzeti büntetőjogban a közösségi jog létezéséből fakadó fordított diszkrimináció a hasonló cselekmények különböző megítélését hordozhatja. A büntetendő magatartások körében, a büntetőjogi tényállásokban legtöbbször nincs jelentősége ugyanis a külföldi elemnek, a büntetőjog erre külön tekintet nélkül részesíti hasonló védelemben a jogtárgyait.¹⁵⁹ És mégis, a közösségi jog, amely bizonyos esetekben megváltoztathatja a belső jogág, így a büntetőjog szabályainak tartalmát vagy alkalmazási körét, a fordított diszkrimináció jelenségével hátrányosabb helyzetbe hozhatja a tisztán belső tényállás érintettjét. Az ok, ami miatt a közösségi jog tolerálja ezt a típusú megkülönböztetést, abban keresendő, hogy a tisztán belső tényállások szabályozásának ügye - kézenfekvően - tagállami hatáskör. KIRÁLY szerint érthető, hogy „az integráció polgárai igyekeznek a kedvezőbb szabályozás ernyője alá kerülni, de az is indokoltnak látszik, hogy az Európai Bíróság nem lát lehetőséget arra, hogy a Közösség lényegéhez tartozó kettős szabályozásból eredő anomáliákat a bírói jog eszközeivel oldja fel”.¹⁶⁰

Az ellentmondást így a belső büntetőjog alapelvei és garanciái alapján lehet és kell feloldani. A jogállami büntetőjogban nem engedhető meg, hogy hasonló cselekmények különböző megítélést vonjanak maguk után, ezért a közösségi szabályozás fentiekhez hasonló hatását a tisztán belső tényállásokban is érvényesíteni kell.

E. Büntetendő magatartások

A büntető igazságszolgáltatásban a tényállás felderítéséhez meg kell állapítani, hogy a történeti tényekből összeálló magatartás valóban büntetendő-e. Ez, ahogy láttuk, jogértelmezés kérdése is lehet: „az engedélyező, illetve tilalmi normák pontos tartalma a közösségi másodlagos joganyagból adódik, s azt végső soron csupán az Európai Bíróság konkretizálhatja”.¹⁶¹ A közösségi jog által tartalmazott esetleges tényállási elemeket a belső (végrehajtó) norma közvetíti, amely a büntetőjogban büntető tényállásként jelentkezik, méghozzá tipikusan kerettényállás formájában.

Léteznek olyan bűncselekményi tényállások, amelyeket a jogalkotó csupán keretdiszpozíció (**kerettényállás**)¹⁶² formájában képes megalkotni a védendő jogi tárgy és az arra vonatkozó nem büntetőjogi szabályok

¹⁵⁹ Kivételt képezhet a kifejezetten külföldi jogtárgyak védelmének mikéntje, de ez a most tárgyalt témakörben nem érvényesül (lásd VII. fejezet).

¹⁶⁰ KIRÁLY, 1998, 180.p.

¹⁶¹ „Der genaue Inhalt der Ge- und Verbotsnormen ergibt sich dann aus dem gemeinschaftlichen Sekundärrecht und kann abschließend nur durch den EuGH konkretisiert werden”. JOKISCH, 2000, 182.p.

¹⁶² Karl Binding óta (1916) ismeri és nevezi így a büntetőjog-tudomány az ilyen tényállásokat.

sajátossága miatt. Ezekben az esetekben a büntetőjogi norma egy más jogág által előírt kötelezettség megszegését, illetőleg az annak való meg nem felelést szankcionálja¹⁶³, s a büntetőjogi felelősség (pozitív és negatív) feltételeire ezáltal büntetőjogon kívüli normák is alakító hatással vannak.¹⁶⁴ Ha a keretdiszpozíció nem a belső jog valamely más, tipikusan gazdasági vagy igazgatási jellegű szabályára utal vissza, hanem történetesen a közösségi jogra, akkor azonnal tetten érhető a közösségi jog és a nemzeti büntetőjog közötti kapcsolat. A büntetőjog fejlődésében az utóbbi időszak eredményeképpen előretört a gazdasági viszonyok mind erőteljesebb büntetőjogi védelme, a keretdiszpozíciók is jellemzően a „gazdasági büntetőjog” a gazdasági, pénzügyi deliktumok körében merülhetnek fel.¹⁶⁵

A keretdiszpozíció általában kettős előnnyel jár, „egyrészt a büntetőjogi norma viszonylag rövid megfogalmazását teszi lehetővé, másrészt megkíméli a büntetőjogot attól, hogy a más jogágazatok területén bekövetkező változásokra a maga részéről is minduntalan reagáljon”¹⁶⁶. E jogi technikát azért alkalmazza a jogalkotó - SILVA megfogalmazásában -, hogy ezáltal „az olyan büntető tényállások megdermedését megakadályozza, amelyek a társadalmi és gazdasági fejlődés következtében gyorsan változnak. Mivel a büntető jogrendszert nem lehet állandóan változtatni, a jogalkotó átengedi a norma konkrét alkalmazási területének meghatározását más, erre hatáskörrel rendelkező szervnek, pl. igazgatási hatóságnak, és kifejezetten vagy hallgatólagosan a büntetőjogon kívüli háttérnormára utal, amely aztán a büntető törvény tényállását alakítja és konkretizálja”.¹⁶⁷

NAGY kétféle keretdiszpozíciót határoz meg: a más jogágazatbeli jogsértésen túl büntetőjogi többletelemet is tartalmazó tényállásokat, illetve az ún. tisztán blankettáris diszpozíciókat, amelyek a bűncselekményt pusztán mint valamely más jogágazatbeli szabályok megszegését határozzák meg¹⁶⁸. A büntetőjogi többletelemet hordozó tényállásokon belül WIENER¹⁶⁹

¹⁶³ Létezhet olyan kerettényállás is, amely büntetőjogi normára utal, különösen azon büntetőjogrendszerekben, ahol a büntetőjogi szabályokat nem csupán egy kódex tartalmazza, hanem számos mellék- vagy szakmai büntető törvény, de mivel itt a háttérnorma is büntetőtörvény, a kerettényállásokkal kapcsolatos - esetleges - garanciális problémák nem merülnek fel.

¹⁶⁴ Vö. WIENER, 2001, 12-17.p.

¹⁶⁵ A bűncselekmények másik fő csoportja, amelyek kodifikálásához a büntetőjogi jogalkotó kerettényállásokat alkalmaz, a közlekedési bűncselekmények köre.

¹⁶⁶ NAGY, F., 2001b, 65.p.

¹⁶⁷ „Es gilt, ein Erstarrten der Straftatbestände auf Gebieten zu verhindern, die aufgrund der gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Entwicklung einem schnellen Wandel unterworfen sind. Da die Strafrechtsordnung nicht ständig reformiert werden kann, überläßt der Gesetzgeber die Bestimmung des konkreten Anwendungsbereichs der Normen anderen kompetenten Stellen, z.B. Verwaltungsbehörden, und verweist ausdrücklich oder stillschweigend auf die außerstrafrechtlichen Ausfüllungsnormen, die dann den strafgesetlichen Tatbestand formen und konkretisieren”. SILVA, 1989, 138.p.

¹⁶⁸ NAGY, F., 2001b, 78.p.

¹⁶⁹ WIENER, 1992, 625.p.

megkülönböztet aszerint is, hogy a büntető jogszabály az elkövetési magatartást vagy az eredményt határozza-e meg. Ha az eredményt a büntető szabály meghatározza (materiális kerettényállás), a keretet kitöltő szabályra utalásnak általában felelősséget szűkítő jelentősége van. A jogtárgy sérelmét tényállási eredményként a büntető norma határozza meg, megtestesítve egyben az előző kategorizálás szerinti büntetőjogi többletelemet. „Az ún. formális bűncselekménynél viszont - amikor a keretjogszabályban az eredmény nem szerepel - a más jogszabályok funkciója alapvetően eltér, (...) a keretet kitöltő szabályok büntetőjogi felelősséget konstituáló módon épülnek be a büntető jogszabályba. Ez a megállapítás érvényes arra az esetre is, ha az elkövetési magatartást teljesen a keretet kitöltő jogszabályok állapítják meg, továbbá akkor is, ha az elkövetési magatartásoknak csak egyik elemét írják le a keretet kitöltő szabályok”.¹⁷⁰ A büntetőjogi többletet tartalmazó kerettényállások harmadik típusába azok a tényállások tartoznak, amelyek a büntetőjogi fenyegetettséget valamely mennyiségi (érték-) határ eléréséhez kötik.¹⁷¹

A kerettényállás formai jellemzője a más normára való hivatkozás, tartalmi pedig a tényállás teljességének a hiánya¹⁷², amelynek következtében a büntetőjogi keret és az azt kitöltő háttérnorma együtt képezi a teljes büntetőjogi tényállást.

Mivel a közösségi jog tárgyát tekintve elsődlegesen a gazdasági folyamatokhoz, azok szereplőihöz és tevékenységéhez kötődik, ezeken a területeken tartalmaz olyan szabályokat is, amelyek adott esetben a keretdiszpozíciók tartalmi kitöltését adhatják (pl. fogyasztóvédelem, minőségbiztosítás, munkavállalók védelme stb.). Büntetőjogilag üldözendő sok országban például az áruk jó minőségéhez fűződő társadalmi elvárás megsértése is, azaz ha valaki - bizonyos egyéb körülmények esetén - rossz minőségű terméket jó minőségűként hoz forgalomba. Azt azonban, hogy mi minősül rossz minőségű terméknek, az adott termékre vonatkozó közösségi jogi standardok határozzák meg. Az ezt a szintet el nem érő termék a jog szempontjából „rossz minőségűnek” tekintendő minden tagállamban.

Ha a háttérnorma közösségi jogi szabály, a nemzeti büntetőjog kerettényállásai közvetlenül „ablakot” nyitnak a közösségi jog felépítményére. A közösségi háttérnorma tipikusan szekunder jogforrásban jelenhet meg, rendeletben vagy irányelvben. A rendelet mint közvetlenül alkalmazható közösségi jogforrás vagy annak vonatkozó szakasza ezzel a technikával

¹⁷⁰ WIENER, 1992, 625-626.p.

¹⁷¹ Néhány példa a magyar büntetőjogból: 213.§ sajtórendészeti vétség (elkövetési magatartás), 187.§ közúti baleset okozása (eredmény), 310.§ adó- társadalombiztosítási csalás (mennyiségi határ).

¹⁷² ENDERLE, 1999, 82-112.p.

részévé válik a nemzeti tényállásnak, esetlegesen helyébe lépve a korábbi belső szabályozásnak. Az irányelv esetén általában a végrehajtására kibocsátott nemzeti norma lesz a háttérnorma, azonban ennek hiányában - adott feltételek esetén - maga az irányelv is közvetlenül alkalmazható lesz, azaz kapcsolódó rendelkezései a tényállás elemeivé válnak. Ha pedig ugyan van belső végrehajtó norma, de az a közösségi jog szempontjából nem nyújt kielégítő szabályozást, akkor a tényállás valódi tartalmának felderítése érdekében alkalmazni kell a „közösség-hű” jogértelmezési módszert, amellyel végülis a nemzeti normában szabályozott tényállásnak adhatunk irányelvnek megfelelő tartalmat.

A közösségi jog és a nemzeti büntetőjog kapcsolatában neuralgikus pontként jelentkezhetnek az olyan büntetőjogi kerettényállások, amelyek az időközben közösségivé vált jogi szabályozásra utalnak, ezáltal közösségi jogi normát emelve a tényállás tartalmi elemévé. Amennyiben a kerettényállást kitöltő jogi norma is a büntetőjogi tényállás részét képezi, e normának is meg kell felelnie a büntetőjogi normákkal szemben támasztott követelményeknek. Más nézet azonban megelégszik e téren azzal, hogy ha a büntetőjogi tényállás a büntetendő cselekmény lényegét (és szankciót is) tartalmazza, azaz annak csupán részletei találhatók a háttérnormában, akkor a kerettényállás nem ütközik lényeges büntetőjogi elvekbe (határozott büntetőtörvény, törvényi meghatározottság stb.). Irányadónak vehetjük WIENER megfogalmazásában az alábbiakat: „ha a büntetőjog a védett tárgyat sértő káros következményt pontosan meghatározza, az igazgatási norma szerepe a gazdasági bűncselekménynél nem több, mint amikor a büntető törvénykönyv a foglalkozási szabályra utal. Ha viszont a büntető törvénykönyv a büntetőjogi felelősségre vonás lényeges feltételeinek, a bűncselekmény elemeinek csak egy részét határozza meg, és más elemek meghatározását az igazgatási normára bízza, a büntetőjog garanciális elvei megkövetelik, hogy az igazgatási jogszabályt is a büntető jogszabály alkotásánál szokásos garanciák figyelembe vételével fogalmazzák meg”.¹⁷³ JESCHECK szerint is a kerettényállások büntető törvényi megfogalmazásának olyannak kell lennie, hogy a polgár a büntetendőség feltételeit és a szankciót a törvényből megismerhesse, csak így felelhet meg a *nullum crimen/nulla poena sine lege* elvnek.¹⁷⁴ MOLL¹⁷⁵ nem tekinti ilyen egyszerűnek a helyzetet, mivel véleménye szerint csakis az általa statikusnak nevezett utalást tartalmazó kerettényállások felelnek meg a demokratikus büntetőjog-alkotásnak, mivel itt csupán egy jogalkotói egyszerűsítésről van szó,

¹⁷³ WIENER, 1992, 617-618.p.

¹⁷⁴ JESCHECK/WEIGEND, 1996, 111.p.

¹⁷⁵ Lásd MOLL, 1998, 44-45.p.

hogyan ne kelljen a kitöltő norma szövegét megismételni¹⁷⁶. Statikus a kerettényállás tudniillik akkor, ha az a kitöltő norma egy bizonyos időpontbeli állapotára utal. Ezzel szemben dinamikus az utalás, ha a háttérjogszabály mindenkor szövegállapota tölti meg tartalommal a büntető tényállást. Kritikaként felvethető ezzel szemben, hogy ha konkrét jogszabályhelyre utal a keretnorma, akkor a közösségi jogi norma számozásának vagy tagolásának változásával értelmét veszítheti az egész büntetőjogi rendelkezés. Az ilyen változásra a közösségi jog megfelelő követésével tud reagálni a nemzeti jogalkotó, de konkrét esetben ez jelentős késedelemmel is járhat. Amennyiben pedig a nemzeti jogalkotó késlekedik az utaló norma szövegének „frissítésével”, előfordulhat, hogy a háttérnorma hiánya felmentést eredményezhet. MOLL a dinamikus utalásokat viszont egyáltalán nem tartja szerencsésnek, mert ezeknél a jogalkotó lényegében egy határozatlan, üres előírást bocsát ki, amelynek feltöltése - kvázi törvényalkotói munka során - a másik norma mindenkor kibocsátójára van bízva. Ez a megoldás a demokrácia alapelveinek és a hatalommegosztás elvének is ellentmond¹⁷⁷, az említett büntetőjogi elveken túlmenően.

A kerettényállásokkal kapcsolatosan további fontos kérdés, hogy vajon a háttérnorma változásai milyen hatást gyakorolnak a büntetőjogi védelemre, illetve annak terjedelmére. A közösségi jogi norma megváltozása az anyagi büntetőjog változását is jelenti, amely a legitimációs problémákon túlmenően például a visszaható hatály tilalmát is sértheti. Ebben a körben a háttérnormák visszaható hatályával kapcsolatos dogmatikai felfogás többé-kevésbé egységesnek mondható. Ha ugyanis a keretdispozíciót kitöltő jogszabályi rendelkezésekben a bűncselekmény elkövetése után olyan mérvű változás következik be, amely a kötelezettség megszüntetésével vagy a tilalom feloldásával az addigi büntetőjogi védelmet megszünteti, azaz a változás az elkövető javára áll be, az elbíráláskor hatályban lévő büntetőjogi szabályozás visszaható hatállyal alkalmazható. Ilyenkor ugyanis a *ratio legis*, a büntető norma védelmet szolgáló célja változik, s ha a cselekmény már nem bűncselekmény, azt az új törvény visszaható ereje folytán úgy kell tekinteni, mintha az elkövetése idején sem lett volna az, azaz a terheltet fel kell menteni. Ha viszont a keretrendelkezéseket kitöltő jogszabályok tartalma úgy változik, hogy ezzel „csupán” a büntetőjogi védelem terjedelme módosul, a tartalmi változás rendszerint nem érinti a büntetőjogi felelősséget.¹⁷⁸ (Ez a meghatározott időre szóló jogszabályoknál nem érvényesülhet.) Büntetőjogi

¹⁷⁶ MOLL, 1998, 73.p.

¹⁷⁷ MOLL, 1998, 73.p. Hasonlóan SIEBER, U., 1991, 965.p.

¹⁷⁸ Vö. 1/1999. BJE.

felelősséget nem érintően a védelem terjedelmére a **körülmények változása** lehet hatással: ilyenkor ugyanis a cselekmény alapvető jogi megítélése nem változik, maga a cselekmény éppúgy elítélendő marad.¹⁷⁹ Ez azt jelenti tehát, hogy a háttérnorma nem minden kedvező változása hat ki a terhelt helyzetére, hiszen elfogadhatatlan lenne például az, ha a közúti közlekedés sebességhatárainak pusztán emelése a korábban sebességtúllépés miatt okozott balesetek miatti felelősséget kizárná.

Megállapítható tehát, hogy a közösségi jogra utaló kerettényállások alkalmazása a nemzeti büntetőjogban szükségszerű jogalkotói technika, ami azonban nem teljesen aggálytalan. Ugyanakkor a közösségi jog természetéből adódóan a jogalkalmazásban is - még akkor is, ha az anyagi jogi norma nem a közösségi jogot hívja fel háttérnormaként - elemi jelentőséghez juthat a közösségi szabályozás, és adott esetben a büntetőjogi felelősség hiányát is eredményezheti.

Az is megállapítható továbbá, hogy ha valamilyen oknál fogva a közösségi norma (irányelv) elveszíti hatályát, akkor már nem lehet olyan nemzeti norma alapján sem büntetőjogi felelősséget megállapítani, amely a semmissé nyilvánított irányelv végrehajtására szolgált, ha a büntetőjogi felelősség jogi alapját egyedül az irányelvre lehet visszavezetni.¹⁸⁰

A közösségi jog alkalmazási elsődlegessége és közvetlen hatálya - értelemszerűen - a nem kerettényállások vonatkozásában is érvényesül, legfeljebb ritkábban fordul elő (lásd alább például *Hammarsten ügy*)

a) Jogesetek

1. A *Skanavi ügy*¹⁸¹ előzményeül szolgáló alapeljárásban az eljáró nemzeti (német) bíróság úgy ítélte meg, hogy a közlekedési bűncselekménynek minősülő engedély nélküli vezetés (egy évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel sújtható) körébe tartozik az is, ha valamely más tagállamból származó állampolgár nem szerzi be - bár van¹⁸² hazájából származó jogosítványa - a német jogosítványt, s ennek hiányában vezet gépjárművet. A közösségi jog ugyan lehetővé teszi a tagállam számára, hogy kötelezően előírja az ilyen dokumentumok cseréjét, azonban a szankció nem korlátozhatja a közösségi alapszabadságok gyakorlását, így a közösségi jog szempontjából a büntetőjogi szankciók aránytalanok. Jóllehet az Európai Bíróság a szankció

¹⁷⁹ Vö. SILVA, 1989, 146.p.

¹⁸⁰ 331/88 sz. ügy, The Queen / Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, Secretary for Health, ex parte Fedesa és mások, 1990. november 13.

¹⁸¹ C-193/94 sz. ügy, Sofia Skanavi és Konstantin Chrysanthakopoulos elleni büntető eljárás, 1996. február 29.

aránytalanságát állapította meg, mégis ez csupán a közvetett eredménye a döntésnek. Azt kell látni ugyanis, hogy itt **a vonatkozó német büntetőjogi tényállás köréből emelt ki egy elkövetési magatartást** az Európai Bíróság, annak büntetőjogi megítélését befolyásolva.

2. Ratti ügy¹⁸²

Tullio Ratti, olasz iparos oldószereket és lakkokat gyártó vállalkozás vezetője volt. Az olasz jogszabályok szerint a veszélyes készítmények (pl. benzoltartalmú cikkek, ilyenek az egyes oldószerek is) csomagolására nemcsak a tény kell rávezetni, hogy ilyen anyag van benne, hanem azt is, hogy milyen arányban. Az olasz hatóságok büntető eljárást indítottak Ratti ellen, mert termékein olyan termékcímkét használt, amely az olasz jognak nem felelt meg, mivel azon csak azt tüntette fel, hogy milyen anyagokat tartalmaz a készítmény. A terhelt azzal védekezett, hogy a vonatkozó közösségi jogi irányelv (73/173) nem követeli meg az arányok feltüntetését, s ő ennek megfelelően csomagolta a termékeit. Az eljáró bíróság megállapította, hogy az olasz állam még nem ültette át jogrendjébe az irányelv rendelkezéseit, holott az erre kitűzött határidő a cselekmény elkövetésekor már lejárt. Így az Európai Bírósághoz fordult, hogy az olasz rendelkezések és az irányelv közötti ellentmondás feloldásához segítséget kapjon.

Ebben az ügyben az Európai Bíróság döntése szerint az irányelv végrehajtásának határidejűl megszabott időszak lejártával a tagállam nem alkalmazhatja belső jogát olyan személlyel szemben, aki az irányelv követelményeit betartotta, még akkor sem, ha a belső jog büntető szankciókról rendelkezik, és azt nem igazították az irányelvhez. **A terhelt cselekménye tehát a közösségi jogot figyelembe véve nem illeszkedik a kérdéses nemzeti tényállásba.**

Azt állítja SATZGER, hogy amennyiben Ratti sem az olasz, sem pedig a közösségi jogot nem követte volna, akkor, bár az olasz jog szerint büntethető lett volna, mégsem lehetett volna megbüntetni, mivel az EKSZ 10. cikkéből eredően kizárt a közösségi joggal szemben álló nemzeti norma alkalmazása.¹⁸³ Álláspontom szerint hibás ez a következtetés, mivel a közösségi jog - az ilyen és a hasonló esetekben is - a büntetőjogi tényállás egyes elemeit módosítja, s így ugyan az eredeti tényállás valóban nem alkalmazható, de a közösségi jognak megfelelő „új” tényállás igen, amelynek alapján felelősségre lehet vonni az elkövetőt.

3. Pretore di Salò ügy¹⁸⁴

¹⁸² 148/78 sz. ügy, Tullio Ratti elleni büntető eljárás, 1979. április 5.

¹⁸³ SATZGER, 2001, 470.p. Meglehetősen zavaró, hogy Satzger erre az álláspontra helyezkedik, mivel ő is a tényállásszerűség kizárását fogadja el a jogellenességet kizáró okok elismerése helyett; az előbbi álláspontból pedig egyértelműen következik a fenti állítás hibás mivolta.

¹⁸⁴ 14/86 sz. ügy, Pretore di Salò / Ismeretlen személy, 1987. június 11.

Az ismeretlen személy ellen indult olasz büntető eljárásban, amelynek alapjául az szolgált, hogy a Chiese folyóban tömeges halpusztulást figyeltek meg, az eljáró olasz hatóság az édesvizek védelmét szolgáló közösségi szabályozás (78/659 sz. irányelv) értelmezésével kapcsolatosan kereste meg az Európai Bíróságot.

Az Európai Bíróság ebben az ügyben fejtette ki a későbbiekben is sokat idézett tételét, miszerint az irányelv önmagában és a végrehajtására kibocsátott nemzeti jogszabályoktól függetlenül nem rendelkezhet olyan hatással, hogy az irányelv rendelkezéseit megsértő személy büntetőjogi felelősségét megalapozza vagy súlyosbítsa. Ezt a tételt a „közösségű” jogértelmezés kapcsán már részleteiben bemutatam.

4. Auer ügy¹⁸⁵

Egy osztrák állatorvos (Vincent Rodolphe Auer), aki diplomáját Olaszországban szerezte, miután a francia állampolgárságot kapott, kérelmezte olasz diplomájának elismerését, amelynek a vonatkozó francia szabályok szerint lényegi akadályja nem volt. Az elismerést azonban többször is elutasították, amit Auer nem tartott jogosnak, így megnyitotta állatorvosi praxisát. Az illetékes nyomozó hatóság az állatorvosi kamara feljelentése alapján megindította a büntető eljárást jogosulatlan állatorvosi tevékenység folytatása miatt. Ennek során az eljáró bíróság előzetes döntéshozatal érdekében fordult az Európai Bírósághoz, mivel a terhelt, cselekményét alátámasztandó, a közösségi jogra hivatkozott.

A kérdéses időben hatályba lépett már az irányelv (78/1026 sz. irányelv), amely az egyes más tagállamokban megszerzett diplomák elismeréséről, és azok birtokosainak egyenlő elbánásáról szól. Az irányelv átültetésére kitűzött idő lejárt, s a francia állam nem ültette át idejében az irányelv rendelkezéseit a belső jogba. Mivel az irányelv biztosítja a feltételeknek megfelelő diplomák elismerését, azt a francia állam sem tagadhatja meg. Ezért a konkrét ügyben közösségi jogot sért az elismerés iránti kérelem elutasítása, az adott tevékenység gyakorlása nem jogszerűtlen, s ennek következtében a terhelt magatartása nem meríti ki a jogellenes állatorvosi tevékenység tényállását.¹⁸⁶

5. Guimont ügy¹⁸⁷

Jean-Pierre Guimont ellen a francia hatóságok azért indítottak büntető eljárást, mert a terhelt bizonyos sajtófélét ementálíként értékesített, jóllehet a francia élelmiszer-szabvány előírások szerint a kérdéses sajtóféle - kemény héj híján - nem lehetett ementáli. E cselekmény, ti. a félrevezető árumegjelölés és

¹⁸⁵ 271/82 sz. ügy, Vincent Rodolphe Auer / Ministère Public, Ordre National des Vétérinaires de France, Syndicat National des Vétérinaires Praticiens de France, 1983. szeptember 22.

¹⁸⁶ Hasonló alapügy és hasonló ítélet lásd 5/83 sz. ügy, H. G. Rienks elleni büntető eljárás, 1983. december 15.

¹⁸⁷ C-448/98 Jean-Pierre Guimont elleni büntető eljárás, 2000. december 5.

forgalomba hozatal bűncselekménynek minősült. A terhelt álláspontja szerint azonban az, hogy a francia szabványok szerint ementáli csak bizonyos feltételeknek megfelelő sajt lehet, sérti a közösségi jogot, mivel korlátozza a szabad árumozgást. Az Európai Bíróság megállapította, hogy önmagában a kemény héj hiánya (amely az érlelési módszerek különbözőségéből adódhat) nem alapozza meg az ementáli jelzés használatának tilalmát. Az a tény, hogy ilyen sajtot ementáli néven más tagállamban is jogszerűen előállítanak és forgalomba hoznak, kizárja, hogy a francia jog ezzel kapcsolatosan korlátozást írjon elő.

A terhelt magatartása tehát, bár nem felelt meg a francia előírásoknak, mégsem volt büntethető, mert a büntető keret kitöltéséül végső soron a közösségi norma szolgált, amelynek alapján **viszont nem volt tényállásszerű Guimont cselekménye.**

6. Rivoira ügy¹⁸⁸

Az alap (büntető) eljárás egy gyümölcsimportőr cég tulajdonosa ellen indult, akinek azt rótták fel a francia hatóságok, hogy hamis, olasz eredet-megjelöléssel spanyol szőlőt vitt be Franciaországba, holott oda a kérdéses időszakban spanyol eredetű szőlőt - a vonatkozó kvótaelőírások miatt - már nem lehetett bevinni. Olaszországban a szőlő jogszerűen került forgalomba, s a közösségi jog szerint az sem volt tilalmazott, hogy akár spanyol megjelöléssel bevigyék. A francia (büntető)jogban ugyanazon tényállás alá vonták a cselekményt, mintha az elkövető a tiltott behozattal kapcsolatosan alkalmazott volna hamis megjelölést, holott ennél az ügyletnél a behozatal nem volt jogszerűtlen, csak az, hogy más eredet-megjelölést tüntettek fel az árun.

Az Európai Bíróság megállapította, hogy a közösségi jog szerint a **jogsértések súlyához képest aránytalan a tényállás fenti értelmezéséből következő büntetendőség.** Álláspontom szerint ezt nem csupán az aránytalanság teszi kifogásolhatóvá, hanem elsősorban az a tény, hogy az ugyanazon tényállás alá vont cselekmények tilalmával védeni kívánt jogi tárgyak eleve különböznek: a tilalmazott árubehozatal céljából elkövetett hamisítás esetén az árumegjelölésekhez kötődő bizalmi és biztonsági érdekeken túlmenően az adott állam vagy a Közösség gazdasági érdekei is csorbulnak (pl. vámbevétel elmaradása miatt). A tagállam persze büntetheti az ilyen cselekményt, azonban - s itt jelenik meg az arányosság követelménye ismét - ez nem ugyanolyan súlyú, mint ha a tiltott behozattal leplezi a hamis-eredetmegjelöléssel. Hasonló volt egyébként a *Levy* ügy is, amely importált textilárúk hamis megjelölése miatt indult büntető eljárással kapcsolatosan került az Európai Bíróság elé. A Bíróság kimondta, hogy a hamis árumegjelölést fenyegető büntetőjogi szankcióknak arányosaknak kell lenniük, de olyan

¹⁸⁸ 179/78 sz. ügy, Procureur de la Republique / Michelangelo Rivoira és mások, 1979. március 28.

súlyúak nem lehetnek, mint azon szankciók, amelyeket a tiltott behozatal elkövetése esetén lehet alkalmazni.¹⁸⁹

7. Van Den Burg ügy¹⁹⁰

A holland terhelt madárkereskedésében a holland hatóságok lefoglaltak egy madártetemet (*lagopus lagopus scoticus*, sarki hófajd skót alfaja), s a tulajdonos ellen büntető eljárást indítottak, mivel a kérdéses madárfaj védettnek minősült, így a terhelt esetleges cselekménye (értékesítés, birtokban tartás) bűncselekménynek minősülhet. Van Den Burg azt adta elő védekezésül, hogy e madarat Nagy-Britanniában legálisan lehet vadászni és értékesíteni, s emiatt az ilyen magatartást tiltó holland rendelkezések sértik a közösségi jogot. Valóban, a vonatkozó közösségi rendelkezés (79/409 sz. irányelv) értelmében azon tagállamok, amelyekben a közösségi jog által védett madárfajok nem honosak, nem léphetnek fel szigorúbban, mint amit az irányelv engedélyez. Az Európai Bíróság kimondta, hogy ebből következően a holland tilalmak nem egyeztethetők össze a közösségi joggal.

A terhelt cselekményét tiltó nemzeti büntető rendelkezés tehát sértette a közösségi jogot, mivel a tényállás, amellyel a holland jogban az ilyen madárfajokat védik, szigorúbb, mint az irányelv. **Így végső soron a terhelt cselekménye nem büntethető.**

8. Hammarsten ügy¹⁹¹

A svéd állampolgár Hammarsten ipari célokra indiai kender akart termesztetni, amelyhez az ez után járó közösségi mezőgazdasági támogatást is igénybe kívánta venni. Kérlemzte az illetékes svéd hatóságnál, hogy engedélyezze az ipari célú termesztést, azonban az engedélyt nem kapta meg. A svéd kábítószer-büntetőtörvény rendelkezései szerint ugyanis bűncselekményt követ el, aki engedély nélkül kábítószerként termeszt, s engedélyt csak orvosi és tudományos célú, illetve más különösen indokolt közérdek céljából történő termesztésre lehet adni, másfelől pedig kábítószernek minősülnek - a magok kivételével - a kendernövény föld feletti részei, a THC¹⁹² tartalomtól függetlenül. Mindennek ellenére Hammarsten termesztette a kender kb. egy hektáron, amelynek felfedezésekor ellene büntető eljárást indítottak és a termést lefoglalták. Az eljárás során a terhelt azt adta elő védekezésül, hogy csakis olyan kender-fajtát termesztett, amelynek THC tartalma a mért egységenként nem haladja meg a 0,3 %-ot, s ezzel tevékenysége a vonatkozó közösségi jogi rendeleteknek megfelelt (619/71, 1308/70, 1673/2000). Az eljáró bíróság az ügyet előzetes döntéshozatalra az Európai Bíróság elé terjesztette.

A Bíróság kimondta, hogy a svéd szabályozás közvetlenül korlátozza a piacot, ezért szemben áll a közösségi joggal. A Hammarsten elleni hazai büntető eljárásban tehát az eljáró bíróságnak azt kell figyelembe vennie, hogy

¹⁸⁹ Vö. 212/88 sz. ügy, Felix Levy és mások elleni büntető eljárás, 1989. október 26. 14. pont.

¹⁹⁰ 169/89 sz. ügy, Goumetterie Van Den Burg BV elleni büntető eljárás, 1990. május 23.

¹⁹¹ C-462/01 sz. ügy, Ulf Hammarsten elleni büntető eljárás, 2003. január 16.

¹⁹² Tetrahidrocannabinol - a kenderszármazékok hatóanyaga.

az ipari kender termesztését és birtoklását tiltó nemzeti szabályozás szemben áll a vonatkozó (közvetlenül hatályos) rendeletekkel. A svéd büntetőjog azon sajátossága, hogy a kábító hatóanyag-tartalomra tekintet nélkül rendel büntetni minden magatartást, nem egyeztethető össze a közösségi joggal. A közösségi rendeletek tartalma miatt a svéd büntetőjog differenciálatlan kábítószer-meghatározási rendelkezése nem alkalmazható, e tekintetben azt az alkalmazási elsőbbséget élvező közösségi jogi szabály „felülírja”. Emiatt a definíciót úgy kell tekinteni, mint amelybe az ipari célokra alkalmazott és termesztett kender (egységenként 0,3% alatti¹⁹³ THC tartalom) nem tartozik bele. Ennek eredményeképpen pedig a hatályos joghelyzet szerint a terhelt cselekménye nem tényállásszerű.

b) Tényállásszerűség vagy jogellenesség?

Fontos lehet azon kérdés vizsgálata, hogy vajon a konkrét büntető ügyekre lényegi hatással bíró közösségi jogi befolyás (amit a közösségi jog rendszerében annak elsődlegessége és közvetlen hatálya eredményez) a nemzeti büntetőjog dogmatikai rendszerében hol is helyezkedik el. Itt lényegében azokra a - fentiekben is bemutatott - esetekre kell gondolni, amelyekben a terhelt büntetőjogi felelősségét a közösségi jog érdemben is érinti. Eszerint a „közösségű” jogértelmezés vagy közösségi jogi szabályozás megalapozhatja a büntetőjogi felelősség kizárását. Ellentétes előjelű, azaz csak a közösségi jogon alapuló felelősségalapító vagy -fokozó hatást megfelelő belső büntetőjogi norma hiányában nem eredményezhetnek közösségi jogi szempontok, ahogy az a már korábban kifejtett indokokból is következik.

TIEDEMANN például lakonikusan megjegyzi, hogy ezek az esetek a terhelt felmentéséhez vezetnek, azonban nem tesz említést a felmentés jogalapjáról.¹⁹⁴ WEIGEND ezzel szemben megállapítja: „a nemzeti jogban előírt büntetéseket enyhíteni kell, amennyiben azok a szabad árumozgáshoz vagy az EK-külföldiek letelepedésének szabadságához fűződő közösségi érdeket aránytalanul korlátozza. Szélsőséges esetben az európai jog által garantált alapszabadság a nemzeti tényállásra jogellenességet kizáró okként hathat”.¹⁹⁵ Megemlíthető HEISE álláspontja is, aki szerint „a közösségi jog alapszabadságai nem csupán jogellenességet kizáró okként jelentkeznek, ahogy egyes szerzők azt felfogják (Weigend). A közösségi jog alkalmazási elsőbbsége sokkal inkább

¹⁹³ 2001-től kezdődően már csak 0,2%. Lásd 1420/98 sz. rendelet 1. cikke.

¹⁹⁴ TIEDEMANN, 1993, 24.p.

¹⁹⁵ „[N]ach nationalem Recht vorgesehene Strafen zu mildern sind, soweit sie das Gemeinschaftsinteresse am freien Warenverkehr oder die Niederlassungsfreiheit von EG-Ausländern in unverhältnismäßiger Weise beschweren. In extremen Fällen kann eine vom europäischen Recht gewährte Grundfreiheit sogar als Rechtfertigungsgrund gegenüber einem nationalen Strafbestand wirken”. WEIGEND, 1993, 781.p.

azt jelenti, hogy a büntetőjogi vagy büntetőjogon kívüli tényállásban kifejezésre jutó magatartási szabály háttérbe szorul”.¹⁹⁶ E szerző tehát nem vonja kétségbe a jogellenesség kizárását, ugyanakkor - végső soron ezzel szemben álló tézisként - elismeri a másik jogrend elimináló hatását, azaz azt, hogy a büntethetőség akadálya büntetőjogon, sőt nemzeti jogrenden kívülről érkezik. SATZGER elveti a jogellenesség körében történő vizsgálódást s bár megjegyzi, hogy a közösségi jog alkalmazási elsőbbségéből fakadó hatást önálló kategóriaként kellene a büntetőjog-dogmatikai rendszerbe integrálni, **lényegében a tényállásszerűség kizárása mellett érvel.**¹⁹⁷ NIETO MARTÍN pedig eleve szükségtelennek tartja a belső dogmatikai besorolást, mivel álláspontja szerint ez a közösségi jogi értékelést és a cselekmény jogi megítélését nem befolyásolja.¹⁹⁸

E néhány álláspont aligha lehet elegendő a szakirodalomban uralkodó nézetek áttekintésére, azonban a vonatkozó külföldi és hazai szakirodalomra egyaránt jellemző, hogy bár egyes jogesetek kapcsán kimutatják a közösségi jog nemzeti büntetőjogra gyakorolt tényleges hatását, ennek rendszerbeli besorolását a szerzők többsége elmulasztja megtenni. Jómagam a tényállásszerűség kizárása mellett teszem le a voksom.

Tényállásszerű az a cselekmény, amely maradéktalanul kimeríti a rá vonatkozó törvényi tényállást, a történeti tényállásban mindazon ismérvek megállapíthatóak, amelyek a bűncselekmény megvalósulásához szükségesek¹⁹⁹. Büntetőjogi kerettényállások esetén a tényállás része a keretet kitöltő háttérnorma is.

Ha az adott - a belső büntetőjogban védett - viszonyt a közösségi jog szabályozza, a közösségi jogforrások rendszere alapján lényegében két fő esetkör különböztethető meg. Kiindulópont az a tétel, hogy minden ilyen esetben adott a funkcionális kölcsönhatás, amelynek következtében a belső büntetőjogi norma tipikusan kerettényállás képét ölti. Ha a szakmai háttérnorma, amely kitölti a büntető keretet, közösségi **rendelet**, akkor a tényállás egyes elemeit szükségképpen a közösségi jog tartalmazza. A közösségi jog alkalmazási elsőbbségéből és közvetlen alkalmazhatóságából adódóan a más jogrendbeli (a közösségi jog megfelelő jogforrásai általi) szabályozás tényállástani szempontból részévé válik a belső

¹⁹⁶ „Die gemeinschaftsrechtlichen Grundfreiheiten stellen dabei auch nicht lediglich einen strafrechtlichen Rechtfertigungsgrund dar, wie teilweise angenommen wird (Weigend). Der (Anwendungs-)Vorrang des Gemeinschaftsrechts bedeutet vielmehr, dass die im Tatbestand, sei er strafrechtlicher oder außerstrafrechtlicher Natur, zum Ausdruck kommende Verhaltensnorm verdrängt wird”. HEISE, 1999, 18.p.

¹⁹⁷ SATZGER, 2001, 485-489.p.

¹⁹⁸ A szerzőt idézi SATZGER, 2001, 489.p.

¹⁹⁹ Nem részletezem a befejezett tettesi alakzattól különböző stádiumok, illetve elkövetői alakzatok megvalósulásakor fennálló tényállásszerűség eltéréseit.

normának, a közösségi jogi szabályozás és a büntetőjogi kerettényállás együtt alkotják a büntetőjogi normát. Ilyenkor mind a közösségi jogi, mind a büntetőjogi norma önmagában csonka jelleget mutat, az előbbi nem tartalmazhat sem büntetendőségi ítéletet, sem büntetőjogi szankciót, az utóbbiból pedig hiányzik a teljes tartalmi szabályozás, azaz a tényállási elemek vagy azok egy része. Ebből következően a konkrét esetre belső tényállást és a közösségi háttérnormát egymás kiegészítéseként kell alkalmazni. Álláspontom szerint ilyen esetben fel sem merülhet a belső büntetőjogi norma egyes tényállási elemei, valamint a közösségi jogi szabályozás közötti ütközés, és így a fentiekhez hasonló történeti tényállás, mivel a rendelet hatályba lépését követően minden további belső aktus nélkül kötelező és közvetlenül hatályos: szabályozási szempontból a belső jogrend részévé válik. Amennyiben a rendelet értelmében valamely belső tényállás kiüresedik, lényegében a *ius non puniendi* érvényesül, mivel az adott cselekményt nem lehet bűncselekménynek tekinteni a közösségi jogalkotó döntése nyomán. Elvileg elképzelhető az ellenkező eset is, amelyben a közösségi norma éppenhogy olyan rendelkezést tartalmaz, amely a nemzeti jog szerinti tényállást kiterjesztené, azonban jelenleg nem elismert a Közösség oldalán fennálló pozitív *ius puniendi*.

Ha azonban a büntetőjogi keretet kitöltő háttérjogszabály irányelv, az a belső jognak nem válik automatikusan részévé, kötelező jellegét közvetett hatály kíséri, a tagállamnak át kell vennie a célkitűzéseket, illetve az irányelvi szabályozás tartalmát és azt nemzeti jogforrás köntösébe kell öltöztetnie. A büntetőjogi szabályozást igénylő viszonyok esetében vagy maga a végrehajtó belső norma tartalmazza a tényállást (pl. ún. melléktörvény, szakmai törvény formájában²⁰⁰) vagy az adott büntető törvénykönyvbeli tényállásra - megfelelő módosítást követően - utal. Nem kétséges, hogy ilyenkor a büntetőjogi felelősséget a belső jogrendben a büntető törvény(ek) és az esetleges utalások rendszere saját szabályai szerint határozza meg. Probléma akkor adódik, ha a tagállami végrehajtó norma egyáltalán nem vagy nem megfelelően tartalmazza a közösségi jogi szabályozást: ilyenkor a közösségi irányelv közvetlen alkalmazhatósága/hatálya a büntetőjogi kerettényállásoknál sajátos helyzetet teremthet. Előfordulhat ugyanis, hogy a közösségi jogi rendelkezés olyan tényállási elemet szabályoz, amelyet a belső tényállás is tartalmaz - *eltérően*. Ha az Európai Bíróság által kidolgozott feltételek fennállnak, akkor az irányelv adott rendelkezései közvetlenül alkalmazhatóak lesznek a belső büntetőjogban is. Ilyenkor a közösségi tényállási elem mintegy - a közösségi jog jellemzőiből adódóan - felülírhatja a belső tényállás megfelelő elemét, s a belső tényállási

²⁰⁰ Vö. WIENER, 2001.

elem helyett a közösségi jogban megfogalmazottat kell a tényállás részének tekinteni. Elvi szinten elképzelhető, hogy az eltérés a korábbi belső szabályozáshoz képest szigorúbb megítélésben testesül meg, azonban önmagában a közösségi jogi szabályozás nem alapíthat és nem fokozhatja a büntetőjogi felelősséget, ezért ezeket az eseteket a vizsgálatból is kizárom - különösen, hogy ilyen tartalmú közösségi jogi szabályozás még nem született. Sokkal nagyobb jelentőségűek azok az esetek, amelyekben az irányelvben szereplő tényállási elemek bevonásával kialakuló tényállás a büntetőjogi felelősség körét szűkebbre vonja, mint az egyébként hatályos belső büntetőjogi norma. Így ez utóbbit eredeti formájában alkalmazni nem lehet, s a büntetőjogi felelősségre vonás alapjául sem szolgálhat, mivel a közösségi jog befolyása ezt kizárja. Megállapítható, hogy mivel a vizsgált esetben az alkalmazandó tényállás egyes elemei a közösségi jogi szabályozásból adódnak, a belső tényállásnak megfelelő magatartás nem lesz tényállásszerű a közösségi jog és a büntetőjog kölcsönhatásából létrejövő normakörnyezetben. Mindennek következtében tehát a közösségi jog kizárhatja a büntetőjogi felelősségre vonást, tényállásszerűség hiányában. Álláspontom szerint tehát az előző részben bemutatott jogesetekre a tényállásszerűség hiánya jellemző, a belső büntető eljárást és büntetőjogi felelősségre vonást a „közösségi jog akadály” miatt nem lehetett sikerre vinni, s ezáltal a büntető eljárás alá vont személy mentesülhetett a büntetőjogi felelősségre vonás alól.

Nem értek egyet tehát azzal a nézettel, miszerint ezekben az esetekben a közösségi jogi szabályozás a jogellenességet zárna ki.

A közösségi jogban gyökerező, de a nemzeti büntetőjogban érvényesülő jogellenességet kizáró okok elismerése nem állja meg a helyét: a jogellenességet kizáró okként való elismerés abból a - véleményem szerint - helytelen egyszerűsítésből ered, miszerint bizonyos, a belső jogban tilalmazott cselekményeket a közösségi jog enged, azaz jogszerűvé tesz, így tehát a közösségi jogi norma a jogellenességet zárja ki. Valóban állítható, hogy bizonyos büntetőjogi tényállásokkal tilalmazott cselekmények elkövetőit végső soron a közösségi jog befolyása miatt többé nem lehet megbüntetni, azonban a közösségi jogrend ilyenkor nem a jogellenességet érintően fejt ki hatását, hanem a tényállásszerűség szintjén. Ha elfogadnánk a közösségi jog szabályának jogellenességet kizáró mivoltát, akkor ez szükségképpen a nemzeti büntetőjogi norma szempontjából már tényállásszerű cselekmény esetében érvényesülne. Eleve kizárt viszont a közösségi joggal kölcsönhatásba lépő büntetőjogi norma (tényállás) szerinti tényállásszerűség, mivel ez utóbbit a közösségi jog elsődlegessége és közvetlen alkalmazhatósága felülírja, s adott

esetben a tényállási elemeit módosítja. Azaz az eredeti belső tényállást szabályozó normát bizonyosan nem lehet alkalmazni.

A jogellenességet kizáró okok vizsgálata továbbá a tényállásszerűség hiányának elismerésével okafogyottá válik, mivel az uralkodó irodalmi álláspont szerint a tényállásszerűség a jogellenesség megállapításának előfeltétele²⁰¹.

E felfogás következménye, hogy az elkövető cselekménye a tényállásszerűség hiányában a bűncselekményi jelleget is nélkülözi. A megindított büntető eljárás további lefolytatása ezáltal akadályba ütközik, s a nemzeti eljárási szabályoknak megfelelően bűncselekmény hiányában kell az elkövetőt felmenteni. Mivel a büntethetőség akadályja abból fakad, hogy az érintett személy magatartása nem merít ki büntetőjogi tényállást, ezért önálló - a közösségi jogon alapuló - eljárási akadály definiálása is szükségtelen, a felmerülő ügyek beleillenek a bűncselekmény hiányában történő felmentés esetköreibe.

F. Jogkövetkezmények

A jogi norma immanens része a jogkövetkezmény meghatározása, büntető normák esetében a szankció (büntetés és/vagy intézkedés²⁰²) leírása²⁰³. Ezt a büntetőjog alapelvei és garanciái is megkövetelik. A büntetőjog szankcióit csak előre megadott feltételek teljesülése esetén és mellett lehet alkalmazni, ezek általános definiálására a jogalkotó (törvényhozó) jogosult. A jogalkalmazó a jogalkotó által leírt körülmények fennállását és a feltételek teljesülését a konkrét esetben megvizsgálja, s a számára hagyott mozgástérben, illetve keretek között határozza meg az alkalmazandó szankció mértékét, esetleges alkalmazási módzatait.

A közösségi jogi integráció az anyagi büntetőjog alkalmazásában a tényállásokra, illetve a konkrét eset büntethetőségére jelentős befolyással bír, amely minden esetben a tagállam büntetőigényét szorítja korlátok közé az egyén javára, a közösségi jog garantált jogosítványai érvényesítésével. E befolyás azonban nem torpan meg a tényállás határainál, megjelenhet a jogkövetkezményeket, büntetőjogi szankciókat érintően is, azokat is közösségi jogi mérce alá vonva. (lásd IX. fejezet 1. pont)

A szankciók osztályozása és spektruma az egyes jogrendszerekben igen változó lehet, mégis - a jelen témánál - minden további vizsgálódás nélkül ki

²⁰¹ Összefoglalóan a hazai szakirodalomból lásd NAGY, F., 2001B, 174.p.

²⁰² A jogkövetkezmények monizmusáról, dualizmusáról és többnyomúságról irányadóan lásd NAGY, F., 2001B, 314-317.p.

²⁰³ Erről részletesen lásd NAGY, F., 2001B, 318-320.p.

lehet indulni abból a tételből, hogy a bűncselekmény szankciója annak funkciójából adódóan mindig joghátrányt hordoz, s az egyéni szabadságok és alapjogok csorbulását eredményezheti, még akkor is, ha célkitűzésében esetleg nevelő jellegű. A jogállami, alkotmányos büntetőjogban e jogok korlátozására csak meghatározott keretek között kerülhet sor, amelyet a (büntető)jog garanciális alapelvei fémjeleznek. A tény, hogy a közösségi integráció újabb „alanyi” jogokkal ruházta fel a hatálya alá tartozó egyéneket, s jogrendjének részévé tette a közösségi jog alapszabadságainak biztosítását, egyben elvileg bővítette a büntetőjogi szankció által korlátozható jogok körét. Vagyis, a másik oldalról közelítve: a korlátozó, jogfosztó belső büntetőjogi szankciók kihathatnak a közösségi alapszabadságokra is, jóllehet ezeknek a belső jogban is maradéktalanul érvényesülniük kell, s korlátozásukra csak a közösségi jognak megfelelően kerülhet sor. Az előző fejezetek nyomán már látható, hogy a büntetőjogi szankciók közösségi jogi tesztje akkor merül fel egyáltalán, ha van funkcionális kölcsönhatás a büntetőjog és a közösségi jog között, így tehát olyan esetben, ha a szankció valamely közösségi relevanciával bíró tényálláshoz tartozik vagy ha az elkövető olyan személy, akire kiterjed a közösségi jog hatálya. Más esetben nincs alap arra, hogy a közösségi jog behatoljon a büntetőjogi viszonyokba. Hacsak az nem, hogy adott esetben a tisztán belső tényállásokkal kapcsolatosan felmerült fordított diszkriminációt ki lehessen küszöbölni. (lásd IX. fejezet 3.D. pont)

A büntetőjogi szankciók természetüknél fogva alkalmasak lehetnek arra, hogy korlátozzák a közösségi jog alapszabadságait. Elvileg. E tétel meggondolatlan követése azonban olyan abszurd következtetésre is vezethet, miszerint például a szabadságvesztés szemben áll a közösségi joggal, mivel alkalmazása az érintett személy vonatkozásában eleve kizárja a szolgáltatások szabadságát (pl. turizmus), illetve a személyek szabad mozgását. Ebből következően pedig a közösségi joggal kapcsolatba nem hozható, szabadságvesztéssel fenyegetett büntetőjogi tényállások (pl. emberölés, nemi deliktumok) elkövetői is állíthatnák, hogy a velük mint uniós polgárral szemben kiszabott szabadságvesztés közösségi alapszabadságaik gyakorlását lehetetlenné teszi, ezért annak kiszabása és végrehajtása sérti a közösségi jogot.

E gondolatmenetet azonban nem lehet elfogadni. A közösségi jog és a büntetőjog szabályozási körébe eső jogviszonyok alapvetően különböznek egymástól, ezért a legnagyobb óvatossággal kell eljárni a közösségi jog mércéjének büntetőjogra való alkalmazásakor. A büntetőjogi norma célja nem köthető eredendően a közösségi joghoz, jóllehet a közösségi integráció és az

EKSZ 10. cikke magával hozta a közösségi jog érvényesülésének büntetőjogi eszközökkel való védelmét is, azaz a büntetőjogi védelem palettája új jogtárgyakkal bővült, s így a büntetőjogi jogtárgyvédelem kiterjed a közösségi jog által szabályozott bizonyos jogviszonyokra is. A jogtárgysértés következményeként beálló büntetőjogi szankció pedig a társadalomban fontos megtorló és megelőző célt követ. E célok elérésére alkalmas szankciók kiszabása és végrehajtása során viszont mintegy „mellékhatásként” jelentkezhet valamely alapszabadság korlátozása. A közösségi jog érvényesülését azonban gátolná, ha a büntetőjogi szankciók teljes köre kiesne a közösségi jogi mérce alól, mivel ezek között vannak olyanok, amelyeknél az alapszabadság korlátozása nem csupán „mellékhatás”, hanem kifejezett célkitűzés. Így - ahogy SATZGER fogalmaz - „közösségi jognak legalább azon szankciókat korlátok közé kell szorítania, amelyek elsődleges célja az alapszabadság korlátozása, mivelhogy a tagállam annak gyakorlását kifejezetten károsnak tartja és ezért azt meg kívánja akadályozni”²⁰⁴.

Az Európai Bíróság is visszautasította a szabadságvesztés közösségi alapszabadságot sértő mivoltát a *Kremzow ügyben*²⁰⁵ és kimondta, hogy „a szabadságjog gyakorlásának pusztán hipotetikus lehetősége nem teremt összefüggést a közösségi joggal”²⁰⁶, még akkor sem, ha a nemzeti norma alapján kiszabott szabadságvesztés alkalmas arra, hogy korlátozza az érintett személyt alapszabadsága gyakorlásában, amennyiben a nemzeti jogszabály célja nem a közösségi jogi normák érvényesülésének biztosítása. Az a tény, hogy a szabadságelvonással (legyen az szabadságvesztés avagy szabadságelvonással járó intézkedés) szükségképpen együtt jár a kérdéses jogok gyakorlásának korlátozása, nem jelenti a szabadságelvonás közösségi joggal való összeegyeztethetlenségét. Így ha a szankcióban megtestesülő jogfosztás vagy jogkorlátozás eleve az általános cselekvési szabadság olyan aspektusaira irányul, amelyeket közösségi szabadságjogként deklaráltak, a szankciót közösségi jogi mércének (is) alá kell vetni. Ilyenek a foglalkozás gyakorlását, üzleti, vállalkozási tevékenység folytatását, tagállamok közötti

²⁰⁴ „[Z]umindest denjenigen Sanktionen [müssen], deren primären Zweck es ist, die Grundfreiheiten zu beschneiden, weil gerade die Ausübung dieser Freiheit aus Sicht des Mitgliedstaats als schädlich angesehen wird und deshalb verhindert werden soll, gemeinschaftliche Schranken gezogen werden”. SATZGER, 2001, 301.p.

²⁰⁵ C-299/95 sz. ügy, Friedrich Kremzow / Republik Österreich, 1997. május 29.

²⁰⁶ „[D]ie rein hypothetische Aussicht auf die Ausübung dieses Rechts keinen Bezug zum Gemeinschaftsrecht herstellt.” / „Whilst any deprivation of liberty may impede the person concerned from exercising his right to free movement, the Court has held that a purely hypothetical prospect of exercising that right does not establish a sufficient connection with Community law to justify the application of Community provisions.” / „[A]unque toda privación de libertad puede obstaculizar el ejercicio por el interesado de su derecho a la libre circulación, de la jurisprudencia del Tribunal de Justicia se deduce, no obstante, que la perspectiva puramente hipotética de tal ejercicio no constituye un vínculo suficiente con el Derecho comunitario como para justificar la aplicación de las disposiciones comunitarias.” C-299/95 sz. ügy, Friedrich Kremzow / Republik Österreich, 1997. május 29., 16. pont.

mozgást érintő büntetőjogi szankciók. A közösségi jognak való megfelelés megállapítása során tehát először a szankció közelebbi célját kell górcső alá venni, majd ha ennek alapján valóban fennáll a közösségi jogi kapcsolat, akkor kerülhet sor a büntetőjogi beavatkozásra érvényesülő további feltételek (így diszkrimináció tilalma és arányosság) vizsgálatára. Csakis az ilyen teszten sikerrel szereplő szankciók egyeztethetők össze a közösségi joggal.

Az Európai Bíróság számára - ahogy az alábbiakban következő néhány példa is szemlélteti - már többször adódott lehetőség, hogy valamely tagállam büntetőjogi szankciójával kapcsolatosan²⁰⁷ hozzon döntést. E joggyakorlat azonban komoly szakirodalmi kritikát is szült, s HEISE²⁰⁸ egyenesen azt veti az Európai Bíróság szemére, hogy folyamatosan megszegi az EKSZ-t, mivel a hatáskörét túllépve foglal állást ilyen kérdésekben, s a nemzeti büntetőjogi szankciók megítélését mellőznie kellene. Az Európai Bíróság általa kifogásolt jogfelfogása az aránytalan szankció megítélésében érhető tetten: jóllehet az alapszabadság büntetőjogi eszközzel való korlátozása igazolt a közösségi jog alapján, az erre az esetre kilátásba helyezett aránytalan büntetőjogi szankció maga is korlátozza a közösségi szabadságjogot, amely miatt ilyen nem lehet alkalmazni. Ez pedig azért problematikus - így HEISE -, mert a szankció súlya (s így arányossága vagy épp aránytalansága) nem befolyásolja az adott alapjog/alapszabadság korlátozásának minőségét, mivel az egyén számára az akár aránytalan szankció kilátásba helyezése sem teremt további cselekvési kötelezettséget: az adott (büntetőjogi) magatartási parancs/tilalom által megtestesített korlátozás minőségileg ugyanaz marad. S ha a büntetőjogi szankció súlya nincs hatással az alapszabadságokra, sem egészében a közösségi jogra, az Európai Bíróságnak hatáskör hiányában az ilyen tárgyú kérdéseket az előzetes döntéshozatali eljárásokban vissza kellene utasítania.

Az első olvasatra tetszetősnek látszó érvelést vissza kell utasítani. A büntetőjogi szankció önmagában, természetéből adódóan maga is képes lehet valamely alapszabadság korlátozására, amely azonban sokszor nem esik egybe a belső büntetőjogi tilalom/parancs alapjául szolgáló közösségi alapszabadsággal. Azaz a szankció nem mindig azt a cselekvési lehetőséget (cselekvési szabadság valamely aspektusát) korlátozza, amellyel a bűncselekmény elkövetője visszaélt. Ilyen azonosságról van szó például a foglalkozás gyakorlását vagy járművezetést korlátozó szankciók kiszabásánál, ha a bűncselekményt a vonatkozó szabályok megszegésével követték el. Mégis általában megállapítható, hogy ilyen egybeesés híján a szankció külön életre

²⁰⁷ Természetesen ilyen esetben sem közvetlenül a tagállami szabályozásról mondja ki a közösségi joggal való ellentétet, hanem a közösségi jogi normáról azt, hogy ellentétes a tagállammal. Lásd VI. fejezet.

²⁰⁸ HEISE, 1999, 20-27.p.

kelhet, s azt az Európai Bíróság hatására az „alapszabadsági” vizsgálat alá önállóan is be kell vonni.

Végezetül megjegyzendő, hogy a büntetőjogi jogkövetkezmények egy-, két- vagy háromnyomúságától függetlenül érvényesülnek e tételek, így az elkövető javítását, nevelését szolgáló intézkedések vonatkozásában is.

a) Jogesetek - általánosságban

1. Watson ügy²⁰⁹

Lynne Watson, brit állampolgár több hónapig Olaszországban tartózkodott ismerősénél, az olasz állampolgár Belmannál. Az akkor hatályos olasz jog szerint - néhány kivételtől eltekintve - minden külföldi személynek három napon belül be kellett jelentkeznie a tartózkodási hely szerinti rendőrségen. Ennek elmulasztása pénzbüntetéssel vagy három hónapig terjedő szabadságvesztéssel büntethető, valamint kiutasítással is fenyegetett volt. Az olasz állampolgár terhére pedig azt rótták, hogy nem tett eleget azon kötelezettségének, miszerint 24 órán belül be kell jelentenie a hatóságoknak, ha külföldi állampolgárnak ad szállást. E cselekmény szintén pénzbüntetéssel vagy hat hónapig terjedő szabadságvesztéssel volt büntethető. Az eljáró bíróság úgy értékelte, hogy a nemzeti jog előírásai nem egyeztethetők össze az EKSZ személyek és szolgáltatások szabad mozgását biztosító rendelkezéseivel, illetve az állampolgárságon alapuló diszkrimináció tilalmával s ezért fordult az Európai Bírósághoz. Bár a tényállásból nem derült ki, hogy a hölgy milyen célból érkezett Olaszországba, az Európai Bíróság határozata meghozatalakor általában véve abból indult ki, hogy olyan célból érkezett, amelyet véd a közösségi jog: ezáltal alkalmat nyílt az így esetlegesen bekövetkező jogösszeütközésről is nyilatkozni.

Az Európai Bíróság megállapította, hogy önmagában a bejelentési kötelezettség előírása még nem sérti a közösségi jogot, ha a törvényi feltételek (pl. határidő) olyanok, hogy nem korlátozzák a szabadságjogokat. A bejelentési kötelezettség elmulasztása esetére kilátásba helyezett szankciónak is arányban kell állnia az elkövetett cselekménnyel és nem tartalmazhat kiutasítást. A nemzeti hatóságok olyan szankciót alkalmazhatnak a külföldiekkel kapcsolatos bejelentési kötelezettségek nem teljesítése esetére, amelyet hasonló súlyú büntetendő cselekmények esetén a hazai állampolgárokkal szemben szabnak ki, de nem megengedett az olyan aránytalan szankció, amely a szabad mozgást korlátozza.²¹⁰ Ha tehát a hasonló súlyú cselekmény miatt nem alkalmaz az állam kényszerintézkedést vagy szankciót a saját állampolgárával

²⁰⁹ 118/75 sz. ügy, Lyanne Watson, Alessandro Belman elleni büntető eljárás, 1976. július 7.

²¹⁰ Vö. 118/75 sz. ügy, Lyanne Watson, Alessandro Belman elleni büntető eljárás, 1976. július 7. 21., 22. pont.

szemben, akkor pusztán e magatartás nem lehet alapja a más tagállam polgárával szemben alkalmazott szankciónak.

2. Lényegében hasonló tényállása volt a *Messner* ügy²¹¹ alapeljárásának is azzal a különbséggel, hogy ott német állampolgárral szemben indult meg az olasz büntető eljárás. Az Európai Bíróság viszont még pontosabban fogalmazott, amikor kimondta, hogy ha a bejelentési kötelezettség megtételére szabott határidő nem megfelelő, azaz túl rövid, akkor az ezt elmulasztó személlyel szemben sem szabadságvesztés, sem pedig pénzbüntetés nem alkalmazható, azok aránytalansága miatt.

3. Ahogy azt korábban bemutattam, a belső jog nem szankcionálhat olyan jogsértéseket, amelyek a közösségi joggal szemben álló nemzeti jogszabály be nem tartásában testesülnek meg (lásd *Sagulo* ügy). Azonban kérdés lehet - nem érintve a 10. cikkből eredő kötelezettségeket -, hogy van-e befolyása a közösségi jognak **megfelelő** belső előírások megsértésére vonatkozó szankciók meghatározására. A *Pieck* ügyben²¹², amelyben a másik tagállam munkavállalási célú polgárának beutazásával és jogszerű tartózkodásával kapcsolatos kérdések merültek fel, az Európai Bíróság kimondta, hogy a tartózkodási engedéllyel kapcsolatos jogsértések esetén jogosult az állam olyan büntetőjogi szankciókat kiszabni, amilyeneket a saját állampolgárral szemben alkalmaznak csekély súlyú cselekmények esetén, de e szankciók nem korlátozhatják aránytalanul a munkavállalók szabadságát. Márpedig ez lenne a helyzet szabadságvesztés alkalmazásakor, ami tehát az ilyen jogsértés esetén nem állja meg a közösségi jog próbáját aránytalanság miatt.²¹³

4. E tételek további kidolgozása tovább gyűrűzik az Európai Bíróság joggyakorlatában, és a *Casati* ügyben²¹⁴ a következőket állapítja meg: „a büntető jogalkotás és a büntető eljárási előírások alakítására alapvetően a tagállamok bírnak hatáskörrel. Ugyanakkor a közösségi jog e terület kontroll-intézkedéseinek gátaikat szab, amelyeket a tagállamnak, a közösségi jog szerint az áruk és személyek szabad mozgása körében fenn kell tartania: az adminisztratív vagy büntetőjogi intézkedések nem léphetnek túl a feltétlenül szükséges szinten, az ellenőrzési módok nem lehetnek olyanok, hogy a Szerződés szerinti szabadságokat korlátozzák, és nem lehet olyan szankciókat

²¹¹ 265/88 sz. ügy, Lothar Messner elleni büntető eljárás, 1989. december 12.

²¹² 157/79 sz. ügy, The Queen / Stanislaus Pieck, 1980. július 3.

²¹³ Vö. 157/79 sz. ügy, The Queen / Stanislaus Pieck, 1980. július 3.

²¹⁴ 203/80 sz. ügy, Guerrino Casati elleni büntető eljárás, 1980. október 16.

bevezetni, amelyek a cselekmény súlyához képest annyira aránytalanok, hogy azok a szabadság korlátozásának minősülnek”.²¹⁵

Ugyanez érvényesül az adójogi jogsértések körében is, mivel a nemzeti szabályozásnak lényegében attól függetlenül kell megszabni a szankciókat, hogy a tagállamban fizetendő járulékok alapjául belföldi vagy más tagállambeli ügylet szolgált: olyan rendszer, amelyben a hozzáadott-értékadó (általános forgalmi adó) megfizetésének kötelezettségét kétféleképpen szankcionálják, nem felel meg az EKSZ-nek, mivel sérti az áruk szabad mozgásának elvét.

5. A *Drexl* ügy²¹⁶ alapjául szolgáló olasz büntető eljárásban az merült fel ugyanis, hogy az olasz jog szerint a más tagállamból származó „áfa-köteles” ügyletnél a megfizetési kötelezettség elmulasztása - bűncselekmény miatt - szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel (és elkobzással) volt sújtható, míg hasonló belföldi ügyleteknél csupán pénzbírsággal.

Mindebből az következik, hogy a nemzeti jogban a különböző jogsértések esetére előírt és alkalmazott szankciók (közigazgatási vagy büntetőjogi) belső arányosságának fenntartása is fontos az alapszabadságok garntálása szempontjából. E tételnek a közösségi jogtól függetlenül is érvényesülnie kell a büntetőjogi rendszerekben, azonban újdonságot a jogsértések egymáshoz való viszonyában való új szempontok (alapszabadságok fényében) figyelembe vételének kötelezettsége hozott.

6. Az Európai Bíróság eddig is komoly elvi szinten foglalkozott a szankciók kérdésével, azonban a már korábban is említett *görög kukoricacsalás* ügyben hozott döntése az eddigi ítélkezési gyakorlatot megerősítette és összefoglalta. Az Európai Bíróság Görögországot elmarasztaló ítéletében egyfelől az ún. asszimilációs alapelv pontosítását adja meg a közösségi jogot sértő cselekmények elleni fellépés körében, másrészt a szankciókkal kapcsolatosan felsorolja azok tartalmi ismérveit, miszerint azoknak mindenképpen hatékonynak, arányosnak és visszatartó erejűnek kell lenniük. E tétel nagy jelentőségű mind a 10. cikk (korábbi 5. cikk) általános értelmezése, mind pedig a büntetőjogi integrációra gyakorolt hatása miatt.

²¹⁵ Vö. „Für die Strafgesetzgebung und die Strafverfahrensvorschriften bleiben grundsätzlich die Mitgliedstaaten zuständig. Nach ständiger Rechtsprechung des Gerichtshofes setzt das Gemeinschaftsrecht jedoch auch auf diesem Gebiet hinsichtlich der derjenigen Kontrollmaßnahmen Schranken, deren Aufrechterhaltung den Mitgliedstaaten nach dem Gemeinschaftsrecht im Rahmen des freien Waren- und Personenverkehrs gestattet ist: die administrativen oder strafrechtlichen Maßnahmen dürfen nicht über den Rahmen des unbedingt erforderlichen hinausgehen, die Kontrollmodalitäten dürfen nicht so beschaffen sein, dass sie die vom Vertrag gewollte Freiheit einschränken, und es darf daran keine Sanktion geknüpft sein, die so außer Verhältnis zur Schwere der Tat steht, dass sie sich als eine Behinderung der Freiheit erweist”. 203/80 *Guerrino Casati* elleni büntető eljárás, 1980. október 16.; 27. pont.

²¹⁶ 299/86 sz. ügy, *Rainer Drexl* elleni büntető eljárás, 1988. február 25.

7. Nunes ügy²¹⁷

A két portugál hölgy, akik ellen az alapügy büntető eljárása indult, az Európai Szociális Alap támogatását pályázta meg, különböző oktatási programok lebonyolítására, azonban a pénz felhasználása során mindketten okirat-hamisításokat követtek el, Maria Amelia Nunes pedig még ezen túlmenően vesztegetést is. A büntető eljárásban azt adták elő (jogi) védekezésül, hogy a Közösség pénzügyi érdekei sérelmére elkövetett cselekményeket - amilyeneket ők is elkövettek - a közösségi jog már így is kellő polgári jogi jellegű szankciókkal sújtja, ezért a nemzeti jogban azokat nem lehet bűncselekménynek minősíteni, és egyúttal büntetőjogi felelősségüket is megállapítani. E tetszetősnek tűnő érvelés nyomán az eljáró bíróság felfüggesztette az eljárást és arra kérte a választ az Európai Bíróságtól, hogy a) a közösségi előírások szerint vajon büntetendőnek tekinthetők-e a kérdéses magatartások, illetve b) hogy joga van-e a tagállamnak a kizárólag közösségi érdekeket sértő cselekményeket büntetendővé nyilvánítani akkor, ha a közösségi jogban ezek csak polgári jogilag szankcionáltak?

A közösségi jog nem tekinti büntetendőnek a kérdéses magatartásokat, illetve a tagállamnak joga van megválasztani az ilyen jogsértések esetére kilátásba helyezett szankciót, arra azonban ügyelnie kell, hogy megfeleljen a *görög kukoricacsálás* ügyben megállapított hármaskövetelménynek. Nem is tekintheti büntetendőnek, mivel a közösségi jogban nem lehet direkt szabályozás tárgya büntetőjogi viszony, másfelől pedig a terheltek által hivatkozott - rosszul felfogott - „kétszeres értékelés” nem értelmezhető a közösségi jog és a büntetőjog viszonylatában. A tény, hogy a közösségi jog is saját szankcióval sújtja a visszaélőket, nem jelenti azt, hogy a nemzeti büntetőjog már nem tartalmazhat erre vonatkozó tényállást. Legfeljebb akkor kizárt e „kettősség”, ha a közösségi jog kifejezetten kizárja a tagállami szankcionálás lehetőségét.

Meg kell említeni azonban, hogy az ilyen tartalmú válaszát az Európai Bíróság kissé szerencsétlenül fogalmazta meg, amikor is azt állapította meg, hogy a kérdéses közösségi jogi rendeletben (2950/83 sz. rendelet az Európai Szociális Alap pénzügyi támogatásainak felhasználásáról) kilátásba helyezett következmények nem büntetőjogi természetűek, amiből pedig az következik, hogy az Alap pénzeszközeinek nem rendeltetésszerű felhasználását a közösségi jog nem minősíti bűncselekménynek.²¹⁸ Álláspontom szerint e két

²¹⁷ C-186/98 sz. ügy, Maria Amélia Nunes és Evangelina de Matos elleni büntető eljárás, 1999. július 8.

²¹⁸ Vö. „Nach Artikel 6 der Verordnung Nr. 2950/83 sind die Folgen, die eine Verwendung des Zuschusses des ESF nach sich zieht, die nicht den Bedingungen der Entscheidung über die Genehmigung entspricht, nicht strafrechtlicher Natur. Folglich ist auf die erste Frage [des Gerichtes] zu antworten, daß das Gemeinschaftsrecht die nicht ordnungsgemäße Verwendung des Zuschusses des ESF nicht als Straftat qualifiziert.” / „Consequently the answer to the first question must be that Community legislation does not classify the improper use of ESF assistance as a criminal offence.” / „Procede, pues, responder a la primera cuestión que el Derecho comunitario no atribuye carácter penal a los actos de utilización indebida

tétel közötti összefüggés ilyen állítása meglehetősen vitatható, két okból is. A büntetőjogban nem önmagában a jogkövetkezmény teszi bűncselekménnyé az adott magatartást, másfelől pedig nyilván nem ezért nem tekinthető a közösségi jog alapján büntetendőnek a kérdéses cselekmény, hanem azért, mert ilyen minősítésre közösségi jogban nincs jogi alap és felhatalmazás.

b) Jogesetek - kiutasítás

1. A különféle büntetőjogi szankciók közül érdemes kiemelten foglalkozni a kiutasítással²¹⁹, amely legáltalánosabban a szabad mozgás jogát korlátozza és amely közösségi jognak is megfelelő alkalmazási feltételei mára már - köszönhetően az Európai Bíróság gyakorlatának - részletesen kidolgozottak.

2. Bonsignore ügy²²⁰

A nevezett személy, olasz állampolgár jogszerűen tartózkodott Németországban munkavégzés miatt. 1971. május 30-án eltalálta öccsét engedély nélkül tartott lőfegyverével, aki belehalt sérüléseibe. A bíróság gondatlan emberölés miatt elítélte, azonban büntetést nem szabott ki, illetve a fegyverek tartásáról szóló törvény megsértése miatt pénzbüntetésre ítélte. Az idegenrendészeti hatóság (Oberstadtdirektor Köln) a vonatkozó jogszabályok alapján elrendelte kiutasítását, amellyel szemben viszont Bonsignore kifogással élt. Ebben az eljárásban az eljáró bíróság az Európai Bírósághoz fordult, mivel álláspontja szerint kétséges volt, hogy más közösségi tagállam polgárát generálprevenziós célból ki lehet-e utasítani a német állam területéről. A kérdéses időben hatályos német jogszabályt a vonatkozó közösségi irányelv (64/221) végrehajtására bocsátották ki.

A tagállam polgárával szemben a közrend és a közbiztonság fenntartására szolgáló intézkedéseknél az egyedi esettől elrugaskodott megfontolásoknak nincs helye. Mivel az alapszabadságról szóló rendelkezésektől való eltéréseket²²¹ szűken kell értelmezni, a „személyes viselkedés” kifejezés azt a követelményt hordozza magában, hogy a kiutasítás csak a közrend és közbiztonság olyan veszélyeztetésén alapulhat, amelyet az érintett személy képvisel²²². A tagállami állampolgár kiutasítása így szemben áll a vonatkozó közösségi rendelkezésekkel, ha ennek célja más külföldi

de la ayuda del FSE.” C-186/98 sz. ügy, Maria Amélia Nunes és Evangelina de Matos elleni büntető eljárás, 1999. július 8.; 8. pont.

²¹⁹ Ehelyütt is a hazai szankciórendszert veszem alapul, azaz azt, hogy a kiutasítás büntetőjogi szankció. Hasonló a besorolása például Olaszországban (Olasz Btk. 215.§) vagy Görögországban (lásd C-348/96 sz. ügy, Donatella Calfa elleni büntető eljárás, 1999. január 19.), de a német jogrend például csak közigazgatási jellegű kiutasítást ismer. Vö. SATZGER, 2001, 304.p.

²²⁰ 67/77 sz. ügy, Carmelo Angelo Bonsignore / Oberstadtdirektor der Stadt Köln, 1975. február 26.

²²¹ Lásd IX. fejezet 4. pont

²²² A vonatkozó 64/221 sz. közösségi irányelv 3. §-ának első két bekezdése vonatkozik erre és a hasonló ügyekre. Érdemes ezt idézni: „(1) A közrend és a közbiztonságot érintő intézkedéseknél kizárólag az érintett egyén személyes magatartása lehet irányadó. (2) Büntetőjogi elítélések önmagukban ezeket az intézkedéseket nem indokolhatják.”

személyek elrettentése, azaz ha „generálprevenziós” célt szolgál.²²³ Mindez tehát azt jelenti, hogy a pusztán büntetőjogi elítélés nem lehet alapja a kiutasításnak. A későbből származó *Bouchereau* ügyben²²⁴ ezt a tételt tovább finomítja az Európai Bíróság és a korábbi büntetőjogi elítélés figyelembe vételét is korlátozza: csak annyiban lehet ti. figyelembe venni a kiutasítás elrendelésekor, amennyiben az (elítélés) alapjául szolgáló körülmények olyan személyes magatartásra utalnak, amely a közrend **jelenlegi** veszélyeztetését hordozza.²²⁵

A másik tagállam polgáraival szembeni kiutasítást az államok az emberi jogok és a demokratikus elvek tiszteletben tartása mellett alkalmazhatják. A beutazás szabadsága mint a közösségi jog által garantált alapszabadság, csak meghatározott esetekben korlátozható, így a közrend és a közbiztonság fenntartása érdekében (lásd IX. fejezet 4. pont). Amennyiben tehát a tagállam a kiutasításra vonatkozó szabályozását a közrendi kimentési klauzúrával igazolja, a közösségi jog szempontjából az alapszabadság-korlátozás megengedetté válik. Ilyen esetben a közrendre (közbiztonságra) való hivatkozás azt is lehetővé teszi a tagállam számára, hogy olyan intézkedést vezessen be vagy hagyjon érvényben, amelyet saját állampolgárral szemben nem alkalmaz.²²⁶ Az állam területéről való kiutasítás vagy a beutazás tilalmazása ugyanis kizárt a tagállam polgárával szemben, azonban az ilyen szankció igénybevételére is vonatkoznia kell annyiban a diszkrimináció tilalmának, hogy a külföldi (más tagállami) állampolgárral szemben alkalmazott kiutasítás nem érvényesíthető, ha a tagállam az e szankció alapjául szolgáló cselekmény saját állampolgár általi elkövetése esetén semmiféle represszív intézkedést vagy más hatékony és tényleges intézkedést nem fogadatosít.²²⁷

Ugyan a kiutasítás alkalmazási feltételeit a tagállami jog határozza meg, a közösségi jog és az Európai Bíróság ítélkezése a belső szabályozás tartalmát illetően is megállapít konkrét követelményeket. A kiutasítással kapcsolatos közösségi jogi szempontú kritika egyik fontos tétele az a megállapítás, hogy e

²²³ 67/74 sz. ügy, Carmelo Angelo Bonsignore / Oberstadtdirektor der Stadt Köln, 1975. február 26.; 6., 7. pont.; hasonlóan pl. C-348/96 sz. ügy, Donatella Calfa elleni büntető eljárás, 1999. január 19.; illetve C-340/97 sz. ügy, Ömer Nazli, Caglar Nazli und Melike Nazli / Stadt Nürnberg, 2000. február 10.

²²⁴ 30/77 sz. ügy, Pierre Bouchereau elleni büntető eljárás, 1977. október 27.

²²⁵ Vö. „[F]rühere strafrechtliche Verurteilungen [dürfen] nur insoweit berücksichtigt werden, als die ihnen zugrunde liegenden Umstände ein persönliches Verhalten erkennen lassen, das eine gegenwärtige Gefährdung der öffentlichen Ordnung darstellt.” / „The existence of a previous criminal conviction can, therefore, only be taken into account in so far the circumstances which gave rise to that conviction are evidence of personal conduct constituting a present threat to the requirements of public policy.” 30/77 sz. ügy, Pierre Bouchereau elleni büntető eljárás, 1977. október 27.; 28. pont.

²²⁶ Vö. C-100/01 sz. ügy, Ministre de l'Intérieur / Aitor Oteiza Olazabal, 2002. november 26.; 40. pont.

²²⁷ Vö. 115-116/81 sz. ügy, Rezuia Adoui / Belgium és Lüttich városa; Dominique Cornuaille / Belgium, 1982. május 18.; 9. pont, illetve újabban C-171/96 sz. ügy, Rui Alberto Pereira Roque / His Excellency the Lieutenant Governor of Jersey, 1998. július 16., 52. pont.

szankció alkalmazása néhány országban szinte automatizmussá vált a külföldi bűnelkövetők esetén, függetlenül attól, hogy az elítélés és a kiutasítás alkalmazása közötti feltétlen konjunktivitást előírja-e a törvény vagy sem.²²⁸

3. *Calfa* ügy²²⁹

Donatella Calfa (olasz turista) ellen Görögországban kábítószer birtoklása és fogyasztása miatt büntető eljárást indítottak és terhére három hónapig tartó szabadságvesztést és végleges tartamú kiutasítást szabtak ki. A másodfokú eljárásban a terhelt kifogásolta a végleges tartamú kiutasítást és annak közösségi joggal való összeegyeztethetlenségére hivatkozott. Az eljáró bíróság az Európai Bíróság elé terjesztette az ügyet a kérdés eldöntése végett, hogy az ilyen jellegű cselekmények miatti végleges tartamú kiutasítás (amely törvény alapján kötelező minden esetben, ha külföldit kábítószerrel visszaélés miatt szabadságvesztésre ítélnék, kivéve különös családi kötődés fennállása esetén) mennyiben egyeztethető össze a személyek és a szolgáltatások szabadságával.

A szolgáltatások szabadságának biztosítása nem engedi meg a szinte teljesen automatikus kiutasítás alkalmazását uniós polgárral szemben. Az alapszabadság korlátozását ugyan indokolhatja a közrend védelme, azonban ezt - ahogy láttuk - mindig az adott személy egyedi veszélyességében rejlő kockázat igazolhatja. Így például e fenti esetben csak akkor utasítható ki a terhelt, ha nem csupán a kábítószertervezvény rendelkezéseit szegte meg, hanem személyes magatartása **azon felül** tényleges és elegendően súlyos veszélyt jelent.²³⁰ Ezért a büntetőjogi elítélés nem lehet egyedüli indoka a kérdéses szabadságjog ilyen mérvű korlátozásának, azaz a végleges tartamú kiutasítással való fenyegetés, illetve konkrét esetben annak kiszabása nem felel meg az EKSZ (48., 52., 59. cikk) és a vonatkozó közösségi norma (64/221 sz. irányelv) által támasztott követelményeknek, s így nem alkalmazható.

4. Megállapítható az is, hogy a kiutasítás alkalmazása olyan cselekmények esetén, amelyek éppen a közösségi jognak megfelelő nemzeti előírások (a tartózkodási joggal kapcsolatos formások) megsértését szankcionálják, nem áll összhangban az EKSZ célkitűzésével, mivel éppen az abban garantált egyik alapszabadságot korlátozzák²³¹.

5. Végezetül pedig az *Olazabal* ügy²³² döntése nyomán érdemes azt is megemlíteni, hogy amennyiben az egész tagállam területéről való kiutasítás

²²⁸ Lásd a Bizottság átfogó jelentését: Mitteilung der Kommission an den Rat und an das Europäische Parlament zu den Sondervorschriften für die Einreise und den Aufenthalt von Unionsbürgern, soweit sie aus Gründen der öffentlichen Ordnung, Sicherheit oder Gesundheit gerechtfertigt sind, 1999. július 23. Forrás: http://europa.eu.int/comm/internal_market/en/update/citi/citiz.htm.

²²⁹ C-348/96 sz. ügy, Donatella Calfa elleni büntető eljárás, 1999. január 19.

²³⁰ Vö. C-348/96 sz. ügy, Donatella Calfa elleni büntető eljárás, 1999. január 19.; 25. pont.

²³¹ 157/79 sz. ügy, The Queen / Stanislaus Pieck, 1980. július 3.; 17. pont.

²³² C-100/01 sz. ügy, Ministre de l'Intérieur / Aitor Oteiza Olazabal, 2002. november 26.

belső jogi szabályozása a közösségi jognak megfelelő, a külföldivel szemben az állam valamelyik részén való tartózkodás megtiltása (mint enyhébb szankció) is megengedett még akkor is, ha ilyen intézkedést a tagállam a saját állampolgárával szemben nem alkalmaz.²³³

Álláspontom szerint a hagyományosan büntetőjogi szankciónak (is) tekintett kiutasítás jellege és célja a közösségi jogi integrációnak köszönhetően némileg megváltozott. Az a tulajdonsága, hogy a közösségi jog egyik alapvető szabadságát képes nagymértékben korlátozni (amely a jogalkotói szándékból közvetlenül fakad), sokszor tette/teszi előzetes döntéshozatal tárgyává s az Európai Bíróság joggyakorlata, illetve a vonatkozó közösségi jogi szabályok a célját, s a belső jogbeli alkalmazási feltételeit is új keretek közé helyezték. Ezek szerint a kiutasítás generálprevenációs célja a közösségi jog alapján nem követhető, illetve pusztán a büntetőjogi elítélés következményeként való alkalmazása nem felel meg a közösségi jognak, a belső jogi szabályozásban az érintett elkövető személyében rejlő további veszélyességre kell figyelemmel lenni. Ha pedig a tagállam a büntetőjogi kiutasítást fenntartja, a kiutasítás szabályozásánál tekintettel kell lennie arra, hogy a hasonló jellegű cselekmények belföldi állampolgár általi megvalósítása esetén represszív intézkedések álljanak rendelkezésre, ellenkező esetben a kiutasítás nem felel meg a közösségi jognak és alkalmazása konkrét esetben jogsértő lesz.

c) Jogkövetkezmények - összefoglalás

1. Anélkül, hogy a jogesetekhez kifejtett tételeket megismételném, összefoglalóan megállapítható, hogy a büntetőjogi szankciókra jogalkalmazási szempontból is **közvetlen hatást** gyakorolhat a közösségi jog. E közvetlen befolyás több „csatornán” valósul meg, egyfelől az EKSZ 10. cikkén alapuló kötelezettségek következtében, másrészt pedig a diszkrimináció tilalmából eredően. A tagállami származáson alapuló megkülönböztetésnek a büntetőjogon belül sem lehet helye a közösségi jog szerint, így a diszkrimináció tilalma a külföldiekkel szemben alkalmazott büntetőjogi szankciók terén is érvényesül. A nemzeti büntetőjogi szankciók természetükből és funkciójukból adódóan jogkorlátozó, jogfosztó jellegűek, s így képesek arra, hogy a közösségi jog által garantált alapszabadságokat is csorbítsák. Hiba lenne azonban abszolút elsőbbséget tulajdonítani e közösségi szabadságjogoknak a büntetőjogi jogkövetkezményekkel szemben, az előbbiek büntetőjogi

²³³ C-100/01 sz. ügy, Ministre de l'Intérieur / Aitor Oteiza Olazabal, 2002. november 26.; 41. pont.

szankciókkal történő korlátozását az (alkotmányos) alapjogok korlátozásához hasonlóan kell megítélni.

2. A *nulla poena sine lege* általánosan érvényesülő elvéből következően a bíró nem szabhat ki olyan szankciót, amelyet a törvény nem ír elő arra a bűncselekményre. A közösségi jog bemutatott hatása folytán pedig a jogalkalmazó nem alkalmazhat olyan szankciót, amely nem felel meg a közösségi jognak. E két tényező együttes következményeként, amennyiben egyik kiszabható szankció sem felel meg a közösségi jognak, s ezt a „közösségű” jogértelmezéssel sem lehet elérni, a cselekmény végső soron büntetés nélkül maradhat. Megoldás lehet, ha a nemzeti büntetőjog szankcióira vonatkozó rendelkezései lehetőséget adnak a büntetés enyhítésére. Ha a tagállami büntetőjog ismeri az általános enyhítést (mint például a magyar²³⁴), ennek keretében jogilag megfelelő módon lehet enyhíteni a büntetést, és így arányos szankciót alkalmazni, a nemzeti szabályozás közösségi jognak ellentmondó túlzott szigora esetén. Amennyiben azonban a büntetés enyhítése kivételes intézmény (mint pl. a német büntetőjogban²³⁵), megfontolható önálló enyhítési ok bevezetése, ahogy azt a német szerző, SATZGER szorgalmazza.²³⁶

G. Büntető eljárás - jogesetek

A büntető eljárás feladata az igazság, a valóságnak megfelelő tényállás megállapítása és a törvényesség érvényesítése²³⁷, a büntető eljárás az állami büntetőigény érvényesülésének meghatározott keretek közötti színtere. Ezen a színtéren a saját állama büntetőigényének szerez érvényt a bíróság, miközben a nemzeti jogot alkalmazza. Ha a nemzeti jog és a közösségi jog kölcsönhatásában az eljárási jogot érintő kapcsolódási pontokat keressük, nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt, hogy az előzőekben említett anyagi joggal kapcsolatos jogalkalmazási kérdések is a **büntető eljárás keretei között** merülhetnek fel. Ezen túlmenően azonban ehelyütt azokat a tényezőket szeretném bemutatni, amelyek a büntető anyagi jogi következményektől - akár - függetlenül is, **közvetlenül** a büntető eljárásra vannak hatással. Az Európai

²³⁴ Btk. 87.§.

²³⁵ Vö. SATZGER, 2001, 609-614.p.; illetve általánosan pl. LACKNER/KÜHL, 2001, 277-279.p.

²³⁶ „(1) Ha a büntetés legkisebb mértéke és az Európai Közösségek jogának a büntetés mértékére vonatkozó követelményei között ellentmondás van, a büntetést ennek megfelelően enyhíteni kell. (2) Ha a kizárólagosan kilátásba helyezett szabadságvesztés mint büntetési nem áll Európai Közösségek jogával ellentmondásban, a bíróság pénzbüntetést szabhat ki, ha ezzel a közösségi jognak meg lehet felelni”. - „(1) Soweit eine im Mindestmaß erhöhte Strafe im Widerspruch zu den Vorgaben des Rechts der Europäischen Gemeinschaften im Hinblick auf die Strafhöhe steht, so ist die Strafe entsprechend zu mildern. (2) Steht die vom Gesetz allein angedrohte Freiheitsstrafe ihrer Art nach im Widerspruch zu den Vorgaben des Rechts der Europäischen Gemeinschaften, so kann das Gericht eine Geldstrafe verhängen, wenn damit dem Gemeinschaftsrecht entsprochen werden kann”. SATZGER, 2001, 614.p.

²³⁷ Vö. pl. a hazai szakirodalomból CSÉKA/VIDA, 1996, 9-12.p.; KIRÁLY, 2000, 23.p.; TREMMEL, 2001, 35-38.p.

Bíróság joggyakorlata, illetve az ezzel kapcsolatos szakirodalom meglehetősen szűkös, s a kapcsolatrendszer feltárása sem teljes²³⁸, mégis álláspontom szerint a közösségi jogi integráció büntető eljárási jogra gyakorolt hatásait kétféleképpen lehet csoportosítani.

Egyfelől találkozhatunk olyan közösségi normákkal, amelyek bizonyos eljárásjogi rendelkezéseket befolyásolnak, lényegében a szabályozás **tartalmi** elemeire vannak hatással. Ehhez ilyenkor „közösség-hű” jogértelmezés is járulhat, az előzőekben bemutatott jellemzőkkel.

A másik megközelítés lényege inkább **formai** jellegű: megállapítható, hogy a közösségi jog megjelenése, közvetlen alkalmazhatósága és érvényesítésének kötelezettsége magát a nemzeti büntető eljárás lefolytatását, menetét is módosíthatja, mivel a közösségi jog mint a belső jogtól különböző igényérvényesítési jogalap az egyén (terhelt) számára már önmagában is hivatkozható. Jóllehet a büntető eljárás feladata nem az egyéni igényérvényesítés lehetővé tétele (szemben a polgári peres eljárással), mégis azt az anyagi jogi következményt, miszerint általában az egyén közvetlenül alapíthat igényt a közösségi jogra, az eljárásban a végeredményre tekintet nélkül is figyelembe kell venni. A büntetőjogban ez nem egyéni igényként jelentkezik, mivel ilyen a büntető eljárásban nem értelmezhető, azonban alapjául szolgálhat a büntetőigénnyel szembeni védekezésnek, mert olyan normákra hivatkozhat a terhelt, amelyek a büntetőjogi felelősség megállapítására, a jogkövetkezmények kiszabására (stb.) esetlegesen befolyással lehetnek. A bíróságnak kötelessége, hogy az igazság megállapítása és a törvényesség betartása során minden lehetséges szempontot figyelembe vegyen, s így kötelessége az esetlegesen felmerült közösségi jogi kérdés eldöntése vagy meghatározott esetben az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése is. Ezzel azonban az esetleges anyagi jogi következményektől is függetlenül lehet az eljárás menetét, különösen tartamát jelentősen befolyásolni.

A büntető eljárás résztvevői közül tipikusan a terhelti/védői oldalon jelenik meg a közösségi jog mint hivatkozási alap, de az indokoltság mellett sokszor az eljárás elhúzásának motívuma is megbújhat a közösségi jogra való hivatkozás mögött. Ritkán előfordulhat ügyészi kezdeményezésként is, ilyenkor inkább jogértelmezési célú hivatkozást feltételezhetünk, amely az ügyészi feladatok szakszerű teljesítésével és az állami büntetőigény megfelelő képviselésével függ össze. Az eljáró bíróság pedig értelemszerűen hivatalból is vizsgál(hat)ja a felmerülő közösségi jogi aspektusokat, amelyeket - bár

²³⁸ Vö. pl. külföldi szerzők: JOKISCH, 2000; VOGEL, 1995; illetve hazai pl. FARKAS, 1999.

bizonyos szabályok között kötve lehet a felek álláspontjához, ti. az ügyészí vádhoz - a felek által előadott kereteken túlmenően is megvizsgál, mivel a büntető eljárásban főszabályként a részt vevő felek rendelkezési joga nem érvényesül, hanem azt az anyagi igazság megállapításának és az alkalmazandó jogi normák teljes körére való kiterjeszkedés követelménye hatja át.

Fontos hangsúlyozni, hogy a büntető eljárás és a közösségi jog kapcsolatrendszerét alapvetően meghatározza a büntető eljárás feladata és garanciális funkciója. Az egyén jogainak korlátozását szolgáló bűnüldözési célú jogintézmények és a terhelti jogok, alkotmányos (emberi jogi) garanciák között fennálló egyensúlyi állapotba a szupranacionális közösségi jogrenddel új elemek szivároghatnak, amelyeknek hatása nem mindig kiszámítható. Ezért - ahogy azt az anyagi büntetőjognál is láttuk - inkább szűken kell kezelni a közösségi jog nemzeti eljárás(jogo)t befolyásoló hatását, legalábbis addig biztosan, amíg a büntető jogalkotás, illetve az emberi jogok magas szintű (saját) védelme terén a közösségi jogrend nem rendelkezik legitim aktorral.

Mind az anyagi, mind az eljárási jogba beszivárgó közösségi jogot a jogalkalmazás során a nemzeti büntető eljárásban lehet tetten érni. A belső jogban felmerült esetek, amelyek kapcsán az Európai Bíróság általános érvényű tételeket fogalmazhat meg, az előzetes döntéshozatali eljárás útján kerülnek kapcsolatba a luxemburgi testület elé, azonban sokszor nehéz felismerni, hogy az adott (büntető) ügynek van-e olyan vonatkozása, amely hordozhatja a megkövetelt funkcionális kölcsönhatást a két jogrend között s így megnyithatja a közösségi jog befolyásának csatornáját. Éppen ezért még a büntető bíró számára is alapvető jelentőségű a közösségi jog megfelelő ismerete, különösen azért, mert a büntető eljárás objektív feladata az eljáró bíróságot kötelezi, s a „feleknek” rendelkezési jogot ebben a körben (ti. jogkérdések tisztázása) nem ad.

a) Tartalmi befolyás

1. Cowan ügy²³⁹

Ian William Cowan, brit állampolgár rövid párizsi tartózkodása során egy metrókijáratnál elszenvedett erőszakos támadás során súlyosan megsérült, s bár a büntető eljárás megindult, az elkövetőket nem sikerült kézre keríteni. A francia büntető eljárási kódex lehetővé teszi az erőszakos bűncselekmények sértetteinek állam általi kártalanítását, ha másképpen nincs mód megfelelő kártérítés érvényesítésére. Ilyennek minősül az is, ha az elkövető(k) ismeretlenek maradnak. A francia állam

²³⁹ 186/87 sz. ügy, Ian William Cowan / Tresor Public, 1989. február 2.

elutasította Cowan igényét, mivel a vonatkozó szabályok szerint a kártalanítási igénnyel csak francia állampolgárok és olyan külföldi személyek élhetnek, akiknek tartózkodási engedélyük van, illetve akik nemzetközi szerződésen alapuló viszonyosság révén tarthatnának számot kártalanításra. Mivel a jogvitában a brit turista az EKSZ 7. cikkében szereplő megkülönböztetés tilalmára hivatkozott, s kifogásolta így a közösségi joggal össze nem egyeztethető francia szabály alkalmazását, az eljáró bíróság előzetes döntéshozatalért fordult az Európai Bírósághoz.

Az Európai Bíróság álláspontja szerint a brit sértett, franciaországi tartózkodása alatt a közösségi jog egyik alapszabadságából eredő jogát gyakorolta: turistaként a szolgáltatások nyújtásának és igénybevételének szabadságát élvezte. Kimondta továbbá, hogy a büntető eljárásjogi szabályok sem alkalmazhatnak hátrányos megkülönböztetést olyan személyekkel szemben, akiknek a közösségi jog biztosítja az egyenlő elbánás jogát, illetve nem korlátozhatják a közösségi jog által garantált alapvető szabadságjogokat.²⁴⁰ Ez a határozat egyébként fontos építőkövévé vált annak a (Bizottsági) törekvésnek, miszerint a bűncselekmények sértettjeinek védelmét a közösségi jog eszközeivel kell és lehet a legjobban megoldani²⁴¹, mivel azt egyértelműen a szabad mozgás és a szolgáltatások szabadságának hatókörébe vonta. A konkrét esetben tehát a francia rendelkezések nem összeegyeztethetők a közösségi joggal, ezért az eljáró bíróság nem utasíthatja el a kártalanítási igényt, annak helyt kell adnia.

2. Lemmens ügy²⁴²

A holland állampolgárságú terhelt (Johannes Martinus Lemmens) szeszes italtól befolyásolt állapotban vezetett gépjárművet és a holland hatóságok büntető eljárást indítottak ellene, mivel e cselekmény (220 µgr alkohol / liter) bűncselekménynek minősült a holland jog szerint. Az eljárás során a terhelt azonban kifogásolta a kérdéses alkoholszonda alkalmazhatóságát, előadta, hogy „a sajtóból értesültem arról, hogy a szondával valami baj van. Arra hivatkozom, hogy a készüléket Brüsszelben

²⁴⁰ „Dazu ist zu sagen, daß für das Strafrecht und das Strafverfahrensrecht, in das die streitige nationale Rechtsvorschrift aufgenommen wurde, zwar grundsätzlich die Mitgliedstaaten zuständig sind, daß das Gemeinschaftsrecht jedoch nach ständiger Rechtsprechung dieser Zuständigkeit Schranken setzt: Derartige Rechtsvorschriften dürfen weder zu einer Diskriminierung von Personen führen, denen das Gemeinschaftsrecht einen Anspruch auf Gleichbehandlung verleiht, noch die vom Gemeinschaftsrecht garantierten Grundfreiheiten beschränken.“ / „Although in principle criminal legislation and the rules of criminal procedure, among which the national provision in issue is to be found, are matters for which the Member States are responsible, the Court has consistently held that Community law sets certain limits to their power. Such legislative provisions may not discriminate against persons to whom Community law gives the right to equal treatment or restrict the fundamental freedoms guaranteed by Community law.“ / „En este aspecto, conviene recordar que si bien, en principio, la legislación penal así como las normas de procedimiento penal, entre las que se encuentra la disposición nacional objeto de discusión, es de la competencia de los Estados miembros, según reiterada jurisprudencia, el Derecho comunitario impone límites a esta competencia. Dichas disposiciones legislativas no pueden, en efecto, producir una discriminación respecto de personas a las que el Derecho comunitario atribuye el derecho a la igualdad de trato, ni restringir las libertades fundamentales garantizadas por el Derecho comunitario.“ 186/87 sz. ügy, Ian William Cowan / Tresor Public, 1989. február 2.; 19.pont.

²⁴¹ Lásd legutóbb: irányelvtervezet e tárgyban, 2002. október 16. [KOM, 2002, 562].

²⁴² C-226/97 sz. ügy, Johannes Martinus Lemmens elleni büntető eljárás, 1998. június 16.

nem jelentették be - ez milyen következménnyel járhat az én ügyemben?" Az alkalmazható alkoholszondára vonatkozó technikai előírásokat egyébként nemzeti jogszabály tartalmazza, azonban a kérdéses időben egy már hatályban levő közösségi irányelv (83/189) előírta, hogy az ilyen technikai előírásokat azok hatályba lépését követő három hónapon belül be kell jelenteni a Bizottságnak. E bejelentés ebben az esetben valóban nem történt meg. Az eljáró holland bíróság azért fordult az Európai Bírósághoz, hogy választ kapjon a kérdésre, miszerint a bejelentés elmulasztása vajon eredményezheti-e az eszköz alkalmazásának tilalmát, mivel álláspontja szerint - igenlő válasz esetén - a büntető eljárásban végső soron fel nem használható bizonyítási eszközzé válhatna.

Az Európai Bíróság először is megállapította (egy korábbi ítéletét követve²⁴³), hogy a bejelentési kötelezettség elmulasztásából eredő következmények az egyén javára közvetlenül alkalmazhatók. Az irányelv ugyanis az áruk szabad mozgását hivatott biztosítani, így ha az irányelvnek nem megfelelő módon (azaz kereskedelmet korlátozó módon) bocsátanak ki technikai előírást, azt nem lehet alkalmazni. Kifejti azonban azt is, hogy az irányelvnek nem megfelelő nemzeti szabályozást követő áru nem mindennemű felhasználása jogszerűtlen: a hatósági felhasználás nem vezet a kereskedelem korlátozásához, amely egyébként a technikai előírások változásának be nem jelentésével adódna. Az eljárás azzal a válasszal zárult, hogy a büntető eljárásbeli felhasználás nem korlátozza a piacot, ezért - bár be kellett volna jelenteni - az nem jogszerűtlen a közösségi jog szempontjából. Végső soron tehát a terhelttel szemben fel lehet használni az alkoholszonda által hordozott bizonyítékot.

Nem teljesen védhető az Európai Bíróság álláspontja a piaci relevancia hiányáról, mivel az alkoholszondák egyetlen piaca lényegében a hatósági felhasználás, s ha ezt elfogadjuk, akkor éppenhogy korlátozó hatású a bejelentés elmulasztása. Ebben az esetben, bár az irányelv közvetlen hatálya megállapítható lett volna, mégsem kellett volna más következtetést levonni, ezt nem lehetett volna a terhelt javára alkalmazni: e megállapításból nem következik közvetlenül a szonda büntető eljárásbeli felhasználásának tilalma.²⁴⁴ Ez utóbbit csakis a nemzeti büntető jog bizonyítási szabályai határozhatták volna meg.

Fontos azt is látni, hogy az Európai Bíróság nem zárta ki a lehetőséget, hogy az eljárásjogra is hatással lehetnek a közösségi jog szabályai, amennyiben az piaci relevanciával bír. Így például elképzelhető lenne, hogy a közösségi jog kizárhatna környezet- vagy egészségvédelmi okokból bizonyítási

²⁴³ C-194/94 sz. ügy, CIA Security International / Signalson SA, Securitel SPRL, 1996. április 30.

²⁴⁴ Hasonlóan pl. GÄRDITZ, 1999, 294.p.; SATZGER, 1999, 132-133.p.

eljárásokat vagy azokat előzetes bejelentéshez köthetné.²⁴⁵ GÄRDITZ álláspontja szerint a fentiekhez hasonló esetben, ha a bizonyítási eszközként való felhasználást tilalmazná a közösségi jog, ez egyfajta szankcióként lenne értelmezhető a mulasztó tagállammal szemben, ami nem megengedhető, mivel a büntető eljárás felségjogból eredő feladat, s nem esik a közösségi szabályozás hatálya alá.²⁴⁶ Ha azonban adott a közösségi jogi relevancia, nincs indok a közösségi jogi befolyás alól a büntető eljárási szabályok kizárására.²⁴⁷

3. Bickel ügy²⁴⁸

A tényállás szerint a két német anyanyelvű személy, Horst Otto Bickel osztrák, Ulrich Franz pedig német állampolgár ellen, büntető eljárás indult Olaszországban, az előbbivel szemben ittas járművezetés, utóbbi ellen pedig kés tiltott viselése miatt. A terheltek kérték, hogy a büntetőeljárást - mivel nem beszéltek olaszul - velük szemben németül folytassák le. Südtirolban (Trentino-Südtirol) léteznek ugyanis kisebbségi nyelvhasználatra vonatkozó speciális szabályok, amelyek szerint az ott lakó német ajkú olasz állampolgárok kérhetik, hogy ellenük az eljárást (hivatali vagy bírósági) német nyelven folytassák le. Az eljáró bíróság az Európai Bírósághoz fordult, és arra a kérdésre várta a választ, hogy az uniós állampolgár terheltek hátrányos megkülönböztetését jelentené-e az eljárás olasz nyelven való lefolytatása.

Az Európai Bíróság kimondta, hogy a büntető eljárás az adott államétól különböző nyelven való lefolytatásához való jog, amely nemzeti szabályozásból ered, az EKSZ hatálya alá tartozik és ezzel összhangban kell állnia. A 6. cikk szemben áll az olyan nemzeti szabályozással, amely az állam fő nyelvétől különböző másik nyelvet beszélő, meghatározott helyen élő állampolgárainak megengedi, míg a másik tagállamból érkező, ugyanazt a nyelvet beszélő személyeknek pedig nem adja meg a jogot arra, hogy ellenük a büntető eljárást a saját nyelvükön folytassák le.²⁴⁹ Mindebből az következett, hogy az olasz hatóságok kötelesek voltak az eljárást a két német ajkú uniós polgárral szemben németül lefolytatni.²⁵⁰

b) Hivatkozás a közösségi jogra a büntető eljárásban

Mióta az Európai Bíróság joggyakorlatának köszönhetően a közösségi jog legfontosabb jellemzői kikristályosodtak és a Bíróság a közösségi jogot a

²⁴⁵ GÄRDITZ, 1999, 294.p.

²⁴⁶ GÄRDITZ, 1999, 295.p.

²⁴⁷ Hasonlóan pl. GÄRDITZ, 1999, 295.p.; JOKISCH, 2000, 112.p.

²⁴⁸ C-274/96 sz. ügy, Horst Otto Bickel és Ulrich Franz elleni büntető eljárás, 1998. november 24.

²⁴⁹ C-274/96 Horst Otto Bickel és Ulrich Franz elleni büntető eljárás, 1998. november 24.

²⁵⁰ Hasonló ügy lásd 137/84 sz. ügy, Ministère Public / Robert Heinrich Maria Mutsch, 1985. július 11.

közemberek kezébe adta²⁵¹, ezzel a nemzeti jog egyben új dimenziót is kapott. A tény, hogy ezért a büntető eljárásokban is megjelenhet a közösségi jogra való hivatkozás („eurovédelem”²⁵²), sokszor olyan eszközt ad - tipikusan - a terhelti/védői oldalnak, amelyet a védekezésében hatékonyan használhat, ha másra nem is, de az eljárás elhúzására mindenképpen. Bár önmagában a közösségi szabályokra való hivatkozás nem teremti meg az eljáró hatóság kötelezettségét a kérdés tisztázására és az Európai Bírósághoz való fordulásra, arról ugyanis a saját mérlegelése alapján és a feltételek teljesülése esetén dönt, mégis feltételezhető, hogy a büntető bíróság a közösségi jogon alapuló terhelti érvelés esetén inkább megvárja az Európai Bíróság döntését, minthogy saját maga döntsön arról. Teszi mindezt azért, mert számára a közösségi jog a büntető ítékezésben (és a büntetőjogban is) idegen testként jelentkezik, s megnyugtatóbbnak tűnhet a kifejezetten erre hivatott szerv segítségét igénybe venni.

Az, hogy a büntető eljárásokban is felmerül a közösségi jogra való hivatkozás mint védekezési alap, köszönhető az anyagi büntetőjog egyes területei és a közösségi jog közötti funkcionális kölcsönhatásnak. A közösségi joggal össze nem egyeztethető nemzeti norma alkalmazási tilalmára vagy a „közösségmű” jogértelmezésre való hivatkozás egyaránt megjelenhet védekezési formaként, s - ahogy azt az előző pontokban bemutattam - a közösségi jog a büntetőjogi felelősség alól mentesülést is eredményezheti. Ezért hiba lenne azt állítani, hogy e hatás kihasználásával a terhelt minden esetben az igazságszolgáltatás menetét „rosszhiszeműen” akarná befolyásolni, hiszen jól felfogott érdeke, hogy az összes lehetséges eszközt, így a közösségi jog számára előnyös „destruktív» erejét²⁵³ is megragadja saját védelmére. Másik oldalról viszont az is igaz, hogy a közösségi jogra való hivatkozással emiatt a büntető eljárásban (is) vissza lehet élni, még akkor is, ha az ügy érdemi eldöntésére az ilyen célú hivatkozások nincsenek hatással. Ugyanakkor valóban nehéz megállapítani, hogy a közösségi joggal való védekezés mikor „rosszhiszemű”, azaz mikor irányul csupán az eljárás elhúzására. Ennek megítélésére képesnek kell lennie a nemzeti bírónak, ellenkező esetben szinte automatikusan fordulhat a luxemburgi testülethez, ha megalapozott döntést akar hozni.

²⁵¹ MANCINI és KELING ismert mondását a Van Gend en Loos-ügyben hozott ítéletről (ti. hogy az „kivette a közösségi jogot a politikusok és bürokraták kezéből és a közembereknek adta”) idézi KIRÁLY, 1998, 235.p.

²⁵² Vö. LÉVAI, 1998, 67.p., illetve külföldi szakirodalomban az „eurodefence”-ről lásd pl. BAKER, 1998, 366.p.; DINE, 1993, 246.p.

²⁵³ SATZGER, 2001, 680.p.

c) A Bordessa ügy

Az alábbiakban - a címben is szereplő Bordessa ügy ²⁵⁴ kapcsán - egy különleges helyzetet vizsgálók meg, amelyet az irányelv időbeli tényezőhöz kötött esetleges közvetlen hatálya eredményezhet a büntető eljárásban. Ehhez azonban először nézzük a jogesetet.

Alapügyként két spanyol büntető eljárás szolgált, amelyek tárgyává tett cselekményeket ugyanannál a spanyol-francia határátkelőnél követték el. A cselekmények lényege, hogy egy olasz állampolgár (Bordessa) kb. 50 millió, két spanyol állampolgár pedig 38 millió pesetát kívánt Spanyolországból engedély nélkül kivinni, ami a kérdéses időpontban (1992. november 10. és 19.) a spanyol jogszabályok szerint büntetendő cselekménynek minősült. Enyhébb megítélés alá esett, ha valaki egymillió pesetát meghaladó valutát akart kivinni előzetes bejelentés nélkül, míg minősített eset valósult meg, ha a pénz meghaladta az öt milliót és nincs előzetes engedélyezés: ebből következően a terhelték a pénz mennyiségére tekintettel egyaránt a minősített esetet valósították meg. Ebben az időpontban már hatályban volt a tőke szabad áramlásának biztosítására kibocsátott közösségi irányelv (88/361), amelynek átültetésére szabott határidő a spanyol állam vonatkozásában (is) 1992. december 31-én járt le, azaz a fenti cselekmények elkövetését követő szűk két hónappal később. Az eljáró bíróság az ügyben több kérdést is az Európai Bíróság elé terjesztett.

Az Európai Bíróság álláspontja szerint a súlyosabban minősülő cselekmény büntetendősége a tőke szabad mozgását akadályozza, mivel előzetes engedélyezéshez nem lehet kötni az ilyen pénzmozgást. Kimondta továbbá azt is, hogy a közösségi irányelv egyes szakaszai közvetlenül alkalmazhatóak és a velük szemben álló belső jogszabályok alkalmazásának tilalmát eredményezhetik. Eszerint tehát a spanyol szabályozásban az engedélyhez kötés nem felel meg a közösségi jognak, az engedélyezéssel kapcsolatos jogi előírás, azaz a büntetőjogi norma azon eleme szembenáll a közösségi joggal, amely szerint a bűncselekményt az valósítja meg, aki **engedély nélkül** hajtja végre a fenti pénzmozgatót. Ha azonban ezt a tényállási elemet nem lehet figyelembe venni, akkor a, terhelték cselekménye nem bűncselekmény.

Ami miatt igen érdekes az ügy, és ehelyütt, a büntető eljárás lefolytatására befolyással bíró jogesetek között tárgyalom, az az a tény, hogy az elkövetés időpontjában az irányelv átvételére szabott határidő még nem járt le, ezért a kedvezőbb közösségi jogra - akkor - nem hivatkozhattak. Mihelyt azonban a határidő lejár, megnyílik ez a védekezés is, s a közvetlen hatály miatt nem alkalmazható a nemzeti jog rendelkezése. Azaz a terhelt ugyanazon

²⁵⁴ C-358/93, C-416/93 sz. ügy, Aldo Bordessa, Vicente Mari Mellado és Concepcion Barbero Maestre elleni büntető eljárás, 1995. február 23.

cselekményének teljesen eltérő megítélése - az ebből a szempontból - tisztán véletlenszerűnek tekinthető időbeli tényezőtől függ.

A bűncselekményeket főszabály szerint az elkövetéskor hatályban levő büntető törvény szerint kell megítélni, visszaható hatálya az elbíráláskori enyhébb büntető törvénynek lehet.²⁵⁵ Az ezt tartalmazó büntetőjogi alapelvet a közösségi jog általános elvei között is elismerte az Európai Bíróság, s a kontinentális alapokon nyugvó belső jogrendszerekben is általánosan elfogadott.²⁵⁶ Nem utolsósorban pedig az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény (Róma, 1950. november 4.) 7. cikke is tartalmazza, amelyhez az Emberi Jogok Európai Bíróságának jelentős joggyakorlata is kapcsolódik.

A fenti esetben szereplő elkövetéskori büntető jogszabály esetében fel sem merül annak közösségi joggal való összeegyeztethetősége, mivel az elkövetéskor a közösségi jogi norma nem bírt (még) közvetlen hatállyal. Az elbíráláskori joghelyzet szerint viszont már megnyílt a közösségi jog szabályának közvetlen alkalmazhatósága, ami a terheltek büntetőjogi felelősségének kizárását okozza a közösségi jog rendelkezése alapján, s ennek következtében érvényesülhet a visszaható hatály. A konkrét esetben ennek megfelelően el lehetett járni, mivel mire az eljáró bíróság megkapta az Európai Bíróság válaszait, addigra az irányelv átvételére szabott határidő lejárt s így annak közvetlen hatálya is hivatkozhatóvá vált. Amennyiben pedig a nemzeti jogalkotó megfelelő norma kibocsátásával eleget tett az irányelv rendelkezéseinek, a magatartás a büntető jogszabály alapján nem lesz büntethető.

Kérdés lehet azonban, hogy mi az eljáró bíróság teendője akkor, ha ez a határidő belátható időn belül (pl. az eljárás átlagos időtartamán belül) nem jár le, s így a közvetlen alkalmazhatóság nem fog megnyílni vagy akkor, ha a közösségi jog és a büntetőjog között feszülő ellentétet észleli ugyan a bíróság, de azt is látja, hogy pl. néhány hónap (vagy hét) múlva már az „új” joghelyzet alapján fel kellene menteni az elkövetőt. Az első esetben a bíróságnak abból kell kiindulnia, hogy az irányelv átvételére szabott időben a jogalkotó eleget fog tenni a kötelezettségeinek, mivel annak erre alkalma, valamint elegendő ideje is van. Ezért a közvetlen hatály hiányában alkalmazza a nemzeti normát, és elítéli a terheltet. A másik esetet azért kell - ebből a szempontból - egy kicsit másképpen megítélni, mert a jogalkotásba vetett bizalom a hátralevő rövid idő

²⁵⁵ Franciaországban azonban például a gazdasági bűncselekmények körében ezt az elvet nem ismerik el. SATZGER, 2001, 616.p.

²⁵⁶ Ezzel szemben például a brit büntetőjogban nem élvez teljes elismertséget, amelyről részletesen pl. BAKER, 1998, 368.p.

miatt megtörhet, s ha nem lesz végrehajtó belső norma, akkor az irányelv rendelkezései közvetlenül alkalmazhatóvá válnak. Ilyenkor a hátralevő viszonylag rövid idő adott esetben alapot adhat a méltányossági, célszerűségi és pergazdaságossági szempontokat érvényesítő más elbánásra. Megítélésem szerint itt kérdéses lehet, hogy mennyiben felelne meg a büntető igazságszolgáltatás céljainak és feladatainak az, ha a kurrens joghelyzet alapján elítélnék a terheltet, jóllehet - egyszerűen szólva, ha kicsit húznák az eljárást - néhány hónap múlva fel is lehetne menteni.

A nemzeti bíró alapján véve helyesen jár el, ha az elítélést is lehetővé tevő nemzeti jogszabályt alkalmazza, mivel az ellentétes pozitív közösségi jog hatálya (még) nem terjed ki a kérdéses jogviszonyra. Az irányelv átvételére előírt határidő lejártával a közösségi jog vonatkozó rendelkezései behatolnak a büntetőjogi szabályok közé, s ezzel - mint a fenti ügyben is - a jogi környezet megváltozását idézik elő. A büntetőjogi jogviszonyokat is, ha már beállt a jogerő, a jogszabály-változás általában nem érinti, a jogbiztonság elve főszabályként kizárja a lezárt jogviszonyok újbóli megnyitását. Kivéve akkor, ha az adott tagállam belső jogának valamely jogintézménye ezt lehetővé teszi, mint ahogy például az olasz büntető törvénykönyv 2. cikkében foglalt rendelkezés ki is mondja: „senkit nem lehet olyan cselekmény miatt elítélni, amely a későbbi törvény szerint már nem büntetendő; amennyiben pedig már elítélték, a végrehajtás és a büntetőjogi joghatások elenyésznek.” Ez a megoldás elegáns válasz a közösségi jog és a belső büntetőjog „együtthatásából” eredő problémára, amellet, hogy garanciális és alapjogi szempontokat is maximálisan kielégít.

Mi a helyzet azonban ott, ahol nem ismert ilyen vagy hasonló jogintézmény? Az *ex post facto* jogi rendezésre legfeljebb - kivételesen - a jogbiztonsághoz mérhető fontosságú más (alkotmányos) alapelv védelme érdekében kerülhet sor, akkor is az arányosság és a szükségesség keretein belül. A büntetőjogban így akkor képzelhető el a jogerő pusztán jogszabály-változás miatti áttörése, ha az elítélés később alkotmányellenessé nyilvánított jogszabály alapján történt.²⁵⁷ Ugyan ez formailag valóban jogszabály-változásként valósul meg, mégis a jogerő áttörését a büntető jogszabályoknál magasabb rendű jogforrásnak, az alkotmánynak való - tartalmi - ellentmondás indokolja. Hasonló a helyzet a nemzetközi emberi jogi szervezet döntése miatti jogerő feloldásakor, mivel itt is magasabb rendű értékrendszer teszi felülvizsgálhatóvá a lezárt büntető jogviszonyt. Azaz mindkét helyzetben a

²⁵⁷ Németország vonatkozásában lásd pl. SATZGER, 2001, 645-660.p. A többi tagállammal kapcsolatban lásd JOKISCH, 2000, 213.p.

büntetőjogi elítélést lehetővé tevő jogszabály az utólagos, adott (alkotmányos, emberi jogi) szempontú vizsgálatban veszíti el érvényességét. A fenti tényálláshoz kapcsolódóan bemutatott elvi helyzetekben utólagosan nem található olyan magasabb rendű értékrendszer, amelynek ellentmondana a jogszabály. A közösségi jog lehetne ilyen, azonban épp a közösségi jog maga (ti. az irányelv közvetlen hatályának időbeli tényezőtől való függése) engedi meghatározott ideig, hogy szabályaival szemben álló nemzeti jog legyen hatályban, ezért nem elfogadható, ha e kettősség miatt kellene a belső jogbiztonságot egy utólagos érvénytelenítő aktussal csorbítani. Nem beszélve arról, hogy a közösségi jog a nemzeti joghoz képest nem élvez eleve magasabb rendű besorolást. Az eljáró bírót azonban e szituáció - adott esetben - nehéz helyzetbe is hozhatja, amelynek eredményeképpen erkölcsileg arra kényszerülhet, hogy pl. úgy tűzze a tárgyalási határnapokat, hogy még az eljárás lezárása előtt beálljon a terhelte nézve kedvezőbb joghelyzet. Nem vagyok abban biztos, hogy megfelelő az a szabályozás, amely ilyen helyzetet teremt az igazságszolgáltatásban.

Mi lehet a megoldás? Bár az irányelv az átvételét megelőző időszakban is befolyást gyakorolhat a jogalkotásra és bizonyos szempontból a jogalkalmazásra is, a kurrens joghelyzetre azonban nincs hatással. Ezért a nemzeti jog szempontjából relatíve tiszta joghelyzetet eredményezne, ha mégis elismernénk, hogy az irányelv a hatálybalépésétől kezdődően, már az átvételére kitűzött határidő lejárta előtt is módosíthatná a belső joghelyzetet. A közösségi jog szerint ez viszont azt jelentené, hogy az irányelv hatályba lépésétől kezdődően közvetlenül hatályos és alkalmazható lenne, azaz lényegében a rendelet tulajdonságaival bírna: biztosan állítható, hogy ilyen általános változás a közösségi jogforrási rendszerben nem várható. Ebből következően a tagállami jogrendben „belső” megoldást kell találni az ilyen helyzetekben történő aggálytalan eljárásra, ennek hiányában legfeljebb a jogalkalmazó eljárási trükkjeivel lehet elkerülni a méltánytalan elítéléseket.

A „közösségű” jogértelmezés önmagában - a tényállásra vonatkozóan - nem alkalmas arra, hogy e megoldás eszköze legyen, mivel a nemzeti jogalkotó akarata és büntetőjog-szabályozási szabadsága a tényállás törvénnyel szembeni értelmezését kizárja, így a bűncselekményt megvalósító személy büntetőjogi felelősségét a törvényes feltételek fennállása esetén meg kell állapítani.

Mind az anyagi jog, mind az eljárási jog akkor nyújtana lehetőséget a megoldásra, ha valamely jogintézményén keresztül figyelembe lehetne venni a már hatályos („dekriminalizáló” hatású) irányelvet, aminek eredményeképpen

az irányelv már a határidő lejárta előtt a belső jogban így vagy úgy hivatkozási alappá válhatna, s joghatása a belső jog rendelkezése nyomán kiszélesedne.²⁵⁸ Az **anyagi jogban** az adott cselekmény megítélésére vonatkozó jogszabályi háttér kiterjesztése kínálkozik: az enyhébb megítélést lehetővé tevő elbíráláskori törvény fogalmi körébe elvileg beépülhetne a vonatkozó irányelv is, amelynek következményeként végülis a méltánytalan elítéléseket az irányelv - közösségi jog szempontjából nézve - idő előtti figyelembevételével lehetne elkerülni. Ez a megoldás lényegében az irányelv címzettjévé teszi magát a tagállami bíróságot is, és feltételezi az eljáró bíróság közösségi jogi felkészültségét és naprakészségét. A nemzeti büntetőjog szempontjából viszont az elbíráláskori törvény fogalmi határainak efféle kitágítása azt jelentené, hogy olyan jogszabályt kellene figyelembe venni, amely a belső jog dimenziójában még meg sem jelent. Meglátásom szerint azonban, ha a „közösségű” jogértelmezés eszközét az elbíráláskori törvény fogalmával kapcsolatosan alkalmazzuk, juthatunk olyan eredményre, amelynek értelmében az adott cselekményre vonatkozó hatályos anyagi jogi normák körébe a felmentést megalapozó közösségi jogi is bekerülhet.

Az anyagi jogi megoldások elvetése esetén felmerülhet valamely **eljárási jogból** fakadó módszer választásának lehetősége. Az ilyen megoldásnak is azt a célt kellene követnie, hogy az érintett személy jogszabályi rendelkezés (*de jure*) kerülje el az elítélést vagy mentesüljön alóla. Elképzelhető lenne elvileg egy elítélés utáni jogintézmény, egy külön rendkívüli jogorvoslat bevezetése, amely az irányelv folytán megváltozott jogi helyzetet értékeli szűk körben. Lényegében ilyen esetben is „csupán” a jog megváltozásáról van szó, a tény azonban, hogy létezik érvényesen kibocsátott s egy másik - a tagállamot kötelező - jogi dimenzióban hatályos ellentétes tartalmú norma, szolgálhat a jogorvoslat elvi alapjául.

Másik *de jure* módszer lehetne egy olyan eljárási akadály megalkotása, amely az eljárás további folytatásának gátjául szolgálna abban az esetben, ha a közösségi jogrend érvényes és hatályos irányelvének⁷ rendelkezése - annak belső jogi közvetlen hatálya esetén - a büntető eljárás alá vont személy cselekményének enyhébb megítélésére vezetne. Majd pedig az irányelv átvételére tűzött határidő lejártával az időközben kibocsátott belső norma alapján vagy pedig az irányelv közvetlen hatályának megnyílása okán el lehetne bírálni a terhelt cselekményét.

²⁵⁸ A fent említett olasz jogi szabályozáshoz hasonló megoldások esetén e kérdés értelemszerűen fel sem merül.

együttesen olyan joghelyzetet teremtenek, amelyben fel kellene őt menteni. Ehelyett elítélik s így súlyos igazságtalanságot kénytelen elviselni.

Az első esetben a nemzeti jog ilyen alkalmazása eleve sérti a közösségi jogot, ezért a közösségi joggal össze nem egyeztethető nemzeti jogon alapuló büntetőjogi elítélés is összeegyeztethetetlen a közösségi joggal.²⁶⁰ Álláspontom szerint ebben a körben az elítélésre anyagi jogszabálysértés következtében került sor, ezért ezt akár az elsőfokú határozat orvoslásakor, akár az esetleges rendkívüli jogorvoslat során figyelembe lehet és kell venni. Az anyagi jogszabálysértés kiküszöbölésének szükségességét általában minden kontinentális jogrendszer elismeri és arra lehetőséget nyújt a rendes vagy a rendkívüli jogorvoslatok körében.²⁶¹

A másodikként említett körben abból ered a probléma, hogy a közösségi jog értelmezési monopóliuma az Európai Bíróságot illeti, ezért a tagállami bíróságok csak meghatározott feltételek mellett „értelmezhetik” a közösségi jogot (lásd VI. fejezet 4. pont és IX. fejezet 3. C pont), s amennyiben ennek nem tesznek eleget, a jogalkalmazásuk sértheti a közösségi jogot. Az így megvalósuló elsőfokú elítélés esetén még a másodfokú bíróságnak (tagállamtól függően esetleg a harmadfokú bíróságnak) lehetősége van kiküszöbölni a közösségi jogsértést pl. előzetes döntéshozatal kezdeményezésével, illetőleg az Európai Bíróság korábbi „világos” joggyakorlatának figyelembe vételével.

A harmadik szituáció annyiban más, hogy az elítélés idején a belső jog nem áll szemben a közösségi joggal, ezért az esetleges elítélés is jogszerű, azonban az Európai Bíróság semmisségi döntése, amely a korábban érvényes közösségi normára vonatkozik, utólag kihat a belső joghelyzetre is. Ezért a nemzeti rendelkezés figyelembe vétele, amely a semmis normát veszi alapul, utólag szemlélve sérti a közösségi jogot, hiszen a Bíróság döntése az adott normát „törli” a közösségi jogrendből. Amennyiben az Európai Bíróság semmisségi döntése az elsőfokú határozat meghozatala után még a rendes jogorvoslati eljárásban hatályosul, nem jelenthet nehézséget az új joghelyzetnek megfelelően eljárni.

Nem ejtettem még bővebben szót arról az esetről, amikor a közösségi jogot sértő - fenti okokon alapuló -, elítélő határozat jogerőre emelkedik. Általában véve megállapítható, hogy a belső jogrend jogereje - s különösen a büntető ítéletekhez kötődő jogerő - ilyenkor sem engedheti, hogy erre irányuló belső eljárás hiányában az elítélést megváltoztassák, azaz ütköznek a

²⁶⁰ Vö. 82/71 sz. ügy, Pubblico Ministero della Repubblica Italiana / Societa' Agricola Industria Latte, 1972. március 21.; majd 88/77 sz. ügy, Minister for Fisheries / C.A. Schonenberg and others, 1978. február 16. és 21/81 sz. ügy, Ministère Public / Daniel Bout, BVI Bout en Zonen, 1982. február 10.

²⁶¹ Vö. CSÉKA, 1985.

jogerőhöz fűződő társadalmi érdekek a közösségi jog érvényesítésének érdekei. Nem lényegtelen érv azonban, hogy ebben az esetben a jogerővel szemben a közösségi jogsértés kiküszöbölésének igényén túl az érintett, jogellenesen elítélt személy érdekei is felhozhatók. A tagállami bíróságok ítéleteinek jogerejét a közösségi jog tiszteletben tartja [EKSZ 68. cikk (3) bekezdés (korábbi 73/P.cikk)], ebből következően az esetleges téves ítéletek meghozatalába is „belenyugszik”. Ez értelemszerűen a büntető ítéletekre is kiterjed. A közösségi jog sérelmével meghozott büntetőítéletek ellen egyéni jogorvoslatot a közösségi jog nem kínál, azonban elvileg elképzelhető, hogy a tagállammal szemben az EKSZ megsértése miatt a 226. cikk alapján eljárást lehet indítani, de elmarasztalás esetén végső soron mégis a tagállamnak kell belső jogában megoldania a jogi problémát.²⁶² Az Európai Bíróság is csak akkor nyilatkozott e kérdésről, amikor kimondta, hogy ugyanazon személy újabb büntetendő cselekménye esetén figyelembe kell venni a korábbi, közösségi jognak nem megfelelő elítélést. Eszerint tehát nem lehet a korábbi elítélést büntetést súlyosító körülményként értékelni²⁶³.

Mindebből következően tehát az egyén számára elviselhetetlen igazságtalanság (jogtalanság) kiküszöbölését a nemzeti jogban kell megoldani. Az asszimiláció elve megköveteli a büntető eljárások egyforma megítélését, függetlenül attól, hogy azok keretében tisztán a belső jogot alkalmazzák-e avagy egyben a közösségi jogot is, így tehát ha a nemzeti jog megsértése esetén van lehetőség a jogerő áttörésére, ezt a lehetőséget - azonos vagy összehasonlítható módon és feltételekkel - a közösségi jog megsértése esetén is biztosítani kell.

Amennyiben jogerős bírósági ítéletekről van szó, a megoldást a rendkívüli jogorvoslatok körében kell keresni. Tekintettel azonban arra, hogy ezzel kapcsolatban a tagállami jogrendekre kiterjedő részletes összehasonlító vizsgálatot nem folytattam, s a jogerő utáni eljárások nagy valószínűséggel tagállamonként különbözőek lehetnek, további általános elemzést nem végezhetek.

Annál is inkább megállapítható, hogy a fenti első esetben az elítélés alapjául közösségi joggal szemben álló nemzeti jog szolgált, amelynek figyelembevétele az anyagi jogszabályok súlyos megszegését jelenti, s mint ilyen alapjául szolgálhat rendkívüli jogorvoslatnak. Ha pedig ezt az okot az adott

²⁶² Látni kell, hogy itt nem ugyanolyan jogintézményről van szó, mint az emberi jogvédelem európai modelljénél, hiszen ez utóbbinál az egyén konkrét jogsérelem esetén önálló panasszal élhet valamely állammal szemben, a tárgyalat esetkörben pedig a közösségi jog nem biztosít hasonló panaszjogot.

²⁶³ 8/77 sz. ügy, Concetta Sagulo, Gennaro Brenca, Abdelmadjid Bakhouché elleni büntető eljárás, 1977. július 14.

tagállami jogrend nem ismeri, végső megoldásként a közösségi jog érvényesülésének alaptörvényi elismeréséből le lehet vezetni az ilyen elítélés alapjául szolgáló belső norma alkotmányellenességét is.

A jogértelmezéssel kapcsolatos mulasztás esetén, ha ez jogerős elítéléshez vezetett, azt a kérdést kell megválaszolni, hogy e mulasztás, miszerint az adott bíróság nem fordult az Európai Bírósághoz, milyen típusú jogorvoslat alapjául szolgálhat. BLUTMAN eljárási szabályszegésnek tekinti az előzetes döntés kezdeményezésének mellőzését (kötelező esetben), ebből következően a hibás értelmezésre alapozott jogerős elítélésekkel szemben alig lát belső jogi jogorvoslatra lehetőséget.²⁶⁴ Nézetem szerint azonban szerencsésebb lenne ezen esetkörnél abból kiindulni, hogy a helytelen jogértelmezés eredményeképpen az anyagi jog tartalmának feltárását illetően történik hiba, az eljáró bíróság végső soron hibás tartalommal alkalmazza az anyagi jogszabályokat (amelyek körébe a közösségi jog vonatkozó szabályai is beletartoznak), ami pedig - hasonlóan az előző esethez - anyagi jogszabálysértésnek minősül.

A harmadik, fent említett esetkör vonatkozásában a már jogerőre emelkedett ítéleteknél az lehet a megoldás, ha a belső jog azon eljárását alkalmazzák, amelyet a tagállami alkotmánnyal szemben álló belső norma alapján történt elítéléseknél is alkalmaznának (ha létezik ilyen). Ugyan a közösségi jogrendben nem létezik alaptörvény, azonban a másodlagos normák meg kell, hogy feleljenek az alapszerződéseknek, így - véleményem szerint - ezen jogforrások egymás közötti viszonya indokolhatja az analógiát. Más kérdés persze, hogy egy adott tagállami jogrendben megengedett lenne-e a kérdéses eljárás analóg típusú alkalmazása.

Mindezekre figyelemmel állítható, hogy nagyon fontos az eljáró büntetőbíróság számára is a megfelelő közösségi jogi ismeretek megszerzése, mivel a közösségi jogot sértő büntetőjogi elítélésekkel szemben az érintett személyek megalapozott jogorvoslati igénnyel léphetnek fel.

Ehhez kapcsolódóan mindenképpen érinteni kell azt az érdekes helyzetet, amikor az eljáró bíróság ugyan észleli, hogy bizonyos körülmények beállása esetén közösségi jogot fog

---

²⁶⁴ BLUTMAN, 2003, 331-334.p.

I. Részösszegzés

1.1. Az Európai Bíróság joggyakorlata jelentős mértékben befolyásolja a nemzeti büntetőjog alkalmazását. A jogalkotásra gyakorolt hatás mellett a konkrét büntetőjogi jogviszonyban, azaz az egyedi esetben is megjelenhet a közösségi jog mint mérce vagy pedig mint szabályozó matéria.

A büntető előírások nem vezethetnek diszkriminációhoz, ha a közösségi jog az adott esetre nézve az egyenlő elbánás elvét ismeri el. Az arányosság elvének is érvényesülnie kell, azaz a nemzeti kontroll eszközrendszerét (amelybe a büntetőjog is beletartozik) úgy kell megalkotni, hogy a szerződéses szabadságjogokat az alapszerződés keretein belül csak annyiban lehet korlátozni, hogy az arányban álljon az elkövetett cselekménnyel. A közösségi jognál szigorúbb nemzeti szabályok kibocsátása, s így esetenként a szabadságjogok korlátozása attól függően engedett (kifejezett rendelkezés hiányában), hogy az adott kérdésben a közös szabály a védelem minimumszintjét avagy annak maximális mértékét tartalmazza-e. Ez az elv a büntetőjogi rendelkezésekkel kapcsolatban is alkalmazandó. Mindezekből az is következik, hogy a tagállami belső jog és így a belső büntetőjog **alkalmazása** a közösség által garantált szabadságjogok korlátozását nem eredményezheti.

A közösségi jog azzal, hogy bizonyos jogviszonyokat maga szabályoz, eleve hatással lehet egyes tényállások felépítésére, ezzel - adott körben - a büntetendő magatartások körét s így a büntetendőség határait is megszabhatja.

1.2. Mindebből következően szükségesnek látszik az is, hogy a **jogalkotásban** is figyelemmel kísérjék a belső büntetőjogi joggyakorlat alakulását, és adott esetben rendezzék a joghelyzetet annak érdekében, hogy az eljáró bíróság jogtalálása az egyszer már elbírált, Európai Bíróságot is megjáró esetekhez hasonló tényállások újabb előfordulása esetén egyszerűbb legyen. Ezen igény akkor merül fel leginkább, amikor a nemzeti jogalkotót egyébként konkrét végrehajtási kötelezettség (valamely közösségi jogi rendelkezés átvételére) nem terheli az adott kérdésben, azonban a nemzeti bírónak az alapszabadságok érvényesítése, illetve a „közösséghez” jogértelmezés miatt mégis a belső szabályozástól eltérő tartalmú döntést kell hoznia.

1.3. Az alapszabadságok egyébként a büntetőjog egyes, pontosabban meghatározható területeivel kerülhetnek kapcsolatba, a funkcionális kölcsönhatás miatt értelemszerűen a közös szabályozási elemet nem hordozó normák nem befolyásolhatják egymást (**szabályozási összefüggés**). Ennek megfelelően az áruk és szolgáltatások szabad mozgása a gazdasági

bűncselekmények tényállásaival, fogyasztóvédelemmel összefüggésben, a tőke szabad áramlása a pénzügyi vagy pénzügyi jellegű deliktumokkal kapcsolatosan érzékelhető, míg a személyek szabad mozgása kevésbé a tényállásokat, inkább a szankciókat, illetve a konkrét lefolytatott büntető eljárás szabályait érintően bír jelentős befolyással. Ez utóbbi okaként azt említem, hogy a személyek szabad mozgásának garantálásával a büntetőjogi védelem önmagában nem változik, mivel a más állambeli elkövető a büntetőjog belső szabályainak megfelelően - ha a törvény hatálya alá esik - éppúgy büntetendő lehet, mint a saját állampolgár. Emiatt állítható, hogy ezekben az esetekben a közösségi jog alapszabadsága az ilyen személyekkel szemben kiszabható szankcióra vagy a vele szemben mint külföldivel folytatott eljárásra lesz befolyással (**személyi összefüggés**). Emellett a személyek szabad mozgásának mint biztosítandó alapszabadságnak vannak olyan aspektusai is, amelyek konkrét közösségi szabályozásból adódóan a tényállásokra is hatással lehetnek, így például a diplomák kölcsönös elismerése, ahogy ez az *Auer* ügyben is látható volt.

2. Az Európai Bíróság döntéseit vizsgálva megállapítható, hogy a Bíróság nem választja külön a büntetendő magatartások körének, illetve az ezekre alkalmazható szankciók kérdését. Ezt úgy kell érteni, hogy értékelésében összemosódik a vizsgálat alá vett büntetőjogi szabályozás: a szankció, illetve a büntetendőség sajátos, büntetőjogi szabályozásra jellemző viszonya nem köszön vissza a határozatokban. Elegendő ehelyütt megemlíteni, hogy ez a Bíróság arányossági fejtegetéseinek pontatlanságát is eredményezi, mivel az arányosság egyfelől felmerülhet a büntetőjogi beavatkozás / büntetendőségi értékítélet meghozatalakor (mit büntet az állam?), másrészt a büntetendő cselekmény szankciójának (hogyan büntet az állam?) vonatkozásában is.

3. Mindebből az is látható, hogy a közösségi jog a büntetőjog **alkalmazásában** is elemi jelentőséghez juthat. Megítélésem szerint a mai viszonyok között a gyakorlat jogászai érintettség hiányának téves feltételezésében nem tulajdonítanak kellő fontosságot sem önmagában e témakörnek, sem pedig tanulmányozásának, pedig a büntető eljárás alá vont személy cselekményének megítélését, illetve az alkalmazott jogkövetkezményeket - a jogalkotástól és a mindenkori joghelyzettől függetlenül - modifikálhatja a közösségi jog. Valószínűnek tartom, hogy legelőször a védők fogják megérezni a „közösségi szempontú védekezés” ízt, s elsajátítani azt a tudásanyagot és technikát, amellyel a gazdasági bűncselekmények körében

(funkcionális kölcsönhatás) sikerre vihetik védenekük ügyét, de az ügyészek és a bírák kiváló felkészítésére is égető szükség van.

4. Közrendi kimentési okok

A gazdasági integráció eredeti célkitűzése a közös (vagy belső) piac megvalósítása volt, e koncepció magába foglalta (és foglalja) az áruk, személyek, szolgáltatások és a tőke szabad áramlását, a közösségi jog négy alapszabadságát. Ennek megvalósulásához minden akadályt fel kellett számolni, továbbá a közös piac működőképességének fenntartása érdekében biztosítani kellett a versenysemleges gazdasági környezetet, a jogrendszerek egymáshoz való közelítését, valamint meghatározott területeken, így - először - a mezőgazdaság és a szállítás terén, a közös politikák bevezetését. A belső piac megvalósítására tűzött határidő eredményesen telt el, mivel a Közösség és a tagállamok együttes tevékenysége nyomán 1992. december 31-ig többé-kevésbé minden akadályozó tényezőt felszámoltak.²⁶⁵

Az EKSZ vonatkozó rendelkezései, amelyek az áruk, a személyek, a szolgáltatások, illetve a tőke szabad mozgására vonatkoznak [23. cikk - 60. cikk (korábbi 9. cikk - 73/H. cikk)] tartalmazznak olyan rendelkezéseket, amelyek az alapszabadságok korlátozását meghatározott okokból lehetővé teszik, ilyen a 30. cikk (korábbi 36. cikk), a 39. cikk (3) bekezdés [korábbi 48. cikk (3) bekezdés], 46. cikk (korábbi 56. cikk), az 55. cikk (korábbi 66. cikk) és az 58. cikk (1) bekezdés [korábbi 73/D. cikk (1) bekezdés]. E korlátozások közös eredője a (tagállami) közrend, illetve annak valamely aspektusának védelme, amely igazolhatja a közösségi jog által garantált alapszabadságok korlátozását. Az áruk szabad mozgása esetén közkerölcs, közrend, közbiztonság, a személyek és a szolgáltatások szabad mozgásánál a közrend, közbiztonság, közegészség, míg a tőke szabad áramlásánál a közrend és a közbiztonság nyertek külön kiemelést az EKSZ szövegében. Mint látható a közrendet és a közbiztonságot mind a négy alapszabadság esetén feltüntették, míg a közkerölcs és a közegészség csak egyes alapszabadságoknál szerepel.²⁶⁶ A tagállam e lehetőségek ellenére sem kap korlátlan hatalmat az alapszabadságok korlátozására: ezekben az esetekben számára csupán tágabb szabályozási mozgástér nyílik, amelyben továbbra is a közösségi jognak megfelelően kell eljárnia, amit az Európai Bíróság ellenőriz. KIRÁLY álláspontjával egyetértve, valóban nehéz elhatárolni a közrendtől (ti. a tagállam

²⁶⁵ Az ezzel kapcsolatos részletes politikai és jogi folyamatot részletesen elemzi minden hazai és külföldi alapmű is, ezért ettől ehelyütt eltekintek. Lásd VI. fejezet 2. sz. lábjegyzet.

²⁶⁶ A kimentési okok tanáról lásd még VI. fejezet 2. sz. lábjegyzet.

alapvető erkölcsi, politikai, gazdasági értékrendjét megtestesítő alkotmányos elvek) a közerkölcs és a közbiztonság fogalmát, a közrend és a közbiztonság sokszor egymás szinonimájaként jelennek meg. „A közerkölcs és a közbiztonság vélhetően úgy viszonylik a közrend összetett fogalmához, mint különös az általánoshoz, azaz önálló megjelenésük a jogszabály szövegében nem volna feltétlenül szükséges”.²⁶⁷ A közerkölcs fogalma viszont minden tagállam önálló értékítéletén alapul, aminek az lehet a következménye, hogy a tagállamokban eltérő mércét jelenthet a közerkölcs, mint kimentési ok.²⁶⁸ A közrend és hasonló kimentési okok elismerése azt teszi lehetővé, hogy a garantált alapszabadságokat a tagállam korlátozza, azonban „az integráció joga (...) a tagállamok jogalkotási, jogalkalmazási szuverenitásának húsába vág, amit a kivételek bőkezű felsorolásával némiképp ellensúlyoz. Ebben a helyzetben nagyon sok múlik a bírói gyakorlaton, hogy milyen tartalommal tölti meg a közrend bizonytalan jogfogalmát, s ezzel a nemzeti vagy az integrációs érdekeknek ad elsőbbséget”.²⁶⁹ Ennek ellenére nem szerencsés, hogy értelmezésük tagállamról tagállamra változhat, a közösségi jog hatálya alá tartozó területen többé-kevésbé egységes tartalommal kell bírniuk, ellenkező esetben a korlátozások tartalma is tagállamonként eltérő lenne, ami nem felel meg a közösségi jognak.²⁷⁰ Nagyon nehéz lenne ugyanakkor a közrend fogalma mögött érvényesülő, a tagállamokban sokszor annyira különböző értékítéleteket közös nevezőre hozni, erre az Európai Bíróság sem vállalkozott még egyértelműen.²⁷¹ A joggyakorlatból azonban kivehetők a következő tételek: bár a tagállamok szabadságot élveznek a közrend követelte intézkedések megállapításában, a közrend fogalmát szigorúan kell értelmezni, s ezt a Közösség intézményei ellenőrzik²⁷²; az alapszabadságok korlátozása nem vezethet megkülönböztetéshez; a többi tagállam polgáraival szemben csak akkor lehet korlátozást alkalmazni, ha az adott személy jelenléte vagy magatartása valódi és kellően komoly fenyegetést jelent a közrendre²⁷³;

²⁶⁷ KIRÁLY, 1998, 206.p.

²⁶⁸ Vö. KIRÁLY, 1998, 210.p.

²⁶⁹ KIRÁLY, 1998, 208.p.

²⁷⁰ Vö. 36/75 sz. ügy, Roland Rutili / Ministre de l'intérieur, 1975. október 28.; 27., 32. pont.

²⁷¹ Az Európai Bíróság kimentési okokkal kapcsolatos joggyakorlatára a hazai irodalomból lásd pl. KIRÁLY, 1998, 203-219.p.; e körben fontosabb korábbi határozatok: 67/74 sz. ügy, Carmelo Angelo Bonsignore / Oberstadtdirektor der Stadt Köln, 1975. február 26.; 41/74 sz. ügy, Yvonne Van Duyn / Home Office, 1974. december 4.; 36/75 sz. ügy, Roland Rutili / Ministre de l'intérieur, 1975. október 28.; 30/77 sz. ügy, Pierre Bouchereau elleni büntető eljárás, 1977. október 27.; 34/79 sz. ügy, Maurice Donald Henn és John Frederick Ernest Darby elleni büntető eljárás, 1979. december 14.; 115-116/81 sz. ügy, Rezuia Adoui / Belgium és Lüttich városa; Dominique Cornuaille / Belgium, 1982. május 18.; 121/85 sz. ügy, Conegate Ltd. / H. M. Customs and Excise, 1986. március 11.

²⁷² 41/74 sz. ügy, Yvonne Van Duyn / Home Office, 1974. december 4.

²⁷³ 30/77 sz. ügy, Pierre Bouchereau elleni büntető eljárás, 1977. október 27.

végezetül a közrendi kivételeket megengedő korlátozásokat az emberi jogok garanciáival összhangban kell értelmezni.²⁷⁴

Ahogy azt már kimutattam, a közösségi jog alapszabadságai és azok érvényesítésére alkotott közösségi jogi szabályok befolyással lehetnek a nemzeti büntetőjogra, annak hatáira és alkalmazására. E befolyás jellemzője a korlátozó hatás, ti. az, hogy a közösségi jog mércéje a büntetőjogra is rányomja a bélyegét, s a nemzeti büntetőjognak meg kell felelnie a közösségi jogi (alapszabadsági) tesztnek. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy a büntetőjogot, sajátosságaiból és garanciáiból adódóan nem lehet teljesen e mérce alá vonni, tehát bizonyos fokig a közösségi jog befolyásoló hatását maga a büntetőjog-rendszer korlátozza.

E kölcsönösséget látjuk a közrendre (közkerölcsre, közbiztonságra és közegészségre) alapított kimentési okok résztemájánál is. A közösségi jog határt szabhat bizonyos magatartások büntetendővé nyilvánításának, büntetőjogi szankciók alkalmazásának, amennyiben azok az alapszabadságokat korlátozzák. Ugyanakkor azonban a közösségi jog saját rendelkezései, a közrendi kimentési okok, amelyek szintén az alapszabadságok igazolt korlátozását alapozzák meg, egyben a közösségi jog befolyásának is határt szabnak.

A **közösségi jog oldaláról vizsgálva a büntetőjogi szabályozás**, azaz az, hogy valamely a közösségi jog szempontjából is releváns magatartás kifejtése tilalmazott és szankcióval sújtott, bizonyos esetekben az alapszabadság korlátozásának tekinthető (így pl. az áruk szabad mozgása vonatkozásában mennyiségi korlátozásnak vagy azzal egyenértékű intézkedésnek). A közösségi jogban akkor igazolt tehát e korlátozás, ha megfelel valamely közrendi kimentési oknak, valamint érvényesülnek a már korábban bemutatott feltételek is: így a diszkrimináció tilalma (asszimiláció) és az arányosság is.

Megállapítható, hogy a közrendre alapított kimentési okok a **nemzeti jogrend felől** vizsgálva olyan tartalommal is bírhatnak, amely a büntetőjog szabályozási körébe esik. Az említett kimentési okok - luxemburgi joggyakorlatból kivehető - érdemi magja visszaköszönhet a nemzeti büntetőjog fontos jogtárgyaiban is. (Így például a közrend fogalma központi elemének számítanak az állami felségjog alapján meghatározott alapvető szabályok, amelyek az állam lényeges érdekeit érintik;²⁷⁵ a közkerölcs tartalma pedig megfogalmazható úgy, hogy egy adott társadalom erkölcsi megfontolásainak

²⁷⁴ 36/75 sz. ügy, Roland Rutili / Ministre de l'intérieur, 1975. október 28.

²⁷⁵ „Hoheitlich festgelegte Grundregeln, die wesentliche Interessen des Staates berühren”. SCHWEITZER/HUMMER, 1993, 258.p.

összessége egy meghatározott időben.²⁷⁶⁾ Az előbbiek ugyanis, bár a közösségi jog kategóriái, nem gazdasági jellegű érdekeket szolgálnak, hanem az állami szuverenitáshoz kötődő más érdekeket, s így hasonlóvá válnak a büntetőjog egyes jogtárgyaihoz. Hiba lenne azonban egyenlőségjelet tenni közéjük, s ezért az is hibás, ha a közrendi okokra alapított kimentést már adottnak tekintik, amennyiben az alapszabadságot korlátozó kérdéses nemzeti szabályt (illetve annak megszegését) büntető normák kísérik. Ez a hivatkozás általában az Európai Bíróság elé került ügyekben a kormányzati álláspontokban bukkan fel²⁷⁷, azonban önmagában nem állja meg a helyét. A közrendre alapított kimentési okok ugyanis tágabbak, mint a hasonló tartalmat mutató büntetőjogi jogtárgyak, mivel az előzőek által biztosított védelem nem minden esetben jelent egyben büntetőjogi tilalmat is. Ettől még azért egy-egy tagállam szabályozási rendszerében természetesen egybe is eshetnek (pl. pornográf árucikkek tiltott kereskedelme²⁷⁸). Másfelől pedig a legtöbb tagállam büntetőjogában fellelhető közrend elleni bűncselekmények olyan tilalmazott magatartásokban öltenek testet, amelyek nem esnek a közösségi jog alapszabadságainak védelmi körébe, s a tényállásokat bárki (akár külföldi állampolgár is) megvalósíthatja. Emiatt a közösségi jog közrend (stb.) fogalmainál tehát szűkebbek a belső büntetőjog hasonló kategóriái.

Megállapítható tehát: ha valamely büntetőjogi norma - a funkcionális kölcsönhatás révén - összefüggésbe kerül a közösségi joggal, alkalmas lehet a garantált alapszabadságok korlátozására. Ennek megállapítása azonban még nem jelenti automatikusan a belső norma háttérbe szorulását, mivel a közösségi jog által elismert közrendi kimentési okok igazolhatják a büntetőjogi korlátozást.

5. Szakirodalmi álláspontok

Az alábbiakban a fellelhető hazai, valamint az irányadó külföldi szakirodalom azon eredményeit összesítem, amelyek a dolgozat jelen fejezetéhez kapcsolódnak: formai szempontból az időbeli megjelenés szerint tagoltam az irodalmi álláspontokat, tartalmilag pedig megkíséreltem a szerzők azon nézeteit felkutatni, amelyek a közösségi jog és a belső büntetőjog közötti kölcsönhatást tematizálják. Ennek megfelelően csak azokat a szerzőket

²⁷⁶ „Inbegriff der Moralvorstellungen einer bestimmten Gesellschaft zu einer bestimmten Zeit”. SCHWEITZER/HUMMER, 1993, 258.p.

²⁷⁷ Lásd pl. 16/83 sz. ügy, Karl Prantl elleni büntető eljárás, 1984. március 13. 32., 33. pont.

²⁷⁸ Lásd Nagy-Britannia vonatkozásában a 121/85 sz. ügy, Conegate Ltd. / H. M. Customs and Excise, 1986. március 11. és 67/74 sz. ügy, Carmelo Angelo Bonsignore / Oberstadtdirektor der Stadt Köln, 1975. február 26.

említem, akik az általuk vizsgált jogi problémákat nem csupán leírni, hanem valamennyire rendszerezni is próbálták.

A. Hazai szakirodalom

FARKAS ÁKOS (1999, 2001) megállapítja, hogy a tagállamok büntetőjogát korlátozza a közösségi integráció, méghozzá több szinten is: a bűncselekménnyé nyilvánítás, a büntetőjogi felelősség, a büntetés, valamint a büntető eljárás is „közösségi jogi” korlátok közé szorul.²⁷⁹

KIS NORBERT (1999) közösségi jogharmonizációról szóló részletes elemző cikkében²⁸⁰ bemutatja a közösségi jog semlegesítő, más szóval dekriminalizáló hatását (tárgyi elemek), illetve megállapítja, hogy a kriminalizáló befolyás csak a közigazgatási büntetőjogban jut érvényre. A szerző ezt azonban nem a nemzeti büntetőjogot érintően, hanem az általam európai közösségi büntetőjognak nevezett tárgykörre vonatkozóan ismeri el. Véleménye szerint a büntetőjogi rendelkezések tárgyi elemein túl a bűnösség tekintetében is csak semlegesítő, dekriminalizáló irányban hathat a közösségi jog. Kimondja továbbá, hogy a „szankciók tekintetében is szinte csak semlegesítő hatása van a közösségi jognak és az ECJ ítéleteinek”, ami azt jelenti, hogy a szankciók vonatkozásában a közösségi jognak megfelelő arányossági mérce befolyását tekinti semlegesítésnek.

LIGETI KATALIN (2000) szerint a közösségi jog és a nemzeti büntetőjog közötti interakcióra ún. „semlegesítési hatás” („*neutralisation effect*”) jellemző, amelynek alapja a közösségi jog elsődlegessége. Ennek következtében a nemzeti büntetőjogi rendelkezések aránytalanság okán vagy az alapszabadságok megsértése miatt nem lesznek alkalmazhatóak.²⁸¹

B. Külföldi szakirodalom

ANTONIO CUERDA (1989) szerint a közösségi jog mind pozitív, mind pedig negatív jogforrásként is megjelenhet a büntetőjogban. Pozitív akkor, amikor az asszimilációs tényállásokkal, illetve a jogközelítéssel a tagállami büntetőjogi rendszerekben új norma bevezetését írja elő; negatív pedig, amikor a közösségi jog egy büntetőjogi tényállás létjogosultságát vagy annak tartalmát, illetve a büntetéseket befolyásolja.²⁸²

²⁷⁹ FARKAS, 1999; FARKAS, 2001c, 14-21.p.

²⁸⁰ KIS, 1999, 73-76.p.

²⁸¹ LIGETI, 2000b, 200.p.

²⁸² CUERDA, 1989.

A büntetőjogot és a büntető eljárásokat a közösségi jog mintegy körbezárja, „tokba foglalja”, s ez a folyamat - HANNA G. SEVENSTER (1992) szerint - a közösségi büntetőjog elérésének „hátsó ösvényét” jelenti, amellyel az eddigiekben nem nagyon törődtek. E szerző is a közösségi jog büntetőjogra gyakorolt közvetett befolyását említi meg, amelyen belül megkülönböztet negatív és pozitív befolyást. Negatív ezen álláspont szerint mindaz, ami a közösségi joggal való ellentmondás miatt a nemzeti büntetőjog egy részének „feladásához” vezet, a pozitív befolyásolást pedig a tagállamokat terhelő közösségi jogból fakadó kötelezettségek eredményezik.²⁸³

KLAUS TIEDEMANN (1993) a közvetlen és a közvetett befolyás közötti differenciálást alkalmazza, mely szerint akkor közvetett a közösségi jog befolyása a nemzeti büntetőjogra, ha a közösségi jog nem magát a büntető szankciót érinti, hanem a büntetőjogi norma alapjául szolgáló magatartási szabályt vagy tilalmat.²⁸⁴ Közvetlenül befolyásolja a büntetőjogot (negatívan) a jogalkotót terhelő tilalom, miszerint közösségi jogot sértő büntetőjogot nem alkothat. Ide tartoznak még a nemzeti büntetőjog alkalmazási körét kiterjesztő közösségi jogi normák, valamint az asszimilációs alapelvből következő - lényegében hasonló alapokból kiinduló - büntetőjogi szabályozás is.

A GULDENMUND / HARDING / SHERLOCK (1995) szerzőtrió álláspontja szerint a közösségi jog nemzeti büntetőjogra gyakorolt hatásának két aspektusa van, mindkét esetben a tagállam számára kötelezettség keletkezik: bizonyos esetekben a nemzeti büntetőjogot nem lehet alkalmazni (negatív kötelezettség), máskor pedig a tagállam bizonyos cselekmények üldözésére köteles (pozitív kötelezettség).²⁸⁵

Az asszimilációs alapelv érvényesülésének tekinti GERHARD DANNECKER (1998) a közösségi jog azon rendelkezéseit, amelyek a nemzeti büntetőjogi rendszerek alkalmazási körét terjesztik ki oly módon, hogy a nemzeti jogtárgyak védelmét szolgáló tényállásokat hívják fel saját, „közösségi” jogtárgyak védelmére is. A közösségi jog és a nemzeti büntetőjog közötti kapcsolatot továbbá a közösségi jog büntetőjogot harmonizáló hatásában látja, amelynek egyik eleme a közösségi jog alkalmazási elsőbbségén, a másik pedig a „közösségű” jogértelmezés kötelezettségén alapul.²⁸⁶

MIREILLE DELMAS-MARTY (1998) azt a hatást, amelyet a közösségi jog a nemzeti büntetőjog alkalmazására kifejt, a büntetőjog **semlegesítésének** nevezi („*neutralisation of domestic penal law*”), melynek alapja a közösségi jogi

²⁸³ SEVENSTER, 1992.

²⁸⁴ TIEDEMANN, 1993, 24-26.p.

²⁸⁵ GULDENMUND/HARDING/SHERLOCK, 1995, 108-119.p.

²⁸⁶ DANNECKER, 1998, 80-85.p.

és a büntetőjogi szabályozás közötti ellentmondás. A semlegesítés az alapszabadságokra, a diszkrimináció tilalmára és a verseny szabadságára vonatkozó rendelkezésekkel kapcsolatban merülhet fel, s ez az Európai Bíróság joggyakorlatának megfelelően az adott nemzeti büntetőjogi norma háttérbe lépését jelenti. Megkülönbözteti továbbá a közösségi szabályozás nemzeti normába való **integrációját**, amely lényegében a büntetőjogi szabályozás kiterjesztését jelenti, méghozzá a közösségi szabályozás tartalmára tekintettel, s mint ilyen, a jogalkotó tevékenységét jellemzi. A nemzeti jogalkotó számára adódik feladat DELMAS-MARTY osztályozásában a harmadik típusú „harmonizációs” technikából is, amely alatt lényegében az **asszimilációs** alapelvet érti, azaz azt, hogy a közösségi érdekek védelmét a nemzeti védelméhez kell „asszimilálni”, azaz hasonlóvá tenni.²⁸⁷

DIETMAR MOLL (1998) szerint megkülönböztethető a közösségi jog büntetőjogra gyakorolt hatásában a büntetőjogot konstituáló vagy másképpen pozitív („*strafrechtskonstituierende*” / „*strafrechts-positiv*”), illetve az azt korlátozó, negatív („*strafrechtsbegrenzend*” / „*strafrechtsnegativ*”) befolyás. Az elnevezések nem értékítéletet közvetítenek, hanem csupán a befolyásolás irányát határozzák meg. Pozitív hatású ilyen értelemben minden olyan befolyásolás, amelynek következtében a nemzeti büntetőjog alkalmazási köre, illetve a büntetőjogi szabályozás mértéke kibővül, a negatív hatás pedig ezeket szűkíti. Büntetőjogot „teremtnek” ilyen módon a büntetőjogi fellépésre (büntetésre) kötelező közösségi normák, míg negatív irányban leginkább az a kötelezettség szolgál, miszerint a tagállamok - a közösségi hűség elvéből adódóan - nem alkothatnak olyan büntetőjogot, amely a közösségi joggal szemben áll. Ennek megfelelően a közösségi jog alkalmazási elsőbbsége, az arányosság elve, a diszkrimináció tilalma és „stand-still” elve okozhatja a nemzeti büntetőjogot korlátozását.²⁸⁸

FRIEDRICH NICOLAUS HEISE (1999) közvetett és közvetlen hatásokat különböztet meg a közösségi jog és a büntetőjog kölcsönhatásában. Közvetetten befolyásol a közösségi jog akkor, amikor a belső jog (nem büntetőjog) szabálya közösségi jogot sért, s ilyenkor a belső jogi jogsértést követő esetleges büntetőjogi üldözés nem megengedett. Közvetlen viszont akkor a közösségi jog befolyása, ha a fenti esetben a cselekményt büntetőjogi norma szabályozza, mivel ilyenkor a közösségi jognak ellentmondó büntetőjogi szabály sem alkalmazható.²⁸⁹ Közvetlenül befolyásolja a közösségi jog továbbá a nemzeti büntetőjogot, ha valamely büntetőjogi szankció (kiutasítás) eleve a

²⁸⁷ DELMAS-MARTY, 1998, 88-106.p.

²⁸⁸ MOLL, 1998, 14-15.p., 203-204.p.

²⁸⁹ HEISE, 1999, 208.p.

közösségi jog alapszabadságait korlátozza s emiatt az nem alkalmazható, illetve akkor is erről van szó, ha a diszkrimináció tilalmából adódó kötelezettség következtében a közösségi vonatkozású büntetőjogi tényállás vagy szankció nem lehet szigorúbb, mint az összehasonlítható, de tisztán belföldi elemű tényállás vagy szankció.²⁹⁰

THOMAS HARDING (2000) pozitív és negatív befolyást különböztet meg. Negatívan hat a nemzeti büntetőjogra álláspontja szerint mindazon közösségi jogi előírás, amely a büntetőjogot (büntetőjogi felelősség körét, büntetés mértékét) korlátozza, míg ezzel szemben a közösségi politikák, illetve közösségi jogok érvényesítése pozitív irányban befolyásolja a büntetőjogot. Abban az értelemben kell pozitívnak tekinteni, hogy ez utóbbiak következtében a büntetőjogi szabályozás kibővül, mivel pl. újabb tényállásokat kell alkotni a nemzetközi (közösségi jogi) kötelezettségek miatt. Ide tartozik az asszimilációs alapelvből következő jogalkotói tevékenység is.²⁹¹ Hasonlóan vélekedik GEERT CORSTENS (2003) is.²⁹²

Bár azokat nem részletezi cikkében, a közösségi jog és a büntetőjog közötti interakcióban a közösségi jog büntetőjogot korlátozó, illetve büntetőjogot „stimuláló” vagy büntetőjogot kitöltő funkcióit HEIKE JUNG (2000) is megkülönbözteti.²⁹³

HELMUT SATZGER (2000) álláspontja szerint a büntetőjog a közösségi jog befolyása szempontjából nem foglal el különleges helyet a nemzeti jogrendben, éppúgy a közösségi jog befolyásának tárgya lehet, mint a többi nemzeti jogterület, de ennek gátjául a „büntetőjog kíméletének” („*strafrechtlicher Schonungsprinzip*”) elvét adja meg. Elismeri a közösségi jog konstituáló hatását a büntető jogalkotásra, illetőleg jelentős hatását a jogalkalmazásra, amelynek körében a belső büntetőjog „semlegesítéséről” („*Neutralisierung*”) beszél.²⁹⁴

C. Fogalmi kérdések

Első olvasatra is szembetűnik: itt már régi ismerősként köszönhetjük a fogalmi kérdéseknél megismert szakirodalmi káoszt. Igaz, a magyar szakirodalomra ez kevésbé jellemző, bár feltehetően csak azért, mert nagyon kevesen publikálnak e témakörben. Ezért ehelyütt mellőzöm a magyar szakirodalom ilyen szempontú részletes elemzését. A külföldi szerzők viszont többé-kevésbé ugyanazon jogintézményekről, közösségi és belső jogi

²⁹⁰ HEISE, 1999, 40-41.p.

²⁹¹ HARDING, 2000, 380.p.

²⁹² CORSTENS, 2003, 132-133.p.

²⁹³ JUNG, 2000, 419.p.

²⁹⁴ SATZGER, 2001.

mechanizmusokról, illetve jogfejlődési tendenciákról írnak, de mindenki megpróbálja ezeket a többiekétől olykor különböző, saját fogalmi rendszer kialakításával leírni. Természetesen én sem teszek másképp, azonban előtte megkísérlem röviden felvázolni az egybecsengő elnevezéseket, annak érdekében, hogy az esetlegesen már létező közös („fogalmi”) nevezőket magam is felhasználhassam.

A közösségi jog büntetőjogra gyakorolt **pozitív** befolyását a szerzők egy része abban látja, amikor a közösségi jogi kötelezettségek alapján bővül a belső büntetőjog alá vont magatartások köre (SEVENSTER, CUERDA, HARDING, GULDENMULD, SHERLOCK, MOLL), ezért ezt lehet büntetőjog-konstituáló (SATZGER, MOLL), illetve büntetőjog-stimuláló (JUNG) hatásának vagy épp a közösségi jog büntetőjogba való integrációjának (DELMAS-MARTY) is nevezni. Ezzel szemben **negatív** hatásról lehet beszélni akkor, amikor a közösségi jog alkalmazási elsődlegessége miatt bizonyos helyzetekben a büntetőjogi norma háttérbe lép, amit harmonizáló (DANNECKER) vagy büntetőjog-korlátozó (JUNG) hatásnak, illetve semlegesítésnek (DELMAS-MARTY, SATZGER) is lehet hívni. Egyes szerzők külön kezelik még a közösségi jog **asszimilációs** befolyását (DANNECKER, DELMAS-MARTY) is. Megállapítható, hogy az ezeken kívül alkalmazott **közvetlen / közvetett** hatás (SEVENSTER, MOLL, HEISE) megkülönböztetése változó tartalommal bír, sokszor azonban úgy tűnik, hogy maguk a szerzők sem következetesen használják (SEVENSTER, HEISE).

Az átlátható és adekvát **fogalmi rendszer** kialakítását nagyban nehezíti a tény, hogy az első pilléres büntetőjogi integráció „jogintézményei” egymástól is nagymértékben különböznek, s vannak olyanok is, amelyeket csak tüzetesebb vizsgálódással lehet tetten érni. Abban azonban mind hasonlóak, hogy megjelenésüket a közösségi jog pusztá létezése, illetve jellemzői idézték elő, ezért is igazolható a nagyobb közös fogalmi egységbe („Büntetőjogi integráció az első pillérben”) való besorolásuk.

A közösségi jog és a nemzeti büntetőjog kapcsolatának eddigiekben vázolt formáit álláspontom szerint aszerint érdemes első megközelítésben differenciálni, hogy a nemzeti büntető-jogalkotásra avagy a büntetőjog alkalmazására vannak-e lényeges befolyással, a második elhatárolási szempont pedig a közvetlen/közvetett hatás megkülönböztetése.

A **jogalkotás** vonatkozásában a **közvetlenség** azt jelenti, hogy valamely közösségi jogi aktus címzettjének lényegében a tagállami jogalkotó tekinthető,

mivel az adott közösségi normában foglalt kötelezettségeknek a tagállam jogalkotással tud megfelelni. Ilyennek vehető

a) a 10. cikkből eredő asszimilációs kötelezettség;

b) a büntetésre kötelező asszimilációs és egyéb normák létezése, amelyek esetében a jogalkotó a nemzeti tényállást a büntető törvénynek megfelelő formában kiegészíti a közösségi jogtárgy védelmét szolgáló előírással; illetve

c) a jogharmonizáció, amennyiben elismerjük az EKSZ valamely rendelkezésén (61., 95., 280. cikk stb.) alapuló ilyen tárgyú hatáskört.

A büntető jogalkalmazást a közösségi jog befolyásolja

a) akkor, amikor a nemzeti jog alkalmazása során a közösségi jog érvényesítése kötelezettségének tesz eleget, azaz amikor a bíró a közösségi jogból fakadó szempontokat (alapszabadságok, arányosság, diszkrimináció tilalma, illetve például előzetes döntéshozatal kérése) alkalmazza az előtte levő ügyre; illetve

b) a 10. cikkből fakadó „eljárási” asszimiláció.

Továbbá hasonló hatással bírna, ha lenne ilyen, a szupranacionális büntetőjogi norma is közösségi büntetőjog-alkalmazó szervezetrendszer hiányában, mivel ilyenkor a tagállami fórumokat kellene igénybe venni. Ha úgy tetszik, ezt a típusú befolyást lehet **közvetlennek** nevezni: a kérdéses norma címzettjeként megjelenik a tagállami jogalkalmazó, mivel neki is biztosítania kell a közösségi jog érvényesülését. Ehelyütt még azt is ki kell emelni, hogy a fentiek nélkül következnek be, hogy valamely külön kibocsátott belső norma közvetítené a szabályozási tartalmat. Ebben a felfogásban viszont a közösségi jog jogalkalmazásra kifejtett **közvetett** befolyása nem értelmezhető igazán, mivel a közvetett befolyást lényegében az jelentené, ha a jogalkalmazó számára valamely belső norma közvetítené azt. A közösségi jogi hatás viszont a belső jogforrás kibocsátásával tagállami pozitív joggá válik, ezzel a közösségi jog - a jogalkalmazó számára - elveszíti nemzeti büntetőjogba „betüremkedő” jellegét.

A büntető jogalkalmazásra kifejtett hatás következtében azonban bizonyos esetekben olyan joghelyzet áll elő, amelynek megfelelő megoldására csak a jogalkotó képes és köteles, ezért a jogalkalmazásra kifejtett hatásból eredő jogalkotási kényszert lehet a **büntetőjog-alkotás közvetett befolyásolásának** tekinteni.

6. Összefoglalás

Megállapítható összességében, hogy a büntetőjog és a büntető eljárásjog alakítása továbbra is a tagállamok **kompetenciájába** tartozik, a közösségi jogalkotó nem bír kifejezett hatáskörrel a belső jog közvetlen alakítására, igaz, egyfajta „korlátozott” *ius puniendi*vel mégis rendelkezik. A tagállamok szuverenitása büntetőjoguk vonatkozásában továbbra is fennáll, azonban nem élhetnek „szuverenitási fenntartással” - azaz engedni kell a közösségi jog és célok befolyását.

Ezen túlmenően azonban a **10. cikk** és a köré kiépült joggyakorlat alkalmas arra, hogy a büntetőjogot befolyásolja, így a jogalkotóra és a jogalkalmazóra egyaránt ró olyan kötelezettséget, amelyet azoknak figyelembe kell vennie. Különösen fontos az új **értelmezési** módszer, a belső jog (büntetőjog is) „közösségű” értelmezésének megjelenése.

A jogi integráció, amelyet az új közösségi jogrend megjelenése tett lehetővé, és amelynek útját az Európai Bíróság joggyakorlata kövezte ki, újabb feladatot ró a nemzeti bíróságra, méghozzá a közösségi jog érvényesítésének kötelezettségét. Ez éppúgy terheli a nemzeti büntetőbíróságot is, mint a - közösségi joggal esetleg nagyobb tárgyi összefüggést mutató ügyekkel foglalkozó - polgári/gazdasági bíróságot. Nem tekinthet el a büntetőjogot alkalmazó büntetőbíró sem attól, hogy a büntető eljárás során érvényt szerezzen a közösségi jog meghatározott rendelkezéseinek.

A büntetőjogi norma az alkalmazás során a közösségi joggal fennálló **funkcionális kölcsönhatás** (szabályozási vagy személyi összefüggés) révén kerül kapcsolatba a közösségi joggal; a két jogrend speciális jellemzői együttesen határozzák meg a kapcsolódás mikéntjét. Így például a belső büntetőjogi norma közösségi joggal való szembenállása még nem jelenti automatikusan a belső norma háttérbe szorulását, mivel a közösségi jog által elismert **közrendi kimentési okok** igazolhatják a büntetőjogi korlátozást.

Harmadik Rész - TOVÁBBLÉPÉS

A dolgozat harmadik nagyobb egységében két olyan témával foglalkozom, amelyek, bár annak részét nem képezik, az európai büntetőjogi integráció mint rendszer témaköréhez szorosan kapcsolódnak.

Szükségnek tartom egyfelől bemutatni a büntetőjogi integráció **magyar büntetőjogra** gyakorolt hatását, de ezen szűkebb téma feldolgozásához inkább a problémafelvetés módszerét választottam, ezért tűnhet sok helyütt vázlatosnak a kidolgozás. Véleményem szerint azonban már ezzel a megközelítéssel ki lehet mutatni, hogy a magyar büntetőjogban is megjelennek az európai büntetőjogi integráció egyes elemei, ami viszont kiindulópontja lehet további kutatómunkának, illetve részletes feldolgozásnak is.

Másrészt pedig mindenképpen fontos, hogy az európai büntetőjogi integráció jelenlegi helyzetének feltérképezését követően, a tendenciák ismeretében röviden „a” lehetséges, vagy még inkább „egy” lehetséges **jövőkép**et is megrajzoljak, aminek keretében egyúttal lehetőség nyílik a témakör általános jellegű összefoglalására is.

X. fejezet - A magyar büntetőjog és a közösségi jog kapcsolódásának vázlata

Az európai büntetőjogi integráció a magyar büntetőjog fejlődését/fejlesztését is meghatározza, a hazai jogrendszernek magába kell fogadnia mind az Európai Unió, mind pedig az Európa Tanács joganyagának vonatkozó részeit. Az **Európa Tanács** ajánlásait és az általa előkészített nemzetközi egyezményeket, valamint az erős emberi jogi ítélkezést igen komoly befolyásoló tényezőknek kell tekinteni: hazánk 1990. óta fennálló tagsága a nemzetközi szervezetben, illetőleg az emberi jogi egyezményben a tágabb értelemben vett büntetőjog egész spektrumán érezteti a hatását (pl. halálbüntetés eltörlése, szabálysértésekkel kapcsolatos bírósági fórum, fogvatartás körülményei, előzetes letartóztatás egyes kérdései stb.)¹. Nagy jelentőségű például az európai emberi jogi ítélkezésre figyelemmel beiktatott felülvizsgálati ok (eredetileg a perújítási ok²) is.

Mivel 1994. március 31-én Magyarország benyújtotta felvételi kérelmét az **Európai Uniónak**, egyben deklarálta csatlakozási szándékát és vállalta politikai, gazdasági, jogi intézményrendszerének „európakonform” szempontú felülvizsgálatát és átalakítását. A Magyar Köztársaság és az Európai Községek és azok tagállamai között megkötött társulási szerződés (az ún. Európai Megállapodás) hatályba lépése³, illetőleg a csatlakozási tárgyalások 1998. évi megkezdése óta a hazai jogalkotásban meghatározó jelentőségűvé vált az „európai” szempontok érvényesítése. Egyes területeken a jogharmonizáció társulási szerződésben lefektetett kötelezettsége, majd a csatlakozási tárgyalásokon hozott megállapodások tették ezt szükségessé, a jogrendszer egyes más szektoraiban viszont a magyar jogalkotó sokszor szinte minden más szempontot háttérbe szorító „jogharmonizációs szorgalma” eredményezte az uniós szempontok figyelembevételét.⁴

2004. május 1-jén pedig az Unió tagjaként új időszámítás kezdődött Magyarország, de még inkább az összes állampolgára, így a magyar büntetőjogász számára is. Hogy kapcsolatba kerülhet-e egyáltalán a közösségi jog a nemzeti büntetőjoggal, az előző fejezetek alapján már nem lehet kérdés. Az sem lehet vita tárgya, hogy a magyar büntetőjog is hasonló módon fog a közösségi jog befolyása alá kerülni, jóllehet az egyes egyedi (magyar)

---

¹ Részletes elemzést lásd pl.: BÁN, 1999; NAGY, G., 1999.

² Eredetileg az 1973. évi I. törvény 276.§ (5) bek. a) pontjában, jelenleg a Be. 406.§ (1) bek. b) pontjában.

³ Kihirdette az 1994. évi I. törvény. Hatálybalépés: 1994. február 1.

⁴ Hasonlóan Bócz, 2003, 23.p.

jogintézmények eltérősége miatt - értelemszerűen - nem pontosan ugyanúgy fog ez bekövetkezni, mint akármelyik másik tagállamban.

Az Európai Unióhoz való csatlakozásnak a büntetőjogi alrendszert érintően is jelentős következményei vannak. A megelőző időszakban befolyásolja a büntető-jogalkotást a meghatározott területeken előírt jogharmonizáció kötelezettségével, az uniós tagság beálltával pedig majd a jogalkalmazást is a közösségi jogrenden keresztül. WIENER is kifejti, hogy „[a]z Európai Unióhoz való csatlakozás kétirányú kötelezettséget ró a magyar büntető jogalkotásra. Az egyik a dekriminalizálás [...], azokat a rendelkezéseket, amelyek a gazdasági tevékenység folytatását az Unió rendelkezéseivel ellentétes módon korlátozzák, a büntetőjogból ki kell emelni. Az Európai Unióba való belépés bizonyos kriminalizálási kötelezettségekkel is fog járni. Az Uniónak van olyan önálló gazdasági tevékenysége (szubvenció adása), működési mechanizmusa (eljárások, meghallgatások), amelyek büntetőjogi védelmet is igényelnek.”⁵ Pontosítva ezeket megállapítható, hogy a büntetőjogot érintő jogközelítési (jogharmonizációs) kötelezettségek a teljes *acquis communautaire* átvételére irányulnak, s jórészt a már meglevő harmadik pilléres jogi aktusokban előírt szabályozási feladatokra vonatkoznak. Ebben a megközelítésben azonban azt is látni kell, hogy a - jelenlegi - „uniós büntetőpolitikára” kevésbé a dekriminalizációs igény, hanem a tagállami büntetőjogi védelem szorosabbra vonásának igyekezete jellemző. BÁRD is kimondja, hogy az európai harmonizáció instrumentumai „nem azt sugallják a nemzeti törvényhozóknak, hogy csínján bánjanak a büntetőjogi beavatkozással, ne értékeljék túl a büntetőjog lehetőségeit. Nem, éppen ellenkezőleg: újabb és újabb magatartások büntetőjogi üldözésére hívják fel őket.”⁶ A represszió fokozásának szükségességét az Európai Unió is fenntartja, s különösen a saját szupranacionális pénzügyi érdekeit sértő cselekmények, illetve a nemzetközi szervezett bűnözés elleni szigorú büntetőjogi fellépést minden rendelkezésére álló eszközzel szorgalmazza.

A csatlakozás bizonyos értelemben integrálja a teljes közösségi jogrendet a magyar jogba, így az - speciális tulajdonságainak köszönhetően - a belső jogalkalmazásban is meg fog jelenni. A közösségi jog és a magyar jog közötti megfelelő viszony megteremtése, illetve ennek alkotmányos rendezése alapfeltétel a büntetőjogra gyakorolt hatás vizsgálatához, de ehelyütt nem lehet feladatom általános fejtegetésekbe bocsátkozni, mivel ezzel kapcsolatban a hazai alkotmány- és európa jogász kollégák a különböző fórumokon kitűnően

⁵ WIENER, 1997, 15.p.

⁶ BÁRD, 1995, 157.p.

állást foglaltak.⁷ Jóllehet a szakirodalom álláspontja szerint a mai joghelyzet az alkotmánymódosítás után⁸ sem fogja aggálytalanul biztosítani a közösségi jog belső jogi megjelenését, kiindulópontnak mégis azt tekintem, hogy a közösségi jog elsődlegessége és közvetlen alkalmazhatósága maradéktalanul érvényesül a magyar jogban is. Tehetem ezt azért, mert így vagy úgy ennek be kell következnie, ellenkező esetben már a kezdeteknél hazánk súlyosan szerződésszegő magatartást (EKSZ) tanúsítana.

Ebben a fejezetben a közösségi jogi integráció nemzeti büntetőjogra gyakorolt s az előző részekben elemzett egyes hatásaira a magyar büntetőjog vonatkozásában kívánok rámutatni. Tekintettel azonban arra, hogy e dolgozatban nem a magyar büntetőjog ilyen megközelítésű bemutatását helyeztem a középpontba, céloom csupán a vázlatszerű feldolgozás lehet. Amíg hazánk nem rendelkezik uniós tagsággal, a Magyarországot terhelő kötelezettségek a társulási szerződésen, illetve a csatlakozási tárgyalásokon alapulnak, az alapszerződésekben [az Európai Közösség „tulajdonképpeni közjoga” (KECSKÉS/MACZONKAI)⁹] foglalt, illetve az Európai Bíróság joggyakorlatából adódó kötelezettségek nem érvényesülhetnek közvetlenül a magyar jogrendben. A csatlakozási tárgyalások nyomán azonban a magyar jogrendet felkészítették a teljes uniós joganyag átvételére, hogy a csatlakozás napjával a két jogrend együttes érvényesülése zökkenőmentesen kezdődjék meg. A következő feldolgozás ezért tartalmazhatja az uniós jog - az előző fejezetekben bemutatott - szabályaiból fakadó büntetőjogi integrációs következményeket, melynek keretében az a megkülönböztetés lesz irányadó, hogy a jogalkotást vagy a jogalkalmazást befolyásolja-e az adott uniós (közösségi) jogi szabályozás.

1. Jogalkotás

A. Harmadik pillér

A magyar büntetőjog-alkotásban a csatlakozási folyamat során az uniós *acquis* átvételének kötelezettsége miatt tartalmilag elsősorban a harmadik pillér jogszabályai bírnak relevanciával. Így például a jogi személyekkel szemben kiszabható büntetőjogi intézkedések¹⁰ törvénybe iktatása, a terrorcselekmény (Btk. 261.§)¹¹, a pénzmosás (Btk. 303.§, 303/A.§, 303/B.§)¹² tényállásának, a

⁷ Vö. pl. VÖRÖS, 2003; CHRONOWSKI/PETRÉTEI, 2003.

⁸ 2002. évi LXI. törvény.

⁹ KECSKÉS/MACZONKAI, 1999, 73.p.

¹⁰ 2001. évi CIV. törvény.

¹¹ Módosította a 2003. évi II. törvény.

bűnszervezettel kapcsolatos szabályok (Btk. 98.§, 137.§ 8. pont 263/C.§)¹³ módosítása, az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértését pönalizáló új tényállásának (Btk. 314.§), illetve a készpénz-helyettesítő fizetési eszközökre elkövethető bűncselekmények tényállásainak (313/B.§, 313/C.§, 313/D.§) megalkotása vagy éppen a vesztegetés körében a gazdálkodó szervezet vezetőjét terhelő párhuzamos büntetőjogi felelősség bevezetése [Btk. 253.§ (3)]¹⁴ mind olyan változások, amelyeket ugyan többé-kevésbé a hazai társadalmi szükséglet is megkívánt volna, de sokszor az lehet az érzésünk, hogy a hazai jogalkotó szinte csak a külföldről érkező normaszövegre figyel, és nem eléggé körültekintő az adott anyagi jogi rendelkezés alkalmazhatóságával kapcsolatban. Tekintettel azonban arra, hogy a harmadik pilléres büntetőjogi integráció bemutatását nem tekintem a dolgozat tárgyának, az ezzel kapcsolatos hazai jogfejlesztés eredményeinek (?) további elemzését mellőzöm, amivel kapcsolatban azonban utalnék a vonatkozó hazai szakirodalmakra.¹⁵

B. EKSZ 10. cikk

A közösségi hűség elve nem csupán a tagállamokat mint szerződő feleket köti, hanem éppúgy címzettjének számíthat külön a jogalkotó, a jogalkalmazó is - saját feladataik közösségi jognak megfelelő ellátása körében. Ezt a kötelezettséget KECSKÉS/MACZONKAI „tágabb értelemben vett jogharmonizációnak” nevezi, amely szerint a magyar jogalkotásnak, illetve a joggyakorlatnak, a jogalkalmazásnak is, egészében véve a széles értelemben vett jogéletnek is majd a közösségi jogrendnek alávetett módon kell működnie.¹⁶

A korábbiakban kifejtettek nyomán látható, hogy a 10. cikk asszimilációs aspektusa egyfelől a magyar büntetőjog-alkotótól követeli meg, hogy olyan módon biztosítson védelmet a közösségi jogtárgyaknak, mint a hasonló hazaiaknak. Erre is figyelemmel sor került az anyagi büntetőjogban egyes tényállások vagy azok definíciós elemeinek európai (külföldi) vonatkozású módosítására. Ilyennek tekinthető a külföldi hivatalos személy fogalmának meghatározása, illetve külön e személy sérelmére elkövethető bűncselekmény törvénybe iktatása (Btk. 137.§ 3. pont; 229.§; 232.§)¹⁷, az Európai Közösségek

¹² Módosította a 2001. évi CXXI. törvény.

¹³ Módosította a 2001. évi CXXI. törvény.

¹⁴ Módosította a 2001. évi CXXI. törvény.

¹⁵ Lásd pl. EÖRDÖGH, 2000; FANTOLY, 2001; FARKAS, 2001c, 113-117.p.; KARSAI, 2000, 2000b; KOVÁCS/NAGY, 2001; NAGY/KARSAI, 2003; SIMONNÉ, 2000.

¹⁶ KECSKÉS/MACZONKAI, 1999, 73.p.

¹⁷ Beiktatta 2001. évi CXXI. törvény; 2003. évi II. törvény.

pénzügyi érdekei megsértése deliktumának (Btk. 314.§), valamint a nemzetközi bíróság előtt elkövetett igazságszolgáltatás elleni bűncselekményi tényállásának (249/B.§) újonnan történő megalkotása¹⁸; továbbá ide sorolandók a nemzetközi közélet tisztasága elleni bűncselekmények is (Btk. 258/B.§-258/F.§)¹⁹. E körben kell megemlíteni álláspontom szerint még a Btk. 313/E.§-ában²⁰, illetve a Btké. 24.§ (3) pontjában²¹ foglalt asszimilációt is, amelyek szerint a külföldön kibocsátott készpénz-helyettesítő fizetési eszköz, valamint az euró is hasonló védelemben részesül, mint a hasonló belföldi fizetési eszköz, illetve pénz. Bár ezekben az esetekben az asszimiláció nem feltétlenül és nem minden jogtárgyra nézve jelenti a teljes azonosságot, mivel a büntetőjogi védelem kialakítására vonatkozó belső szabályoknak is (pl. az idegen jogtárgyak védelmére vonatkozó elvi kérdéseknek) érvényesülniük kell, ez végső soron mégis megfelel az asszimilációs kötelezettségnek, mivel a „hasznos védelem” körébe a némileg eltérő szabályozás is beleférhet. Az asszimiláció az eljárási jogban is megköveteli az idegen (itt: közösségi) elemű eljárások hasonló szabályozását, illetve a hasonló eljárási gondosságot is.

Az Európai Bíróság gyakorlata nyomán a 10. cikkből fakadóan továbbá érvényesülnie kell a közösségi jog megsértése esetére a belső jogban előírt szankciók hármaskörét követelményének is: a hatékonyságnak, az arányosságnak és az elrettentő erőnek, még akkor is, ha ezek tartalma és jelentése nem mindig egyértelmű (lásd IX. fejezet 1. pont). A Bíróság által megkövetelt minimumkövetelmények biztosítására értelemszerűen az egész jogrendben ügyelni kell, tehát nem csak a büntetőjogi szankciórendszerben (szabálysértési), hanem a magánjogi, illetve közigazgatási szabályozásban is.

C. Büntetésre kötelező normák

A korábbiakban kifejtettekre hivatkozva a büntetésre kötelező normák kérdése elsősorban a belső jogalkotáshoz köthető, s különösen, hogy vajon a magyar büntetőjogban milyen módon tud megjelenni a kérdéses közösségi jogtárgyak védelme. Ahogy már kimutattam, a belső jogalkotót büntetésre kötelező előírást csak akkor lehet elfogadni, ha azt a közösségi jog elsődleges jogforrásában bocsátották ki. A mai közösségi jog által tartalmazott kevéske büntetésre kötelező szabály az asszimilációs normák körébe tartozik, ilyenek az Európai Bíróság előtt elkövetett esküszegésre (Európai Bíróság Statútuma 30. cikk), illetve bizonyos, atomenergiával kapcsolatos titoksértési cselekményekre

¹⁸ Beiktatta 2001. évi CXXI. törvény; 2003. évi II. törvény.

¹⁹ Beiktatta 1998. évi LXXXVII. törvény.

²⁰ Beiktatta 2003. évi II. törvény.

²¹ Beiktatta 2001. évi CXXI. törvény.

[Európai Atomenergia Közösség alapító szerződése 194. cikk (1) bekezdése] vonatkozó szabályok. A kapcsolódó külföldi szakirodalom elismeri e rendelkezések „*self-executing*” jellegét, azaz azt, hogy **nem szükséges** belső jogi normát kibocsátani a rendelkezés végrehajtására, ami a hazai dualista-transzformációs gyakorlatban kizárólag a szóban forgó transzformáló szerződésen alapuló büntetőjog-alkalmazás lehetőségét jelentené. A belső büntetőjog garanciális elvei és az alkotmányosság megköveteli azonban a „végrehajtási”, ebben az esetben a büntetőjogi szabály megalkotását, így a magyar jogalkotónak figyelemmel kell lennie e két előírásra is a büntetőjog csatlakozásra történő felkészítése során. Elvileg kétféleképpen is megoldható a szabályozás. Abban az esetben, ha a jelenlegi szabályozás körébe nem tartozna bele a közösségi (külföldi) jogtárgy védelme, a jogalkotó új tényállást iktat be a Btk.-ba, esetleg a meglevőt módosítja, amellyel biztosítja e védelmet. Másik módszer lehet, ha olyan szabályozást vezet be, amely a magyar büntető igazságszolgáltatás gépezetének beindítására alkalmas, azaz meghatározza, hogy melyik állami szerv döntése nyomán (például legfőbb ügyész, igazságügy-miniszter) induljon eljárás a nemzetközi szerződésben foglalt „tényállás” megvalósítása miatt.²² Igaz, ez utóbbi megoldás csak akkor fogadható el, ha a fenti cikkelyek önálló (még ha csonka) tényállás mivoltát elismerjük.

Bár nem nagyon várható, hogy ilyen esetek nagy gyakorisággal elő fognak fordulni a hazai igazságszolgáltatásban, mégis a megfelelő jogi szabályokat - a szerződéses kötelezettség miatt is - meg kell alkotni.

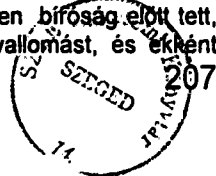
a) Európai Bíróság Statútumának 30. cikke

Az elsődleges joganyag részét képező Statútum véglegesnek tekinthető hivatalos magyar fordítása²³ az idegen nyelvű eredeti szövegekkel **szemben** a tanú hamis tanúzását (illetve a szakértő hamis szakvéleményét) tekinti annak a cselekménynek, amelyet a Statútum szerint a tagállamnak büntetni kell. Ellentmondásokkal terhes a fordítás megítélése, mivel egyfelől helyesnek tekinthető az „esküszegés” kifejezésének mellőzése, hiszen a magyar perrendtartások nem ismerik az eskü intézményét²⁴, ami miatt értelmetlen lenne

²² Más összefüggésben ugyan, de hasonló eredménnyel lásd WIENER, 1997, 61.p.

²³ 30. cikk „Ha a tanú hamis vallomást tesz vagy a szakértő hamis szakvéleményt ad, a tagállam ezt ugyanúgy ítéli meg, mintha ezt a bűncselekményt valamely polgári ügyekben hatáskörrel rendelkező bírósága előtt követték volna el. A Bíróság feljelentése alapján az elkövetőt az érintett tagállam a hatáskörrel rendelkező bírósága elé állítja.” Forrás: www.im.hu

²⁴ Érdekesség, hogy a büntető eljárásba az 1998. évi XIX. törvény („új Be.”) első verziója visszavezette volna a tanú fogadalomtételének jogintézményét, azonban a 2002. évi I. törvénnyel - különösebb indoklás nélkül - a vonatkozó rendelkezések érvényüket veszítették, így az új Be. 2003. július 1-jei hatálybalépésével - ebből a szempontból - maradt minden a régiben. Eredetileg ugyanis a Csemegi kódex, az 1878. évi V. tc. 213.§ és 215.§-a minősítette bűncselekménynek a bűnvádi ügyben bíróság előtt tett, illetve polgári ügyben tett és mindkét esetben esküvel megerősített hamis tanúvallomást, és ekként

az erre való hivatkozás. Másrészt azonban azt is látni kell, hogy az esküszegéssel elkövethető cselekmény szűkebb körű, mint a hamis tanúzás, ezért azt is lehet mondani, hogy ezzel Magyarország az Európai Bírósághoz kötődő jogtárgy védelmét szélesebb körben alapozta meg, mint ahogy azt a Statútum megkívánja. A hazai büntetőjog-alkotó igen szorgalmasan, már a 2001. évi CXXI. törvénnyel új tényállást, a nemzetközi bíróság előtt elkövetett igazságszolgáltatás elleni bűncselekményt (249/B.§) iktatott be a Btk.-ba, amelynek értelmében a hazai hatóság előtt elkövetett deliktumokhoz hasonlóan büntetendő, ha a meghatározott cselekményeket (bűncselekménnyel való hamis vádolás, hatóság félrevezetése, hamis tanúzás, illetve erre való felhívás, hatósági eljárás akadályozása, mentő körülmény elhallgatása, bűnpártolás) az Európai Községek Bírósága előtt folyamatban levő eljárásban vagy azzal kapcsolatban követik el.²⁵ A meghatározás ilyen tág körben való elhelyezése egyébként több sebből is vérzik, amelyekre ehelyütt csak említésszintjén utalok: a büntető ügyben történő hamis tanúzás tényállásának felhívása az Európai Bíróság előtti cselekmény büntetésére szakmai hiba kézenfekvő okból; a fegyelmi, szabálysértési, választottbírósi vagy egyéb hatósági eljárásban történő hamis tanúzást ugyan nem említi a 249/B.§ szerinti utaló tényállás, azonban az e deliktumra való felhívást igen, ami - véleményem szerint - viiszont elég súlyos figyelmetlenség a jogalkotó részéről.

Visszatérve a közösségi jogból fakadó követelményekhez, megállapítható, hogy a fenti szabályozás szoros asszimilációs megfelelést testesít meg, hiszen - a szabálysértéssel, illetve fegyelmi vétséggel való vádolás kivételével - minden olyan büntetendő magatartást lefed, amely a magyar igazságszolgáltatási hatóságok ellen elkövethető. Másrészt azonban jóval meghaladja a Statútum 30. cikke szerinti kívánalmat, mivel tartalmilag nem csupán a hamis tanúzás cselekményét rendeli büntetni, hanem a bíróság előtti eljáráshoz köthető minden szóba jöhető deliktumot. Ezzel kapcsolatban megjegyezném, hogy a törvényhez fűzött indokolás egyébként hibásan hivatkozik a Statútumra, amikor megállapítja, hogy annak értelmében az „[Európai] Bíróság előtt folyó eljárásban elkövetett hamis vádolást, hamis tanúzást, esküszegést úgy kell büntetni, mintha azt a nemzeti bíróság előtt folyó eljárásban követték volna el”. A hamis vádolás ugyanis sem a legtágabb nyelvtani értelmezés, sem pedig a teleologikus értelmezés körében sem vonható az esküszegés körébe. Ennek ellenére nem kifogásolható a magyar megoldás, amely azon túlmenően, hogy a szerződéses rendelkezésnek kitűnő,

minősült a peres fél eskü alatti kihallgatása során tett hamis vallomása is. Az eskütétel lehetőségét a második világháború után hatályba lépő perrendtartások kizárták.

²⁵ A nemzetközi szerződéssel vagy az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsa kötelező határozatával létrehozott nemzetközi büntető bíróság vonatkozásában is el lehet a bűncselekményt követni.

magyar jogrendre szabott jogi adaptációját nyújtja, az „esküszegés” „hamis tanúzással” történő helyettesítésével a magyar jog vonatkozásában már előre feloldja az eredeti szövegből adódó elvi-értelmezésbeli problémákat.

Az a nézet, amely szerint a primer közösségi jogi utalás kimerítő (lásd IX. fejezet 2.D. pont), s ezért az „esküszegés” meghaladó büntetőjogi védelmet hordozó tényállások Európai Bíróság előtti eljárásra kiterjesztett alkalmazása nem lenne megengedhető, nem fogadható el, az ilyen álláspontokkal a belső büntetőjogi szabályozás - még - viszonylagos szabadsága szemben áll, ezért a magyar jogalkotónak joga van a jelenlegi megoldásban tükröződő teljes büntetőjogi védelmet kiépíteni.

b) EAKSZ 194. cikk (1) bekezdés

Az Európai Atomenergia Közösség alapító szerződésének e rendelkezése a következő hivatalos magyar fordítást fogja kapni:

„(1) A Közösség intézményeinek tagjai, a bizottságok tagjai, a Közösség tisztviselői és egyéb alkalmazottai, valamint minden más személy, aki a Közösség intézményeivel vagy létesítményeivel vagy a közös vállalkozásokkal fennálló közérdekű vagy magántermészetű kapcsolatán keresztül olyan tényekről, információkról, ismeretekről, dokumentumokról vagy tárgyakról szerez tudomást vagy azok a tudomására jutnak, amelyek a Közösség valamely tagállama vagy intézménye által megállapított rendelkezések szerint titokvédelmi szabályok alá tartoznak, kötelesek ezeket hivatali tevékenységük befejezése vagy e kapcsolatok megszűnése után is minden jogosulatlan személlyel, valamint a nyilvánossággal szemben titokban tartani.

E kötelezettség bármely megszegését valamennyi tagállam a titokvédelmi szabályait sértő olyan cselekedetként kezeli, amelyre mind az alkalmazandó anyagi jog, mind a joghatóság tekintetében az állam biztonsága elleni cselekményekre vagy a hivatali titok megsértésére vonatkozó jogszabályait kell alkalmazni. Az ilyen tagállam bármely érintett tagállam vagy a Bizottság indítványára büntetőeljárást indít az ilyen vétség valamennyi joghatósága alá tartozó elkövetőjével szemben.”²⁶

Ez a fordítás is hagy némi kívánnivalót maga után, különösen ami az asszimiláció tárgyának belső megfeleltetését illeti: a hivatali titok megsértésére vonatkozó szabályokra való hivatkozás - álláspontom szerint - nem felel meg az EAKSZ más nyelvű hivatalos szövegének, mivel aszerint inkább a szolgálati titok megsértésével kapcsolatos rendelkezések jöhetnének szóba.²⁷ A nyelvi ellenérven kívül még az is a fenti fordítás (és szabályozás) ellen szól, hogy a hivatali titok mint titokfajta hazánkban nem részesül önálló büntetőjogi védelemben, s legfeljebb a hivatali visszaélés (Btk. 225.§) körében lehet a

²⁶ Forrás: www.im.hu

²⁷ „Berufsgeheimnis” / „professional secret” / „secreto profesional”.

megsértését szankcionálni. Az EAKSZ vagylagosan még az állam biztonsága elleni cselekményekkel való asszimilációt is megengedi, ezért felmerülhet, hogy a hazai viszonyok között inkább ezen fordulat alapján lehetne védelmezni az Euratom-titkokat. Tekintettel azonban arra, hogy az állam elleni bűncselekmények körében valamely titok kifürkészésével kapcsolatos cselekmény csak akkor bűncselekmény, ha az idegen hatalom vagy szervezet részére történik (kémkedés Btk. 147.§), az asszimiláció megfelelő módon nem alkalmazható, ezért ragaszkodni kell a titoksértésre vonatkozó szabályok figyelembe vételéhez. Ugyanakkor az atomenergia-titkok fontossága és az államok biztonságát veszélyeztető potenciálja miatt még az államtitoksértéshez való asszimiláció választása is jó megoldás lehet, különösen ha azt is figyelembe vesszük, hogy a hazai atomenergia-titkok az államtitokról és a szolgálati titokról szóló 1995. évi LXV. törvény értelmében államtitoknak minősülnek.²⁸ E törvény a Btk. állam-, illetve szolgálati titoksértési kerettényállásainak háttérnormájául szolgál, s ennek legutóbbi módosítása²⁹ az Európai Unió minősített információinak védelme érdekében bővíti az állam- és a szolgálati titokkört: az Euratom-titkokat mint külföldi minősítésű adatokat a törvény hatálya alá vonta. A titoktörvény rendszere szerint egyes Euratom-titkok az államtitok, mások pedig a szolgálati titok fogalmi körébe tartoznak, ebből következően a Btk. 221.-223.§ szerinti tényállások megvalósítják az EAKSZ szerinti asszimilációs kötelezettséget.

Az államtitoksértés végső soron beletartozik az EAKSZ szerinti „állam biztonsága elleni cselekmény” fogalmi körébe, ezért megállapítható, hogy a magyar jogalkotó a titokkör háttérjogszabálybeli bővítésével eleget tett az asszimilációs kötelezettségének. Ebben az esetben tehát nem volt szükség a büntető jogszabály módosítására.

c) Magyar büntető eljárás megindítása

Az asszimilációs utaló normákkal kapcsolatosan további kérdés a közösségi jogtárgyhordozó külön nyilatkozatának figyelembevétele a belső büntető eljárás lefolytatására. Ahogy látható, a kérdéses szerződéses rendelkezések véglegesnek tekinthető magyar fordításaiban is tükröződik a kettősség (feljelentés, indítvány), amelyről az idegen nyelvű eredetikkel kapcsolatban már volt szó, s ami helyett - álláspontom szerint - helyesebb lenne mindkét esetben a magyar jogrend sajátosságaira is figyelemmel a „megkeresés” vagy a „feljelentés” kifejezés használata.

²⁸ 1. sz. melléklet 143-147. pont.

²⁹ 2003. évi LIII. törvény.

A korábbiakban kifejtettek alapján itt is kijelenthető, hogy a Bíróság (igazságszolgáltatás elleni bűncselekmény), a másik tagállam vagy a Bizottság külön aktusának (atomtitok-sértés) az a célja, hogy a büntetőhatalommal rendelkező tagállam, esetünkben Magyarország (például magyar elkövető esetén) hivatalos tudomást szerezzen az elkövetett cselekményről, illetve hogy ezzel a *ius puniendivel* nem rendelkező jogtárgyhordozó kifejezze a megbüntetés iránti igényét. Az azonban, hogy ezen aktusra szükség van a büntető eljárás lefolytatásához, a belső jogban további szabályozási kötelezettséget teremt: a megfelelő anyagi vagy eljárási jogintézményt kell segítségül hívni e kívülről érkező megkeresés belső jogi érvényesítésére, hiszen mindkét esetkörben olyan jogi aktusról van szó, amely a nemzeti büntető eljáráshoz szükséges feltétel, azaz annak hiánya eljárási akadálnak minősül, és amelynek folyamánként - bár a bűncselekményt elkövette - az elkövetőt nem lehet felelősségre vonni. A belső jogi szabályozásában arra is ügyelni kell, hogy e jogi aktus ismeretében a tagállam köteles eljárni a joghatósága alá tartozó elkövetővel szemben, s nem bírálhatja felül a jogtárgyhordozó ítéletét - legalábbis ami a büntető eljárás megindítását illeti.

Azokban az esetekben, amikor a fenti cselekményeket nem magyar állampolgár követi el külföldön (például az Európai Bíróság eljárásával kapcsolatosan a tipikus elkövetési hely Luxemburg lesz), a hatályos anyagi és eljárásjogi rendelkezések továbbra is irányadóak, s mivel a büntető eljárás megindításáról egyébként is a legfőbb ügyész dönt (Btk. 4.§), s döntésének alapjául a külföldi szerv vagy állam megkeresése fog szolgálni, egyéb különös szabályozásra nincs szükség.

Magyar állampolgár általi elkövetés esetén azonban a büntető eljárás megindulásához meg kell lennie az adott szerv vagy állam erre irányuló feljelentésének. A Btk. 249/B.§ szerinti bűncselekmény esetén a hamis vád és a hamis tanúzás miatti eljárás - az asszimilált szabályozásnak köszönhetően - az alapügyben eljáró hatóság feljelentéséhez van kötve, azaz ebben a körben az Európai Bíróság feljelentéséhez. Ezzel eleget tesz a magyar jogi szabályozás a fenti követelménynek, igaz, a hazai megoldás célszerűségi indokon alapul, s nem pedig a jogtárgyhordozó megbüntetés iránti igényének tiszteletben tartásán. Elméleti szempontból egyébként érdekes az ezzel előálló helyzet, mivel a legsúlyosabb jogtárgysértő magatartásokkal szembeni eljáráshoz meg kell várni az Európai Bíróság feljelentését, de az enyhébben megítélendő cselekményekhez (pl. hamis tanúzásra felhívás) viszont nem. Azaz a büntető eljárás akkor is megindulhat ezen bűncselekmények miatt, ha az Európai Bíróság nem teszi meg a feljelentését és előtte az eljárás még folyamatban van,

aminek oka az a valószínűség, hogy a Bíróság nem is értesül a bűncselekmény elkövetéséről. Ez a megoldás megegyezik egyébként a magyar bíróságot érintő ilyen bűncselekmények elkövetésére vonatkozó szabályozással is.

Az állam-, illetve szolgálati titoksértés körében nincs olyan büntetőjogi szabály, amely az eljárás megindulását valamely szerv feljelentésétől tenné függővé, ezért amennyiben az EAKSZ szerinti kötelezettségének a magyar jogalkotó is eleget kíván tenni, erről rendelkezni kell (Btk.-ban, Be.-ben vagy a titoktörvényben, megfelelő utaló normák alkalmazásával). A külön rendelkezés hiányában értelemszerűen a tudomásszerzést követően a magyar büntetőeljárás hivatalból megindulhat, s ilyenkor a meghatározott szervek megkeresése „csupán” a Be. 170.§ (1) bekezdése szerinti feljelentésnek minősül. Utalva még egyszer a IX. fejezet 2.D.c) pontjában kifejtettekre, az EAKSZ cikke lényegében megköveteli az eljárási akadályként történő szabályozást, ezért az eljárás hivatalból történő megindítása nem teszi lehetővé, hogy a jogtárgyhordozó maga rendelkezzen a tagállami (magyar) büntetőjogi védelem igénybe vételéről.

2. Jogalkalmazás

A jogi integráció új feladatot ró a nemzeti bíróságra, méghozzá a közösségi jog érvényesítésének kötelezettségét, amely ugyanúgy terheli a nemzeti büntetőbíróságot is: a büntetőjogot alkalmazó büntetőbíró sem tekinthet el attól, hogy a büntető eljárás során érvényt szerezzen a közösségi jog meghatározott rendelkezéseinek. Tagállami bírósággént így a magyar bíróságok is e kötelezettség alanyai lesznek.

A belső jogban általában különleges esetnek számít, ha idegen jogot kell alkalmazni, ezért mondja KECSKÉS és MACZONKAI is, hogy „a magyar bírák gondolkodásából látványosan hiányoznak a klasszikus nemzetközi magánjogi úgynevezett kollíziós jogi kultúrelemek”³⁰, s emiatt meglehetősen nehéz feladat lesz számukra a közösségi jog bizonyos rendelkezéseinek alkalmazása. BADÓ/BÓKA szerzőpáros is megfogalmazza, hogy „nem tudatosult még kellően a bírói karban, hogy a közösségi jog nem kizárólag a jogalkotóra ró kötelezettséget. A hazai bíróságok által alkalmazandó jogforrások köre jelentősen kibővül, és a bíróságok tevékenységük során gyakran kénytelenek lesznek kilépni az egyszerű jogalkalmazói szerepből, legalábbis ami a belső joghoz való viszonyukat illeti. Ez komoly lelkiismereti és- szakmai etikai aggályokat ébreszthet Magyarországon, tekintetbe véve a magyar

³⁰ KECSKÉS/MACZONKAI, 1999, 74.p.

igazságszolgáltatás nemzetközi jellegű gondolkodásának hiányosságait, illetve a duális jogfelfogásból adódó problémákat.”³¹

Igaz, hogy a büntető eljárásban nem fog oly mértékben megjelenni a közösségi jog, mint a polgári ügyekben, de a közösségi jogi vonatkozást mutató esetekben (főleg a gazdasági bűncselekmények körében) a büntető bírónak is résen kell lennie, mivel tőle is elvárható lesz, hogy megfelelő módon alkalmazza a közösségi jogot vagy hogy legalább vegye észre a kapcsolódást és kétség esetén forduljon az Európai Bírósághoz. Bár a közösségi jogot nem szabad a más államokéhoz hasonló idegen jognak tekinteni, mégis az első időszakban bizonyosan gondot fog okozni a hazai jog és a közösségi jog esetleges kollíziója. Az ilyen esetek nem alkotmányossági problémát testesítenek meg, ezért nem az Alkotmánybírósághoz kell fordulni; ugyanígy el kell kerülni azt is, hogy a Legfelsőbb Bíróság hozzon döntést (például jogegységi határozatot) a közösségi jog alkalmazásával kapcsolatban, mivel ezzel elkerülhetetlenül a közösségi jog egyfajta értelmezésére kényszerülne, amire viszont nincs jogosítványa. A közösségi jog értelmezésének eszköze a tagállami büntetőbíróság számára is az előzetes döntéshozatal kezdeményezése, az EKSZ 234. cikke (korábbi 177. cikk) nem különböztet aszerint, hogy az előzetes döntésre irányuló megkeresés büntető eljárásban vagy más eljárásban merült-e fel.

A. EKSZ 10. cikke

A közösségi hűség elvéből fakadó **asszimilációs** kötelezettségnek mint a diszkrimináció tilalma egyik megjelenési formájának való megfelelés, a hazai jogalkalmazásban is problémát okozhat. Elvileg elképzelhető olyan eset, amikor bizonyos cselekmények kriminalizálását a 10. cikkben rejlő tagállami kötelezettség alapozza meg, azonban ha a nemzeti jogalkotó tétlen marad e téren, felmerülhet a kérdés, hogy a jogalkalmazónak milyen lehetősége, illetve tennivalója adódik a kötelezettség teljesítésére, aki ugyebár éppúgy a tagállami kötelezettség hordozója, mint a jogalkotó. A büntetőbíró az asszimiláció elvének alkalmazásával egyértelműen kiterjesztené a büntetőjogot az érintett személy terhére, amely a *nullum crimen/nulla poena sine lege stricta* elvéből következően tilalmazott. Ebből viszont az következik, hogy a jogalkalmazó legfeljebb csak abban a körben alkalmazhatja az asszimilációt, amely a büntetőjog értelmezés keretein belül egyébként is megengedett.

³¹ BADÓ/BÓKA, 2002, 48.p.

További nehézséget jelenthet a jogalkalmazó számára a **szankciókra** vonatkozó tartalmi kritériumok érdemi figyelembe vétele. A jogalkotón kívül ugyanis a jogalkalmazónak is el kell végeznie az alkalmazandó szankció közösségi jogi szempontú vizsgálatát, mivel a 10. cikk és az alapszabadságok védelme ezt tőle is megköveteli, különösen pedig azért, mert a kritériumoknak meg nem felelő (pl. aránytalan) szankció sérti a közösségi jogot és emiatt nem alkalmazható. Az arányosság/aránytalanság értékpár mentén jól orientálódhat a jogalkalmazó, de tőle a konkrét esetben illúzió elvárni a hatékonyság, illetve visszatartó erő vizsgálatát, s emiatt ezen jellemzők hiánya a szankció kiszabását aligha fogja kizárni.

B. Előzetes döntéshozatal a büntető eljárásban

A 2003. évi XXX. törvény az előzetes döntéshozatali eljárásra tekintettel új felfüggesztő okot vezetett be a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvénybe [266. § (1) bek. c) pont], melynek értelmében

„(A bíróság az eljárást) hivatalból vagy indítványra felfüggeszti, ha az Európai Unióról szóló Szerződésben, illetve az Európai Közösséget létrehozó Szerződésben foglalt szabályok szerint az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárását kezdeményezi. E határozatban meghatározza azt a kérdést, amely az Európai Bíróság előzetes döntését igényli, valamint – a feltett kérdés megválaszolásához szükséges mértékben – ismerteti a tényállást és az érintett magyar jogszabályokat. A határozatot az Európai Bíróságnak, továbbá tájékoztatásul az Igazságügyi Minisztériumnak is megküldi.”³²

Az új felfüggesztési ok formailag megkönnyítheti a magyar büntetőbíróság dolgát, de fontos látni, hogy ennek hiányában is éppúgy lehetősége (joga) lenne az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésére, mivel az a közösségi (uniós) jogból fakadó „*sui generis* eljárás” (BLUTMAN)³³. A hazai szakirodalom³⁴ egyébként igen kritikusan szól a törvénymódosításról, különösen az előzetes döntéshozatal kezdeményezésére vonatkozó indítványozási joggal kapcsolatos széles körű jogorvoslati lehetőség, illetőleg a fentebb is említett **kötelező** felfüggesztési ok miatt.³⁵

Megjegyzendő azonban, hogy az Európai Bírósághoz fordulás bírói szakra korlátozása nem annyira evidencia, mint ahogy azt az indokolás tartalmazza („egyértelművé kell tenni azt, hogy az Európai Bírósághoz fordulás miatt felfüggesztésnek csak a bírói szakban van helye”), mivel az EKSZ azon

³² A törvénymódosítás a csatlakozási szerződést kihirdető törvény hatálybalépésének napján lép majd hatályba.

³³ BLUTMAN, 2003, 12.p.

³⁴ Lásd pl. BLUTMAN, 2003; OSZTOVITS, 2003.

³⁵ Lásd BLUTMAN, 2003; OSZTOVITS, 2003.

esetekről szól, amelyek a tagállami bíróság előtt³⁶ merülnek fel, s nem kifejezetten a „bírói szakaszt” említi. E fogalmi megkülönböztetésnek abból a - nem lényegtelen - szempontból lehet jelentősége, hogy elvileg kérdéses lehet, vajon a nyomozás szakaszában eljáró bíróságra (nyomozási bíróra) vonatkozik-e az EKSZ szerinti előzetes döntéshozatal kezdeményezésének lehetősége? Az előzetes döntéshozatali eljárás a közösségi (uniós) jog intézménye, s annak értelmében nem kizárt ilyen esetben sem az eljárás kezdeményezése, így a magyar nyomozási bíró is élhetne ezzel a jogával - vonatkozó Be. rendelkezés híján is. Kétségtelen azonban, hogy a nyomozati szakban a bíróság feladata más, mint az eljárás későbbi szakaszában, de ez a közösségi jog szempontjából - ha az eset mutat közösségi vonatkozást - irreleváns. Az is bizonyos ugyanakkor, hogy még ha lehet is a nyomozati szakban előzetes döntéshozatali kezdeményezni, a terhelt további érdekei, illetve a nyomozás célja az eljárás felfüggesztésével szemben állna.³⁷

Mindenesetre nagy jelentősége van az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésének, s amennyiben az eljáró büntetőbíró nem fordul az Európai Bírósághoz, és olyan értelmet ad valamely közösségi jogi rendelkezésnek (kötelező esetben), amely a közösségi jog személyi hatálya alatt (is) álló terhelt elítéléséhez vezet vagy valamely rendelkezést nem vesz figyelembe, ezzel egyben Magyarország szerződésszegésért való felelősségét (EKSZ 10. cikk, 226. cikk) is megalapozza, azon túlmenően, hogy az elítéltnak igénye keletkezik az ilyen elítélés alóli „mentesülésre”. Ezzel kapcsolatban majd lásd alább.

C. Jogértelmezés

A közösségi jogrend új jogértelmezési módszert teremtett a nemzeti büntetőjogban (is), ez pedig a „közösség-hű”/közösségi jognak megfelelő jogértelmezés. A büntetőbíró számára is kötelezettség, hogy az előtte folyó eljárás során vizsgálja a közösségi jog azon rendelkezéseit, amelyek a funkcionális kapcsolatból adódnak. Ennek során felmerülhet mind a közösségi jog alkalmazásának, mind pedig a nemzeti büntetőjog „közösség-hű” értelmezésének kötelezettsége.

³⁶ „Gericht” / „before any court or tribunal” / „ante un órgano jurisdiccional”.

³⁷ A problémát tárgyalja hasonlóan BLUTMAN, 2003, 17-18.p.

D. Községi jog mint hivatkoási alap a büntető eljárásban

Minden magyar büntetőbírónak fel kell készülnie arra a napra, amikor először hallja meg tárgyalótermében a közösségi jogra való hivatkozást, ti. valami ilyesmit, hogy „védencem magatartása az ilyen számú közösségi rendelet előírásainak megfelelt” vagy hogy „védencem cselekménye az olyan számú irányelv alapján nem büntethető”.

Várható, hogy nagyon hamar meg fog jelenni a terhelti/védői oldalon a közösségi joggal össze nem egyeztethető nemzeti norma alkalmazási tilalmára vagy a „közösségű” jogértelmezésre való hivatkozás. Emiatt az eljáró bíróságnak egyfelől képesnek kell lennie annak megítélésére, hogy az efféle hivatkozás (illetve az előzetes döntéshozatal kezdeményezésének indítványozása) mikor indokolt s mikor irányul csupán az eljárás elhúzására, másrészt azonban hivatkozás hiányában is fel kell ismernie a közösségi jogi kapcsolódást, hogy az esetleges (közösségi) jogértelmezési szükségletnek eleget tegyen az előzetes döntés kérésével.

E. Községi joggal szemben álló elítélés

Remélhetőleg nem nagyon fog ilyen a hazai jogalkalmazásban előfordulni, mégis ki kell térni arra az esetre is, ha a büntető eljárás olyan terheltjét, aki a közösségi jog személyi hatálya alá is tartozik, a közösségi joggal összeegyeztethetetlen módon ítélték el. Valamely elítélés közösségi jogot sértő mivolta több különböző okra is visszavezethető (lásd IX. fejezet 3.H. pont), azonban abban mindegyik eset megegyezik, hogy az így elítélt személy számára a belső büntetőjogban valamilyen módon jogorvoslatot kell biztosítani. Ha a másodfokon eljáró bíróság észleli az elsőfokú ítélet közösségi joggal való összeegyeztethetlenségét, erre figyelemmel el tudja intézni a fellebbezést [pl. Európai Bírósághoz fordul (Be. 359.§ (3) bek.), illetve helyesen alkalmazza az esetre vonatkozó - akár közösségi - jogszabályokat (Be. 372.§)]. Amennyiben azonban a közösségi joggal szemben álló ítélet már jogerőre emelkedett, a büntető ítélet jogerejéhez fűződő komoly társadalmi, jogbiztonsági érdek szemben áll a közösségi jogsértés orvoslásának igényével. Tekintettel arra, hogy ilyen esetben az elítélt személynek is nyomós érdeke fűződik a jogerő esetleges áttöréséhez, felmerülhet a rendkívüli jogorvoslat biztosításának lehetősége a magyar jogban is. Ehhez azt a kérdést kell eldönteni, hogy szükséges-e önállóan rendelkezni erről vagy a felmerülő esetek besorolhatók a

jelenlegi rendkívüli jogorvoslati rendszerbe. A szóba jöhető jogsértő helyzetek számbavételével a következőket lehet megállapítani.

Ha a bíróság olyan tényállást alkalmaz a büntetőjogi felelősség megállapítására, amelyet a közösségi jog valamely szabályára vonatkozó alkalmazási elsőbbség miatt nem lehetett volna alkalmazni, akkor lényegében jogszabálysértést (törvénytértést) követ el. CSÉKA definíciója szerint törvénytértés „bármely megszegése minden olyan anyagi vagy eljárási jogszabálynak (nemcsak törvénynek), amelyet a büntető bíróság az eljárásában és a határozataiban alkalmaz, illetőleg alkalmazhat.”³⁸ Az adott esetre pedig az anyagi jogi normák körébe a büntetőjogi szabályokon kívül az alkalmazandó közösségi jog is beletartozik. Nézetem szerint továbbá ide sorolható az is, amikor az eljáró bíróság - bár szükséges lett volna - nem fordul az Európai Bírósághoz előzetes döntéshozatalért, aminek következtében (a közösségi jogi vetülettel is bíró tényállás alapján) közösségi jogot sértően ítéli el a terheltet, mivel ilyenkor a jogalkalmazó tulajdonképpen az alkalmazandó jogról vagy annak helyes tartalmáról mulasztja el kikérni az Európai Bíróság előzetes döntését. Ennek hiányában pedig jogsértő ítéletet hoz.

Ha pedig az Európai Bíróság jogszerűtlenség miatt később megsemmisíti az elítélést lehetővé tevő büntetőjogi tényálláshoz járuló mögöttes közösségi normát, ez analógia alkalmazásával hasonlítható ahhoz a belső jogi helyzethez, mint amikor valamely alkalmazott büntető jogszabály alkotmányellenességét utólag állapítja meg az Alkotmánybíróság és a lezárt büntető eljárások felülvizsgálatát rendeli el.

Mindezekből következően álláspontom szerint nincs szükség külön jogintézmény bevezetésére, amely a fenti esetekben lehetőséget ad a terhelt javára a vele szemben elkövetett jogsértés orvoslására, mivel a felülvizsgálat mint rendkívüli jogorvoslati lehetőség jelenleg szabályozott okaihoz tartozó esetkörök lefedik e helyzeteket is. Ezekben az esetekben továbbá - annak törvényi feltételei fennálltakor - a jogorvoslat a törvényesség érdekében is igénybe vehető.

Az ilyen típusú helyzetek elvi előfordulási lehetőségeivel a magyar bírónak is tisztában kell lennie, még akkor is, ha - ahogy látható - ezek kezelése végső soron a jelenlegi szabályozás kereteit nem haladja meg.

³⁸ CSÉKA, 1985, 128.p.

Megemlítendő még, hogy figyelemmel az Európai Bíróság *Sagulo ügyben*³⁹ kifejtett nézetére, miszerint a korábbi, közösségi jognak nem megfelelő elítélést nem lehet olyan körülményként értékelni, amely az érintett személy újabb büntetendő cselekménye esetén a büntetés súlyosbítását idézné elő⁴⁰, a **bűnisméltés** értékelésében kell relevánsnak tekinteni a korábbi elítélés közösségi joggal való összeegyeztethetlenségét. Amennyiben tehát a megfelelő jogorvoslatot nem vette igénybe az elkövető a közösségi joggal szembeni elítélése miatt, ezt az elítélést az eljáró bíróságnak az újabb cselekmény miatti büntetés kiszabása során figyelmen kívül kell hagynia.

Jóllehet a közösségi jog nem, de az érintett személy érdekei sérülhetnek a *Bordessa ügyhöz*⁴¹ hasonló esetekben, amilyenekre a magyar jogalkalmazásban is figyelemmel kell lenni (*lásd részletesen IX. fejezet 3.G.c) pont*). Itt ugyanis arról van szó, hogy a már érvényesen kibocsátott és hatályos irányelv valamely belső jogban büntetendő cselekmény vonatkozásában tartalmaz olyan szabályozási elemet, amelynek következtében az adott belső büntetőjogi norma nem lesz alkalmazható, azonban az irányelv átvételére megszabott határidő lejártá előtt erre az érintett személy (eljárás alá vont elkövető) nem hivatkozhat. Az általános problémafelvetésnél vázolt megoldások közül a magyar jogalkalmazónak is tisztában kell lennie a „közösségű” jogértelmezés előnyével, mivel ezzel az elbíráláskori törvény fogalmával kapcsolatosan juthatunk olyan eredményre, amelynek értelmében az adott cselekményre vonatkozó hatályos anyagi jogi normák körébe a felmentést megalapozó közösségi jogi szabály is bekerülhet. A külön rendkívüli - jogerő áttörését eredményező - jogorvoslat bevezetése kevéssé tekinthető a magyar jogban járható útnak, viszont a kérdéses esetkör felölő eljárási akadály megalkotása korántsem tűnik valószínűtlennek s megfontolásra érdemesnek ítéltető. Járható útnak látszik továbbá az olaszhoz hasonló jogintézmény bevezetése is, amely azonban - értelemszerűen - már nem csupán a közösségi joggal kapcsolatos elítéléseknél, hanem ilyen relevanciával nem bíró egyéb ítéleteknél is alkalmazásra kerülhetne.

³⁹ 8/77 sz. ügy, Concetta Sagulo, Gennaro Brenca, Abdelmadjid Bakhouché elleni büntető eljárás, 1977. július 14.

⁴⁰ „Die Rechtskraft einer früheren strafrechtlichen Verurteilung, die aufgrund von mit den Anforderungen des Gemeinschaftsrechts nicht im Einklang stehenden innerstaatlichen Bestimmungen erfolgt ist, kann (...) keine Verschärfung der zu verhängenden Strafen rechtfertigen.” / „The force of res judicata arising from a prior conviction arrived at on the basis of national provisions not in accordance with the requirements of Community law cannot justify an increase in the penalties to be imposed for an infringement of provisions (...).” 8/77 sz. ügy, Concetta Sagulo, Gennaro Brenca, Abdelmadjid Bakhouché elleni büntető eljárás, 1977. július 14.

⁴¹ C-358/93, C-416/93 sz. ügy, Aldo Bordessa, Vicente Mari Mellado és Concepcion Barbero Maestre elleni büntető eljárás, 1995. február 23.

3. A jogalkotásra gyakorolt közvetett hatás

Ezen szűkebb témakörben kialakított fogalmi rendszer értelmében a közösségi jog jogalkotásra gyakorolt közvetett hatása abban ragadható meg, ha a közösségi jog jogalkalmazást befolyásoló tulajdonsága miatt ténylegesen olyan joghelyzet áll elő, amelynek megfelelő megoldására csak a jogalkotó képes. Kötelessége is lehet a tagállamnak ilyen esetekben (közösségi jogot sértő tényállás, illetve szankció alkalmazásakor) a jogalkotás, mivel a közösségi jog és a belső jog közötti összhangot *de jure* csak így lehet megteremteni.

A közösségi jogra jellemző, hogy az Európai Bíróság joggyakorlatában kikristályosodott jogi tételeket ritkán bocsátják ki pozitív jogforrás formájában, ezért ezen - egyébként követendő - tézisek integrálása a közösségi jog csatlakozási célú átvétele során aligha történik meg. Ennek ellenére álláspontom szerint a magyar jogrendet fel kell készíteni az irányadó bírósági joggyakorlatra is: ha már utólag csatlakozó országgént - a csatlakozás pillanatáig - adott a lehetőség az élő közösségi jog mintegy „kívülről” történő vizsgálatára, miért ne lehetne már előzetes jogalkotással az ítélkezés azon passzusait átvenni, amelyek tartalmára hazánkban **ellentétes tartalmú** jogszabály vonatkozik, azaz ha az nem felelne meg a Bíróság által támasztott követelményeknek. Az ilyen helyzetekben a jogalkalmazó ugyanis előbb vagy utóbb az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésére kényszerül, az ellentmondást megállapító ítélet nyomán pedig a jogalkotótól mindenképpen elvárható a joghelyzet jogszabályi rendezése. S ha egyébként is prognosztizálható az eddigi joggyakorlat alapján az Európai Bíróság döntése, felesleges kivárni, hogy a hazai joggyakorlat is szembesüljön az ellentétes joghelyzettel.

A 2003. évi XXX. törvény módosításai értelmében az előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményező magyar perbíró egyúttal az Igazságügyi Minisztériumnak is megküldi az erről szóló végzést, hogy a minisztérium - a törvényjavaslat Indoklása szerint - „haladéktalanul értesüljön az eljárásról, ami lehetővé teszi (...) az uniós/közösségi jog és a belső jog esetleges összeütközése esetében a szükséges jogalkotási lépések megtételének kezdeményezését”. Látható, hogy ezen törvényi kötelezettség megteremtésével a jogalkotó is időben észlelheti a magyar jog és a közösségi jog ütközését, így értesülhet az esetleges jogalkotási kényszerről, aminek teljesítésével sor

kerülhet az Európai Bíróság előzetes döntéseinek tartalmának jogalkotásba történő visszacsatolására.⁴²

A rendelkezésünkre álló joggyakorlat tételei a közösségi jog alkalmazása vagy értelmezése tárgyában születnek, ezért tagállami jogi sajátosságot nem hordoznak, vagy legfeljebb oly közvetett módon, amelytől való elvonatkoztatás nem okozhat nehézséget.

Az előző fejezetben vizsgált kérdéskörök közül legmarkánsabban az alkalmazható szankciók jellemzőinél jelentkeznek az Európai Bíróság követelményei.

A. Büntetőjogi szankciók

a) A közösségi jog hatásáról - általában

A közösségi integráció újabb „alanyi” jogokkal ruházta fel a hatálya alá tartozó egyéneket, s jogrendjének részévé tette a közösségi jog alapszabadságainak biztosítását, egyben elvileg bővítette a büntetőjogi szankció által korlátozható jogok körét: a korlátozó, jogfosztó belső büntetőjogi szankciók kihathatnak a közösségi alapszabadságokra is. A büntetőjogi szankciók közösségi jogi tesztje azonban csak akkor merül fel, ha van funkcionális kölcsönhatás a büntetőjog és a közösségi jog között, így tehát olyan esetben, ha a szankció valamely közösségi relevanciával bíró tényálláshoz tartozik (szabályozási összefüggés) vagy ha az elkövető olyan személy, akire kiterjed a közösségi jog hatálya (személyi összefüggés). Igaz, mivel ezzel a többi, tisztán belföldi „tényállás” - amennyiben azok viszonylatában szigorúbb marad a szabályozás - hátrányosabb megítélés (lásd fordított diszkrimináció *lásd IX. fejezet 3.D. pont*) alá esne, végső soron a funkcionális kölcsönhatáson kívül eső, de kapcsolódó esetekben is követni kell a közösségi jogi tesztet.

A közösségi joggal **szabályozási** összefüggésben álló tényálláshoz fűződő szankció esetén az asszimiláció elvének, illetve az Európai Bíróság által támasztott minimum-követelményeknek való megfelelést kell vizsgálni. Ahogy arra már többszöri utalás történt, a minimum-követelmények nélkülözik azt az egzaktságot, amelyre a belföldi jogalkalmazásban nagy szükség volna, ezért aligha várható, hogy a hazai büntetőbíróság azokat - a jogalkotói értékelést mintegy ellenőrizve (vagy felülbírálv) - vizsgálni és követni fogja.

⁴² Vö. BOZZAY/JENEY/ SIMON/ WALLACHER, 2003, 9.p.

A **személyi összefüggés** esetén, azaz ha külföldi - a közösségi jog hatálya alatt álló - személy követi el a Btk.-ba ütköző cselekményt, akkor nem lehet **diszkriminatív** a vele szemben kiszabott szankció, ami azt jelenti, hogy a hasonló jellegű cselekmények belföldi állampolgár általi megvalósítása esetén hasonló represszív szankciók alkalmazási lehetőségének kell fennforognia, ellenkező esetben az adott szankció nem felel meg a közösségi jognak és alkalmazása konkrét esetben jogsértő lesz. Másfelől pedig amennyiben a szankcióban megtestesülő jogfosztás vagy jogkorlátozás az általános cselekvési szabadság olyan aspektusaira irányul, amelyeket **közösségi szabadságjogként** deklaráltak, e jog „kedvezményezettjével” szemben alkalmazandó szankciót is alá kell vetni a közösségi jogi mércének.

Ilyenek a foglalkozás gyakorlását, üzleti, vállalkozási tevékenység folytatását, tagállamok közötti mozgást érintő büntetőjogi szankciók [foglalkozástól eltiltás Btk. 56.§-57.§; járművezetéstől eltiltás (például hivatásos sofőrök esetén) Btk. 58.§-59.§; majdani hatálybalépésekor a jogi személyekkel szemben kiszabható büntetőjogi intézkedések is, lásd 2002. évi CIV. törvény 3.§ (1) a) és b) pontok; kiutasítás Btk. 61.§]. Ezek esetében is érvényesülnie kell a diszkrimináció tilalmának, illetve a kérdéses jogkorlátozásnak arányosnak kell lennie.

Az arányosság vizsgálatával kapcsolatosan - a részletes vizsgálatról való lemondás okán - csupán annyi jegyezhető meg, hogy ez az arányosság a közösségi alapszabadságok korlátozásának arányosságát jelenti, amelynek a közösségi jog oldaláról a közrendi kimentési okokkal, a belső jogrend szempontjából pedig - értelemszerűen - az állami beavatkozás alkotmányossági tesztjében is szereplő arányossággal (illetve szűkebben a büntetőjog alapelvei arányosságával is) meg kell egyeznie.

A nemzeti hovatartozás (esetleg bejegyzés székhelye) alapján történő negatív megkülönböztetés azon szankcióknál fordulhat elő, amelyek alkalmazási feltételei belföldi és külföldi személyek esetében eltérnek. A büntetőjogi szankciók közül lényegében csak a kiutasítás említhető meg ebben a körben, lévén, hogy ezt a mellékbüntetést hazánkban is kizárólag nem magyar állampolgárokkal szemben lehet kiszabni.

b) A kiutasításról - különösen

A kiutasítás jellege és célja a közösségi jogi integrációnak köszönhetően - az Európai Bíróság joggyakorlata nyomán - némileg megváltozott. A közösségi jogban a közrendi kimentési okokra való hivatkozás teszi

megengedetté a kiutasításban megtestesülő alapszabadság-korlátozást, de a közösségi jogból fakadó, a belső jogi szabályozást érintő egyes tartalmi kritériumoknak a magyar jogban is érvényesülniük kell.

Hogy az Európai Bíróság joggyakorlatában kialakult kívánalmaknak a szankciórendszer megfeleljen, a büntetési célként (Btk. 37.§) meghatározott **generálprevenció** a kiutasítás vonatkozásában nem tartható tovább fenn. Amennyiben e szankció a magyar büntetőjogban elveszítené büntetés jellegét, a fentiekben említett abszolút követelményt teljesíteni lehetne, így például akkor, ha intézkedésnek minősülne. Ugyan a kiutasítás hovatartozása lényeges elvi kérdés, s ennek megváltozása hatással lehet az egész szankciórendszer egyensúlyára is, jelenleg sincs megdönthetetlen érv a hatályos megoldás mellett, s a jogintézmény biztosító jellege egyébként is indokolhatná az átsorolást.

A kiutasítás részletszabályait illetően különösen fontos, hogy azzal az érintett személy **egyedi veszélyességében** rejlő kockázatot kell a jogalkalmazónak értékelnie. Ha a szankció alkalmazása a jogi szabályozás szerint mérlegelésen alapul, a jogalkalmazónak lehetősége nyílik erre az értékelésre. A hazai szabályozás [Btk. 61.§ (1) bek.] értelmében azt a nem magyar állampolgár elkövetőt, akinek az országban tartózkodása nem kívánatos, a Magyar Köztársaság területéről ki kell utasítani. Azt, hogy mikor nem kívánatos egy adott személy jelenléte, a bíróság különféle tényezők figyelembe vételével dönti el, méghozzá az elkövetett bűncselekmény súlya, jellege, a bűnösség foka, illetve az elkövető személyisége, életvitele alapján. E mérlegelés körében lehetőség van a közösségi jog fenti követelményének vizsgálatára is, amit egyébként a magyar bíróság által követett szempontok teljesen lefednek.

A témához kapcsolódóan mindenképpen meg kell említeni a szabálysértési szankcióként (1999. évi LXIX. törvény 13.§, szabálysértési intézkedés) is létező kiutasítást, amely a törvényben vagy kormányrendeletben meghatározott esetekben alkalmazható, ha az eljárás alá vont külföldi személy további tartózkodása az ország területén nem kívánatos (1999. évi LXIX. törvény 21.§). Az Európai Bíróság *Pieck* ügyben⁴³ hozott döntése szerint például olyan cselekmények esetén, amelyek a tagállam területén való tartózkodási joggal kapcsolatos formáságok megsértésében testesülnek meg, a jogsértést szankcionáló előírások akkor állnak összhangban az EKSZ

⁴³ 157/79 sz. ügy, The Queen / Stanislaus Pieck, 1980. július 3.

célkitűzéseivel, ha ilyen cselekmények miatt kiutasításra nem kerülhet sor.⁴⁴ A magyar jogban jelenleg a szabálysértések közé tartoznak [218/1999. (XII. 28.) Korm. rendelet az egyes szabálysértésekről, 22.§ Tiltott határátlépés, útiokmánnyal kapcsolatos szabálysértés] az ilyen típusú cselekmények, és mivel ezek elkövetése esetén kiutasítás alkalmazásának is helye lehet [22.§ (3) bek.], megfontolandó lehet a szabálysértési kiutasítás jogintézményének közösségi szempontú felülvizsgálata is.

Összefoglalva tehát a jogalkotásra gyakorolt közvetett hatás abban nyilvánulhat meg, hogy ha a közösségi jogi ítélkezés fentihez hasonló eredményeit elismerjük, akkor a jogalkotó a jogi konfliktust, még mielőtt az összeegyeztethetetlenség hazai jogi környezetből származó „ügyhöz” vezetne, rövidre zárhatná a közösségi jognak is megfelelő szabályozás bevezetésével. Meg kell persze említeni, hogy az Európai Bíróság döntéseinek *erga omnes* hatálya (lásd VI. fejezet) a magyar bíróság számára is lehetőséget (és kötelezettséget is) teremt a joggyakorlatot követő jogalkalmazásra, azonban - különösen az első időszakban - várható, hogy a problémás kérdésekben a közösségi jogban annyira még nem járatos magyar bíró inkább „saját” előzetes döntést fog kezdeményezni, minthogy a másutt felmerült kérdések válaszait adaptálja. Tekintettel azonban arra, hogy a magyar szabályozás szerint a kiutasítás kiszabásának nincs kötelező esete, a legvalószínűbbnek az látszik, hogy amennyiben a jogalkotó érintetlenül hagyja is a kiutasítást, azt a közösségi jogi ismeretekkel rendelkező büntetőbíró csak igazán súlyos esetben fogja kiszabni, egyébként pedig minden (más tagállamból származó) külföldi elkövetőt *persona grata*-nak fog tekinteni. Azaz nem fog arra a meggyőződésre jutni, hogy az érintett személy Magyarországon való tartózkodása nem kívánatos.

4. Összegzésképpen

A közösségi jog és büntetőjog kölcsönhatásainak, valamint az európai integráció hazai büntetőjogot érintő eddigi állomásainak ismeretét, illetőleg ezen ismeretanyag szükségességét nem lehet eléggé hangsúlyozni a mai viszonyokra jellemző dinamikus jogfejlődés (fejlesztés) sodrásában. El kell fogadni a tényt, hogy a hazai büntetőjog sem mentesülhet a közösségi jog mindent a „maga képére formáló” befolyásától, így a gazdasági, kereskedelmi joggal foglalkozó szakemberek mellett a hazai büntetőjogászokra is nagy

⁴⁴ 157/79 sz. ügy, The Queen / Stanislaus Pieck, 1980. július 3.; 17-18. pont.

feladat vár. A jogalkotásban, a jogalkalmazásban, a jogtudományban és nem utolsósorban az egyetemi oktatásban is szem előtt kell tartani ezeket a szempontokat, hiszen a hatályos közösségi jog érvényesítésére, illetőleg az európai büntetőjogi integráció útját kikövező büntetőjogi vívmányok átvételére nem csupán lehetőség adódik a nemzeti jogban, hanem kötelezettség is, amelyet a büntető jogszabályok megalkotásánál, illetve a büntetőeljárásokban ugyanúgy figyelembe kell venni. Nem könnyíti meg a helyzetünket a közösségi jogra jellemző azon tényező sem, hogy az Európai Bíróság a jogértelmezés és -érvényesítés során kialakított joggyakorlatát a közösségi jogalkotó csak ritkán önti pozitív közösségi jogi normába, ezért a jogalkalmazás és esetenként a jogalkotás során a magyar jogásznak (s különösen büntetőjogásznak) a számára olyannyira idegen kazuisztikára is tekintettel kellene lennie.

Azt sem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy a magyar jogrend és a közösségi jog kölcsönhatása, ha „statikájában” (vagyis *de jure*) nem is, de „dinamikájában” (vagyis *de facto*) bizonyosan kicsit más lesz, mint másutt, hiszen a nemzeti jogalkotás, jogalkalmazás kérdései nem csupán a joghelyzettől, hanem az azt művelő mindenkori személyi állománytól, annak felkészültségétől, világnézetétől is nagyban függnék. Éppen olyan jelentőséggel bírhat ez a tematika is, mint a strasbourgi emberi jogi ítélkezés struktúrája és gyakorlata. A közösségi bírósági hatáskörökön kívül (így büntetőügyekben is) az igazságszolgáltatás a tagállamok fennhatósága alá tartozik, ezért elemi jelentőséggel bír, hogy minden szakember, legyen szó akár a jogalkotóról, akár bíróról, ügyészről vagy védőügyvédről, megfelelő és elegendő ismeretekkel rendelkezzen a büntetőjog és a közösségi jog kölcsönhatásának e különleges területén is, hogy jogrendünket és igazságszolgáltatásunkat ne csupán az uniós tagság elérése érdekében fejlesszük, hanem annak elnyerése után is - immár - taghoz méltóan, a közösségi joggal összhangban és annak szellemében képesek legyünk működtetni.

A dolgozat e fejezetében a teljesség igénye nélkül soroltam fel a legjellemzőbb kölcsönhatási pontokat az Európai Unió elsődleges joga és a magyar büntetőjog között. A lefolytatott vizsgálat alapul szolgálhat majd további kutatásoknak is, amelyek során komoly feladat lehet a más tagállamok nemzeti jogában bekövetkezett konkrét változásokkal való összehasonlítás is. Mindezek ellenére szükségesnek láttam a fejezet kidolgozását, mivel ezen keresztül a korábbi elvi-elvont tételek igazát a működő jog közegébe helyezve is ki lehet mutatni.

XI. fejezet - Az európai büntetőjogi integráció jövője

A mottóul választott megállapítás igazát már az európai büntetőjogi integráció mai állapotában is el lehet ismerni, függetlenül attól, hogy a jövőben milyen irányt fog venni a büntetőjogi fejlődés. Az azonban bárminemű jóstehetség nélkül is bizonyosra vehető, hogy Európában a nemzeti keretek közé szorított büntető igazságszolgáltatás ideje lejárt, s új korszak kezdődött - a büntetőjogi rendszerek egymás mellettsége „átjárhatóságra” változott. Hogy hol fog tartani például ötven év elteltével a büntetőjogi integráció, elmélyül-e vagy épp elakad, ma még nem lehet megmondani, mivel a legalapvetőbb kérdés még mindig megválaszolatlan: hogy tulajdonképpen milyen „koordináta-rendszerben” is kellene az európai büntetőjogi integráció hosszabb távú fejlesztését elhelyezni vagy elképzelni? Lenne-e esetleg lehetőség arra, hogy a közös cél elérése érdekében tudatos módon **egy meghatározott irányt** - bármilyen legyen is az - válasszanak az államok (Európai Unió vagy Európa Tanács tagállamai)?

Egyelőre nem sikerült még kitörni abból a körből, hogy e problémák megoldására is a klasszikus, nemzeti büntetőjogra kialakított standardok szerinti büntetőjogi eszközrendszert kívánjuk adaptálni. Amennyiben a szupranacionális jog és szerv - a mai irodalmi álláspontok szerint - csakis ugyanezen kritériumrendszer szerint működhet a büntetőjog területén, hiszen az egyén (elkövető) számára irreleváns, hogy szabadságjogait nemzetállam vagy nemzetközi szervezet korlátozza, akkor a jelenlegi körülmények között nem fogja siker koronázni az erőfeszítéseket. Persze a nemzeti mintára felépített büntető igazságszolgáltatás (értsd szupranacionális) akár alkalmas is lehetne a tagállami anyagi és eljárásjogok közötti különbségekből eredő deficit kiküszöbölésére, azonban ehhez nincs sem eredendő, sem átruházott *ius puniendi*, nincs legitim jogalkotó, nincs megfelelő alkotmányos kontroll és a szükséges erőszakszerv is hiányzik. Emiatt tehát jelenleg az ilyen teljes körű szupranacionális adaptáció kipróbálására nincs mód, igaz, ez nem jelenti azt, hogy később sem lesz.

Amennyiben viszont lemondunk - a szupranacionális alkalmazás és bevezethetőség érdekében - a rendszer bármely eleméről, olyan helyzetet teremtünk, amely már nem hasonlítható a tagállami büntető igazságszolgáltatáshoz, így a tagállami modell követése egészében véve alapját veszti. Ennek következtében pedig lényegében bármilyen más (pl. föderális) vagy teljesen újszerű megoldás megvalósítása is szóba jöhet.

A büntetőjogi integráció jól kivehető irányának megtalálását a hiányzó egységes politikai akarat is hátráltatja, különösen, hogy a problémák megoldási igényéből olyan cselekvési kényszer fakad, amely típusában is különböző jogintézményekkel való kísérletezéshez vezet. Igaz, ameddig az eltérő szervek és jogi megoldások (Europol¹, OLAF², EuroJust³, Európai Igazságügyi Hálózat⁴, Corpus Juris Europae, európai ügyészség⁵; irányelvi, nemzetközi szerződésbeli, kerethatározati szabályozás stb.) képesek egymás hatásának lerontása nélkül működni s a közös cél egy-egy szeletének eléréséhez hozzájárulni, végső soron nincs ésszerű indok arra, hogy érdemben olyan nagyon kifogásolni lehessen e jogfejlesztés „patchwork” módszerét. Ettől függetlenül azért lehet mit kritizálni az európai büntetőjogi integráció jelenlegi, **tényleges** állapotában, mint ahogy azt „Az európai büntetőjog jogállami alapjainak megőrzésére” életrehívott FRANKFURTI FÓRUM⁶ meg is teszi, amikor a 2001-ben adott 11 tézisben⁷ megállapítja, hogy „az európai büntetőjogot érintő eddigi javaslatok olyan belpolitikai eszközt jelentenek, amely az absztrakt fenyegetés szövegeivel (pl. szervezett bűnözés, külföldiek bűnözése) a polgári jogok - mindenekelőtt a büntető eljárásban történő - csorbítását eredményezheti. A szervezett bűnözés mint az Amszterdami Szerződésben szereplő homályos jogi fogalom, lehetővé teszi az Európai Unió számára, hogy az uniós szerződés szerinti együttműködési formában kötelező erejű, közvetve hatályos jogot - kerethatározat, egyezmény - alkosson és ezzel a nemzeti büntetőjogot befolyásolja.”⁸ Az európai büntetőjogot jogállami koncepcióban kell megalkotni: s „egyesével kell kidolgozni az intézményesített hatalom-gyakorlás eljárási standardjait és a bírósági ellenőrzést. Az Europol és az OLAF felett

¹ 1995. július 26-i egyezmény az Európai Rendőri Hivatal létrehozásáról.

² 1999. április 28-i Bizottsági határozat a Csalások elleni Európai Hivatal létrehozásáról (99/352/EK, ESZAK, EAK).

³ 2002. február 28-i tanácsi határozat az Eurojust létrehozásáról a súlyos bűnözés elleni harc megerősítésére (2002/187/IB).

⁴ 1998. június 29-i együttes fellépés az Európai Igazságügyi Hálózat létrehozásáról (98/428/IB).

⁵ Zöld Könyv az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelméről és az Európai Ügyészség felállításáról, KOM(2001) 715, 2001. december 11.

Forrás: http://europa.eu.int/comm/anti_fraud/green_paper/index_de.html

⁶ Frankfurt 2001. Alapítói: PETER-ALEXIS ALBRECHT, STEFAN BRAUM, GÜNTER FRANKENBERG, KLAUS GÜNTHER, WOLFGANG NAUCKE, SPIROS SIMITIS. Lásd

⁷ ALBRECHT/BRAUM/FRANKENBERG/GÜNTHER/NAUCKE/SIMITIS, 2001.

⁸ 5. tétel: „Die Vorschläge für ein europäisches Strafrecht sind bislang eher ein innenpolitisches Instrument, das auf der Grundlage abstrakter Bedrohungsvokabeln (z. B. Organisierte Kriminalität, Ausländerkriminalität) Bürgerrechte - vor allem im Strafverfahren - abzubauen droht. Organisierte Kriminalität als vager Rechtsbegriff des Amsterdamer Vertrages ermöglicht es der Europäischen Union, im Wege der unionsvertraglichen Zusammenarbeit durch verbindliche, mittelbar wirksam werdende Rechtsakte - Rahmenbeschlüssen und Übereinkommen - das nationale Strafrecht zu beeinflussen und umzugestalten.” / „The proposals for a European criminal law set forth to date have tended to be instruments of internal politics that threaten to use abstract scare words (such as »organised crime« and »crime committed by foreigners«) to justify the reduction of citizens' rights - above all in criminal proceedings. The vague legal concept of »organised crime« in the Treaty of Amsterdam allows the European Union to influence an change national criminal law through binding, indirectly effective legal acts such as framework resolutions and treaties, adopted in the context of the cooperation according to the Unions treaties.”

ügyészi szakmai felügyeleti jogot és független bírói kontrollt kell teremteni. Az információ-szolgáltatási és nyomozati jogköröket pontosan el kell választani egymástól, hogy ugyanaz a cselekmény ne essek kétszeres büntetés vagy szankcionálás alá.⁹ Ezen túlmenően pedig mindenképpen szükségesnek tartja a FÓRUM, hogy az Európai Unió hatásköreit a büntetőjog területén az európai alapszerződések módosításával pontosítsák.¹⁰ Összességében véve leszűrhető, hogy a FÓRUMBA tömörülő jogtudósok szerint az európai büntetőjogi integrációt ma nem az alkotmányos elvek és büntetőjogi garanciák jellemzik, hanem a belső piac működőképességének fenntartását szolgáló követelmény, ezért ezt az irányt nem lenne szabad követni.

Bármilyen képet is öltjön majd a jövő európai büntetőjoga, az egyéni **emberi jogok** érvényesülésének ma biztosított szintjét garantálni kell, az egyént érintő „európai” büntetőjogi vívmányokról [az ésszerűség, mint kiszámíthatóság, előreláthatóság, önkény kizárása; a visszafogottság, mint önmérséklet és ultima ratio; és az emberségesség jelzői és jellemzői (BÁRD)¹¹] való lemondás áldozata nem pótolható az ezzel elérhető esetleges, s olykor igen kétséges bűnüldözési előnyökhöz. A jövőt tekintve a regionális, európai emberi jogvédelem további erősödése várható, azonban a bűnüldözésben, a büntető igazságszolgáltatásban (akár nemzeti, akár „nemzetközi” viszonylatban) megfigyelhető a **hatékonyság** iránti igény előtérbe kerülése, aminek következetes érvényesítése a terhelti - vagy épp harmadik személyhez kötődő - jogok csorbulásához vezethet. E két fejlődés lényegében egymással szemben halad, azaz egymás számára végső korlátot testesítenek meg, s egymásnak feszülésük bekövetkezése nem is biztos, hogy olyan sokáig várat magára. BÁRD teszi fel joggal a kérdést, hogy vajon az Európai Emberi Jogi Bíróság ragaszkodni fog-e a felállított mércéihez az egyre terjedő gazdasági és szervezett bűnözés esetében vagy esetleg lejjebb szállítja azokat.¹² A Bizottság már volt olyan állásponton, miszerint bizonyos bűncselekmények esetén nem kifogásolható az érintett személy hatóságokkal való együttműködésre

⁹ 10. tézis: „In einer rechtsstaatlichen Gesamtkonzeption sind prozessuale Standards und die justizförmige Kontrolle institutioneller Machtausübung im einzelnen zu entwickeln. Europol und OLAF sind staatsanwaltschaftlicher Sachleitungsbefugnis und unabhängiger richterlicher Kontrolle zu unterwerfen. Informationserhebungs- und Ermittlungsbefugnisse sind so präzise zu trennen, dass dieselbe Tat weder doppelt verfolgt, noch sanktioniert werden darf.” / „Within an overall, constitutional understanding, individual development should be sought for procedural standards and the just supervision of institutional power. Europol and OLAF should be subjected to the guidance of prosecuting attorney's offices for fact-finding and to independent judicial supervision. The authority's competence to collect information and to conduct investigations should be precisely separated so that the same offence is neither prosecuted nor sanctioned twice.”

¹⁰ 11. tézis: „Die Kompetenzen der Europäischen Union auf dem Gebiet des Strafrechts sind durch Ergänzungen der Europäischen Verträge zu präzisieren.” / „The competencies of the European Union in the area of criminal law should be clarified through amendment of the European treaties.”

¹¹ BÁRD, 2003, 4-5.p.

¹² BÁRD, 2003, 12.p.

kényszerítése¹³, de felfogását a Bíróság akkor (mintegy 10 éve) nem tette magáévá.

Ettől függetlenül is bizonyos azonban, hogy az európai büntetőjogi integrációban az egyén védelme érdekében az emberi jogvédelem kikristályosodott standardjaira kellene támaszkodni. Két lényeges tényezőt azonban nem szabad elfelejteni. Az emberi jogi egyezmény az individuumokat védelmezi, mindennemű állami (hatósági) hatalom gyakorlásának szabva bizonyos korlátokat. De ezekre az emberi jogi ítélkezésben mindig a szuverén állam és egyén (vagy azok csoportja) viszonylata a jellemző: szupranacionális szervezet nem részese az egyezménynek, így az ítélkezés hatálya sem terjed ki rá - egyelőre. Igaz, megszületett az Európai Unión belül az Alapjogi Karta, illetve az uniós alkotmány tervezete is, azonban az emberi jogokról szóló passzusok nem pontosan ugyanazok, mint az európai emberi jogi egyezményben, így hát nem jósolható meg, hogy a kétféle jogvédelem milyen tényleges viszonyban is fog egymással állni. Nem lehet tehát látni, hogy az eddig kiépített standardok „automatikus” szupranacionális alkalmazása milyen eredménnyel járna, másfelől pedig ha már adaptálni és átértékelni kellene azokat, akkor elveszíthetik addigi érvényességüket is. A másik fontos tényezőt pedig abban látom, hogy a nemzetközi emberi jogvédelem standardjait tartalmilag a **legkisebb közös nevezőhöz** lehetne hasonlítani, azaz sokszor egyes államok joga összességében nagyobb fokú védelmet nyújt az egyénnek (esetünkben a bűnelkövetőnek), mint maga az egyezmény. Ha pedig a legkisebb közös nevezőt tennék meg a szupranacionális szintű védelem garanciális alapjának, akkor ez máris más elbánást jelentene azokhoz képest, akik hasonló jellegű, nemzeti büntetőjogban szabályozott bűncselekményt követnek el. Nehéz viszont megválaszolni, hogy mi is indokolná tulajdonképpen a más elbánást. *Ad absurdum* kevesebb jogai lennének azon elkövetőknek, akik - adott esetben - az Unió jogtárgyai ellen intéznek támadást, mint azoknak, akik a tagállam érdekei ellen? A kérdés eldöntése nélkül is kimondhatunk egy ma még érvényes tételt: a szupranacionális szintű büntetőjogi normák nem jelenthetnek más elbánást az érintettek számára azokhoz képest, akik hasonló jellegű, nemzeti büntetőjogban szabályozott bűncselekményt követnek el. Belátjuk, a büntetőjogban nem illethetnek más jogok és kötelezettségek olyan elkövetőt, aki az Unió jogtárgyai ellen fejt ki bűncselekményét, mint azt a személyt, aki a tagállam érdekei ellen vét.

¹³ Funke / Franciaország (1993. február 25.), a jogesetet idézi BÂRD, 2003, 12.p.

Összefoglalásképpen a következőket szeretném kiemelni. Az európai büntetőjogi integráció témaköre nem lezárt rendszer, ezért pontos megragadása jelenleg az aktuális állapotra jellemző jegyek feltárására, illetve a mai jogintézmények rendszerezésére terjedhet csak ki.

Az Európa Tanács, illetve az Európai Unió harmadik pillére által elősegített büntetőjogi integráció egymáshoz hasonló természetű, amennyiben az alkalmazott eszközrendszert vesszük az összehasonlítás alapjául: mindkét szervezet égisze alatt a tagállamok klasszikus, a „hagyományos” nemzetközi jogból fakadó, kormányközi együttműködésben vesznek részt. Jóllehet az Európai Unió harmadik pillére szűk metszetben mutat szupranacionális elemeket, a tagállamok lényegében együttesen és egyhangúan döntenek az ide tartozó kérdésekben. Emiatt a harmadik pillér intézményrendszerében megszületett szabályok mindig az államok **konszenzusán** alapulnak, így azokat nemzeti jogrendhez fűződő érdekek miatt aligha lehet kifogásolni. Másfelől pedig a folytonos egyetértésre vagy épp kompromisszumra törekvés - ami nélkül nem lehetne itt jogot alkotni - következtében a harmadik pilléres jogfejlődésre az **apró lépésekben** történő haladás jellemző, ezáltal az újabb uniós jogintézmények tagállami belső átvétele is könnyebb.

A közösségi jog által generált jogfejlődés viszont a büntetőjogot érintően is ezen autonóm jogrendszer különleges jellemzői, illetve a tagállami jogrendek és a közösségi jog egymáshoz való sajátos viszonya révén keletkezik. A büntetőjogi integráció e típusa a közösségi jog mai állapotában már nem függ a tagállamok egyetértő nyilatkozatától, s a belső tagállami elfogadás sem nemzetközileg vállalt kötelezettségen, hanem a **jogból fakadó szükségszerűsége**n alapul.

Jogesetmutató

Előzetes döntéshozatali eljárás EKSZ 234. cikk (korábbi 177. cikk)

ügyszám	alapügy felei (terheltje)	rövidített elnevezés	oldalszám
26/62	Algemene Transporten Expenditie Onderneming van Gend en Loos / Nederlandse Asministratie der Belastingen (1963. február 5.)	(Van Gend en Loos)	64, 69
28-30/62	Da Costa en Schaake NV és társai / Administratie der Belastingen (1963. március 27.)	(Da Costa)	75, 77
6/64	Flaminio Costa / E.N.E.L. (1964. július 15.)		65
14 /68	Walt Wilhelm és mások / Bundeskartellamt (1969. február 13.)	(Walt Wilhelm)	65, 81
9/70	Franz Grad / Finanzamt Traunstein (1970. október 6.)	(Grad)	132
11/70	Internationale Handelsgesellschaft / Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel (1970. december 17.)	(Internationale Handelsgesellschaft)	70, 136
82/71	Pubblico Ministero della Repubblica Italiana / Societa' Agricola Industria Latte (SAIL) (1972. március 21.)	(Societa Agricola)	135, 185
41/74	Yvonne Van Duyn / Home Office (1974. december 4.)	(Van Duyn)	132, 191
36/75	Roland Rutili / Ministre de l'intérieur (1975. október 28.)	(Rutili)	145, 191, 192
43/75	Gabrielle Defrenne / Societe Anonyme Belge de Navigation Aerienne Sabena (1976. április 8.)	(Defrenne / Sabena)	69
118/75	Lynne Watson és Alessandro Belman elleni büntető eljárás (1976. július 7.)	(Watson)	164
50/76	Amsterdam Bulb B.V./ Produktschap Voor Sierge- wassen (1977. február 2.)	(Amsterdam Bulb)	90
8/77	Concetta Sagulo, Gennaro Brenca, Addelmadjid Bakhouché elleni büntető eljárás (1977. július 14.)	(Sagulo)	1388, 186, 218
30/77	Pierre Bouchereau elleni büntető eljárás (1977. október 27.)	(Bouchereau)	169, 191

67/77	Carmelo Angelo Bonsignore / Oberstadtdirektor der Stadt Köln (1975. február 26.)	(Bonsignore)	168, 169, 191, 193
88/77	Minister for Fisheries / C.A. Schonenberg and others, (1978. február 16.)	(Schenkenberg)	185
106/77	Amministrazione delle Finanze dello Stato / Simmenthal Spa (1978. március 9.)	(Simmenthal)	70, 72
148/77	Tullio Ratti elleni büntető eljárás (1979. április 5.)	(Ratti)	152
175/77	Vera Ann Saunders elleni büntető eljárás (1979. március 28.)	(Saunders)	145
179/778	Procureur de la Republique / Michelangelo Rivoira és mások (1979. március 28.)	(Rivoira)	154
34/79	Maurice Donald Henn és John Frederick Ernest Darby elleni büntető eljárás (1979. december 14.)	(Henn-Darby)	191
157/79	The Queen / Stanislaus Pieck (1980. július 3.)	(Pieck)	165, 170, 222, 223
203/80	Guerrino Casati elleni büntető eljárás (1980. október 16.)	(Casati)	165, 160
8/81	Ursula Becker / Finanzamt Münster-Innenstadt (1982. január 19.)	(Becker)	132
21/81	Ministere Public / Daniel Bout, BVI Bout en Zonen, (1982. február 10.)	(Bout)	185
115/81 116/81	Rezuia Adoui / Belgium és Lüttich városa; Dominique Cornuaille / Belgium (1982. május 18.)	(Adoui)	169, 191
283/81	SRL C.I.L.F.I.T., Lanificio di Gavardo S.P.A. / Ministero della Sanità (1982. október 6.)	(CILFIT)	75
271/82	Vincent Rodolphe Auer / Ministère Public, Ordre National des Veterinaires de France, Syndicat National des Veterinaires Praticiens de France (1983. szeptember 22.)	(Auer)	153, 189
5/83	H. G. Rienks elleni büntető eljárás (1983. december 15.)	(Rienks)	153
14/83	Sabine Von Colson és Elisabeth Kamann / Land Nordrhein-Westfalen (1984. április 10.)	(Von Colson)	70, 91, 96

16/83	Karl Prantl elleni büntető eljárás (1984. március 13.)	(Prantl)	193
63/83	The Queen / Kent Kirk (1983. április 20.)	(Kirk)	137
137/84	Ministere Public / Robert Heinrich Maria Mutsch (1985. július 11.)	(Mutsch)	177
238/84	Hans Röser elleni büntető eljárás (1986. február 27.)	(Röser)	135
121/85	Conegate Ltd. / H. M. Customs and Excise (1986. március 11.)	(Conegate)	191, 193
14/86	Pretore di Salò / Ismeretlen személy (1987. június 11.)	(Pretore di Salò)	152
80/86	Kolpinghuis Nijmegen BV. elleni büntető eljárás (1987. október 8.)	(Kolpinghuis)	141
299/86	Rainer Drexel elleni büntető eljárás (1988. február 25.)	(Drexel)	166
186/87	Ian William Cowan / Tresor Public (1989. február 2.)	(Cowan)	174
2/88	J. J. Zwartveld és mások elleni büntető eljárás (1990. december 6.) - végzés	(Zwartveld)	89
54/88	(91/88 és C-14/89) Eleonora Nino és mások elleni büntető eljárás (1990. október 3.)	(Nino)	145
212/88	Felix Levy és mások elleni büntető eljárás (1989. október 26.)	(Levy)	154
265/88	Lothar Messner elleni büntető eljárás (1989. december 12.)	(Messner)	165
326/88	Hansen & Soen I/S elleni büntető eljárás (1990. július 10.)	(Hansen)	95, 137
331/88	The Queen / Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, Secretary for Health, és parte Fedesa és mások (1990. november 13.)	(Fedesa)	137, 151
359/88	Enrico Zanetti és mások elleni büntető eljárás (1990. március 28.)	(Zanetti)	141
C-106/89	Marleasing SA / Comercial Internacional de Alimentacion SA (1990. november 13.)	(Marleasing)	70
169/89	Gourmetterie Van Den Burg BV elleni büntető eljárás (1990. május 23.)	(Van Den Burg)	155
213/89	The Queen / Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd. and Others (1990. június 19.)	(Factortame)	70

C-7/90	Paul Vandevenne, Marc Wilms, Jozef Mesotten és Wilms Transport NV elleni büntető eljárás (1991. október 2.)	(Vandevenne)	138
C-13/91	Michel Debus elleni büntető eljárás (1992. június 4.)	(Debus)	72
C-113/91	Jose Antonio Batista Morais elleni büntető eljárás (1992. március 19.)	(Morais)	145
C-358/93	Aldo Bordessa, Vicente Mari Mellado és Concepcion Barbero Maestre elleni büntető eljárás (1995. február 23.)	(Bordessa)	179, 218
C-416/93			
C-137/94	The Queen v. Secretary of State for Health ex parte Richardson (1995. október 15.)		75
C-193/94	Sofia Skanavi és Konstantin Chryssanthakopoulos elleni büntető eljárás (1996. február 29.)	(Skanavi)	151
C-194/94	CIA Security International / Signalson SA, Securitel SPRL (1996. április 30.)	(CIA)	176
C-341/94	André Allain elleni büntető eljárás (1996. szeptember 26.)	(Allain)	137
C-29/95	Eckehard Pastoors és Trans-Cap GmbH / Belgischer Staat (1997. január 23.)	(Pastoors)	95
C-74/95	Ismeretlen személy elleni büntető eljárás (1996. december 12.)		137, 143
C-129/95			
C-168/95	Luciano Arcaro elleni büntető eljárás (1996. szeptember 26.)	(Arcaro)	142
C-177/95	Ebony Maritime SA és Loten Navigation Co. Ltd / Prefetto della Provincia di Brindisi és mások (1997. február 27.)	(Ebony Maritime)	137
C-299/95	Friedrich Kremzow / Republik Österreich (1997. május 29.)	(Kremzow)	162
C-129/96	Inter-Environnement Wallonie ASBL / Région wallonne (1997. december 18.)	(Wallonie)	133
C-171/96	Rui Alberto Pereira Roque / His Excellency the Lieutenant Governor of Jersey (1998. július 16.)	(Roque)	169
C-274/96	Horst Otto Bickel és Ulrich Franz elleni büntető eljárás (1998. november 24.)	(Bickel)	130, 177
C-348/96	Donatella Calfa elleni büntető eljárás (1999. január 19.)	(Calfa)	168, 169, 170

C-369/96	Jean-Claude Arblade und Arblade & Fils SARL, és Bernard Leloup, Serge Leloup und Sofrage SARL elleni büntető eljárás (1999. november 23.)	(Arblade)	137
C-226/97	Johannes Martinus Lemmens elleni büntető eljárás (1998. június 16.)	(Lemmens)	135, 175
C-230/97	Ibiyinka Awoyemi elleni büntető eljárás (1998. október 29.)	(Awoyemi)	137
C-340/97	Ömer Nazli, Caglar Nazli und Melike Nazli / Stadt Nürnberg (2000. február 10.)	(Nazli)	169
C-186/98	Maria Amélia Nunes és Evangelina de Matos elleni büntető eljárás (1999. július 8.)	(Nunes)	121, 167
C-258/98	Giovanni Carra elleni büntető eljárás (2000. június 8.)	(Carra)	72
C-318/98	Giancarlo Fornasar és mások elleni büntetőeljárás (2000. június 22.)	(Fornasar)	133
C-448/98	Jean-Pierre Guimont elleni büntető eljárás (2000. december 5.)	(Guimont)	153
C-100/01	Ministre de l'Intérieur/ Aitor Oteiza Olazabal (2002. november 26.)	(Olazabal)	169, 170
C-462/01	Ulf Hammarsten elleni büntető eljárás (2003. január 16.)	(Hammarsten)	151, 155
C-14/02	ATRAL SA / Belgischer Staat (2003. május 8.)		133

Kikényszerítési per EKSZ 226. cikk (korábbi 169. cikk)

30/72	Bizottság / Olaszország (1973. február 8.)		89
68/88	Bizottság / Görögország (1989. szeptember 21.)	(görög kukoricacsálás)	38, 77, 90, 121, 166
C-382/92	Bizottság / Egyesült Királyság (1994. június 8.)		96
C-265/95	Bizottság / Franciaország (1997. december 9.)		97
C-140/00	Bizottság / Nagy-Britannia (2002. november 14.)		122

Érvénytelenítési per EKSZ 230. cikk (korábbi 173. cikk)

41/69	ACF Chemiefarma NV / Bizottság (1970. február 15.)	(Chemiefarma)	81
C-240/90	Németország / Bizottság (1992. október 27.)		81, 86

Irodalomjegyzék

ALBRECHT, HANS-JÖRG: A büntetőjog európaizálása és a belső biztonság. *Belügyi Szemle* 2000/3 17-41.p.

ALBRECHT, PETER-ALEXIS: Das Strafrecht im Zugriff populistischer Politik. *Strafverteidiger* 1994/5 265-273.p.

ALBRECHT, PETER-ALEXIS: Europäische Informalisierung des Strafrechts. *Strafverteidiger* 2001/1 69-73.p.

ALBRECHT, PETER-ALEXIS / BRAUM, STEFAN: Defizite europäischer Strafrechtsentwicklung. *Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft* 1998/4 460-481.p.

ALBRECHT, PETER-ALEXIS / BRAUM, STEFAN: Kontingentes „Europäisches Strafrecht“ in actio: Schwerpunkte, Konturen, Defizite. *Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft* 2001/3 312-348.p.

ALBRECHT, PETER-ALEXIS / BRAUM, STEFAN / FRANKENBERG, GÜNTHER / GÜNTHER, KLAUS / NAUCKE, WOLFGANG / SIMITIS, SPIROS: 11 Thesen zur Entwicklung rechtsstaatlicher Grundlagen europäischen Strafrechts. *Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft* 2001/3 279-289.p.

AMBOS, KAI / STEINER, CHRISTIAN: Vom Sinn des Strafens auf innerstaatlicher und supranationaler Ebene. *Juristische Schulung* 2001/3 9-13.p.

ANDERSON, MALCOLM / DEN BOER, MONICA / CULLEN, PETER / GILMORE, WILLIAM / RAAB, CHARLES / WALKER, NEIL: *Policing the European Union*. Oxford, 1995.

APPEL, IVO: Kompetenzen der Europäischen Gemeinschaft zur Überwachung und sanktionenrechtlichen Ausgestaltung des Lebensmittelrechts. *In: Die Bekämpfung des Subventionsbetruges im EG-Bereich* (Szerk.: Dannecker). Köln, 1993. 165-192.p.

BACIGALUPO ZAPATER, ENRIQUE: Möglichkeiten einer Rechtsangleichung im Strafrecht zum Schutz der Finanzinteressen der Europäischen Gemeinschaften. *In: Die Bekämpfung des Subventionsbetruges im EG-Bereich* (Szerk.: Dannecker). Köln, 1993. 146-161.p.

BADÓ, ATTILA / BÓKA, JÁNOS: *Európa kapujában. Reform, Igazság, Szolgáltatás*. Miskolc, 2002.

BAKER, ESTELLA: Taking European Criminal Law Seriously. *Criminal Law Review* 1998. 361-380.p.

BÁN, TAMÁS: Az európai emberi jogi egyezmény hatásai a nemzeti törvényhozásra. *Magyar Jog* 1992/3 129-136.p.

BÁN, TAMÁS: Az Európa Tanács ötven éve: tagságunk hatásai a magyar jogfejlődésre. *Acta Humana* 1999/35-36 8-28.p.

BÁRD, KÁROLY: Európai büntetőpolitika. *In: Tények és kilátások* (Tanulmányok Király Tibor tiszteletére). Budapest, 1995. 149-158.p.

BÁRD, KÁROLY: Az Európai Emberi Jogi Egyezmény szerepe az „európai” büntetőjog alakításában. Büntetőjogi Kodifikáció 2003/3 3-12.p.

BÁRD, KÁROLY / GELLÉR, BALÁZS / LIGETI, KATALIN / MARGITÁN, ÉVA / WIENER, A. IMRE: Büntetőjog. Általános Rész. Budapest, 2002.

BASSIONUNI, M. CHERIF: Historical Survey: 1919-1998. (International Criminal Court). Nouvelles Études Penales 13 (1999) 1-44.p.

BERKE, Barna: Községi jog és a tagállamok jogrendszere: vonzások és taszítások. Magyar Jog 1995/4 240-252.p.

BELOVICS, ERVIN / BÉKÉS, IMRE / BUSCH, BÉLA / MOLNÁR, GÁBOR / SINKU, PÁL / TÓTH, MIHÁLY: Büntetőjog. Általános Rész. Budapest, 2002.

BLECKMANN, ALBERT: Die Überlagerung des nationalen Strafrechts durch das Europäische Gemeinschaft. *In: Beiträge zur Rechtswissenschaft. Festschrift für Walter Stree und Johannes Wessels zum 70. Geburtstag.* Heidelberg, 1993. 107-114.p.

BLUTMAN, LÁSZLÓ: Előzetes döntési eljárás az Európai Bíróságon: a szükségesség feltétele. Jogtudományi Közlöny 1999/12 541-548.p.

BLUTMAN, LÁSZLÓ: A nemzetközi jog a magyar bírósági joggyakorlatban. *In: In memoriam Nagy Károly. Acta Juridica et Politica. Tomus LXI.* Szeged, 2002. 41-53.p.

BLUTMAN, LÁSZLÓ: Az eljárásjogi törvények újabb módosítása és az uniós jog. Európai Jog 2003/5 12-20.p.

BLUTMAN, LÁSZLÓ: EU-jog a tárgyalóteremben. Az előzetes döntéshozatal. Budapest, 2003. (b)

BÓCZ, ENDRE: Büntetőpolitika és büntetőjogi kodifikáció. Büntetőjogi Kodifikáció 2003/3 13-24.p.

BODNÁR, LÁSZLÓ: A nemzetközi szerződések és az állam. Budapest, 1987.

BODNÁR, LÁSZLÓ: A nemzetközi jog és az államon belüli jog viszonyáról. Állam- és Jogtudomány 1993/3-4 277-283.p.

BOZZAY, ERIKA / JENEY, PETRA / SIMON, BALÁZS / WALLACHER, LAJOS: Az előzetes döntéshozatali eljárás koncepciója a 2003. évi XXX. törvényben. Európai Jog 2003/5 4-11.p.

BÖSE, MARTIN: Strafen und Sanktionen im Europäischen Gemeinschaftsrecht. Göttingen, 1996.

BRAUM, STEFAN: Das „Corpus Juris” - Legitimität, Erforderlichkeit und Machbarkeit. Juristen Zeitung 2000/10 493-500.p.

BRECHMANN, WINFRIED: Titel VI. Bestimmungen über die polizeiliche und justizielle Zusammenarbeit in Strafsachen. *In: Kommentar des Vertrages über die Europäische Union und des Vertrages zur Gründung der Europäischen gemeinschaft.* Neuwied, Krißel, 1999. 186-224.p.

BRIDGE, JOHN W.: The European Communities and the Criminal Law. Criminal Law Review 1976. 88-97.p.

BRUGGEMAN, WILLY: Innere Sicherheit durch polizeiliche Zusammenarbeit in Europa in der Perspektive von Europol. *In: Europäische Zusammenarbeit in den Bereichen Justiz und Inneres*. Baden-Baden, 1996. 133-142.p.

CAIRNS, WALTER: Bevezetés az Európai Unió jogrendszerébe. Budapest, 1999. 131-140.p.

CHRONOWSKI, NÓRA / PETRÉTEI, JÓZSEF: EU-csatlakozás és alkotmánymódosítás: minimális konszenzus helyett politikai kompromisszum. *Magyar Jog* 2003/8 449-466.p.

COING, HELMUT: A jogfilozófia alapjai. Budapest, 1996.

CORPUS JURIS der strafrechtlichen Regelungen zum Schutz der finanziellen Interessen der Europäischen Union (Szerk.: Delmas-Marty). Köln, 1998.

CORSTENS, GEERT: Criminal Law in the First Pillar? *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 2003/1 131-144.p.

CRAIG, PAUL / DE BÚRCA, GRÁINNE: EU Law. 2. kiadás. Oxford, 1998.

CUERDA, ANTONIO: Besitzt die Europäische Gemeinschaft ein ius puniendi? *In: Festschrift für Herbert Tröndle zum 70. Geburtstag am 24. August 1989* (Szerk.: Jescheck/Vogler). Berlin. New York, 1989. 367-377.p.

CSÉKA, ERVIN: A büntető jogorvoslatok alaptanai. Budapest, 1985.

CSÉKA, ERVIN / VIDA, MIHÁLY: A büntető eljárási jog vázlata I. Szeged, 1996.

DANNECKER, GERHARD: Strafrecht der Europäischen Gemeinschaft. *In: Strafrechtsentwicklung in Europa 4.3* (Szerk.: Eser/Huber). Freiburg im Breisgau, 1995. 1965-2140.p.

DANNECKER, GERHARD: Strafrechtlicher Schutz der Finanzinteressen der Europäischen Gemeinschaft. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft* 1996/2 577-608.p.

DANNECKER, GERHARD: Die Entwicklung des Strafrechts unter dem Einfluß des Gemeinschaftsrechts. *Jura* 1998/2. 79-87.p.

DANNECKER, GERHARD: Der Allgemeine Teil eines europäischen Strafrechts als Herausforderung für die Strafrechtswissenschaft. *In: Festschrift für Hans Joachim Hirsch zum 70. Geburtstag*. Berlin, 1999. 141-173.p.

DANNECKER, GERHARD: Das Europäische Strafrecht in der Rechtsprechung des Bundesgerichtshofs in Strafsachen. *In: 50 Jahre Bundesgerichtshof. Festgabe aus der Wissenschaft. IV. kötet: Strafrecht, Strafprozeßrecht* (Szerk.: Roxin/Widmaier). München, 2000. 339-381.p.

DELMAS-MARTY, MIREILLE: The European Union and Penal Law. *European Law Journal* 1998/4 87-115.p.

DELMAS-MARTY, MIREILLE: A Corpus Juris szükségessége, legitimitása és megvalósíthatósága. *Magyar Jog* 2000/11 641-645.p.

DEN BOER, MONICA: Police Cooperation in the EU: Tiger in a Trojan Horse? *Common Market Law Review* 1995/32 555-578.p.

DEUTSCHER, JÖRG: Die Kompetenzen der Europäischen Gemeinschaften zur originären Strafgesetzgebung. Frankfurt, 1992.

DI FABIO, UDO: Richtlinienkonformität als ranghöchstes Normauslegungsprinzip? Neue Juristische Wochenschrift 1990/15 947-954.p.

DI FABIO, UDO: Eine europäische Charta. Juristen Zeitung 2000/15-16 737-743.p.

DINE, JANET: European Community Criminal Law? Criminal Law Review 1993. 246-254.p.

DIPLOMÁCIAI és nemzetközi jogi lexikon. (Szerk.: Hajdu) Budapest, 1967.

DITTRICH, ALFRED: Der Schutz der Unionsbürger durch die justizielle Zusammenarbeit. In: Europäische Zusammenarbeit in den Bereichen Justiz und Inneres. Baden-Baden, 1996. 101-116.p.

EISELE, JÖRG: Europäisches Strafrecht - Systematik des Rechtsgüterschutzes durch die Mitgliedstaaten. Juristische Arbeitsblätter 2000/12 991-999.p.

EISELE, JÖRG: Einführung in das Europäische Strafrecht. Juristische Arbeitsblätter 2000/11 896-902.p. (b)

EISELE, JÖRG: Internationale Bezüge des Strafrechts. Juristische Arbeitsblätter 2000/5 424-429.p. (c)

EISELE, JÖRG: Einflussnahme auf nationales Strafrecht durch Richtliniengebung der Europäischen Gemeinschaft. Juristen Zeitung 2001/23 1157-1165.p.

ENDERLE, BETTINA: Blankettstrafgesetze. Verfassungs- und strafrechtliche Probleme von Wirtschaftsstraftatbeständen. Frankfurt am Main, 1999.

EÖRDÖGH, ÁRPÁD: Az Európai Unióval folytatott rendőri együttműködés és szervezett bűnözés elleni fellépés. Belügyi Szemle 2000/3 101-111.p.

FANTOLY, ZSANETT: Gondolatok a jogi személyek büntetőjogi felelőssége Btk-ba történő bevezetésének szükségességéről. Jogelméleti Szemle 2001/3

FARKAS, ÁKOS: A kriminálpolitika és a büntető igazságszolgáltatás hatékonysága. In: Emlékkönyv Szabó András 70. születésnapjára. Budapest, 1998. 80-98.p.

FARKAS, ÁKOS: A büntetőjogi együttműködés sajátosságai az Európai Unióban. Jogtudományi Közlöny 1999/9 383-392.p.

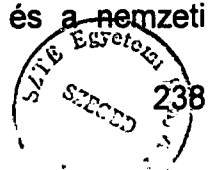
FARKAS, ÁKOS: Európai büntetőjog Amszterdam és Nizza után. Európai Jog 2001/2 12-17.p.

FARKAS, ÁKOS: Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme és a jogi személyek (büntetőjogi) felelőssége. In: A jogi személyek jogsértő cselekményeinek felelősségi kérdései. (Szerk.: Róth) Miskolci Jogtudományi Műhely. Miskolc, 2001. 63-73.p. (b)

FARKAS, ÁKOS: Büntetőjogi együttműködés az Európai Unióban. Budapest, 2001. (c)

FAZEKAS, JUDIT: Az európai integráció története. Az Európai Unió intézmény-és jogrendszere. Miskolc, 2000.

FICSOR, MIHÁLY: Megjegyzések az európai közösségi jog és a nemzeti alkotmány viszonyáról I. Magyar Jog 1997/8 462-473.p.

FRITZ, ZEDER: A büntetőjogi együttműködés jogi aktusai az Európai Unióban és azok államon belüli elismerése. Magyar Jog 1999/11 682-688.p.

FÜLÖP, BOTOND: Az Európai Bíróság szerepe a közösségi jog végrehajtásában. Európai Tükör 2001/5 118-138.p.

GÄRDITZ, KLAUS FREDINAND: Der Strafprozeß unter dem Einfluß europäischer Richtlinien. wistra 1999/8 293-296.p.

GLEB, SABINE / NELLES, URSULA: Grenzenlose Strafverfolgung. Neue Kriminalpolitik 2000/3 22-25.p.

GRÖBLINGHOFF, STEFAN: Die Verpflichtung des deutschen Gesetzgebers zum Schutz der Interessen der Europäischen Gemeinschaften. Schriften zum gesamten Wirtschaftsstrafrecht 24. Heidelberg, 1996.

GRÜTZNER, HEINRICH: Schritte auf dem Weg zu einem Europäischen Strafrecht. Neue Juristische Wochenschrift 1961/48 2185-2190.p.

GULDENMUND, RENÉ / HARDING, CHRISTOPHER / SHERLOCK, ANN: The European Community and Criminal Law. In: Criminal Justice in Europe. A Comparative Study. Oxford, 1995. 107-126.p.

HARDING, CHRISTOPHER: Exploring the intersection of European law and national criminal law. European Law Review 2000/25 374-390.p.

HARGITAI, JÓZSEF: Nemzetközi jog és szupranacionális jog. Magyar Jog 2003/4 193-211.p.

HASSEMER, WINFRIED: Interkulturelles Strafrecht. In: Festschrift für E. A. Wolff zum 70. Geburtstag am 1. 10. 1998 (Szerk.: Zaczyk). Berlin. Heidelberg, 1998. 101-123.p.

HASSEMER, WINFRIED: „Corpus Juris”: Auf dem Weg zu einem europäischen Strafrechts? Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft 1999/2 133-140.p.

HEISE, FRIEDRICH NICOLAUS: Europäisches Gemeinschaftsrecht und nationales Strafrecht. Juristische Reihe Bd. 1. Bielefeld, 1999.

HEITZER, ANNE: Punitive Sanktionen im Europäischen Gemeinschaftsrecht. Heidelberg, 1995.

HOLÉ, KATALIN: Büntető anyagi és eljárási jogunk, valamint az Európai Unió kívánalmai. Magyar Jog 2003/3 140-146.p.

HUGGER, HEINER: Zur strafbarkeitserweiternden richtlinienkonformen Auslegung deutscher Strafvorschriften. Neue Zeitschrift für Strafrecht 1993/9 421-424.p.

HUGGER, HEINER: Strafrechtliche Anweisungen der Europäischen Gemeinschaft. Baden-Baden, 1998.

IGLESIAS, GIL CARLOS RODRÍGUEZ: Gedanken zum Entstehen einer Europäischen Rechtsordnung. Neue Juristische Wochenschrift 1999/1 1-9.p.

J. NAGY, LÁSZLÓ: Az európai integráció politikai története. Szeged, 1999.

JACSÓ, JUDIT: A pénzmosás elleni nemzetközi fellépés eszközei. Magyar Jog 2000/9 545-555.p.

JAKAB, ANDRÁS: A közösségi jog és a tagállami jog viszonya. Állam- és Jogtudomány 2001/3-4 225-250.p.

JENEY, PETRA: Az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárással kapcsolatos joggyakorlatának változása. Európai Jog 2002/5 23-30.p

JENEY, PETRA: Az európai bíróságok. *In: Európai közjog és politika* 2. kiadás. Budapest, 2002. 400-476.p. (b)

JENEY, PETRA / SONNEVEND, PÁL / KARDOS, GÁBOR / KENDE, TAMÁS: A közösségi jogrend. *In: Európai közjog és politika* 2. kiadás (Szerk.: Kende/Szücs). Budapest, 2002. 477-603.p.

JESCHECK, HANS-HEINRICH: Die Strafgewalt übernationaler Gemeinschaften. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1953. 496-518.p.

JESCHECK, HANS-HEINRICH: Das Strafrecht der Europäischen Verteidigungsgemeinschaft. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1953. 113-131.p. (b)

JESCHECK, HANS-HEINRICH / WEIGEND, THOMAS: Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil. Berlin, 1996.

JOHANNES, HARTMUT: Das Strafrecht im Bereich der Europäischen Gemeinschaften. Europarecht 1968/1 63-126.p.

JOHANNES, HARTMUT: Zur Angleichung des Straf- und Strafprozeßrechtes in der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1971. 531-575.p.

JOKISCH, JENS: Gemeinschaftsrecht und Strafverfahren. Berlin, 2000.

JUHÁSZ, ZSUZSANNA: A hazai büntetés-végrehajtási jog és az Európai Börtön szabályok ajánlásai. Acta Juridica et Politica. Tomus LXII. Fasc. 9. Szeged, 2002.

JUNG, HEIKE: Konturen und Perspektiven des europäischen Strafrechts. Juristische Schulung 2000/5 417-424.p.

JUNG, HEIKE: Einheit und Vielfalt der Reformen des Strafprozessrechts in Europa. Goltdammer's Archiv 2002/2 65-81.p.

JUNG, HEIKE / SCHROTH, HANS-JÜRGEN: Das Strafrecht als Gegenstand der Rechtsangleichung in Europa. Goltdammer's Archiv 1983. 241-272.p.

KAHL, WOLFGANG: Art. 10 (ex-Art 5). *In: Kommentar des Vertrages über die Europäische Union und des Vertrages zur Gründung der Europäischen Gemeinschaft*. Neuwied, Kriftel, 1999. 365-398.p.

KAIAFA-GBANDI, MARIA: The Development towards Harmonization within Criminal Law in the European Union - A Citizen's Perspective. European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice 2001/4 239-263.p.

KAPTEYN, PAUL J. G. / VERLOREN VAN THEMATAAT, P.: Introduction to the Law of the European Communities. London, 1998.

KARDOS, GÁBOR: A közösségi jog forrásai és működése. *In: Európai közjog és politika* 1. kiadás (Szerk.: Kende). Budapest, 1998. 275-301.p.

KARSAI, KRISZTINA: Az európai büntetőjogi integráció egyik újdonsága, avagy gondolatok a kerethatározatról. Európai Jog 2001/1 11-14.p.

KARSAI, KRISZTINA: Magyar büntetőjog az európai integráció sodrásában. Jogtudományi Közlöny 2002/2 77-90.p.

KARSAI, KRISZTINA: Mozaikkép a közösségi pénzügyi érdekek büntetőjogi védelméről. Európai Jog 2002/5 14-22.p. (b)

KECSKÉS, LÁSZLÓ: Az EGK irányelvek közvetlen alkalmazása. Magyar Jog 1993/7 392-397.p.

KECSKÉS, LÁSZLÓ: A közösségi jog és a tagállamok jogrendszereinek viszonya, a jogalkotási hatáskörök megoszlása. Magyar Jog 1993/10 583-593.p. (b)

KECSKÉS, LÁSZLÓ: EK-jog és jogharmonizáció. Budapest, 1995.

KECSKÉS, LÁSZLÓ / MACZONKAI, MIHÁLY: Jogalkalmazásunk előtt álló feladatok az európai jogi harmonizáció folyamatában. Magyar Jog 1999/2 73-83.p.

KENDE, TAMÁS: A közvetlen hatály. In: Európai közjog és politika. 1. kiadás (Szerk.: Kende). Budapest, 1998. 331-346.p.

KENDE, TAMÁS: Az előfoglalás. In: Európai közjog és politika. 1. kiadás (Szerk.: Kende). Budapest, 1998. 349-355.p. (b)

KERTÉSZ, IMRE: Jogharmonizáció a büntető anyagi és eljárásjog területén. In: Magyarország csatlakozása az Európai Unió megreformált igazságügyi együttműködéséhez, a megváltozott külső feltételek között. Integrációs Stratégiai Munkacsoport Műhelytanulmányok Budapest, 1997. 58-86.p.

KIRÁLY, MIKLÓS: A diszkrimináció tilalma az Európai Bíróság joggyakorlatában. Budapest, 1998. 1-255.p.

KIRÁLY, TIBOR: Büntetőeljárás jog. Budapest, 2000.

KIS, NORBERT: Közöségi jogharmonizáció és együttműködés a büntetőjogban, különös tekintettel az Unió pénzügyi érdekeit sértő csalásokra. In: A jogbiztonság néhány konkrét kérdése az EU jogalkotásában és jogalkalmazásában (Bráváczné/Szőcs/Kis). Integrációs Stratégiai Munkacsoport Műhelytanulmányok Budapest, 1999. 49-92.p.

KLIP, ANDRÉ: Harmonisierung des Strafrechts - eine fixe Idee? Neue Zeitschrift für Strafrecht 2000/12 626-630.p.

KOLLÁR, ILDIKÓ: Az Európai Unió zárt egyezményei és a magyar jog viszonya a bűnügyi együttműködés területén. In: Magyarország csatlakozása az Európai Unió megreformált igazságügyi együttműködéséhez, a megváltozott külső feltételek között. Integrációs Stratégiai Munkacsoport Műhelytanulmányok Budapest, 1997. 42-57.p.

KOLLER, ARNOLD: Die unmittelbare Anwendbarkeit völkerrechtlicher Verträge und des EWG-Vertrages im innerstaatlichen Bereich. Bern, 1971.

KORINEK, LÁSZLÓ: Tendenciák. Belügyi Szemle 2003/1 57-67.p.

KOUKIADIS, IOANNIS: Arbeitsdokument über die Rechtsgrundlagen und die Einhaltung des Gemeinschaftsrechts. Europäisches Parlament, Ausschuß für Recht und Binnenmarkt. 2002. június 24. Forrás: <http://europarl.eu.int>

KOVÁCS, JUDIT / NAGY, ZSOLT: A társadalmi változások hatása a büntetőjogi eljárási szabályokra a rendszerváltás után. Jogelméleti Szemle 2001/3

KÜHL, KRISTIAN: Europäisierung der Strafrechtswissenschaft. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1997/4 777-807.p.

LACKNER, KARL / KÜHL, KRISTIAN: Strafgesetzbuch mit Erläuterungen. München, 2001.

LASOK, DOMINICK: Law & Institutions of the European Union. 6. kiadás. London, 1994.

LAWMAKING in the European Union (Szerk.: Craig/Harlow). London, 1998.

LENSING, HANS: The Federalization of Europe: Towards a Federal System of Criminal Justice. European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice 1993/3 212-229.p.

LÉVAI, ILONA: Az európai jogi architektúra - büntetőjogi nézőpontból. Ügyészek Lapja 1998/5 53-69.p.

LÉVAI, ILONA: Corpus Juris Europae, Európai büntetőjog és ügyészség az EU pénzügyi érdekeinek védelmére? Európai Tükör 1998/4 65-91.p.

LIGETI, KATALIN: Az Európai Közösség büntetőjoga. Állam- és Jogtudomány 1998/2 331-362.p.

LIGETI, KATALIN: European Community Criminal Law. Acta Juridica Hungarica 1998/1-2 55-91.p.

LIGETI, KATALIN: European Criminal Law: Administrative and Criminal Sanctions as Means of Enforcing Community Law. Acta Juridica Hungarica 2000/3-4 199-212.p.

LIGETI, KATALIN: A jogállami büntetőjogról. In: Büntetendőség, büntethetőség. (Szerk.: Wiener) Budapest, 1997. 118-123.p.

LIGETI, KATALIN: Az Európai Unió büntetőpolitikája. In: Büntetőjog. Általános Rész. (Szerk.: Wiener) Budapest, 2002. 274-293.p.

LIGETI, KATALIN: Europäisches Strafrecht. MTA Jogtudományi Intézete Közlemények Nr. 13. Budapest, 2000.

LIGETI, KATALIN: Nemzetközi bűnügyi együttműködés az Európai Unióban. MTA Jogtudományi Intézete Közlemények Nr. 15. Budapest, 2001.

LODGE, JULIET: Internal security and judicial cooperation. In: The European Community and the Challenge of the Future. New York, 1993. 315-339.p.

M. NYITRAI, PÉTER: Nemzetközi bűnügyi jogsegély Európában. Budapest, 2002.

MANOLEDAKIS, IOANNIS: Das Corpus Juris als falsche Grundlage eines gesamteuropäischen Strafjustizsystems. Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft 1999/2 181-190.p.

MEYRING, BERND: Die Reform der Bereiche Justiz und Inneres durch den Amsterdamer Vertrag. Europarecht 1999/3 309-324.p.

MIR PUIG, SANTIAGO: Derecho Penal. 5. kiadás. Barcelona, 1998.

MOLL, DIETMAR: Europäisches Strafrecht durch nationales Blankettgesetzgebung? Göttingen, 1998.

MONAR, JÖRG: The Dynamics of Justice and Home Affairs: Laboratories, Driving Factors and Costs. *Journal of Common Market Studies* 2001/4 747-764.p.

MUELLER, GERHARD O. W.: The Globalization of Life on Earth, of Crime and of Crime Prevention: An Essay on how to Deal with the Major Criminals who Threaten the Continued Existence of Humankind. *In: Principles and Procedures for a New Transnational Criminal Law* (Szerk.: Eser/Lagodny). Freiburg im Breisgau, 1992. 351-367.p.

MÜLLER-GRAFF, PETER-CHRISTIAN: The Legal Bases of the Third Pillar and its Position in the Framework of the Union Treaty. *In: The Third Pillar of the European Union* (Szerk.: Monar/Morgan). Brussels, 1994. 21-37.p.

NAGY, BOLDIZSÁR: Bel- és igazságügyi együttműködés az Európai Unióban. *In: Európai közjog és politika* 2. kiadás. Budapest, 2002. 724-780.p.

NAGY, FERENC: A büntetőjog legújabb nemzetközi és hazai változásairól. *Magyar Jog* 1998/2 65-73.p.

NAGY, FERENC: Az európai büntetőjog fejlődési irányairól és jogállami alapjairól. *Európai Jog* 2002/4 3-8.p.

NAGY, FERENC: Az európai büntetőjog fogalmáról. *Európai Jog* 2001/1 5-7.p.

NAGY, FERENC: A magyar büntetőjog általános része. Budapest, 2001. (b)

NAGY, FERENC: Új fejlődési irányok, avagy a tradicionális jogállami büntetőjog eróziója. *Magyar Jog* 1997/6 333-337.p.

NAGY, FERENC / KARSAI, KRISZTINA: A kerethatározat. Az európai büntetőjog új kihívásai és a magyar büntető jogalkotás. *Büntetőjogi Kodifikáció* 2003/1-2 3-28.p.

NAGY, FERENC / TOKAJI, GÉZA: A magyar büntetőjog általános része. Budapest, 1998.

NAGY, GÁBOR: Az Emberi Jogok Európai Egyezménye egyes rendelkezéseinek átvétele a nemzeti jogba. *Acta Humana* 1999/35-36 68-77.p.

NAGY, KÁROLY: Nemzetközi jog. Budapest, 1999.

NELLES, URSULA: Europäisierung des Strafverfahrens - Strafprozeßrecht für Europa? *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft* 1997/4 727-755.p.

O'KEEFFE, DAVID: A Critical View of the Third Pillar. *In: De Schengen á Maastricht: voie royale et course d'obstacles* (Szerk.: Pauly). Maastricht, 1996. 1-16.p.

OEHLER, DIETRICH: Der Europäische Binnenmarkt und sein Wirtschaftstrafrechtlicher Schutz. *In: Festschrift für Jürgen Baumann zum 70. Geburtstag*. Bielefeld, 1992. 561-571.p.

OEHLER, DIETRICH: Fragen zum Strafrecht der Europäischen Gemeinschaft. *In: Festschrift für Hans-Heinrich Jescheck zum 70. Geburtstag* (Szerk.: Vogler/Herrmann). Berlin, 1985. 1399-1410.p.

OPPERMANN, THOMAS: Europarecht: Ein Studienbuch. München, 1999.

-
- OSZTOVITS, ANDRÁS: Jogharmonizációs délibáb - megjegyzések a 2003. évi XXX. törvényhez. Európai Jog 2003/5 21-27.p.
- PERRON, WALTER: Auf dem Weg zu einem europäischen Ermittlungsverfahren? Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 2000/1 202-224.p.
- PHILIPPI, NINA: Divergenzen im Grundrechtsschutz zwischen EuGH und EGMR. Zeitschrift für Europarechtliche Studien 2000/1 97-126.p.
- PIETH, MARK: Internationale Harmonisierung von Strafrecht als Antwort auf transnationale Wirtschaftskriminalität. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1997/4 756-776.p.
- POKOL, BÉLA: Felsőbíróági jogértelmezés Magyarországon. Jogtudományi Közlöny 1999/11 493-498.p.
- POKOL, BÉLA: A jogértelmezés alapjai. Magyar Jog 1999/11 641-649.p. (b)
- PRADEL, JEAN / CORSTENS, GEERT: Droit pénal européen. Paris, 1999.
- RÜTER, FREDERIK: Harmonie trotz Dissonanz. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1993/1 30-47.p.
- SATZGER, HELMUT: Anmerkung. EWG Richtlinie 83/189. Strafverteidiger 1999/3 130-133.p.
- SATZGER, HELMUT: Die Europäisierung des Strafrechts. Köln, 2001. (Kézirat)
- SCHMITZ, THOMAS: Die EU-Grundrechtecharta aus grundrechts-dogmatischer und grundrechtstheoretischer Sicht. Juristen Zeitung 2001/17 833-843.p.
- SCHOLZ, RUPERT / HOFFMAN, HANS: Perspektiven der europäischen Rechtsordnung. Zeitschrift für Rechtspolitik 1998/8 295-302.p.
- SCHULZ, LORENZ: „Europäisches Strafrecht ante portas“ - Tagungsbericht. Strafverteidiger 2001/1 85-88.p.
- SCHUTTE, JULIAN J. E: The European Market of 1993: A Test for a Regional Model of Supranational Criminal Justice or of Inter-Regional Co-operation? In: Principles and Procedures for a New Transnational Criminal Law (Szerk.: Eser/Lagodny). Freiburg im Breisgau, 1992. 387-413.p.
- SCHWEITZER, MICHAEL / HUMMER, WALDEMAR: Europarecht. Neuwied, 1993.
- SEVENSTER, HANNA G.: Criminal Law an EC Law. Common Market Law Rewiew 1992/1 29-70.p.
- SIEBER, EDIT: Az Európai Unió igazságügyi együttműködésének az Amszterdami Szerződésben tükröződő reformja és ennek a magyar csatlakozásra gyakorolt hatása, illetve következményei. In: Magyarország csatlakozása az Európai Unió megreformált igazságügyi együttműködéséhez, a megváltozott külső feltételek között. Integrációs Stratégiai Munkacsoport Műhelytanulmányok. Budapest, 1997. 8-32.p.
- SIEBER, ULRICH: Europäische Einigung und Europäisches Strafrecht. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1991/4 957-979.p.
- SIEBER, ULRICH: Memorandum für ein Europäisches Modellstrafgesetzbuch. Juristen Zeitung 1997/8 369-380.p.

SIEBER, ULRICH: Auf dem Weg zu einem europäischen Strafrecht. Einführung. *In: Corpus Juris der strafrechtlichen Regelungen zum Schutz der finanziellen Interessen der Europäischen Union* (Szerk.: Delmas-Marty). Köln, 1998. 2-10.p.

SIEBER, ULRICH: Memorandum egy Európai Modell büntetőtörvénykönyvért. *Magyar Jog* 1998/6 372-382.p. (b)

SILVA, JESÚS MARIA: Blankettstrafgesetze und die Rückwirkung der lex mitior. *In: Festschrift für Herbert Tröndle zum 70. Geburtstag am 24. August 1989* (Szerk.: Jescheck/Vogler). Berlin. New York, 1989. 135-149.p.

SIMONNÉ BERTA, KRISZTINA: A bel- és igazságügyi együttműködés az európai integrációs folyamatban. *Belügyi Szemle* 2000/3 42-48.p.

SWART, BERT A. H. J.: Human Rights and the Abolition of Tradition Principles. *In: Principles and Procedures for a New Transnational Criminal Law* (Szerk.: Eser/Lagodny). Freiburg im Breisgau, 1992. 505-534.p.

SZABÓ, ANDRÁS: Büntetőjogi gondolkodásunk jelenlegi állása. *Jogtudományi Közlöny* 1992/11-12 555-557.p.

SZABÓ, ANDRÁS: Jogharmonizáció és alkotmányos igazságszolgáltatás. *In: A büntetőeljárás modernizációja az európai jogharmonizáció és a növekvő bűnözés kettős szorításában*. Budapest, 1998. 12-19.p.

SZALAYNÉ SÁNDOR, ERZSÉBET: Az Európai Közösség csatlakozásának kérdése az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez - néhány gondolat. *Acta Humana* 1998/32 20-31.p.

TAKÁCS, TIBOR: Az Európai Közösségek pénzügyi érdekeit sértő cselekmények elleni fellépés. *Magyar Jog* 2003/1 44-56.p.

TAUBNER, ZOLTÁN / TÓTH, DÁNIEL: Az Európai Unió és az Európa Tanács: az emberi jogok védelmének új intézményei. *Jogtudományi Közlöny* 1998/7-8 280-286.p.

TIEDEMANN, KLAUS.: Sanktionen gegen Wirtschaftskriminelle. *In: Politische Kriminalität und Wirtschaftskriminalität* (Szerk.: Haesler). 1984.

TIEDEMANN, KLAUS: Europäisches Gemeinschaftsrecht und Strafrecht. *Neue Juristische Wochenschrift* 1993/1 23-31.p.

TIEDEMANN, KLAUS: Die Europäisierung des Strafrechts. *In: Die Europäisierung der mitgliedstaatlichen Rechtsordnungen in der Europäischen Union* (Szerk.: Kreuzer /Scheuning/Sieber). Baden-Baden, 1997. 133-147.p.

TÓTH, MIHÁLY: A magyar büntetőeljárás az Alkotmánybíróság és az európai emberi jogi ítélkezés tükrében. Budapest, 2001.

TRECHSEL, STEFAN: Stellungnahme zu den Thesen des „Frankfurter Forum zur Entwicklung rechtsstaatlicher Grundlagen Europäischen Strafrechts“. *Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft* 2001/3 298-304.p.

TREMEL, FLÓRIÁN: Magyar büntetőeljárás. Budapest-Pécs, 2001.

TSCHOLKA, OLGA: Der allgemeine Teil des europäischen supranationalen Strafrechts i.w.S. Frankfurt am Main, 1995.

TWOMEY, PATRICK M.: Title VI of the Union Treaty: „Matters of Common Interest” as a Question of Human Rights. *In: The Third Pillar of the European Union* (Szerk.: Monar/Morgan). Brussels, 1994. 49-66.p.

URWIN, DEREK W.: A közös Európa. Az európai integráció 1945-től napjainkig. Budapest, 1999.

VARGA, CSABA: Európai integráció és a nemzeti jogi kultúrák egyedisége. *Jogtudományi Közlöny* 1992/10 442-447.p.

VÁRNAY, ERNŐ / PAPP, MÓNKA: Az Európai Unió joga. Budapest, 2001. 271-298.p.

VOGEL, JOACHIM: Wege zu europäisch-rechtlichen Regelungen im Allgemeinen Teil des Strafrechts. *Juristen Zeitung* 1995/7 331-341.p.

VON BOGDANDY, ARMIN: Grundrechtsgemeinschaft als Integrationsziel? *Juristen Zeitung*. 2001/4 157-171.p.

VÖRÖS, IMRE: Az EU-csatlakozás alkotmányjogi, jogdogmatikai és jogpolitikai aspektusai. *In: Jogalkotás, jogalkalmazás hazánk EU-csatlakozása küszöbén*. Budapest, 2003. 39-60.p.

WATTENBERG, ANDREAS: Der „Corpus Juris” - Tauglicher Entwurf für ein einheitliches europäisches Straf- und Strafprozeßrecht? *Strafverteidiger* 2000/2 95-103.p.

WEATHERILL, STEPHEN / BEAUMONT, PAUL: *EU Law*. London, 1999. 314-356.p.

WEIGEND, THOMAS: Strafrecht durch internationale Vereinbarungen - Verlust an nationaler Strafrechtskultur? *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft* 1993/4 774-802.p.

WEIGEND, THOMAS: Spricht Europa mit zwei Zungen? *Strafverteidiger* 2001/1 63-68.p.

WELLER, MÓNKA: Az alapjogok védelmének kialakulása és fejlődése az Európai Közösségekben. *Állam- és Jogtudomány* 1994/3 349-365.p.

WELLER, MÓNKA: Az Európai Unió Alapjogi Kartája. *Acta Humana* 2001/43 31-44.p.

WIENER, A. IMRE: Kerettényállások és büntetőjogi garanciák. *In: Emlékkönyv Dr. Cséka Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára*. *Acta Juridica et Politica*. Tomus XLI. Fasc. 1-40. Szeged, 1992. 615-629.p.

WIENER, A. IMRE: Büntető joghatóság és nemzetközi jog. *Állam- és Jogtudomány* 1993/3-4 175-213.p.

WIENER, A. IMRE: *Nemzetközi bűnügyi jogsegély*. Budapest, 1993. (b)

WIENER, A. IMRE: Büntetőpolitika - büntetőjog (jogszabálytan). *In: Büntetendőség, büntethetőség* (Szerk.: Wiener). Budapest, 1997. 11-82.p.

WIENER, A. IMRE: A büntető törvénykönyv szerkezete. A szakmai bűncselekmények és az értelmező rendelkezések. *Büntetőjogi Kodifikáció* 2001/1 12-18.p.

ZIESCHANG, FRANK: Chancen und Risiken der Europäisierung des Strafrechts. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 2001/2 255-270.p.

ZULEEG, MANFRED: Der Beitrag des Strafrechts zur europäischen Integration. Juristen Zeitung 1992. 761-769.p.

Egyéb felhasznált anyagok jegyzéke

Mitteilung der Kommission an den Rat und an das Europäische Parlament zu den Sondervorschriften für die Einreise und den Aufenthalt von Unionsbürgern, soweit sie aus Gründen der öffentlichen Ordnung, Sicherheit oder Gesundheit gerechtfertigt sind

1999. július 23.

Forrás: http://europa.eu.int/comm/internal_market/en/update/citi/citiz.htm

Corpus Juris Europae / Corpus Juris 2000

Forrás: www.law.uu.nl/wiarda/corpus/index1.htm

Bel- és Igazságügyi Tanács üléseinek jegyzőkönyvei: 2350. ülés, 2001. május 28-29.; 2396. ülés, 2001. december 6-7.; 2433. ülés, 2002. április 25-26.: „Approximation of penalties - Council Conclusions”.

Forrás: www.europa.eu.int/council

Európai Tanács Tamperei Nyilatkozata, 1999. október 15-16.

Forrás: www.ue.eu.int/newsroom

Az Európai Unió Alapjogi Kartája.

Zöld Könyv az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelméről és az Európai Ügyészség felállításáról, KOM(2001) 715, 2001. december 11.

Rajnai Hajózási Akta (Rheinschiffahrtsakte 1831., Mannheimer Akte 1868).

Forrás: www.ccr-zkr.org

Código Penal. 3. edición. Tecnos, Madrid. 1997.

Code Pénal. 100. édition. Dalloz, Paris. 2003.

Italienisches Strafgesetzbuch. Codice penale italiano. Zweisprachige Ausgabe. Athesia, Bozen. 1995.

Strafgesetzbuch. (osztrák) Forrás: www.sbg.ac.at/ssk/docs/stgb/stgb_index

Strafgesetzbuch. (német) Forrás: <http://dejure.org/gesetze/StGB/>

Nemzetközi Büntetőjogi Társaság (Association Internationale de Droit Pénal - AIDP) XIV. kongresszusának határozata. Bécs, 1989. október 27.

Forrás: http://www.unifr.ch/derechopenal/anuario/89_90/an89_90.htm

Tagung für Rechtsvergleichung in Graz. 1997.

Forrás: <http://www.jura.uni-freiburg.de/GfR/Graz/Grundlagenforschung.pdf>

Jogszabályok jegyzéke

Európai Unió

Az Európai Védelmi Közösség alapító szerződése. Igazságügyi Jegyzőkönyv. Párizs, 1952. május 27.

Az Európai Gazdasági Közösség alapító szerződése (EKSZ) eredeti szövegállapotban, illetve a Maastrichti, az Amszterdami és a Nizzai szerződésekkel módosított szövege.

11. sz. jegyzőkönyv az Európai Gazdasági Közösség alapító szerződéséhez, az Európai Bíróság Statútumáról. Az Európai Bíróság Eljárási Szabályzata. Az Európai Bíróság Kiegészítő Eljárási Szabályzata.

Forrás: www.curia.eu.int

Válogatás az Európai Unió elsődleges joganyagát alkotó okmányok szövegéből.

Forrás: www.im.hu

1999. április 28-i Bizottsági határozat a Csalások elleni Európai Hivatal létrehozásáról (99/352/EK, ESZAK, EAK).

1995. július 26-i egyezmény az Európai Rendőri Hivatal létrehozásáról.

1995. július 26-i egyezmény az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről.

1998. június 29-i együttes fellépés az Európai Igazságügyi Hálózat létrehozásáról (98/428/IB).

2002. február 28-i tanácsi határozat az Eurojust létrehozásáról a súlyos bűnözés elleni harc megerősítésére (2002/187/IB).

Magyarország

1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

1994. évi I. törvény a Magyar Köztársaság és az Európai Közösségek és azok tagállamai közötti társulási szerződés létesítéséről szóló, Brüsszelben, 1991. december 16-án aláírt Európai Megállapodás kihirdetéséről

1995. évi LXV. törvény az államtitokról és a szolgálati titokról (módosítása:

2003. évi LIII. törvény)

1998. évi LXXXVII. törvény a büntető jogszabályok módosításáról

1998. évi XIX. törvény a büntető eljárásról

1999. évi LXIX. törvény a szabálysértésekről

2001. évi CIV. törvény a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről

---

2001. évi CXXI. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról

2002. évi I. törvény a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról

2002. évi LXI. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról

2003. évi II. törvény a büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról

2003. évi XXX. törvény a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény, a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet és a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról

218/1999. (XII. 28.) Korm. rendelet az egyes szabálysértésekről